

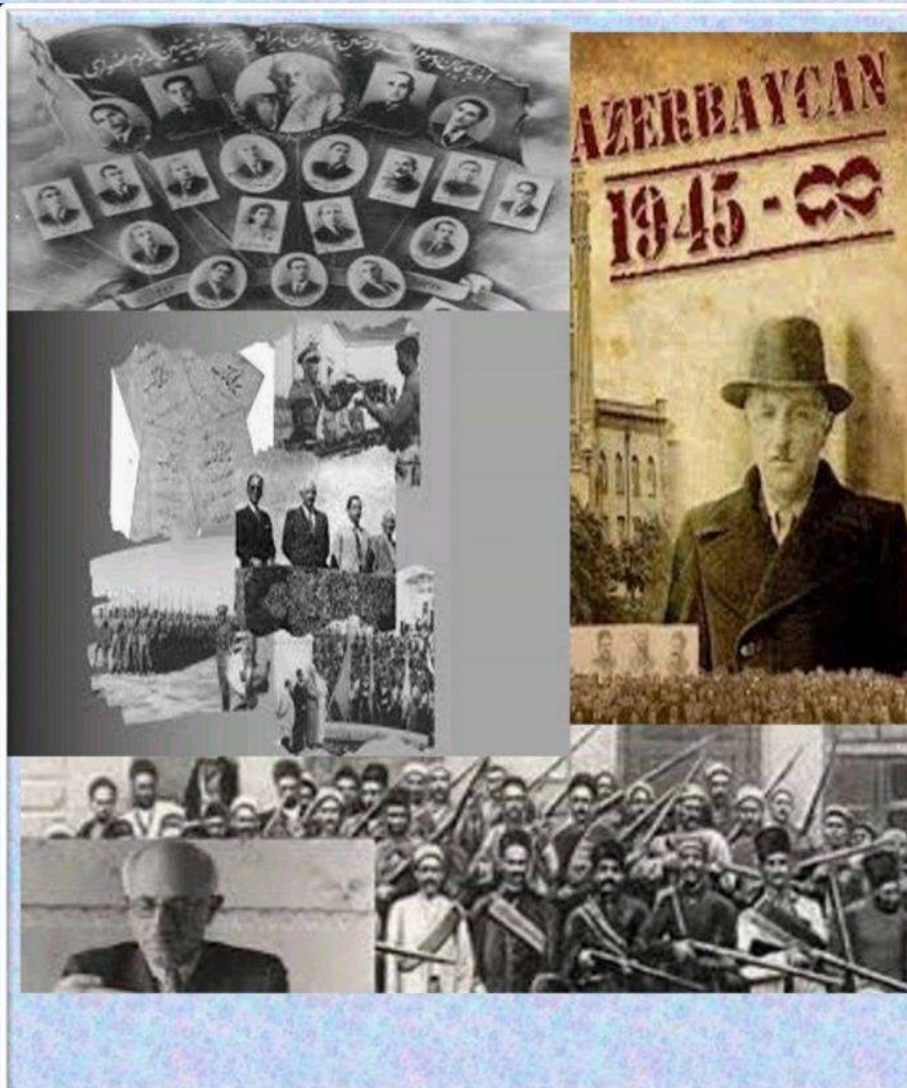

خدا آفرین

تورکجه - فارسی
فرهنگی، اجتماعی، علمی

آذر ۱۴۰۳ - شمارگان مسلسل ۲۳۱ - سال ۲۱ - قیمت ۲۰۰۰۰۰ تومن

۱۹۴۵-۱۹۴۶ آذربایجان میلی حرکتاتی

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr

cncessiner and chief Editr: Dr. HOSSEIN

SHARGHIDAREHJAK (SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisşçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)

Say 231 –kasım- aralık 2024, Tehran

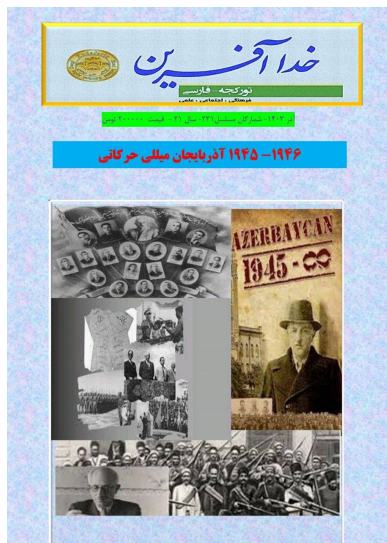
tiraj: 1000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudafarindergisi>

khudafarin@yahoo.com

خدا آفرین 231 xudafərin

ایچینده کیلر:

یاخین تاریخمیز "آذربایجان میللی حکومتی" نوامبر ۱۹۴۵ - دکابر ۱۹۴۶-۲

۲۱ آذر حرکتی و آذربایجان میللی حکومتی-----۶

هشت لهجه زبان ترکی در آذربایجان-----۹

دسته بندی لهجه های ترکی آذربایجانی (لهجه های ترکی)-----۱۰

دسته بندی لهجه های ترکی در ایران-----۱۶

ایران دیللی و لهجه لرینین سیاهیسی-----۱۹

اوغوزلاردا عایله محبتینین معنوی عالمی-----۲۳

سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی-----۲۶

نگاهی به اتیمولوژی نام شهر «خالخال»-----۴۱

چنگیزخان و ساختن دنیای مدرن-----۴۲

تورک لرده «قایرا (کایرا) خان»-----۴۴

نظامی گنجوینین تورک دیوانینین طالعیمی-----۴۵

حکایه لر : شوشا اوغروندا-----۵۴

حکایه : ایکی یاتاقلی-----۶۱

حکایه : یوخسول قوناقلیغی-----۶۲

شعیریمیز - شاعیریمیز-----۶۷

آذربایجان ادبیاتینین نغمه کار شاعیری نعمت مسگری-----۶۷

گوله مایل مراد دان شعیرلر-----۷۳

رائوف ایلیاس اوغلو و شعیرلری-----۷۷

سوسیال مئدییا-----۸۰

میللی - دموکراتیک ادبیاتیمیز-----۱۰۵

ياخين تاريخمیز "آذربایجان میلی حکومتی" نوامبر ۱۹۴۵ – دکابر ۱۹۴۶
YAXIN TARİXİMİZ "AZƏRBAYCAN MILLİ HÖKÜMƏTİ"
NOYABR 1945- DEKABR 1946

کولتورال (فرهنگی) یوخ ائتمک بلکه اوزون زامان ایچریسینده باش توتور . آنجاق گئری دونوشومو اولمویان بیر فاجعه دئمکدیر. اینسانلاری فیزیکی اولاراق یوخ ائندده اونلارین قورتاریب قالانلاری سونرالار توره ییب چوخالاراق اوز سوی لارینی داوام ائتدیرمک شانسلاری اولای بیلیر . لاکن مدنی سویقیریم مانقوردلاشمایا سبب اولور و اونو گری دونوشومو ممکونسوزدور. توت آلیم کی گئری دونوشوم ساغلانا بیلدی . او زامان داها آمانسیز اوز اجدادینا دوشمن اولان ساتقین و مانقوردلارلا قارشیشاچاغیق. گونوموزده بو مانقوردلارین چوخونو گوروروک یادا اثرلرینی اوخویوروق. هر مهر آیی میلیونلارجا آنالار حرمتسزلیک اولاراق ائولادلارینی باشقا دیلده تعلیم ائدیرلر. بو آچیق آشکار والدین و اونلارین وارلیقلری اولان ائولادلارینی تحقیر دئمکدیر. بویو ترومادی و عمر بویون هر بیر فرد و سونرا توپلوم بونون عذابینی یاشاییر.

شخصا من اوزوم بو ترومانی حالا یاشاییرام. درس کیتابلاریندا اولان منیم عیرقیما قارشی و تورک سویلو حاکمیتلره قارشی تحقیر آمیز و غرضلی موضوعلار هله ده من ده یارانمیش معنوی بوشلوغو روحومون درینلیکلرین ده ساسیدیجی تاثیرلرینی گوسترمک ده دیر.

تهران یاشاسام ده هله ده نیه کندیمیز ده هیچ بیر یاشاییش امکانین اولماماسینا راما آنجاق مکتبین اولماسی سونرالار منه اعیان اولدو. اصلینده او مکتبلر آسیمیلایسون دیرمانلاری و

SORUMLU MÜDÜR :

Dr. Hüseyn Şərqidərəcək (SOYTÜRK)

مدیر مسئول:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

آذربایجان یعنی تورک اینسانی اوچون ایکی آی چوخ اهمیتلی دیر . بیری مهر آیی دیر ؛ بیری ده آذر آیی . اونا گوره کی مهر آیین دا عزیز بالالاریمیزی عایله دن آیراراق تعلیم و تربیه آدی آلتیندا میلی آسیمیلایسونا معروض قویاراق اونلاری آنا دیللریندن باشقا اولان و باشقا مدنیته خاص اولان آداب و روسوما زورلا دا اولسا اینجه آد ایله یعنی ایتیم و اویرتیم آدی آلتیندا مدنی باسقییا و اوزگلشمه یه ایته لییریک.

اینسانلار اولدورولرک سویقیرم (نسل کشی) اولوندوغونو هامیمیز بیلرک . آنجاق مدنی سویقیریم داها کوتلوی و دهشتلی دیر. او اوزدن نه قدر کی؛ آنا دیلیمیز ده آنا و میلی کیملیمیزی اویرنمکدن اوزاق ساخلانجاییقسا او قدر یوخ اولماغ معروض قالاجاغیق.

ساخلامیشدیر. عاریتی دیل ایله دده بابالاریمیزین
علینه یئتیشدیریلسک ده هله ده چوخوموز اوز
دیرلریمیزی قوروماغی باجارمیشیق. زور دا اولسا
اوز بقامیز اوچون هر گون ائوده ؛ چول ده ؛ اداره
ده و یاشامین بوتون یونلرینده مجادله ائتمه لیک.
آذربایجان میلی حرکتین مغلوبیته
اوغرا دیلماسیندان سونرا ایران دا تورکلی کوچه
سوپورن و ایشچی داها دوغروسو ان پیس
اجتماعی اوزلیکلره صاحب بوتون آشاغالاییجی
ایشلره وادار ائتدیلر. سینما و رادیو تلویزیونلاردا ان

قول یئتیشدیرمه فابریکالاریدان باشقا بیر شئی
دئییلدی.
چونکو او مکانلاردا فارسلاشدیرما و فارس دیا و
ادبیاتینین اویردیلمه سیندن باشق هئچ نه یوخ
ایدی. فارس دیلینی اویرنیب تهران و دیگر فارس
بولگه لرینه ایشلمه یه گئدیب و اورالاردا قالیب ؛
ائوله نیب اوز کیملیینی اونوتماقدان باشقا بیر
آماجی یوخ ایدی.
دیگر آماجی ایسه ائولریمیزده آتا و آنلاریمیزدان
اویرندییمیز تورک داستانلارینی اونوتماق و اونون

پیس نقشلری تورکلره اختصاص وئرمیشدیرلر.
اوغرو ؛ آدام اولدورن ؛ یاغماجی و دوشونجه سیز
هم تحقیر آمیز رل لار بیز تورکلره وئریلمیشدیر.
حتی دولت سویه سینده حاضیرلانا تحقیر آمیز
جک لار بئله بیزی آشاغالاماق اوچون دئییلیردی.
دیلیمیز دییندن یاساق ائدیلمیشدیر. تورک
تاریخی و دیلی ساختالاشدیریلاراق آذری و مغول
کیمی اویدورملارلا میللتین بینینه آشیلانماغا
بشلانمیشدیر. بووتون بو ساختالاشدیرمالارین

یئرینه اویدورما ادبیات و داستانلار اویره نیب
داهادا کیملییندن اوزاقلاشماق ایدی. بیز تورکلر
ایللر بویو اوز علیه میز درس لر اوخموش
انسانلارییق. (هله ده نیه وارلیغیمیز یوخ
اولمامیشدیر او دئمک دیر کی بیزیم مادی و
مدنی دیرلریمیز ساختا و ماسونیزمین یالان
اویدورمالاریندان قات - قات اوستوندور.) آتار
سوزو وار " یالان ایاق توتار آنجاق یئریمز
". گرچکدن بو فاکتور بیزی قوروویوب

دان قارای دک تورک سیلینمیشدیر. البته بو پروسدور آذربایجان و دیگر تورکلر یاشایان شهرلرده ده عینی دیر.

چوخ عجایب دیر گوره سن بیز نیه بیر یئرده یاشاییریق؟. تهرانین کوچه لرینین یوزده آلتیمیشی تورک شهید آدلاری ایله بزه دیلمیش اولسا دا . یوز مینلر شهید و جانباز وئرسک ده حتی تورپاقدان تورک قانی اییسی گلسه ده. گئنه بیز - بیزیک و اونلار دا اوز بیلدیکلرینده دیر. بونلارهامیسی مهر آیینین تورکلره ائتدیکرینین تاثیر دیر.

آذری آیی ایسه آذربایجان تورکلرینین داخلی و خارجی بین الملل دوشمن قووه لری طرفیندن ازیلمیش و تاپدالانمیش غرور و منلیک آیی دیر. بیز وار اولماق ایسته دییمیز ده بوتون قووه لری ایله اوزریمیزه یوروش ائدرک بیزی آل قانا بویادیلر. غربین خیابانی دن باشلایان و ستارخانلا مکمللشن ایچ دن یوخ ائتمه سناریوسو آذر آیین دا تامامیله اهمیتی ایتیرمیشدیر. لاکن گئنه ضد میللت باشچیلارین اللری ایله (اصلینده تتیی توتان و ماشانی چکن او غرب کافر و فاسقلر ایدی) کند و شهرلریمیزی قانا بویویاراق اینسانلاریمیزی اعدام و سورگون ائتدیلر. آذربایجان تجاوز ائدرک بیزلری تحقیر ائدیلر. بو تحقیرله باریشماق هئچ بیر تورکه یاراشماز. دیلین و مدنیتی عالیملرینله یئرله گومدولر. بونون نتیجه سی اولاراق حالا بوتون وارلیقلاریمیزدان یوخسون اولاراق ایسته دیکلرین یاشام و ایتیم طرزینه محکوم ائتمیشلر.

بوتون بونلارین آرخاسیندا کورسللشمک نامینه بوتون میللتلری قولا چئویرن بیر قووه وار دیر. سوسیال مئدییا و یاپای ذکا بونلارین ان کیچیک پلانلاری دیر. قید ائتمک ایسته ییرم بوتون بو

آرخاسیندا مهر آییندا باشق دیلده اوخویان مانقوردلار و اونلارین آرخاسیدا فاشیست ال ده قاییرما پهلوی حاکمیتی و اونون اربابلری دایانیردی. مظلوم تورک اینسانی بویوک بیر مدنی و آموزشی باسقی ایله یاناشی اجتماعی آشاغلاما و تحقیرلرله قارشى - قارشییادی.

البته بو وضعیت دون دییشدیرسه ده ماهیت اولاراق داوام ائتمک ده دیر. مهر آیی دا یئرینده دییر ائله درس موضوع لاری و آنا دیلی تحصیلین یاساق اولماسی دا.

منه چوخ مراخلی گلیردی البته ایندی چوخ آیدیندیر. یاشادیغیم تهران و اونون یاخینلیغیندا اولان ری شهری همیشه تورکلرین حکومت مرکزی اولوب. تاریخ دن اوزو بری بئله اولوب. ساده جه سبب لرینی بیلدیمیز قاجار شاهلیغینین چوکوشوندن سونرا و ساختا طویله چی رضا میرپنجین شاه ائدیلمه سیندن سونرا تهران آنتی تورک - مسلمان ماسونلارین و غربیلرین الینه کئچندن سونرا تورکلری و تورک ایزینی سیلمک اوچون اللریندن گلنی ائتدیلر. باخمایاراق کی معاص تهرانی قاجار سولاله سی باش کند ائتمیشدیر آنجاق اونلارین آدینا هئچ بیر کوچه و خیابان یوخدور. لاکن کریم خان ؛ امیرکبیر و بیر چوخلارینین آدینی هر گون تاکسی ؛ مترو؛ اتوبوسا میننده سایاخلاییریق. نئجه دئییم آغ

سیستمی شکیل ده محرملیق و بعضا ده اورجلوقدا ملالار کندله گلیردی و ائولرده یادا یئنی تیکلمیش مسجدلرده آداملارا دانیشریدیلا. ۱۰ گون محرملیک و بیر آی اورجلوق قورتاراندا سونرا اهالی پول توپلاییب وئیردی اونلار گلدیی یئره گئدیردیلر. منیم یادیمادی چوخ عایله لر خصوصا قیش فصلینده اونلار پول وئرمک اوچون چتینلیکلرله اوزله شیردیر. حتی بورج گوتوروردولر. اساس مسئله او دور کی ؛ گلن ملالار تورک دیلین ده دانیشریدیلر. هانسی مسجده یا ائو گئتسییدن هامیسی عینی سوزلری دانیشریدیلر. اسلامین اساسلاریندا و خلیفه لردن دانیشریلیردی. ساده جه غسل-ذکات کیمی موضولار و سونوندا کربلا حادثه لری نهایت آغلاشدیرما اولوردو. هر ایل عینی موضوع ایدی. اونلار تورکجه دانیشریدی بویوکلری سیستمه سوخسونلار مدرسه لرده ایسه اوشاقلارا فارسجا دانیشریلیدی کی ؛ هر ایکسینده هویتیمیزه بالتا چالینیردی. شاهین مللاسی دا معلیمی ده غرب آقالارینا خدمت ائدیردیلر.

حتی شاه "رستاخیز یا انقلاب سفید" آدی ایله تورک اداره ائتمه سیستمینی چوکرترک یئرینه آمریکایی اداره سیستمی گتیردی.

بونلار چوخ گئنیش موضوع دور و اوزرلرینده کتابلار یازماق اولار. ۲۱ آذر حرکاتی نسبی ده اولسا بو میللی یونلره اهمییت وئره ک . استثمارچی غربه قارشی اوزومسل دیره نیش ایدی.

اولانلار اوچون فارس خالقینین هئچ بیر گناهی یوخدور. چونکو اونلاری بو ایش ده عرب و تورکلره قارشی یعنی اصیل مسلمان قارداشلارینا قارشی کیرلی بیر قوه قوللانماقدادیر. البته یئری گلنده اونلار دا دیوان توتاجاقلار. هله کی نیفاق ایله ایره لییرلر و گیزلی جهانی آنتی اسلام پلانلارینی حیاتا گئیرمه یه داوام ائدییرلر.

آقای ظریف وزیر خارجه اولاندا تلویزیوندا بیر جمله ایشلندی: "آمریکایی ها می گویند اگر ما دستانمان را از پشتتان برداریم همه ایران فردا ترکی حرف خواهد زد" بله گورونن کنده نه بلدچی.

منیم یادیمادی منیم یاشادیغیم قاراداغا بیر نچه دینی عالیم یعنی ملا وار ایدی آزدا اولسایدی میزره وار ایدی. ملالارین ایشی شرعی مسئله لره جواب وئرمک و دینی آیدینلیق هم ده کبین کسمک ایدی. بیر ده اولو نامازی قیلماق و اولونو باسدیرماق ایدی. هئچ مسجد ده یوخ ایدی. ساده جه خمارلی کندینده منیم آنامین آتاسی ژنرال الکساندر دمیتریچ پتروف (سونرا مسلمان اولاراق حسن آدی آلمیش و یئنی مسلمان اولدوغو اوچون جدیدی سوی آدی وئرمیشلر) طرفیندن بیر مسجد تیکلمیشدیر.

اهالی نین آدی اکثریت ابراهیم ؛ یوصف (اوسوب) ؛عالی (علی) ؛قره کیشی ؛ آغ اوغلان ؛ باهادور ؛ قیطن ؛ خانیش ؛ خان اوغلان ، بال اوغلان وس... قادینلاردا ایسه : قیزتاوار ؛ قیز بس ؛ قیز خانیم ، گول یئر ، سونا ؛ تزه گول ؛ گل اندام ؛ لالا و س ...

نجه کی دیل و تورک کولتورو اوزره یوخ ائتمه سیاستی یورودولوردو عینی زاماندا دینی اساسلاردان اوزاخلاشدیرماق اوچون ده چوخ جیدی جهد گوستریلیردی. یادیمادی سونرالار

۲۱ آذر حرکاتی و آذربایجان میلی حکومتی

21 AZƏR HƏRƏKATI VƏ AZƏRBAYCAN MİLLİ HÖKÜMƏTİ

Doç.Dr. SƏMƏD BAYRAMZADƏ

استادیار .دکتر . صمد بایرام زاده،

سیاستینه معروض قالان خالقار اوچون موباریزه یوللارینی، آزادلیغی الدهه ائتمیین تاکتیکاسینی، میلی دؤولتین قورولماسی و مدافعه ائدیلمهسی اصوللارینی گؤستریدی. اوزون ایللر رئگیوندا بو یولدا چارپیشان و موباریزه آپاران دموکراتیک و میلی قوهلر اوچون اؤرنک و مکتب اولدو. بئله کی، ۲۱ آذر اؤز ماهیتینه گؤره آنتی-ایمپریالیست و میلی-دموکراتیک کاراکترلی خالق حرکاتی ایدی. بو اینقیلاب آذربایجانین توکنمز ثروتینی قارت ائدیپ آپاران خارجی ایمپریالیزم و خارجی انحصارلارین سویغون چولوغونا الوئیشلی شرایط یارادان سلطنت رئژی، داخلی ایرتیجا علیه ینه عصیان ائتمیش خالقین محکم، سارسیلماز ایرادهسینی نوماییش ائتدیریدی .

گونئی آذربایجانداکی میلی-آزادلیق حرکاتی سید جعفر پیشورینین باش چیلیغی ایله ۱۲ دئکابر ۱۹۴۵- جی ایله آذربایجان میلی حکومتینین یارانماسی ایله نتیجهلندی آذربایجان میلی مجلسی خالقین آزادلیغینی قروماق اوچون آذربایجان میلی حکومتینه گئیش صلاحیت وئردی. شاه حکومتینین تبریزده کی قشون حصه لری دکابرین ۱۲-ده فداایله تسلیم لدو. ۱۹۴۵-جی ایل دکابر اییین ۲۰-دن آذربایجان ایران حکومتینین ظلموندن خایلاص ادیلدی و آذربایجاندا خالق حاکیمیتی قورولدو. آذربایجان دمکرات فیرقهسی یاراناندان بیر ایل سونرا اونون سیرالاریندا ایک یوز مین نفردن چوخ عضو و چوخسایلی تعصبکشرلی وار ایدی .آدف) آذربایجان دمک اتیک فرقه) -نین گئیش خالق کوتله لرینه ایدئولوژی تأثیر واسطه لریندن بیرى آنادیللی مطبوعات اولدو .

۲۱ آذر حرکاتی آذربایجان خالقینین میلی موباریزه تاریخینده ان شانلی و فخرله یاد ائدیله جک صحیفه لردن بیرینی تشکیل ائدیر. بو حرکات، اصلینده مشروطه اینقیلابینین و شئیخ محمد خیابانینین میلی حکومتینین داوامی ایدی.

ایکینجی دونیا محاربه سینین باشلانماسی ایله باغلی یارانمیش نیسبی دموکراتیک شرایط اؤلکه ده، خصوصیه جنوبی آذربایجاندا موترققی قوه و تشکیلاتلارین یارانماسی، فعالیت و اینکیشافینا کؤمک ائندی. بو قوه و تشکیلاتلارین واحد-جبهه ده بیرلشه رک بوتون اؤلکه خالقلاری اوچون میلی و دموکراتیک حقوقلار اوغروندا موباریزه آپارماق ایمکانلاری خیلی درجه ده رئاللاشدی. ضرورتدن ایرلی گلن وظیفه لری یئرینه یئتیرمکده بؤیوک تجربه سی اولان آذربایجانلیلار اؤندر رولونو اؤده لرینه گؤتوردولر. آذربایجان همیشه اولدوغو کیمی، یئنه ده بوتون ایران خالقلارینین اومید یئرینه چئوریلدی .

۲۱ آذر حرکاتی ازیلن، میلی و اقتصادی ظلمه، ایستیمارا و خارجی دؤولتلرین سویغونچولوق

قبول ائتدی. قادینلار کیشیلرله برابر حقوقلار وئریلیدی .

آذربایجان میلی حکومتی رادیکال تورپاق اصلاحاتینی حیاتا کئچیردی. مصادیره اولونموش تورپاقلار ۱ میلیون کندلی (۳۷۵ مین کندلی عائله سی) آراسیندا اوزسیز بؤلوشدورولدو. ۲۱ ماده دن عبارت «تورپاقدان گلیرین مالیک ایله کندلی آراسیندا بؤلونمه سی قانونو» وئریلیدی. بونولا دا آذربایجان کندلرینده مولکدارلارین حکمرانلیغی ارادان قالدیریلدی .

میلی حکومت یارانديغی ایلك گوندن ایران دؤولتینین آذربایجانداکی بانکلارینی اؤز اختیارینا کئچیردی. بئلیکله، ایران حکومتینین آذربایجاندا ایقتیصادی تخریباتینا ایمکان وئرمدی. پولا اولان احتیاجی اؤدمک مقصدیله آرخاسیندا محکم دؤولت املاکی دایانان ۱ میلیون تومنلیک موقت خزینه قبزی نشر ائدیلدی. میلی حکومت آذربایجان بانکینی یاراتدی و یئرلرده همین بانکین ۱۹ شعبه سی آچیلدی. ایران دؤولتی تاریخینده ایلك دفعه لارا آذربایجانین گلیرینین ۷۵ فایزیندن چوخونو ترققیسینه، آبادلیغینا، خالقین یاشاییش سوییه سینین یوکسلدیلمه سینه و مدافع ایشلرینه صرف لوندو .

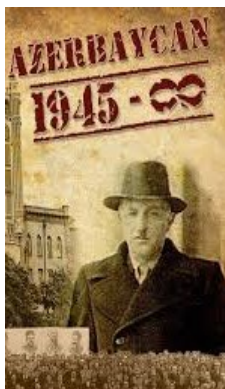
خالقین یاخیندان ایشتیراکی ایله ضروری یئرلره شوسه یوللاری چکیلدی، کۆرپولر سالیندی، مکتبلر، خسته خانلار، آپتئکلر، دوغوم ائولری، کۆرپه لر ائوی،

۲۱ دئکابر ۱۹۴۵-جی ایل تاریخینده آذربایجان میلی مجلسی خالق قشونلارینین یارادیلماسی حاققیندا قانون وئردی. خالق قشونلارینین یارانماسیندا، نون اوچون کادؤکتور حاضیرلانماسیندا، حربی تعلیم گؤرمه سینده و دوشمن قوه لر ایله ووروشلاردا ایران خالق پارتیاسینین آذربایجانا گؤندریدی اینقیلابچی ضابیتلر بؤیوک خایدمت، فداکارلیق و شوجاعت گؤسترمیشلر.

آذربایجان میلی حکومتی قیسا مدت عرضینده مهم اصلاحات تدبیرلرینی حیاتا کئچیردی. بونلار گئئیش خالق کوتله لرینین بیلاواسطه ایستک و آرزولارینی عکس ائتدیردی اوچون تئز بیر زاماندا یاخین و اورتا شرق اؤلکه لر ده، خصوصیه ایرانین باشقا یئرلرینده ده اؤز عکسینی تاپدی و تأثیر دایره سین یاراتدی. ایران خالقلاری آذربایجانداکی ۲۱ آذر حرکاتینین سیماسیندا اؤز لرینین محکم و سارسیلماز دایاغینی گؤردولر. بو زامان ایران مطبوعاتی یازیردی: «پیشوری دئییر کی، آذربایجان دوردوقجا ایران آزادخواه لارینی بوغماق غیری-ممکون اولاجاقدیر.»

جمعی بیر ایل (۱۲ دئکابر ۱۹۴۵-جی ایل - ۱۲ دئکابر ۱۹۴۶-جی ایل) مؤوجود اولماسینا باخمایاراق، آذربایجان میلی حکومتی تاریخده ایلك دفعه آذربایجاندا مستقیل معاصر میلی دؤولت چیلیگی الده ائتمین ممکونلویونو اورتایا قویدو.

آذربایجان میلی حکومتین ۱۹۴۶-جی ایل آپرئل آیینین ۸-ده قبول ائتدی قانونا اویغون اولاراق مدنلر، بوتون یئر آلتی و یئر اوستو ثروتلر میللیشدیریلدی و دؤولت انحصارینا وئریلدی. میلی مجلس اؤزل ملکیتده اولان فابریک و کارخانلاردا زحمتکئشلرین، صنعتکارلارین ایستیمار دیلمه لرینین اهمیتلی درجه ده محدودلاشدیریلماسی، اونلارین وضعیتلرینین و ایش شرایطینین یاخشیللاشدیریلماسی مقصدیله ۵۲ ماده دن عبارت امک قانونو و دیگر یئنی قایدا-قانونلار

حاکمیتی قورماقدا ایشتیراک
اۋدن ۲۰ مین نفردن چوخ
فدایه «۲۱ اذر» مدالی
وئریلدی .

۱۹۴۶-جی ایل مارت آیینین
۲۸-ده تبریزده آذربایجان
دؤولت تئاتری یارانندی.
اردبیل، آستارا، ماراغا و دیگر

شهرلرده ده تئاتر بینالاری تیکیلدی. یئنی
کینوتئاترلارین آچیلماسی ایله یاناشی، کؤهنه‌لرینین
نیظاما سالینماسی، تئاتر بینالارینین، اۋلجه ده، قدیم
عابده‌لرین تعمیر کییمی مدنی ایشلرین گؤرولمه‌سی
اوچون آذربایجان میللی حکومتی بودجه‌دن ۱۴
میلیون ۲۲ مین ۳۰۰ تومن پول آیریلما سینی تصدیق
اۋنددی. ۱۹۴۶-جی ایل آپرئل آیینین ۷-ده آذربایجان
راديو ایستگاهی آچیلدی، راديو کمیته‌سی یارادیلدی،
همین ایلین ایول آیینین ۵-ده بهزاد آدینا اینصنعت
موزه‌ی، اوکتابر آیینین ۳-ده ایسه آذربایجان میللی
اورکستری (فیلارمونیا) اچیلدی .

۱۹۴۶-جی ایلین دئکابر آیینین ۱۲-ده آذربایجان
میللی حکومتی خارجی ایمنپریالیزمین بیرباشا
سیاسی، مادی و حربی دسته‌ی ایله ایران شاهلیق
رژیمی طرفیندن دئوریلدی، شاه قوشونلاری
آذربایجان قان دریا سینه چئویردی. آذربایجانین ۲۵
مین نفردن چوخ دموکرات و میللی قوه‌لرینین
نماینده‌لری گوللاندی، دار آغاجینا چکیلدی، مینرله
اوغول و قیزلاری زیندانا سالیندی. ۱۰۰ میندن چوخ
آدام سورگونلره گؤندریلدی، مترقی و دموکراتیک
روحلو اینسانلار آمانسیز تعقیبه معروض قالدیلار .

۷۹ ایل بوندان اؤنجه گونئیده باش وئرمیش اولایلارین
هم شیرین، هم آجی خاطره‌لری هر بیر
آذربایجانلینین قلبینده یاشاییر، بوگونکو و گله‌جک
نسپیلری ایشیق‌لی صاباحا دوغرو اومیدله آددیملا ماغا
روحلاندیریر .

منبع: خالق قزنتی

اوشاق باغچاسی و موختلیف اوشاق ائولری، کولبلار و
باشقا اجتماعی موسسه‌لر تیکیلدی .

میللی حکومتین ۶ یانوار ۱۹۴۶-جی ایل تاریخلی
ایجلاسینین قراری ایله آذربایجان تورکجه‌سی دیلی
آذربایجاندا رسمی حکومت و معاریف دیلی اعلان
اولوندو. آذربایجانین هر طرفینده عمومیلیک‌ده ۳۸۰۰
ساوادیسزلیغی لغوئتمه کورسو آچیلدی. میللی
حکومت تئفیندن کندلرده ۲۰۰۰-دن یوخاری،
شهرده ایسه ۵۰۰-۱ یاخین ایبتیدایی و اورتا مکتب
یارادیلدی. تحصیلین پول‌سوز اولماسی حاقیندا میللی
حکومت طرفیندن قرار قبول اۋندیلدی .

آذربایجان میللی حکومتینین فعالیتی دؤورونده تبریز
شهرینده دمیر یولو متخصصلری حاضرلاماق اوچون
تکنیکوم، کند تصروفاتی متخصصلری حاضرلاماق
اوچون کورس، قیسامددتلی طیب ایشچیلری،
فئلدشئرلیک و مامالیک مکتبلری تشکیل اولوندو.
سیاسی، عدلیه و ایداره‌چیلیک ساحه‌لری اوزره
کادرلارین حاضرلانماسی مقصدی اوچ آیلیق سیاسی
کورسلار، حقوق مکتبی آچیلدی. ۱۹۴۶-جی ایل
مارت آیینین ۱۵-ده تبریز شهرینده اورتا حربی
مکتب یارادیلدی، پلیس ایشچیلری حاضرلاماق
اوچون داخیلی ایشلر اداره‌سینین نزدینده خصوصی
کورسلار تشکیل اۋندیلدی .

۱۲ ایون ۱۹۴۶-جی ایل تاریخینده آذربایجاندا
اونیوئرسیتئت (دانشگاه) آچیلدی. بیر ایل ایچریسینده
آنا دیلینده چوخلو سایدا درسلیک، سیاسی، تاریخی و
ادبی کیتابلار دا چاپ اولوندو، اللیه قدر قزئت و
ژورنال نشر اۋندیلدی. تبریز شهرینده آلی اینجصنعت و
رسام‌لیق مکتبی آچیلدی، آذربایجان رساملار و
هیکل تراشلار جمعیتی تشکیل لوندو. سردار میللی
ستارخانا و سالار میللی باغیرخانا هیکل‌لر، شیخ محمد
خیابانییه عابده قویولدو. آذربایجان میللی حکومتینین
۶ فئوال ۱۹۴۶-جی ایل تاریخلی ایجلاسینین قرارینا
اساسن، میللی-آزادلیغی الدهه اۋتمک و خالق

هشت لهجه زبان ترکی در آذربایجان

AZƏRBAYCA (İRANIN ŞİMAI QƏRBİ) SƏKKİZ TÜRK AĞIZI

(هشترود)، بستان آباد، میانه، سراب، قره داغ، سونار خیوه اهر، تیکان تپه (تکاب)، سایین قالا (شاهین دژ) و قسمت هایی از دشت مغان و قاراقیشلاق، بیجان، پلدشت (عربلر)، نازیک، مرگنلر، قاراقولوقلار، مرکیت و قایقاج در جنوب ارس مناطقی هستند که این لهجه در آن رایج است. در لهجه قره داغ برخلاف لهجه تبریز کلمات و صداها کشیده نمی شوند و به اصطلاح (sertمحکم) تلفظ می شوند.

3- لهجه یامچی : این لهجه شباهت زیادی به لهجه نخجوان خصوصا اوردوباد دارد. مرکز این لهجه را میتوان مرند حساب کرد.

صوفیان، یامچی، شبستر، خامنه، دیزه، دریان، شانینجان، گمیچی و قاپسار، زنوز، گلین قایا، المدار در شمال دریاچه اورمیه از مناطقی هستند که این لهجه در آنها رایج است. از ویژگی های این لهجه تبدیل مصوت a به ə است، مثلا به قابلاما قابله مه، به قارداش قردش میگویند. این لهجه بین لهجه تبریز و قره داغ قرار می گیرد (از لحاظ کشیدن صداها).

4- لهجه اورمیه (اویغور-آوشار لهجه سی) : این لهجه نیز یکی از صحیح ترین لهجه های ترکی آذربایجانی ایران است. از نزدیکی های سووقبولاق (مهباد)، سولدوز (نقده)، تا اورمیه و سلماس و خوی و مرز ترکیه این لهجه رایج است. در اطراف اورمیه در روستاهای چونقارالیسی صدای "نگ" هنوز حفظ شده است مثلا گلیرنگ. لازم به ذکر است در نزدیکی اورومچی پایتخت ترکستان شرقی نیز قصبه ای به نام چونقارالی موجود است. شباهت بین نام خود اورمو و اورومچی نیز جای بحث دارد. علت نام گذاری این لهجه به لهجه اویغور-افشار آن است که از ترکیب زبان اویغور ها و افشار های کوچ کرده از خراسان و ترکیه بوجود آمده.

ادبی دیلده:

آتانی آتاسینی آتامیزی آتانیزی آتالارینی

۱. لهجه تبریز : این لهجه نزدیک به لهجه شکی در جمهوری آذربایجان است و در تبریز و در شهر های کوچک و روستاهای اطراف آن رایج است. اسکو، خسروشهر، توفارقان (آذرشهر) و روستاهای توابع آنها، روستاهای دامنه های شمالی سهند و باسمینج، هئربی، بر، لیقوان، سپارخان، خلتدوکان از جمله مناطقی هستند که لهجه آنها با کمی تفاوت تبریزی است.

در تبریز سه لهجه با اندکی تفاوت وجود دارد:

- محله های شمال غرب یعنی شامقازان، حکم آباد، منجم، قره آغاچ
- دوه چی، امیر قیز، لیلوا، خطیب
- ششگیلان، باغمشه، خیابان، مارالان و مناطق مرکزی

از خصوصیات لهجه تبریز کشیدن صداها ست.

۲. لهجه قره داغ (ارسباران) : صحیح ترین لهجه ترکی آذربایجانی ایران است و تماما پیرو قواعد زبانی است. شرق دامنه های سهند متنق، ایراناق، سرسکند

محمد هزاری ویزنه دسته بندی لهجه های ترکی آذربایجانی (لهجه های ترکی)

لهجه‌ها فرایندی تاریخی هستند و در طی دوران معینی شکل می‌گیرند. یکی از علل عمده پدید آمدن و گسترش یک لهجه مرکزیت یافتن یک منطقه از نظر سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌باشد. برای مثال منطقه شیروان مدتهای طولی مرکزیت حکومتی داشته و یا شهرهای مختلف آذربایجان در زمان‌های مختلف مرکز سیاسی بشمار می‌رفتند. به همین سبب در بررسی لهجه‌های ترکی آذربایجانی باید این نکته را مد نظر قرار داد. همانطوری که میدانیم مراغه مرکز حکومتی هلاکویان، خوی مرکز حکومت آق قویونلوها، تبریز مرکز حکومت قراقویونلوها، اردبیل مدتها مرکز حکومت صفویها بوده است. شهرهای قزوین، همدان، زنجان، سلطانیه نیز در ادوار گذشته مرکزیت سیاسی داشته‌اند. به همین دلیل شکل‌گیری و گسترش لهجه‌ی ترکی آذربایجانی در مناطق یاد شده دور از ذهن نمی‌باشد. اینگونه مکانها حالت تشعشع لهجه‌ای را دارند.

اصولا لهجه‌ها در مکان جغرافیایی پیوسته بهم میتوانند وجود داشته باشد. اگر چه در بررسی لهجه‌های ترکی

تبریز: آتامی آتاوی آتاسینی آتامیزی آتازو آتالارینی
قاراداغ: آتامی اتووو آتاسینی آتامیزی آتوووزو آتالارینی
اویغور: آتامی آتایین آتاسینی آتامیزی آتاییزی آتالارینی
۵- لهجه مراغه : این لهجه در شهرها و روستاهای دامنه‌های جنوبی سهند رایج است.

از طرف مراغه به طرف سرسکند، ساین قالا(شاهین دژ)، قوشاچای(میان‌دوآب) تا حدود سووقبولاق و جیغاتی رود، ملیک کندی(ملکان)، بناب، عجبشیر از جمله مناطقی هستند که این لهجه در آن رایج است. این لهجه نیز مانند لهجه یامچی بین لهجه تبریز و قره داغ قرار می‌گیرد.

6- لهجه اردبیل : این لهجه در اردبیل، خلخال، نمین، آستارا، انزلی، تالش، منجیل رایج است. این لهجه شباهت زیادی به لهجه جنوب جمهوری آذربایجان دارد و اثرات لهجه باکو را در آن میتوان دید.

۷. لهجه زنجان : این لهجه از طارم آغاز شده و تا زنجان، هیدج، سلطانیه، خدابنده، ماه‌نشان، بیجار و قروه در کردستان و سنقر در کرمانشاه رایج است و در مناطق شرقی و جنوبی زنجان مانند قیدار به لهجه همدان نزدیک می‌شود. به طور کلی این لهجه را میتوان ترکیبی از ترکی قدیم و جدید دانست.

۸. لهجه همدان : ابهر، تاکستان، قزوین، بویین‌زهر، آوج، همدان، رزن، بهار، تویسرکان، کبودرآهنگ، پامبولو(فامنین)، اسدآباد، لالچین، ملایر تا سنقر به این لهجه تکلم میکنند.

شباهت زیادی به لهجه زنجان دارد. این لهجه یکی از لهجه‌های اصیلی است که برخی قواعد قدیمی هنوز در آن وجود دارد. برای مثال "توکندی" به جای قورتولدو یا تورندی به جای ایسهال توتدو. یا مثلا در سوم شخص حرف سین از افعال حذف می‌شود(همانند لهجه زنجان) : گلیرسن به گلیرن، آلیرسان به آلیران، گلیرسبز به گلیریز تبدیل می‌شود. البته در لهجه همدان افعالی که به "ن" ختم می‌شوند "ی" جایگزین نون می‌شود مثلا زنجان‌ی ها میگویند آلیران، گلیرن اما همدانی ها میگویند آلیرای، گلیری.

داشته باشند، آنها جغرافیای یک لهجه را تعیین میکنند و بدین ترتیب میتوان پراکندگی یک لهجه را بر این مبنا مشخص کرد. نیم لهجه‌ها در نقطه تلاقی لهجه پدید می‌آیند.

دسته بندی لهجه ابتدا بصورت ناحیه‌ای میباشد. بهمین جهت استفاده از عناصر جغرافیایی در تبیین دسته بندی لهجه امری طبیعی و علمی‌بشمار میرود. گویشهای گوناگون زبانهای ترکی برای نخستین بار توسط محمود کاشغری دسته بندی و معین شده‌اند. وی در فرهنگ

”دیوان لغت ترک“ خود زبانهای ترکی را با استفاده از نام طوایف کاربر آن گویش‌ها تقسیم بندی کرد. بر اساس نوشته‌های کاشغری در قرون اولیه هجری زبانهای اغوزی، قپچاقی، چگلی، خاقانی، یماک، باشقردی، تاتاری، ختایی، خلجی، چمولی، یغمایی، اویغوری، تانقوتی، قرقیزی، چاروقی، تانقوتی، باسمیلی، یبقویی، تخسی و سایر گویشهای رایج در آن دوران بوده‌اند. همه این اسامینام طوایف موجود آن روزگار نیز هستند.

بعدها دسته بندی‌های متفاوتی توسط زبانشناسان انجام شد (نام بردن از تمام آن کارها در اینجا اطاله کلام میباشد) که آخرین آنها دسته بندی گرهارد دورفر است. وی و سایرین مبنای جغرافیایی را برای دسته بندی برگزیده و گویشهای ترکی را در دسته بندی شمالی، شمال غربی، جنوبی، جنوب غربی و شرقی تقسیم کردند.

همین فرایند در دسته بندی لهجه‌های ترکی آذربایجانی نیز طی شده است. از اوایل قرن بیستم لهجه‌های ترکی آذربایجانی بطور مستمر و علمیمورد بررسی قرار گرفت. زبانشناسان خارجی و عمدتا آذربایجانی نقش اساسی را در گردآوری و تدوین لهجه‌های مختلف به عهده گرفتند. ابتدا لهجه‌های کلیدی یعنی لهجه‌هایی که دارای مرکزیت سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بوده‌اند مورد بررسی قرار گرفتند. بدین ترتیب لهجه‌های شهرهای گنجه،

آذربایجانی به جزایر لهجه‌ای یا وجود لهجه‌ای خاص به طور منفرد در یک منطقه نیز برمیخوریم. این پدیده بیشتر جنبه فرازبانی دارد و وجود آن لهجه در اثر جابجایی و مهاجرت‌های اجباری در آن منطقه میباشد. برای نمونه در میان لهجه ترکی آذربایجانی رایج در منطقه قارص ترکیه ” لهجه شهرستان‌ها ناک نه به لهجه تراکمه و نه به لهجه آذری رایج در منطقه شباهت دارد. بنا به روایات شفاهی در پی جنگ میان روسیه و عثمانی در سال ۱۸۰۰ به علت کاهش جمعیت منطقه از جنوب منطقه قهرمان‌ماراش ایلاتی را بدانجا کوچاندند. آنان به علت داشتن مذهب علوی با ساکنین محلی پیوند نخوردند و لهجه آنها به صورت جزیره‌ای در آنها محافظت شد.“

برای دسته بندی لهجه‌های یک گویش ابتدا باید مواد و استنادات مختلف را از مکانهای گوناگون گردآوری و مشخصات دیالکتولوژیکی آنها را معین نمود. هرچه از مرکز یک لهجه دورتر میشویم شعاع حالت‌های آن لهجه کمتر میشود. به این ترتیب ما حوضه‌هایی از لهجه‌های گوناگون را میتوانیم بر روی نقشه جغرافیایی یک گویش یا زبان ترسیم کنیم. نیمه لهجه‌ها یا لهجه‌های گذار آن گونه لهجه هستند که مشخصات لهجه‌ای مشابه با دو یا چند حوضه لهجه‌ای را در خود احتوا میکنند. اگر تمام خصوصیات دیالکتولوژیکی چندین نقطه مسکونی با هم انطباق

(خامه)، قئییش (qeyiş کمر بند)، قئینانا qeynana (مادر زن)
تبدیل آ (a) به او (o) در هجای نخست واژه‌هایی با دو
صامت لبی مانند: بورماق (bormağ انگشت)، پوپاق
(popağ کلاه)، بوجا (boca سوراخ)، بوبا boba (پدر).

تبدیل مصوت او (o) به او (u) در هجای نخست
واژه‌ها مانند: قوشون (quşun قشون)، اؤدۈن udun
(هیزم)، دۇداغ (dudağ لب)، اۇردا (urda در آنجا).
تبدیل مصوت او (ö) به او (ü) در هجای نخست واژه‌ها
مانند: اۆکۆز (üküz گاومیش)، چۆرک çürək (نان).

وجود صامت (ن) غنه ای.

لی شدن واکه (مصوت) پس از واکه کامیدر
پسوندهای تصریفی مانند: آتون//آتۈن
(atun//aton پدرت)، باجون (bacun خواهرت)،
آلدۈن (aldun خریدی)، گلدۈن (gəldün آمدی).
تلفظ صامت (گ) در میان دو مصوت مانند:
دۆگی (dügi دبرنج)، دگیرمان (dəğirman آسیاب)،
سۆگۈد (sögüd سرو)، ایگید (igid دلاور)،
دۆگمه (dügmə دگمه).

موقعیت ضعیف و غیرملفوظ مصوت (و)-در میان
واژه مانند: اوچی (o:çi شکارچی)، دو:شان do:şan
(خرگوش)، بیزو: (bizo:گوساله)، یو:شان yo:şan
(نوعی علف). در این مثالها در اثر تاثیر حذف مصوت
(و) صامت (او) کشیده تلفظ میشود.

عدم رعایت هماهنگی مصوتها (مصوتهای ستر و
مصوتهای نرم در پی هم) در برخی از واژه‌ها مانند:
قاراچی (qaraçi کولی)، قئیتان (qeytan بند)،
آلئیدیم (aleydim میخریدم)، اوخیدی oxidi
(خواند).

پسوندهای چهار حالت در این گروه دو حالت (لی)
هستند و در اکثر موارد مصوتهای کامی جای خود را
به مصوتهای لبی میدهند. مانند:

باکو، شماخی، قوبا، تبریز، کازاخ، قره باغ و نخجوان در
جمهوری آذربایجان و لهجه‌های ایروانی، وارتاشن،
باسارگئچر، سیسیان، کراسناسئل، اینجوان در
جمهوری ارمنستان و دمانیسی، بارنائولی در جمهوری
گرجستان گردآوری و تدوین شد.
بعدها کار گردآوری لهجه‌های ترکی آذربایجانی بر
اساس "برنامه پژوهش و تحقیق پیرامون لهجه‌ها و
زیرلهجه‌های زبان ترکی آذربایجانی" که در سال
۱۹۵۶ توسط شیرعلی اف، رستم اف و رمضان اف در
آکادمی علوم جمهوری آذربایجان تدوین شد، انجام
گرفت. این راهنما در ۶۰ صفحه متشکل از سه
قسمت است: ۱- بخش آوا، ۲- بخش صرف و ۳-
بخش نحو.

در این دفترچه راهنما کلیه حالت‌هایی را که قبلا
توسط زبانشناسان و لهجه نگاران هنگام گردآوری مواد
و تطبیق با زبان معیار بدان برخورد کرده‌اند، به
صورت مدون و علمی ترتیب شده است.

بعدها لهجه‌های ترکی آذربایجانی در جمهوری
آذربایجان بصورت جامعتر بر اساس راهنمای
گردآوری و بررسی لهجه و کارهای منتشر شده با
توجه به ویژگیهای جغرافیایی و تاریخی به چهار گروه
تقسیم شدند:

گروه شرقی: شامل لهجه شهرهای باکو، قوبا،
شماخی، لنکران و مغان

گروه غربی: شامل لهجه شهرهای گنجه، قره باغ،
کازاخ و نیم لهجه آبروم

گروه شمالی: شامل لهجه شهرهای شکی،
زاکاتالا و قاخ

گروه جنوبی: شامل لهجه شهرهای نخجوان،
اردوباد، تبریز و ایروان.

ویژگیهای متمایز کننده این گروه‌ها عبارتند از:

۱- گروه شرقی:

تبدیل آ (a) به ای (e) تحت تاثیر صامت مانند:
قئییسی (geysi برکه زردآلو)، قئیماق qeymaq

استفاده از پسوند -ایف، -ایف به همراه پسوند -ایتدی و ایتدی در سوم شخص ماضی نقلی مانند: قاجیف//قاجیتدی (qacıf//qacıtdı) گریخته است، گزیف // گزیتدی (qəzif//gəzıtdı) گردش کرده است.)

در برخی موارد استفاده از فرم قدیمینحوی برای بیان زمان حال مشاهده میشود مانند: گله دۇرۇر gələ durur (دورور می‌آید)، باخادۇرۇر baxa durur (نگاه میکند.)

در ترکیبات نوع دوم در اکثر موارد پسوند حالت منسوبیت حذف میشود. مانند: گۆز آغری göz ağrı (دردچشم)، آياق قاب ayaq qab (پاپوش)، باش آغری baş ağrı (سر درد). این گونه ترکیبها در زبان معیار به صورت گۆز آغریسی göz ağrısı، آقایی قابی ayaq qabı و باش آغریسی baş ağrısı میباشند.

حرف ربط جدا کننده یا در مفهوم منفی بکار میرود. مانند: یا یازیر، یا اوخیر ya yazır، ya oxır (نه مینویسد، نه میخواند). این حالت در زبان معیار با استفاده از کلمه ربط نه ساخته میشود.

۴- گروه جنوبی:

صدای ا (ə) بازتر تلفظ میشود. مانند: آء و (خانه v) آء، بء نه nə، باء bə (مرا). مصوت‌های خیشومی، ä, ã, ã, ã, ã, ã (استفاده میشوند. مانند: جیبیا cibıä در جیبش)، ده دآ (dədəä پدرش)، اوی ئ (əvıı به خانه اش)، آل ئ (əlıə به دستش)، آغیزی ق (ağzıü دهانش را). تبدیل آوای آ (a) به ا (ə) در هجاهای نخست واژه. مانند: قره qərə (سیاه)، بغ bəğ (باغ)، قیش (qəyış کمر بند)، آیاخ əyax (پا)، قیقناخ (qəmqəyax گچی)، قمچی qəmçi (شلاق). تبدیل آوای ا (ə) به ا (e) مانند:

چشمه çəşmə (چشمه)، سوگی səvgi (عشق)، پنیر pənir (پنیر)، دییل dəyil (نیست). این واژه‌ها

استفاده از پسوند منسوخ -راخ، -رخ برای بیان صفت تفضیلی مانند: اۇزۇنراخ (uzunrax درازتر)، گۆهنه رک (köhnərak کهنه تر)، جیندیرراخ cındırax (مندرس تر.)

استفاده از پسوندهای -er، -e:r، -ör، -ör، -er، -er برای بیان زمان حال مانند: آلئر//آلئر ö:r، گلئر//گلئر gələr//ale:r (میخورد)، قۇرۇر//قۇرۇر qurur//quru:r (سرهم میکند)، گۆرۇر//گۆرۇر görür//görü:r (می بیند). این حالتها در لهجه کازاخ بیشتر ملاحظه می شود.

حالت منفی در وجه التزامی و توانایی با پسوند -آمما، -آمما ساخته میشود مانند: یازاممادی yazamadı (نتوانست بنویسد)، اۆزممادی üzəmmədi (نتوانست شنا کند).

۳- گروه شمالی:

تبدیل صامت ا (ə) به اک (e) در هجای نخست واژه مانند: ائیلش (eyləş بفرما بنشین)، دئییرمان (deyirman آسباب)، تئزه (teze تازها)، مئن men (من، سئن sen تو).

تبدیل صامت (ف) با صامت (پ) در واژه‌های دخیل مانند: قیپیل (qıpıl قفل)، پهلە (pəhlə کارگر)، تئلپون (təlpum تلفن)، پۇندۇخ pundux (فندق)

استفاده از واژه‌های خاص برای بیان ضمیر اشاره سوم شخص مانند: هابؤ//هوبؤ (habu//hobu این)، هبئله (həbelə اینطور)، هؤ//هو (ho//hu او)، هونار (honar آنها، هۇندا honda در آن).

استفاده از ضمیر شخصی در حالت مفعول بیواسطه (سمت حرکت) در اول شخص و دوم شخص علاوه بر پسوند -ما، و -سا: از پسوند خاص -ماغا mağa- (به من) و ساغا (sağa به تو) در لهجه قاخ و زاکاتالا استفاده میشود.

گلیی (gəlii میاید)، گندیو (gedio میرو)،
سئویری (seviri دوست دارد).

ساخت زمان حال ساده در افعال منتهی به مصوت با
پسوند - r مانند: تانیر (tanır میشناسد)، اوخو
(oxur میخواند). در زبان معیار گفته میشود تانییر
tanıyır، اوخویور. oxuyur

دوم شخص زمان آینده غیرمعین به عوض - آجاق، -
آجک با پسوند - آس، آس ساخته میشود. مانند:
تؤتاسسان (tutassan خواهی گرفت)، گلسسن
(gələssən خواهی آمد)، اوتوراسسان
oturassan (خواهی نشست).

اینها رئوس کلی و جنبه‌های متفاوت چهار گروه
لهجه‌های ترکی آذربایجانی است که در جغرافیای
آذربایجان شناسایی و مدون شده‌اند. باید توجه
داشت که استفاده از اصطلاح جغرافیایی لزوماً
موقعیت جغرافیایی لهجه را تبیین نمیکند.

در عین حال برخی از لهجه‌های ترکی آذربایجانی را
نمیتوان بطور اخص در یکی از این گروه‌ها قرار داد.
برای مثال لهجه ترکی آذربایجانی آستاراخان و برخی
نقاط جمهوری داغستان روسیه و ترکی آذربایجانی
رایج در جمهوری گرجستان از این نمونه هستند. از
طرف دیگر لهجه‌های ترکی آذربایجانی مناطق میانه
ایران (اطراف اراک) و اطراف همدان نیز ویژگیهای
خاص خود را دارند که لزوماً همه آنها در گروه چهارم
(لهجه‌های جنوبی از نظر زبانشناسی) قرار نمیگیرند.
علت این امر نیز جدایی و دوری لهجه از پهنه
سیاسی-جغرافیایی زبان ترکی آذربایجانی میباشد که
باعث شده جنبه‌های خاص تحولات دیالکتولوژیک در
آنها بروز کند.

در زبان معیار çəşmə sevgi, penir, deyil, تلفظ
میشوند.

تبدیل آوای ای (i) به مصوت او (ü) مانند: شکۆل
(şəkül عکس)، بۆلۆر (bülür میداند)، بۆلدۆر
(büldür سال قبل).

تبدیل آوای او (o) به آ (a) مانند: آو (av شکار)،
داوشان (davşan خرگوش)، پیللو (pilav پلو)،
جیللو (cilav افشار).

تبدیل آوای او (ö) به ا (ə) مانند:
أولات (əvlat اولاد)، توله (təvlə طویله)، بیتو
(bitəv کامل). در اینجا در اثر تاثیر همخوان و (v)
این حالت رخ میدهد.

همخوان ک در ابتدای واژه با هجای بسته ائ (e)
تبدیل به گ میشود. مانند: گنچی (geçi بز)،
گئشدی (geşdi رد شد)، گئشنیش (geşniş کشنیز)
تبدیل ک (k) به چ (ç) و گ (g) به ج (c) مانند:

چوچه (çüçə کوچک)، چیچیک (çiçik کوچک)،
چئچی (çeçi بز)، جل (cəl بیا)، جئجه
(cecə شب)، جئتدی (cetdi رفت).

تبدیل صدای خ (x) به ه (h) در ابتدای واژه. مانند:
هئرمان (herman خرمن)، هوروز (horus خروس)،
هورک (horək خوراک). این خصوصیت در لهجه
اردوباد مشاهده میشود.

تبدیل صدای چ (ç) به تس (ts) در ابتدای واژه‌ها
مانند: تسای (tsay چای)، تسادیر (tsadır چادر)،
تسیمیریک (tsimirik نیشکان). این حالت در لهجه
اردوباد و مرند مشاهده میشود.

عدم همانگی مصوتها در پاره‌ای از پسوندها. مانند:
بئشلیخ (beşlax پنج تومن)، آکینچیلیخ
(əkinçilix کشاورزی)، گلماخ (gəlməx آمدن)،
گلدیخدا (gəldıxdə هنگام آمدن)، ایچمیشیخ
(içmişix نوشیده ایم).

در زمان حال ساده علاوه بر پسوند زبان معیار از
پسوندهای -یی (iy)، -یو (io)، -یری (iri) نیز استفاده
میشود. مانند:

دسته بندی لهجه‌های ترکی در ایران

در ایران نیز تاکنون تلاش‌هایی برای دسته بندی لهجه‌های ترکی آذربایجانی رایج در ایران انجام گرفته است. یکی از این تلاشها متعلق به آ.دیل آچار زبان شناس ترکیه میباشد. وی لهجه ترکی آذربایجانی ایران را به ۹ گروه جغرافیایی به شرح زیر دسته بندی کرده است:

مرکزی: تبریز، مراغه، ترکمنچای

شمالی: مرند، اهر

شمال غربی: خوی، ماکو

شمال شرقی: بجروان، بکرآباد

شرقی: اردبیل، خلخال

جنوب شرقی: زنجان

جنوبی: سقز، ساین دژ (ساین قلعه)

جنوب غربی: سردشت، سویوق‌بلاغ (مهاباد کنونی)

غربی: اورمیه، سلماس

البته اطلاعات بیشتری در مورد چگونگی این دسته بندی و استناد علمی آنها در دست نیست. اگرچه از جنبه نظری با توجه به بررسیهای شخصی اینجانب دسته بندی وی چندان دور از واقعیت نیست.

دسته بندی دیگر متعلق به بیوک رسول اوغلو است که در سال ۱۹۹۶ طی مقاله‌ای منتشر و اعلام داشته است که این دسته بندی بر اساس ملاحظات میدانی و بر مبنای ۱- مشخصات آوایی، ۲- ویژگیهای جغرافیایی مناطق و ۳- قواعد زبانی (قواعد کلی و هماهنگی اصوات) میباشد. بیوک رسول اوغلو لهجه‌های ترکی آذربایجانی در ایران را به نه گروه به شرح زیر دسته بندی کرده است:

لهجه تبریز

لهجه قره داغ

لهجه یامچی

لهجه اویغور-افشار

لهجه مراغه

لهجه اردبیل

لهجه زنجان

لهجه همدان

لهجه خلج

تلاشهای وی قابل تقدیر است لیکن بررسی‌ها و استنادات اعلام شده بدور از ملاحظات علمی میباشد و با درنظر گرفتن تخصص مشارالیه که مهندسی زمین شناسی میباشد مطالب قابل اغماز و تقدیر میباشد. برای مثال ایشان بیان داشته که در دسته بندی به تمیز و درست بودن لهجه، قدیمی و بومی بودن لهجه و مهاجر نبودن کاربران، ارتباط لهجه با طوایف، دور بودن و یا نزدیک بودن به مناطق فارسی زبان، تفاوت میان لهجه‌های شهرها و روستاها، مقایسه آنها با لهجه‌های جمهوری آذربایجان، استفاده و یا حذف بعضی از حروف در ابتدای واژه‌ها توجه داشته است. همانطوریکه ملاحظه میشود این موارد جنبه‌های عمده برای دسته بندی نمیباشند، لیکن باید اینگونه ملاحظات را در دسته بندی در کنار اصول علمی و ضروری آن مد نظر قرار داد. همانطوریکه در نقشه آذربایجان مشاهده میشود پهنه گسترش لهجه‌ها شامل شهرها و روستاهای زیر است:

لهجه تبریز شامل شهرهای اسکو، خسروشهر و آذرشهر و روستاها و بخشهای تابعه از جمله شامل مناطق مسکونی دامنه شمالی سهند و روستاهای جناح غربی مهرانرود واسمنج، حربی، بره، ليقوان، اسپارخان، خلعت توکن میباشد. ویژگی عمده آن عدم رعایت هماهنگی اصوات است برای مثال میآیم را در تبریز galəcağam تلفظ میکنند. در اسپارخان با حذف صامت (ر) برادر را قیدش qəydaş، رحیم را یحیم Yəhim، میآیم را گلییم gəliyəm و در حربی و بره میآیم را گلسوخ galsox میگویند. لهجه شهر تبریز طبق گفته رسول اوغلو تا چندی قبل به سه منطقه زیر تقسیم میشد، که در اثر مهاجرت‌های بعدی امروزه کمتر به چشم می خورد: لهجه قره باغ شامل جناح شرقی مهرانرود از روستای دیزه تا دامنه شرقی کوه سهند تا متنق، ایراناق، سیسان، سراسکند، مراغه، صایین قلعه، بستان آباد، میانه، سراب، قره داغ، اهر، خيوه، مغان، سپس بصورت کریدوری در ساحل رود ارس جلفا، قرقشلاق، بیجان، عربلر، نازیک، مرکنلر، قاراقوینلو، مرگیت، قایقاچ و سپس قره عینی تا حوالی ارومیه ادامه دارد. از ویژگیهای این لهجه رعایت قانون هماهنگی اصوات است. در برخی از روستاها حرف (خ) وجود ندارد و با حرف (ه) جایگزین میشود یعنی هورما (خرما) وهانیم (خانم) گفته میشود. در ابتدای واژه‌هاییکه با ر شروع میشوند مصوت (ای) اضافه میشود مانند ایرحیم (رحیم).

شمال غربی شامل محله‌های یئنی شام غازان، حکم آباد، منجم و قاراقاج دوچی، امره قیز، لیلایا و خطیب ششکلان، باغ مشه، خیابان، مارالان و مناطق مرکزی لهجه یامچی شامل شهر مرنند، صوفیان، یامچی، شبستر، خامنه، دیزج خلیل، دریان، شانجان، گمیچی تا شمال دریاچه ارومیه شامل زنوز، گلین قایا، علمدار، گرگر، یکان، ایواوغلو و آقچای است. این لهجه با لهجه اردوباد و نخجوان نزدیکی دارد. در اینجا قبله

این لهجه می‌گنجند. در این لهجه تبدیل صامت آ به صامت ا >e بارز است و می‌گویند بئهار، نئهار. در این لهجه از ادات سؤال پسوند -می استفاده می‌شود. لهجه خلیج شامل منطقه بزرگی از جنوب تهران، شهریار، کرج، تا ساوه، قم، سلفجان. اراک و خمین را دربر می‌گیرد. این لهجه به لهجه ترک‌های خراسان نزدیک می‌باشد.

لازم به ذکر است که با توجه به اینکه دسته بندی فوق فاقد صراحت علمی و مبنای زبانشناسی است، لیکن جزو تلاش‌های اندک در ایران برای بررسی لهجه‌ها و دسته بندی آنها بشمار می‌رود.

دسته بندی دیل آچار و رسول اوغلو شباهتهایی بهم دارد. اگرچه میدانیم که زبانشناس دیل آچار هیچگاه به این مناطق سفر نکرده است، به روشنی از مستندات و دلایل وی برای دسته بندیش اطلاعی نداریم. بهر حال وی زبانشناسی حاذق بود و بدون رجوعات علمی‌مطلبی را بیان نمی‌کرد. از جانب دیگر رسول اوغلو به مناسبت کارش به کلیه این مناطق سفر کرده و مطالب وی حاصل مشاهدات و یادداشت برداری‌های وی است. لیکن با توجه به اینکه مطالب ارائه شده پراکنده و فاقد ضوابط و روش‌های موجود متدلوژی علمی‌میشود نمیتواند بطور قطع و یقین مورد استناد قرار گیرد.

قایناق :

<https://hezarimohammad.blogfa.com/post/1878>

یورقانی، بالوو، گجین، ولینده، قلعه، تورپاق قلعه، قاراقاج میتوان مشاهده کرد.

لهجه مراغه شامل دامنه جنوبی کوه سهند تا حدود سراسکند شهر میاندواب، صایین قلعه تا بناب، ملکان، عجب شیر و آذرشهر می‌باشد. در این لهجه صدای (ر) بسیار ضعیف تا تبدیل به (ی) تلفظ می‌شود.

مثلا گلییم (gəliyəm می‌آیم)، آیا (aya میان)، سای (sayi زرد)، قییه (qeye سیاه) می‌گویند. در تصریف افعال هماهنگی اصوات رعایت نمی‌شود و قالاچم (qalacem میمانم)، گلچم (gelecem میایم).

لهجه اردبیل شامل شهر اردبیل، نمین، خلخال، آستارا و انزلی و بخش‌هایی از طوالش می‌باشد. شبیه لهجه یاردیملی جمهوری آذربایجان است. ویژگی این لهجه استفاده از پسوند -یو برای زمان حال ساده است.

لهجه زنجان شامل شهر زنجان، هیدج، سلطانیه، خداونده، قروه و سنقر است. منطقه وسیعی را تا ماه نشان و کوزه کنان و تا دامنه‌های قزقلعه سی را دربر می‌گیرد. در این لهجه کلمات واضح است و عدم هماهنگی اصوات کمتر دیده می‌شود. هرچه به سمت همدان و قزوین نزدیکتر می‌شویم شاهد حذف س در ضمیر متصله دوم شخص مفرد می‌شویم.

لهجه همدان از ابهر و تاکستان، قزوین و دامنه‌های الموت بسمت جنوب اشتهاارد، بویین زهرا، آوج، بهار و اسداباد و مناطق بین آنها را در بر می‌گیرد. بجز شهر همدان و شهر قزوین اکثر روستاها و منطق تابعه در

ایران دیلری و لهجه لرین سیاهیسی

İRAN DİLLƏRİ VƏ DİALEKTLƏRİNİN SİYAHISI

ARAŞTRAN VE ÇEVİRDİ: Dr. Hüseyin
Şərqidərcək (Soytürk)

ترجمه: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

ایدگاهی: پامیر داغ رایونلارینین جنوب یاماجلارینین
بیر حصه سینین یئرلی اهالی سینین لهجه سی .

ایرن (iron): ایران دیلی ان قدیم ایران دیل لریندن
بیریدیر، ایندی اوستتین لهجه لریندن بیر کی می
تانینیر و قافقازین اوستتیا بؤلگه لرینین اهالی سینین
اکثریتی بو لهجه ده دانیشیر .

باجلانی: کورد لهجه لریندن بیریدیر .

بانه ای: کورد لهجه لریندن بیریدیر .

بختیاری: ایرانین جنوب-قرب داغلیق بؤلگه سینده
مشهور دور .

بدخشانی: بدخشانیلارین لهجه سی .

بئرتنق: بعضی پامیر اراضیلرینده مشهور دور .

بارکی: بارکی آرموری قبیله سینین بیر قروپونون
دیلدیر. بارکی لهجه سینده بعضا بئری ده دئییرلر .

باشقالی: افغانیستانین کافیریستان لهجه لریندن
بیریدیر .

بلوچی: ایران، افغانیستان، پاکستان و روسیا
تورکوستانیندا یاشایان بلوچ کلانلارینین دانیشدیغی
معاصر ایران دیل لریندن بیریدیر .

بیرجندی: شهر و اطراف کندلرین یئرلی اهالی سینین
لهجه سی بیرجند خراساندیر .

پامیری: پامیر دیل لری چین، سووئت اتفاقی،
هیندیستان و افغانیستانین ایندیکی سرحدلرینین
کسیشدی یئر اولان پامیرین وادیلری و داغلیق
اراضیلرینین ساکینلری آراسیندا یایلمیش مختلیف
دیالکتلر قروپوندا عبارتدیر .

پاوه ای: کورد لهجه لریندن بیریدیر .

پراچی: شرقی افغانیستانین و هیندیستانین شمال-
قربینین بعضی بؤلگه لرینین ساکینلری طرفیندن
دانیشیلیر .

پرسونی: کافیر لهجه لریندن ساییلیر. اما کافیر
لهجه لریندن داها اوریژینال ایران دیل لرینه یاخیندیر .

آمادیه: شمالی عراقدا یایلمیش قربی کوردوستانین
دیالکتلریندن بیریدیر .

ارشری: پامیرین ایران لهجه لریندن بیریدیر .

ارموری: یادا بارکی افغانیستانین شرقینده کی بعضی
بؤلگه لرین و هیندیستانین سرحدینده، خصوصاً
وزیریستاندا یاشایان اینسانلارین لهجه سیدیر .

ائست: ایران دیلی چوخ قدیم دیر، مرکزی قافقازین
داغلیق حیصه سینده یئرلشن ائست طایفه سی
آراسیندا یایلمیش دیر .

استرابادی: قورقان بؤلگه سینین لهجه لریندن بیریدیر
کی، یالنیز بعضی سیاحلار اونو قید ائتمیشلر .

اشکشمی: پامیر داغلیق بؤلگه لرینین ایران
دیالکتلریندن بیریدیر و افغانیستانین شمالیندا کی

ان شرق بؤلگه لرینده آز چوخ مشهور دور .

آشکوونی: کافیر دیالکتلریندن بیریدیر .

اصفاهانی: اصفهانلیلارین لهجه سیدیر .

الموتی: الموت قزوین اطرافی اهلی آراسیندا گئیش
یایلمیش دیر .

اورامانی: کورد لهجه لریندن بیریدیر .

خراسانی: خراساندا گڻیش یا ییلمیش لهجه دیر .
 خالخالی: آذربایجاندا و گیلانین داغلیق حصه سینده و
 ایرانین بیر حصه سینده دانیشیلان لهجه دیر .
 خوری: قدیم کندین ساکینلرینین لهجه سی خوردور.
 خور صحرادا بیابانک و ژانداق یاخینلیغیندا یئرلشیر .
 خونساری: خونساری و اطراف رایونلاردا گڻیش
 یا ییلمیش لهجه دیر .
 داملی (Dæmli): کافیری (دردی) لهجه لریندن
 بیریدیر و چیترا ل یاخینلیغیندا کی بیر نچه کندین
 ساکینلری بو لهجه ده دانیشیلار .
 درویشی: فارس دیلینین بعضی درویش سینیف لری
 آراسیندا یا ییلمیش لهجه سیدیر .
 دزفولی: دزفول اهالیسینین لهجه سی خوزستان دیر .
 دیگر: عاداتا، دیگر شرق دیلینین آلت دیالکتلریندن
 بیرى حساب اولونور و شرقین بعضی بؤلگه لرینین
 اهالیسی بو لهجه ده دانیشیر .
 رجایی: کورد لهجه لریندن بیریدیر .
 روشنی: پامیرین ایران لهجه لرینین لهجه سیدیر کی،
 طایفه نین عینی آدلی یئددی-سککیز مین نفره
 یاخین آدمی دانیشیر. اونون یا ییلماسی پامیر آلت
 سولاله سی دیاپازونون دیر .
 زازا: قریبی کوردوستان و تورکینین موش شهری
 ساکینلرینین دانیشدیقلاری کورد لهجه لریندن
 بیریدیر .
 زبکی: عاداتا پامیر ایران لهجه لریندن بیرى حساب
 اولونور و بدخشانین کیچیک زاباک شهرینین
 ساکینلری بو لهجه ده دانیشیلار .
 زفره ای: بو دیالکت ایرانین مرکزی کندلریندن بیرى
 اولان زفره کندینین اهالیسی آراسیندا گڻیش
 یا ییلمیش دیر .
 زنگنه ای: کورد لهجه لریندن بیریدیر .
 سبزوارى: سبزوار اهلینین لهجه سی سبزواریدیر.
 سبزوارى لهجه سینین بیر چوخ سؤزلری دیگر
 خراسانی لهجه لرینده ده گؤرونور/ائشیتیلیر .
 سدهی: سده اهلینین لهجه سی اصفهان دیر .

پوشتو دیلی: افغانستان اهالیسینین تخمیناً
 یاریسینین و هیندیستان و پاکیزستانین شمال-قرب
 بؤلگه لرینین بعضی ساکینلرینین دیلی .
 پشای (پشه): افغانستانین شرقینده و هیندیستانین
 سرحد بؤلگه لرینده یاشایان پشای قبيله سینین
 لهجه سی .
 پلوله: افغانستانین و ایندیکی پاکیزستانین سرحد
 بؤلگه لرینده بیر نچه وادینین ساکینلری طرفیندن
 دانیشیلان داردی دیل قروپونون لهجه سیدیر .
 پنج گور: شرقی بلوچستان دیالکتلریندن بیریدیر .
 تاتی: ایرانین شمال-قرب حصه سینده و ترانس
 قافقازین بیر حصه سینده یا ییلمیش دیر .
 ارمنی تاتی: قافقاز ارمنیلری آراسیندا یا ییلمیش تاتی
 دیلینین آلت دیالکتلریندن بیریدیر .
 تاجیک دیلی: فارس دیلینین دیالکتلریندن بیریدیر .
 تجریشی: اوللر تهرانین دا تجریش یئرلیری
 دانیشیردی لار .
 تراهی: داردی قروپونون دیالکتلریندن بیریدیر و
 افغانستانین جلال آباد رایونلارینین اونلارلا ساکینی
 دانیشیر .
 ترولی: شمال-قرب هیندیستانین بیر حصه سینده
 یا ییلمیش دیر .
 ترینی: آغ و قارا اولماقلا ایکی عائله یه بؤلونن تارین
 قبيله سینین خالقى آراسیندا یا ییلمیش دیالکتدیر و
 پوشتو دیلینین آلت لهجه لریندن بیرى حساب اولونور.
 تلهدشکی: گوران لهجه لریندن بیریدیر .
 جوشقانی: جوشقانی ساکینلرینین دانیشدیغی
 لهجه دیر .
 چترالی: شرق وورغو اوچون باشقا بیر ترمین
 چهارلنگ: بختیاری قروپونون آلت لهجه سیدیر
 خاوارى: و یا چیترا لى، شمالی هیندیستانین
 قریبینه کی چیترا ل وادیسینده یاشایان و پامیره باخان
 اینسانلارین بیر حصه سی طرفیندن دانیشیلان بیر
 لهجه دیر .
 خترانی: داردی قروپونون دیالکتلریندن بیریدیر .

تاجیکستان و هیندیستانین بعضی یئرلرینده ده ادبی دیل حساب اولونور .

خالق دیلی فارس دیلی: بو، ساده اینسانلار، خصوصاً ده تهران دا کوچه- بازار و خیابانلارینین اهالیسی آراسیندا دانیشیلان بیر لهجه دیر .

فریز ندی: نطنزده دئه فریز نده یاشایانلار آراسیندا گئنیش یاییلمیش لهجه دیر .

قهرودی: کاشان رایونلاریندان بیر اولان قهرود ساکینلری آراسیندا یاییلمیش دیر .

کابلی: کابولی و یا کابلی فارس دیلی افغانیستانین پایتاختی کابیلین ساکینلری آراسیندا یاییلمیش بیر لهجه دیر .

کاشانی: کاشانلیلارین لهجه سی .

کشمیری: کشمیر خالقینین لهجه سی .

کافری: افغان کافیریستانین قبیله لری آراسیندا یاییلمیش دیالکتلر قروپودور .

کاوارباتی: و یا کاوارباتی اورتا هیندیستان و ایران دیلریندن بیر اولان بیر دیالکت دیر .

کتی (Kəti): کافیر لهجه لریندن دیر .

کوردجه: قریب ایرانین بیر حصه سینده، تورکیه، سوریه، عراق و قافقازین بیر حصه سینده یاییلمیش دیر. کورد دیلینین اؤزونه بیر نجه یئرلی دیالکت داخیل دیر .

کرمانشاهی: کرمانشاه و اونون بؤلگه لرینده یاییلمیش کورد لهجه لریندن بیر دیر .

کسمائی: گیلگی دیلینین لهجه سی .

کشه ای: کاشانین کشه کندینین اهالیسینین دانیشدیگی مرکزی ایران دیالکتلریندن بیر دیر .

کفرانی: کافرانی و یا کافرونی اصفهانین لهجه لریندن بیر دیر .

گبری (زردوشتی): ایراندا یاشایان زردوشتیلرین لهجه سی .

گروس سی: کورد دیلینین دیالکتلریندن بیر دیر، بو دیل داها چوخ گروسون بیجار بؤلگه لرینده دانیشیلیر .

سرخه ی: سمنانی ایله علاقه لی ایران دیالکتلریندن بیر دیر .

سرقلی: چینین پامیر و تورکستان سرحدینده یاشایان بیر نجه طایفه نین دانیشدیگی لهجه دیر .

سلیمانیه ای: قریب کوردوستانین دیالکتلریندن بیر دیر و ایندیکی عراق اراضیسینده مشهور دور .

سمنانی: سمنان خالقینین لهجه سی. کریستن سنین فیکرینجه، بو دیالکت شمال-قرب ایران دیالکتلریندن بیر دیر .

سنگسری: سنگسر اهالیسینین دیلی دیر.

سنگلچی: پامیر لهجه لریندن کی، زبکی و آشکشی لهجه لرینه یاخین دیر .

سنندجی: کورد لهجه لریندن بیر دیر .

سو: اصفهان و کاشان آراسیندا اولان سوود ساکینلرینین تئز-تئز قهرودی لهجه سی ایله بیرلشن لهجه سیندن فرق لیدیر. بورجلر قویولور .

سیوندی: سیوندیلرین لهجه سی شیرازین شیمالیندادیر .

سیدی: کورد لهجه لریندن بیر دیر .

شرانی: یوخاری هیندیستان چاینین شیمال-قرب داغلاریندا ایشلنن و پوشتو دیلینین آلت لهجه لریندن بیر اولان لهجه دیر .

شغنانی: شوقانی و یا شوقنی پامیر طایفالاریندان بیرینین دیل دیر .

شمیرزادی: سمنانی ایله باغلی دیالکتلردن بیر دیر .

شوشتری: عمومی وورغو شوشترده دیر .

شیرازی: شیرازلارین لهجه سی .

شینا: داردی دیالکتلرینین لهجه سیدیر

طالشی: ایرانین شیمال-قربینین بیر حصه سینده و قافقازین لنکران بؤلگه لرینده مشهور اولان دیل دیر .

عبدوی: عابدو و یا آبدو لهجه سی مرکزی ایراندا دانیشیلان کیچیک دیالکتلردن بیر دیر .

فارس دیلی: ادبی فارس آدلانان ایرانین رسمی دیلیدیر و افغانیستاندا دا دانیشیلیر. بلوچیستان،

ولاتروئی: و یا وئلاترودی وئلاترود داغ وادیسی و وارنگی چاینین ساکینلری آراسیندا ایستیفاده اولونان بیر دیالکتدیر .

ونتسی: بو، بلوچستانین شرق حصه‌سینده و پنجابین همسرحد حصه‌سینده یایلمیش دیالکتدیر .
ونی: وئنده عمومی دیالکت کاشان فونکسیاسیدیر .
هرزندی: شرقی آذربایجانین ایکی یا اوچ کندینده دانیشیلیردی . حال حاضریدا بو لهجه ده دانیشان یوخدور.

هفت لنگی: بختیاری قروپونون لهجه‌لریندن بیریدیر .
یاراندی: کاشانین یارانداز کندینده دانیشیلان لهجه‌دیر .

یزدی: یزد خالقینین لهجه‌سی .
یزغلامی: پامیرده دانیشیلان دیالکتلردن بیریدیر .
یغناپی: یغناپین داغلیق اراضیلرینده یایلمیش‌دیر .
اصفهان یهودیسی: اصفهان یهودی خالقینین لهجه‌سی .

تاتی یهودیسی: قافقازین یهودی خالقینین لهجه‌سی .
سمرقند یهودیسی: سمرقند و بوخارا یهودی خالقینین لهجه‌سی .

کاشان یهودیلری: کاشان یهودی خالقینین لهجه‌سی .
همدان یهودیسی: بو، کوهنه ایران دیل‌لریندن قالان بیر لهجه‌دیر و همدان یهودیلری اونولا دانیشیرلار .

۱۳۰ ماده‌دن عبارت اولان ایران دیل و شیوه لری هم بو دیلین گلدیی و یاشادیغی یئرلری گوستیرر هم ده آنلاشیلما‌سینین بیر - بیرلری آراسیندا نه قدر زور اولما‌سینی گوستیرر. یادا هئج بیر- بیرلرینی باشا دوشمورلر. ساده بیر دیل گروپونا عایدیرلر. فارسجا - تاجیک بیرده پشتوجادان باشقا ادبی دیل حالین گلمه میشلر.

گزی: اصفهانین قاز کندینین ساکینلری آراسیندا یایلمیش لهجه‌دیر .

گندوله‌ای: کورد دیالکتلریندن بیریدیر .
گورانی: ان اساس کورد دیالکتلریندن بیریدیر .
گیلک دیلی: گیلانین یئرلی ساکینلرینین دیلیدیر و ایکی دیالکت و بیر نچه یئرلی لهجه‌دن عبارت‌دیر .
لاری: فارس، لاریستان اهالیسی آراسیندا یایلمیش بیر لهجه‌دیر .

لاسگردی: سمنانی لهجه‌لری قروپوندان اولان بیر دیالکتدیر .

لاهیجانی: لاهیجانلیلارین لهجه‌سی .
لری: بو، لورستان خالقینین دیلیدیر .
لکی: کورد لهجه‌لریندن بیریدیر .
مازندرانی: مازنداران خالقینین دیلیدیر و بیر نچه یئرلی لهجه‌لری احتیوا ائدیر .

محالاتی: محلات اهلینین لهجه‌سی .
مدشد گلتی: مدگلدستی ، چیترا ل ساکینلرینین دانیشدیقلاری لهجه‌دیر .

مربوانی: کورد لهجه‌لریندن بیریدیر .
مکری: کورد لهجه‌لریندن بیریدیر .

مونجانی: و یا مونژی پامیر سلسیله‌سینین داغلیق اراضیلرینین ساکینلرینین دانیشدیغی لهجه‌دیر .
مهرجانی: مرکزی صحرا و لوت صحراسینین دیالکتلریندن بیریدیر .

میمه‌ای: ده میمه خالقینین اصفهان و کاشان ایالتلرینه گئدن یولدا دانیشدیقلاری لهجه‌دیر .
ناینی: ناینی خالقینین لهجه‌سی .

نطنزی: نطنز خالقینین لهجه‌سی کاشانین فونکسیاسیدیر .

نوشکی: بلوچستاندا عمومی دیالکتلردن بیریدیر .
وایگلی: کافیر دیالکتلریندن بیریدیر .

وخانی: یاخود وخی و یا وخی پامیر داغلارینین جنوب و جنوب-شرق حصه‌لرینین بیر حصه‌سینده یاشایان طایفه نین لهجه‌سیدیر .

اوغوزلاردا عايله محبتينين معنوی عالمی (۱)

OĞUZDA AİLƏ MƏHƏBTİNİN MƏNƏVİ ALƏMİ

بیریدیر. هله‌لیک بویدان بایاندير خان اوغوز بگلرينی بیر
يئره ييغيب، قوناقلاییر. بو حادیشه‌لر خالقین، ائلین -
اوبانین گله‌جه‌یی اوچون اؤنملی و واجب اولان بیر
گؤسته‌ريشی ايله باغلی جريان ائدير:

نسلین دوامی، عايله و اونون محصولو اولان اؤولاد،
اوغول - قیز حسرتی. بو چوخ جدی و حیاتی
مسئله‌دير. بیز بو مسئله‌یه ايکی بویدا راست گليریک
و مسئلین مختلف سمتدن قويولموش و بديعی
حلینی گؤروروک.

بودور، بایاندير خان عادتى اوزره (براساس) گينه توی
ائديب آتدان - آيغیردان، دوه‌دن بوغرا، (شتر
نر) قويوندان قوچ قيردير ميشدی. بیر يئره آغ اوتاق، بیر
يئره قيزیل اوتاق، بیر يئره قارا اوتاق قوردير ميشدی.
کیمون کی، اوغلو - قیزی یوخ، قارا اوتاغا قوندورین،
قارا کئچه آلتیندا دؤشن، قارا قويون
يخيسيندن (شوربا) اؤنينه گتورن. يئرسه، يئسون.
يئمزسه تورسون گئتسون. - دئميشدی.

اوغلو اولانی آغ اوتاغا، قیزی اولانی قيزیل اوتاغا
قوندورون، اوغلو - قیزی اولميانی الله تعالی
قارغيبيدير. بیر دخی قارغاريز، بللی بيلسون، -
دئميشدی.

بو اؤلکه باشچينين بويودوغودور. مسئله دؤولت
سويه‌ليدير، بو بويوروغا عمل ائتمک لازم. دیرسه‌خاندان
بایاندير خانين مجلسينه دعوت اولونوب، قيرخ ايگيد
ايله بورا گليب. لاکين اونو خانين بويودوغو کیمی قارا
اوتاغا يئرلشديرير. آلتیندا قارا کئچه سالير، قويون
قوورماسيندان اؤنونه گتيريرلر. بئله قارشيلانيرما اونا
چوخ آغير گلير. پرت اولور، سوروشورکی، بو نه
دئمک‌دير؟ بایاندير خان منيه نه اسکوکلوکوم گؤردور؟
مندن آلچاق کيشيلری آغ اوتاغا، قيزیل اوتاغا
قوندوردو. منيم سوچوم (گونه) نه اولدو، منی کيم قارا
اوتاغا قوندوردو؟ - دئير.

اونا آنلاديرلار کی، خاندان بوقوروق بئله‌دير.

يازار: علم الدين علی بی زاده

کؤچورون: محمود بنی آدم‌ديزج

عايله جمعيتین اساسی‌دير، خالقین کؤزهرن و يانان
ايلکين اوجاغی‌دير. آتا - آنا عايله قيزیل ستونلاری
تمثالينداندیر. عايلین گله‌جگی و طالعی اونلارين
آليندير. آتا - آنانین معنوی زنگینلیگی یئنی تۆرمه‌ده
اولان نسلین طالع - مقدراتیندا بللیجی ایش گؤرور.
عایلنی خالقین چيخیش نوقطه‌سی، جمعيتین
باشلانغیجی حئساب ائتسک، اونون عالی و موقدس
بیر وارلیق اولدوغونو تصوراتیمک چتین دئیل...

نسیل آرتیرماق، اوغول - قیز بسلیم بؤیوتمک، بویا -
باشا چاتدیرماق بشریتین ازلی و موقدس آرزوسو
اولوندور. اؤولادین دونیایا گلیشی، اوغوللو - قیزلی
اولماق همیشه بؤیوک خوشبختلیک ساييلیب. آغ
گون، ساعات، ایلک نؤوبت اؤولاد ایسته‌یی ايله، اوغول
- اوشاق لا اؤلچولوب. هم‌ده نسیل آرتیریمی تکجه
عايله اوچون دئیل. جمعیت اوچون، خالق و اونون
گله‌جه‌یی اوچون انتهاسیز گرکلی و ضروری بیر
احتیاج‌دير. قدیم چاغلاردا اجدادلاییمیز شومئرلر
محض اوغول مضمونو سؤز ايله ایفاده ائديبلر. بوردا دا
گئرچک بیر حقیقت وار...

(۱) نسیل، اؤولاد حسرتی

بو بشری تئل «دده قورقود کیتابی» نین قارشیا
قويدوغو و حل انتدیگی مهم پروبئلیم‌لردن

اوغوزون، تاش اوغوزون بگلرین اوستونه ییغناق ائنگیل! آج گۆرسن توییرغیل، یالنجیق گۆرسن، تونتغیل! بورجلویو بورجوندان قورتارقیل! تپه گییی آت ییغ، گۆل گییی قیمیز ساغدير. اولو توی ائله . حاجت دیله!

اولا کیم بیر آغزی دوعالی نین آلقیشیلا

تانری بیزه بیر یئتمان عیال وئره!

دیرسه خان آروادینین سۆزو ایله بوتون بو دئیینلره عمل ائدیر. اونون اوغلو اولور. عایله بو قارا «عیب دن» قورتاریر، بوتون بو بدییی اصوللا آشکار اولان کیفیت او واخت کی، جمعیتین مضمونو، حیات طرزی، اینامی، یوخسوللا - کاسیبا مناسبتی، قایغی و ایستهی، بیز سۆزله، بیزیم اولولارم خالق - معنوی اوستونلوکلرایله باغلیدیر کی، جمعیتین قیزیل یاتاغی ساییلان قادینین دیلی ایله ایفاده اولونور و حیاتا کئچیریلیر. باشیمیزین اوستونده کی تانری دا اینسانلاردان بو قایغینی بو مودریکلیگی گۆزله ییر، بونا گۆره ده اونلار رحم ائدیلیلر، اونلارین آرزو و دیلکلری یئرینه یئتیریلیر.

بودور، یئنه بایاندیرخانین مجلسی دیر. بی بۆره بگ و بایئجان بی ده بوردادیر. بی بۆره بگ قارشیسنا باخیر، قازان اوغلو اوروزو گۆرور، سولونا باخیر، قازیلیق قوجا اوغلو یئگنی گۆرور. آه چکیر، کۆورلیر، آغلا ییر، قازان خان «بی بۆره بگ، نییه آغلا ییب، بوزلارسا؟» بی بۆره اوغولدا اورتاجیم یوخ، قارتاشدا قدریم یوخ. الله تعالی منی قارغاییدیر...

بگلر تاجیم - تختیم اوچون آغلارام. بیر گون اول، دوشم اولم، یئریم ده - یوردومدا کیمسه قالمییا. - دئدی.

آتا یوردونون صاحیبی اوغول دو، نسلین داوامی، آتا چیراغینی یاندیریناق، آتا یوردونا صاحیب اولماق، یاد الینه کئچر. معلوم اولور کی، بی بۆره بی سونسوز دئییل، اونون قیز اوغلادلاری وار. آما او، اوغول حسرتینده دیر، اوغول دیله ییر، یئرینه - یوردونا، تختینه - تاجینا صاحیب ایسته ییر، بونا گۆره یانیب -

اینجیمیش دیرسه خان کوسوب، مجلسی ترک ائدیر. دیرسه خان سونسوز ایدی، اوغلادی یوخ ایدی. سونسوزلوق ایسه آغیر درد دیر. بئله آنلاشیلیر کی، او، آروادینی چوخ ایسته ییر، اونو «باشینین بختی»، «ئونین تختی» ساییر، اونون یئریشی، بویو-بوخونو، توپوقلارینان سارماشان قارا ساچلاری، یا یا بنزر چاتما قاشلاری ایله فخر ائدیر. گۆزلیگیندن ذوق آلیر. او، ائوه گلیب، اولجه آروادینی عزیزله ییر، بو «گۆزلمه» ایله اونو یاخشيجا اوخشاییر:

بروگلیگیل، باشوم بختی، ائوم تختی!

اؤدن چیقوب یوروینده سلوی بویلوم!

تویغیندا سارماشاندا قارا ساچلوم!

قورولو یا یا بنزر چاتما قاشلوم!

قوشا بادام سیغمایان تار آغیزلیم!

گۆز آلماسینا بنزر آل یانقلیم!

قادینیم، دیره گیم، دۆله گیم!

لاکین قان چوخ قاردیر، منه ساسیلیب. اؤزونه گله بیلیم. دونیانین آن گۆزل نعمتی اولان اوغلادان، اوغولدان - قیزدان محروم دور. سون مصراعین سون سۆزو معنالیدیر، «دۆله گیم» - دئییر. آما «دؤل» یوخ دور. بونو قارا اییب، چکیلمز درد ساییر: «سندنمیدیر، بندنمیدیر تانری تعالی بیزه بیر یئتمان اوغول وئرمز، ندندیر؟» - دئییه آروادیندان سوروشور. و یوخاریداکی اوخشامانی آردمجا آروادینی آغیر سۆزلره آجیلا ییر. حتا اونو اؤلدورینک، باشینی کسیب، قانینی تۆکمک ایسته ییر و دئییر:

خان قیزی، سببی ندسر، دئگیل مانا،

قاتی غضب ائدرم شیمدی سانا.

قادین تمکینی، قادین آغلی، قادین تدبیری اؤز ایسینه گۆرور، حلیملیگی، مئهربانلیغی ایله اربینین غضبینی سوندورور، اونا مصلحت وئیر، صبیرلی اولماغا، مودریکلیگه چاغیریر: «هئی دیرسه خان! بانا غضب ائتمه. اینجیب آجی سۆزلر سؤیلمه. یئریندن اورو تورقیل، آلا چادیرین یئر اوزونه دیکدیرگیل! آتدان - آغیردان، دوه دن بوغرا، قویوندان قوچ اؤلدورگیل» ایچ

اوغلان و قىز! خالقىمىزىن بديعى تفكوروندا هميشه گونشله، آيلا موقايسه ائديلىپ، گۇيلرين ايكي حاكيمي، كايناتين ايكي گۇزل وارليغي ايله توتوشدورولوب، اونلار بىزىزىلىپ. اوغلان و قىز! اينسان حياتينين داوامى! هر ايكيىسى حيان جۇوهريدير، تانرينين اينسانا بخش ائتديگى عالى نعمتدير. بىبۇره بگ اوغل حسرتيندهدير: قىز وار، اوغل يوخدور. بايىئجان بگ ايسه قىز حسرتيندهدير، اوغل وار، قىز يوخدور. هر ايكي آرزو گۇزلدور، حياتىدير و بشريدير. «بايىئجان بگ دخى يئريندن اورو توردى، آيدير: بگلر، منيم دخى حقيمه بير دوعا ائلهين. الله - تعالى مانا دا بير قىز وئره»- دئدى.

اوغوز بگلر گۇيه اوز توتوب، آل قالديريپ، دوعا ائديرلر كى، بايىئجان بگين ده بير قىزى اولسون. ائله مجلسيدهجه بايىئجان بگ عهد ائديركى، «بگلر الله - تعالى بير قىز وئرهجك اولورسا، سىز تانيق اولون، منيم قىزيم بىبۇره بگ اوغلونا بئشيككرتمه ياووقلو اولسون!»

بايىئجان بگين آرزوسو يئرینه يئتير، اونون قىزى اولور. گۇزليگى، آغلى - درراكسى، گوجو- قودرتيله بىبۇره بگين اوغلو بئريه لايىق بير قىز ارثيه چاتير، اونلار گۇروشور، سئويشير، عهد - پيمان باغلاير...

عبرتلى دئيلىمى كى، اوولاد دونيايا گلهميش آتالار اونلارى نيشانلاير، اونلارين گلجهيى، ايلك نؤوبده عايله حياتى بارهده دوشونور. بورادا دا داستاندا يئنى دوغوب - تۇرهين، بۇيومكده، يئتيشمكده اولان نسلين - گلجهين و عمومى خالقىمىزىن يئنى قايعيلارى يارانير، تاريخى عايله - معشيت، عايله - محبت، عايله - ائتيكا مناسبتلىرى تئل آيريلير، اينجه، ظريف و اؤزونه مخصوص جهتلىرى اوزه چيخير، آشكار اولور. بونلار بوتؤولوكله داستانين اساس ائديا، فيكىر خطلىرى كيمي قابارديلير، اؤز بديعى حلينى تاپير.

آردى وار...

ياخيلير. بىبۇره بىين آه كچمهسى، كؤورمهسى و آغلاماغي طبعى گۇرونور. بو، اينسانى كيفيتدير. بىبۇره بىين آرزو و ايستهيى عايله چرچيوهسيندن چيخير، خالقين، جمعىين آرزو و ايستهيى ايله قووشور، دؤولت سويهسینه يوكسهلير:

قازان آيدير: «مقصودون بوميدير، بىبۇره بگ؟»

آيدير: «بللى، بودور.» منيم دخى اوغلو اولسا، خان بايانديرين قارشيسين آلسا - تورسا، قوللوق ائيلهسه، من دخى باقسام، سئوينسم، قيوانسايم، گوونسهيم...» - دئدى.

ازلى و كۇزل آرزودور. بئله اوغوز ارينه، بئله اوغوز بگينه عشق اولسون! آتا اوغولو دؤولته خيدمت اوچون، وطن اوچون آرزولاير. دئمەلى، اوغل تىكجه عايله اوجاغينى، آتا يوردونون چيراغينى يانديрмаق اوچون دئييل، وطن اوچون، آنا تورپاغينى قورماق اوچون، وطنه، دؤولته قوللوق، خالقا خيدمت اوچون گركدور. اوولادينا - آتايا بوندان بۇيوك سئوينچ، بوندان بۇيوك فرح، بوندان بۇيوك فخر يوخدور!!!

اوغوز بگلرينين گۇيه اوز توتوب، آل قالديريپ دوعا اوتمهسيله، بىبۇره بىين بير اوغلو اولور. يئنه گۇيلره اينام، تانرى مرحمتلى، تانرى تۇحفهسى! اوغل بۇيويور. ارثيه چاتير. لياقتلى اوغل اولور. ائله بير اوغل كى، اونون مردليگى و قهرمانليغينى وصف ائدن «بامسى بۇيرك بويى» داستانى دا بو مناسبتله يارانير، چونكى او، داستانا لايىق، شرفلى بير حيات يولو كئچير، اصل اوغوز اوولادى كيمي شان - شؤهرت قازانير، قازان خانين ساغ قولو اولور. آتانين آرزوسو، ايستهيى يئرینه يئتير.

سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی MİLLİ (TÜRK) İSLAMİ DİZİ ÇIXIŞLAR

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

نظیر و بی بدیل، قانونمند و غنی در عالم قرار داده است. بارها توسط زبان‌شناسان مختلف از جمله محمودکاشغری و علیشیرنویسی و هومل زبان شناس آلمانی مورد مقایسه قرار گرفته اند. این مقایسه ها نه برای تفضیل یکی بر دیگری، بلکه برای نشان دادن زیبایی این دو زبان انجام شده است.

۳

❁ در زبان عربی

کلمات معمولاً از سه حرف اصلی تشکیل می شوند که به آن ریشه می گوئیم (بگذریم از کلمات بالای سه حرف که گاهی خود ریشه اند) و با افزودن حروف زاید دیگر به این سه حرف اصلی کلمات دیگری ساخته می شود.

مثلا ع ل م

از این سه حرف، شش ریشه می توان ساخت:

علم، عمل، ملع، مغل، لمع، لعم

از هر کدام این ریشه ها ۱۴ صیغه زمانی فعل ماضی (علم، علما، علموا (...، ۱۴ فعل مضارع (یعلم، یعلمان، یعلمون... ۱۴ فعل امر غایب و مخاطب (لیعلم، لیعلمنا، لیعلموا...) و اقسام دیگر فعلی مثل مستقبل (سوف یعلم...) و ماضی نقلی (قد علم...) و بعید (کان قد علم...) و استمراری (کان یعلم... و ... ساخته می شود مانند علم، یعلم، و ...

هر ریشه با رفتن به هشت باب معروف مزید افعال (اعلم، یعلم اعلم اعلاما)، تفعیل (علم، یعلم، تعلم، تعلیم)، مفاعله (عالم، یعالم عالم معالمة)، تفاعل (تعالم، یتعالم، تعال، تعالما)، تفعّل (تعلم، یتعلم، تعلم، تعلما)، افتعال (اعتلم، یعتلم، اعتلم، اعتلاما) انفعال (انعلم، ینعلم، انعلم، انعلما) استفعال (استعلم، یستعلم، استعلم، استعلما) ۳۲ کلمه دیگر می سازد. و به همین ترتیب با ساختن صفات مختلفی مثل صفت مشبّهه، مبالغه (علّامه) تفضیلی (اعلم) و نفی (لا یعلم) و نهی (لا یعلم) و... چندین کلمه دیگر به گنجینه کلمات عربی می افزاید. اگر هر

زبان و ادبیات ملی (تورکی) ۲۷

دری در ترازو ۲

۱

زبان دری که با دسیسه فارسی یا پارسی نام گرفت توسط حکمرانان تورک غزنوی از سده چهارم هجری به جهت اغراض سیاسی و فرهنگی بعنوان زبان میانجی ساخته شد از این زبان هیچ اثری در پیش از سده چهارم هجری و حتا پیش از اسلام وجود ندارد دوام و بقای این زبان در عصر کنونی تلاش طاقت سوز شعوبیه در شکاف میان اردوگاه تورک و عرب بوده است این زبان عقیم بوده و قدرت زاینده گی ندارد گاهی کلمات ساخته شده در فرهنگستان بمثابه نوزادان مرده موجب خنده هر شنونده ای می شود

مثلا: کراوات: دراز آویز زینتی، موس پد: زیر موشی، سلف سرویس: خویش یار؛ فلاسک: دما بان، هدفون: دو گوشی و...

۲

ایرانیّت برای دوام و بقا حاجت به انتقال زبانی دارد یا به تورکی یا به عربی یا به هر دو. توانمندی و قدرت زاینده گی کلمات دو زبان عربی و تورکی این دو را از زبانهای بی

(کسانی که نتوانسته بودم آنها را تدریجاً بیگانه پرستان کنم)
 اؤزگه چی لشدیره ن مه دیکلریمیز+یز
 (کسانی که نتوانسته بودیم آنها را تدریجاً بیگانه پرستان کنیم)
 اؤزگه چی لشدیره ن مه دیکلریمیز+دن
 (از آن کسانی که نتوانسته بودیم آنها را تدریجاً بیگانه پرستان کنیم)
 اؤزگه چی لشدیره ن مه دیکلریمیزدن+می؟
 (آیا او از آن کسانی است که نتوانسته بودیم آنها را تدریجاً بیگانه پرستان کنیم؟)
 اؤزگه چی لشدیره ن مه دیکلریمیزدن می+سین؟
 (آیا تو از آن کسانی هستی که نتوانسته بودیم آنها را تدریجاً بیگانه پرستان کنیم؟)
 اؤزگه چی لشدیره ن مه دیکلریمیزدن می سین+یز(سبز)؟
 (آیا شما از آن کسانی هستید که نتوانسته بودیم تدریجاً آنها را بیگانه پرستان کنیم؟).

فلسفه مَلّی (تورکی اسلامی) ۷۵

آیا فلسفه مَلّی ممکن است؟

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

سوال از امکان، یک سوال فلسفی است بلی فلسفه مَلّی ممکن است وقتی شرکت مَلّی یا شورای مَلّی حتا کفش مَلّی و ... هست چرا فلسفه مَلّی ممکن نباشد. مگر اساطیر و دامگاهای مَلّتها یکی است که فلسفه آنها هم یکی باشد؟ روح جمعی و رهیافت فکری مَلّتها مگر یکی است؟! این یعنی مَلّتها فلسفه های متفاوت دارند زیرا عقلانیت، پدیده ای سیال و سیار و وابسته به جغرافیا است. جغرافیا مسیر اندیشیدن را تعیین می کند همچنانکه جغرافیا تاریخ را می سازد. از آن روزی که فلسفه مَلّی را در انداختیم کثیری از دور باطل رها گشته اند و از بلا تکلیفی و حیرانی در اندیشه آزاد شده اند:

نیز تا حیران بود اندیشه ات

تا که حیرانی بود کلّ پیشه ات

۲

فلسفه، مخصوص یونان و آلمان و غرب نیست همانگونه که اعداد و شمردن مخصوص یک مَلّت نیست. کارکرد

کلمه به شکلهای مفرد، مثنی و جمع و نیز بصورت مونث و مذکر بکار بریم همان صرف معروف، چند کلمه دیگر آفریده می شود. و به این ترتیب از هر سه حرف در زبان عربی دهها و صدها کلمه را می توان ساخت. این قدرت و توان زاینده کلمات در عربی است. و بی جهت نبود که اسلام بر این زبان سوار گشت.

۴

در زبان تورکی :

در این زبان، ریشه کلمه (کؤک) تک هجایی است و با افزودن پسوندها (اک) کلمات دیگری ساخته می شوند (پیشوندها، حروف اضافه و ... نیز موجود اند)، این پسوندها فعلی، اسمی و ... نامیده می شوند. برای دوری از تطویل سخن تنها با ارائه یک مثال روند کلمه سازی تورکی را می توان نشان داد.

مثال:

اؤز (خود)

اؤز+گه (بیگانه)

اؤزگه+چی (بیگانه پرست)

اؤزگه چی+لش

(تدریجاً بیگانه پرست شو)

اؤزگه چی لش+دیر

(کسی را تدریجاً بیگانه پرست کن)

اؤزگه چی لشدیره+ه

(کسی را تدریجاً بیگانه پرست کند)

اؤزگه چی لشدیره+ن

(کسی که تدریجاً کسی را بیگانه پرست می کند)

اؤزگه چی لشدیره ن+مه

(نتوان که کسی را تدریجاً بیگانه پرست کنی)

اؤزگه چی لشدیره ن مه+دی

(نتوانست که کسی را تدریجاً بیگانه پرست کند)

اؤزگه چی لشدیره ن مه دی+ک

(نتوانستیم که کسی را تدریجاً بیگانه پرست کنیم)

اؤزگه چی لشدیره ن مه دیک+لر

(آنان که نتوانستیم تدریجاً بیگانه پرستان کنیم)

اؤزگه چی لشدیره ن مه دیکلر+ی

(کسانی که نتوانسته بود آنها را تدریجاً بیگانه پرستان

کند)

اؤزگه چی لشدیره ن مه دیکلری+م

یعنی اول معیشت بعدا شریعت.
اینها فلسفه نیست؟!

۵

«دوستان فعال مدنی من بر من خرده می گیرند چرا از کابینه انتقاد نمی کنی؟! آیا اینان نمی دانند سیاست کندن کوه با ناخن است! مگر شمایان می توانید یک شبه نقشه صدساله ماسونهای صلیبی و یهودی را بر آب کنی مگر شما چند نفر معاون وزیر تربیت کرده ای که ادعای وزیر شدن می کنی؟! با کدامین کادر چنین ادعایی داری؟!

۶

«این همه داستان از ملانصرالدین در ادب تورکی و یا جحا و بهلول در ادب عربی اگر فلسفه نیست پس چیست؟ دوستان من متأسفانه با ادبیات استعماری و استعماری وارداتی که در مراکز بظاهر علمی یادگرفته اند قلم و قدم می زنند آنها نمی دانند که ما باید ادبیات فلسفی و سیاسی خودمان را خلق کنیم آنها گرفتار ترسه دوشونجه هستند و رسالت فلسفه رهاسازی یک ملت از ترسه دوشونجه است.

۷

«زمانی موبایل در اختیار ارتش آمریکا بود امروز همگانی شده فلسفه هم روزگاری تنها در محافل قدرت مطرح می شد اما امروز با وجود اینترنت همه کارهای شیطانی ماسونها افشامی شود همه می توانند از فلسفه صحبت کنند فلسفه یعنی، بحث و دیالوگ و خلق سوال و تبیین مواجهه با هستی. بحث و سوال البته نیاز به عدالت و حریت دارد که ما فعلا از آن محرومیم لذا جبرا و ضرورتا فلسفه محفلی می شود همه فکرمی کنند که عوام نمی توانند فلسفه را یادگیرند اتفاقا کثیری از انسانهای عوام، زیست فلسفی دارند شما از یک روستایی نمی توانی امضا بگیری ولی خیلی از روشنفکران ما پای ننگین ترین قراردادهای اجتماعی را امضا کرده اند.

۸

«ماسونها فلسفه را محفلی و در چنبره خویش می خواهند متأسفانه فلسفه خوانهای ما فکرمی کنند که اگر از فلسفه بخواهند صحبت کنند باید چهارچوب فلسفه

فلسفه باید بینجامد به شناخت هستی و هستی انسان با تمام ابعاد و بحث و شرح و استدلال و منطق و فهمیدن و فهماندن و گشودن گره های کور با گفت و گو،

مولعیم اندر سخنهای دقیق در گره ها باز کردن ما عشیق

و بازداشتن انسان از گرایش به خوی و خصلت درندگی و آرام کردن وی و ...

فلسفه گفتش بسی و او خموش ناگهان واکرد از سر روی پوش

۳

«بر عکس ادعای ماسونها همه ملتها دارای فلسفه ملی خود هستند حتی پختن یک غذا هم فلسفه خود را دارد. آیا نیاکان ما در جامعه و خانواده خود فقط با زبان شمشیر حرف می زدند؟! یا برای قانع کردن دیگران در یک جمع خانوادگی از منطق و گفت و گو و استدلال استفاده می کردند؟! آیا فرزند خانواده با کتک و فحش از مادرش غذا می خواست؟! آیا مادر موقع گریه کردن بچه آن را با کتک آرام می کرد و یا با لالایی و نغمه و موسیقی؟! آیا نیاکان ما با زور با همدیگر فامیل می شدند؟! یا با انواع مراسم و اصناف قوانین و اقیاد و قراردادهای اجتماعی که تورکان به آن توره می گویند در کنار هم زندگی می کردند؟! مثلا اهالی یک روستا همه با هم در آرامش، با منطق، با عدالت و تقسیم منافع با اخلاق و محبت و با استدلال در کنار هم زندگی می کردند، همه اینها محصول فلسفه است. فلسفه یعنی همین.

۴

«توره نزد تورکان سراسر فلسفه است حکمتهای نیاکان ما همه اش فلسفه است. مثلا آنها می گفتند:

بوش تلیس آباق اوسته دورماز

این فلسفه نیست یعنی برای ایستادن و عرض اندام کردن و بلندشدن باید پر و غنی باشی پس خویش را آکنده کن، سرشار شو. یا می گفتند:

آج قارنین ایمانی اولماز

امام حسین ع حرکتی عاشقانه را در رسیدن به معشوق شروع کرد. برای امام حسین باید شادی کرد زیرا او زنده تاریخ است و به معشوق رسیده است شما ای اسیران! خودتان را مثل امام حسین آزاد کنید و پرواز کنید.

۲

اسلام تورکی برخی از این ترسه دوشونجه ها را در این باره نقل و نقد می کند:

۱. فردی به نام شهربانو بعنوان همسر امام حسین (ع) و فردی به نام رقیه بعنوان دختر امام حسین (ع) وجود تاریخی ندارد.

۲. تعداد ۸۰ هزار نفر برای سپاه یزید برای مقابله با سپاه ۱۰۰ یا ۲۰۰ نفری امام حسین ع صحت ندارد.

۳. جمله (هل من ناصر ینصرنی) به امام حسین (ع) منسوب نیست.

۴. جمله (ان الحیاه عقیده و جهاد) از احمد شوقی، شاعر معاصر عرب است نه از امام حسین (ع)

۵. جمله (ان کان دین محمد لم یستقم الا بقتلی، فیا سیوف خذینی) از امام نیست بلکه منسوب به مقیل الهویزی از شاعران اهواز است.

۶. علم گردانی از دوره صفویه با تاثیر شعوبیه کلاسیک مرسوم گشت که وزیر روضه خوان انتخاب و به اروپای شرقی فرستادند. وزیر روضه خوانی علم و کتل را از صلیبیون اخذ کرده است. شعوبیه امام را با مسیح شبیه سازی کرده است (تصاویر مرغان و فانوسهای بالای صلیب برگرفته از مظلومیت مسیح است که الان هم در واتیکان توسط مسیحیان انجام می شود).

فیلم روز واقعه بهرام بیضایی هم تبلیغ این اندیشه است. ۷. روضه خوانی در دوره صفویه آغاز شده است که ملاحسین واعظ کاشفی روضه الشهداء را نوشت. وی از دانشمند مرموز دوره صفوی است که معلوم نیست شیعه است یا سنی؛ بعنوان شیعه به سبزواری می رفته و بعنوان سنی به هرات می رفته دیگر کسی مقتل را پس از روضه الشهداء نخواند.

۸. کتاب اخبار زینبیات نوشته آیت الله مرعشی نجفی است وی در آن کتاب شرح می دهد که چرا آرامگاه حضرت زینب در قاهره است نه در شام.

یونان و غرب را مراعات کنند نمی دانند که فلسفه ملی برای پاره کردن این زنجیرهای وابستگی و چهارچوبهای اسارت آمده است تمام کوشش ما در فلسفه ملی، رهایی از افلاطون و ارسطو و فرانسیس بیکن و هابز و هیوم و مارکس و انگلس و کانت و راسل و نیچه و نظایر اینهاست از اینها رهاشدن یعنی رسیدن به فلسفه ملی. یعنی خلق مصطلحات خویشتن به زبان خویشتن.

۹

ما تورکان مسلمان اگر فلسفه ملی خویش را نداشته باشیم همه چیز را از دست خواهیم داد از جمله جسارت و شجاعت اندیشیدن.

اسلام ملی (تورکی) ۴۲

(به مناسبت اربعین ۱۴۰۳)

امام حسین ع در اسلام تورکی و

ترسه دوشونجه های اسلام شعوبی

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

امام حسین ع، عاشورا و اربعین دفاتری هستند با هزاران برگ نزد ارباب معرفت. در هر عصری می توان اوراقی از آنها را برخواند امام حسین ع برای تورکان مظهر حبّ و شجاعت و اصلاح و مبارزه با ظلم سیستماتیک است چون شعوبیه امام حسین را مظهر بغض و نماد مظلومیت نمی داند.

هنوز در میان ایلات تورک، ابوالفضل بخاطر جان فشانی به برادر جایگاهی به مراتب بالاتر و والاتر دارد زیرا پشتگرمی با برادر برای ایلات خیلی مهم بوده است. مناسک شاخسی که برگرفته از تورکان ساکاست هنوز در مراسم تورکان اجرامی شود.

برای تورکان بهترین و گویاترین تصویر را ملای تورک روم در مثنوی آورده است:

جان سلطانی ز زندانی برست

جامه چون دریم چون خاییم دست

پس عزا بر خود کنید ای مردگان

زان که بد دردی است این خواب گران

امام کاملاً رابطه خود را با آن دوست قطع نمود؛ این از ممنوعیت توهین در اسلام حکایت دارد.

حکمداری ملّی (تورکی اسلامی) ۳۳

میلّی حکمدار لبق

۱. قاجاریّه:

ناصرالدین شاه قاجار تبریزی، حکیم مدرن اندیش،

چهارمین شاه سلسله تورکی اسلامی قاجاریّه ۱۶

ناصرالدین شاه، مصلح و روشنفکر ملّی

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

تورکان از پیش از اسلام تا دوران معاصر قریب به ۱۱۰ نوع حکومت یا سلطنت را در جهان برپا کرده اند که از این تعداد نزدیک به ۶۵ نوع آن فقط امپراطوری بوده از آن جمله:

امپراطوریهای هونها، رونها، گوک تورکها، اویغورها، قیرقیزها، آوارهای اروپا، خزرها، کیتانها، کیداریها، کوشانها، تورکشاهیها، غزنویها، غوریها، سلجوقها، خوارزمشاهیها، جورچنها، تایقاجها، قره خانیها، مغولها، یوانها، اویراتها، تولونها، ممالیک، ایلخانیها، کومانها، بلغارها، آتلیها، پچنگها، آق اردوها، سیبریها، جغتاییها، خانات قزاقها، گرایلیهای کریمه، قتلغ شاهیان هند، قطب شاهیان، خلجیهای هند، مغولان هند، آق قویلوها، ایوبیان، زنگیان شام، خوقندیان، قازانها، قاسموفا، قارانیها، خانات روس که پس از آن روسیه ساخته شد، خانات اوغوز، مانچوها، قره قویونلوها، قره ختاییها، عثمانیها، صفویها، افشارها و قاجار بدون کوچکترین شبهه ای در طول تاریخ بشری هیچ ملّتی به اندازه و به قامت تورکان درجهت برقراری عدالت و مبارزه با ظلم و ایجاد مدنیت و صلح میان آدمیان سلطنت یا امپراطوری ایجاد نکرده اند. بنابراین قاجار بمثابه یک حاکمیت ملّی تورکی، وارث مفکوره و عقلانیت تاریخی حکمرانی تورکانه بوده است.

۲

اینک که اندکی از دغدغه های سیاسی و انتخابات و پزشکین آسوده گشته ام خوش دارم مباحث حکمداری

۹. کتاب شهید جاوید صالحی نجف آبادی حرکت امام را کاملاً در جهت رسیدن به حکومت می داند که در مفکوره تورکان جایی ندارد.

۱۰. کتاب حسین میراث آدم دکتر شریعتی یک کتاب شعوبی در تحریف حرکت امام حسین ع است.

۱۱. مداحانی که عاشورا را سرقفلی خود قرار داده اند و به سبک ترین و ذلیل ترین شکل، حسین (ع) را معرفی می کنند (مانند هیئت دیوانگان حسین، کلب الحسین و...) مداحان باید نقاط روشنی مانند خطبه روشن گر زینب (ع) در شام و کوفه و فرهنگ انسانی روان شده در گفتار و کردار امام حسین (ع) در واقعه عاشورا را بازکنند.

۱۲. جمله (ان الله شاء ان یراک قتیلاً) در هیچ منبع معتبری نقل نشده است؛ ۴ نفر از بزرگان اهل سنت، شاگردان امام صادق (ع) بوده اند و مشی امامان توهین به خلیفه ها نبوده است. توهین به خلیفه ها و همسر پیامبر در هر حال قبیح است.

۱۳. عاشورا در متن اسلام است نه این که اسلام در متن عاشورا. بدینسان زیارت رفتن جای مسجد رفتن را می گیرد. حالیا که معرفت بر محبت تقدم دارد:

این محبت هم نتیجه دانش است

کی گزافه بر چنین تختی نشست

خواندن زیارتنامه بجای قرآن، جامه سیاه و سفره های نذری بجای مناسک دینی، اشک بجای عشق و عادات بجای آداب و ... ترسه دوشونجه هایی هستند در اسلام شعوبی.

۱۴. نسخه اصلی زیارت عاشورا به روایت امام باقر (ع) در آستان قدس رضوی است که در آن زیارت، خلفاء لعن نشده اند.

(از امام باقر (ع) نقل شده:

من از دو طرف شریفم؛ از طرف پدر به امام علی (ع) و از طرف مادر به ابوبکر).

در کتاب داستان راستان استاد مطهری که به نظر من درک معقول از اسلام و شیعه داشت ذکر شده است یکی از دوستان امام صادق (ع) به مادر شخصی توهین کرد و

ملی را هر هفته سه شنبه ها با شما نازنینان در میان بگذارم تا بدانیم و بدانند که قاجار ورود آرام جامعه دهقانی وقت را به جهان مدرنیته تسهیل می نمود و آغوش خویش را به جهان مدرن باز کرده بود. در تقسیم قدرت و ایجاد نهادهای مدنی چون انجمنهای ایالتی و ولایتی و دادن آزادی به مطبوعات و فرمان دارالشوری و فرمان مشروطه و قانون و خود پیشقدم بود.

به ناصر الدین شاه رسیده بودیم و اینک شانزدهمین قسمت مقال خویش را درباره ناصرالدین شاه قاجار تبریزی با شما در میان می گذاریم:

۳

«روشنفکر و مصلح ملی قاجار ناصرالدین شاه قاجار تبریزی است. شاهی که هم معلم دارالفنون بود هم اوراقشان را تصحیح می کرد و هم تسلط بر مولانا و مثنوی داشت به گونه ای تمامت مثنوی را در ۴۰۰۰ بیت خلاصه کرده بود و هم عمرکشان را قدغن کرد و هم به نزاع حیدری و نعمتی پایان داد و هم در اوج قدرت هیات دولت و کابینه وزیران را تشکیل داد و قدرت مطلقه خویش را با وزیران تقسیم نمود.

۴

«یکی از خدماتی که در دوره به قول مردم آن دوران، قبله عالم، خلیفه شیعیان جهان، سلطان صاحب قران ناصرالدین و الایمان رخ داد این بود که عید عمر یا همان عمرکشان ممنوع شد و جنگهای قومی و قبیله ای میان صوفیان قدغن شد. عمرکشان که روز کشتن خلیفه دوم به دست یک خادم فارس شعوبی بود در دوره صفویه با نفوذ شعوبیه کلاسیک در دربار حمایت شده و رونقی در حدّ

جشنهای بزرگ هندی فارسی یافته بود. از میان برداشتن اختلافات مذهبی بی ثمر از راهبردهای ناصرالدین شاه در سیاستهای فرهنگی وی بود.

اعتماد السلطنه در این باره نوشته است: از دوران گورکانیان ما بین مریدان شاه نعمت الله کهبنانی و مریدان کبیر سید حیدر تونی کار به مخاصمه می گذشت و این مرض از مریدان مصطلح و پیروان طریقت ایشان متدرجاً به جمیع طبقات رعایای ایران حتا مردم عامه که با هیچ طریقت سر و کاری ندارند نیز سرایت کرده در نفوس متمکن و در قلوب مرکوز گردیده بود و هر ساله در اوقات اجتماع و ازدحام علی الخصوص روز عاشورا، در کافه شهرها و قصبات تمام ممالک محروسه میان اهالی محلات حیدری و مردم محلات نعمتی جنگهای بزرگی می افتاد و از طرفین کشتارهای سخت به ظهور می رسید؛ همانا سلاطین صفویه بر اقتضای پلیتیک این آتشها را دامنها زدند و عموم مردم را از این رهگذر بر دو قسمت متضاد ساخته با یکدیگر خون خواه و کینه جو کردند. یکی از سیاحان فرنگ که در عهد سلطنت سلاله مذکور به

کدامین قبرستان در جهان مقبره الوزاء دارد مگر نه این است که آن از قدمت حکمرانی و حکمدانی تبریز حکایت دارد؟ باری دوست معتبری می گفت در گولستان باغی مردی رنجور دیدم که یک دستمال تقریباً ۲۰ در ۲۰ پهن نموده و ۴ دگمه برای فروش گذاشته ظاهراً کار هر روزش بوده با کمی تفاوت در اقلام با چنین حجره ای چنین اقلامی توانسته روزی خود را از خدا بستاند. ائششک لر قهوه سی در کدامین شهر جهان وجود داشته؟ تنها در تبریز می توان چنین صحنه هایی را دید.

۴

مکتب تبریز، انسان را دعوت به خودشناسی و خویشتن شناسی می کند زیرا انسان، واجد شعور بوده با این شعور از طبیعت، معارف را شکار می کند و شناخت خود را از هستی مانند کتاب در مغز به نظم می کشد و پیوسته این کتاب باطنی را مرور می کند و هر دانش جدیدی را که کسب می کند توسط این کتاب باطنی اش استدلال می کند دائماً در اندیشه اش جدل و دیالوگ دارد و در باطنش با خودش و با زبانش سخن می گوید. زبان بمتاب کارگاه، فرمولها، معادلات و استدالات را به شعور انسان جهت تصمیم سازی منتقل می کند.

۵

وقتی از سقراط خواسته شد که تمام دانش و خرد خود را در یک جمله بیان کند، گفت: «خودشناسی». او راه خودشناسی را از با جدل و بحث دیالکتیکی پیش می برد حتا با زنش که پیش از اعدامش به دیدن وی آمده بود از این روش دست بردار نبود. وقتی ما از خطّ سوم شمس تبریزی حرف می زنیم خطّ سوم همان هویت است مثلاً بچه ها اولین شناختشان از اعضای بدنشان شروع می شود

اصفهان آمده است از دشمنیها و مقابله و مجادله حیدری و نعمتی شرحی شگفت نوشته و بنده نگارنده، ترجمه ی آن را در لغت اصفهان از مرآت البلدان مندرج ساخته است. باری این شاهنشاه گیتی پناه در ضمن این چهل سال شمسی سلطنت جاودانه به تدریج تدبیرهای حکیمانه برانگیخت تا این وضع وحشی گری و خونریزی را از میان مردم طبقات مردم برانداخت. اینک از سالها است که تمام محلات قدیم حیدری و محلات نعمتی با یکدیگر برادرانه درمی آمیزد و در عاشوراها و سایر ایام اجتماع و ازدحام به قدر محجمه ای خون نمی ریزد.» (صص ۱۷۰-۱۷۱)

مکتب ملی (تبریز مکتبی، میلی مکتب) ۳۰

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

تبریز نماد و نمودی است از همه تورکستان. در تبریز مسجدی بوده به نام میلی مچید با معماری تورکی اسلامی چندین محراب داشته گفته اند حتا مسیحیان و یهودیان و ارامنه و اهل تسنن و تشیع و اهل طریقت و ... به آنجا آمد و شد داشته و عبادت می کردند و غذای معنوی برمی داشتند این تسامح و تساهل در دینورزی را تنها و تنها در تبریز و مکتب تبریز و مکتب تورکان می توان پیدا کرد.

۲

در بازار سرپوشیده تبریز (اورتولو بازار) که یک سیستم پیچیده ای از بورژوازی و تقسیم مناطق توزیع و فروش و انبار را دارد مثلاً ذغال فروشان در قسمت انتهایی بازار قرار گرفته اند زیرا علی القاعده ذغال آخرین کالایی بوده که انسان در صورت نیاز باید آنرا تهیه می کرد. حجره های نیم متری آنجا در نوع خود بی بدیل هستند.

۳

در گولستان باغی که مع الاسف زیرش صدها عارف شیدایی مدفون است و مقبره العرفا است که در هیچ کجای دنیا مدیران با مدنیت و مردگان خویش چنین نمی کنند یکی از ظلمها به تبریز ظلم بر قبرستانهای سرخاب و چرنداب و امامیه و مقبره الشعرا و مقبره الوزاء و ... است

نشده، بیگانه با عقلانیت جمعی خویشتن مثلاً کمونیزم و یا آزادی و یا دموکراسی لیبرته، آگالیتته، فراترنیتته. صدسال مخالفین در ایران به دنبال آزادی و برابری و دموکراسی و پیشرفت هستند حتی نسبت به رشد جهان نه تنها به اینها نرسیده اند بلکه عقب گرد هم کرده اند چرا؟

فلسفه ملّی (تورکی اسلامی) ۷۶

عقلانیت عدالت اندیشی تورکانه

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

تورکان که پشت و بازوی ملکند و روزگار
هستند گاه حمله بزرگان کارزار

گردان سرکشند و دلبران چیره دست
شیران بیشه اند و پلنگان کوهسار

در دستشان کمانها مانند ابرها
در زخم تیرهاشان باران تندبار

در چشم نیک خواهان رسته چو تازه گل
در جان بد سگالان رسته چو تیزخار

پولاد را به تیغ بسنبد گاه زخم
خورشید را به تیر بپوشند روز بار

باره برون جهانند از آتشین مصاف
بیلک برون گذارند از آهنین حصار...

(قصیده ۱۵۵ مسعود سعد سلمان) (شاعر قرن ششم ه. ق)

۲

«عدالت، عدل و معادلی از تورک است. فضیلت اخلاقی عجین شده در مفکوره و عقلانیت تورکان بوده است. عمیقترین و محکمترین حلقات وصل تورکان و اسلام، توحید و عدالت بوده است. اسلام برای رسیدن به

یعنی خودشناسی ظاهری. خلیلیها خودشناسی باطنی را نمی دانند و تا آخر عمر مانند بچه نابالغ زیست می کنند یعنی از وجود دو نوع خودشناسی باطنی و ظاهری بی خبر هستند.

۶

«انسان بی هویت نه به درد مسلمان شدن می خورد و نه تورک شدن. کسی که خود را نمی شناسد چطور می تواند ایده ها و ایدولوژیها و بایدها و نبایدها را بشناسد؟! فلسفه و حکمت و عرفان و مکتب، زمانی معنی پیدامی کنند که در خدمت هویت و خودشناسی باشند. بیشتر روشنفکر نمایان ما، مبارز نمایانی سطحی و بی خاصیت و بی هویت هستند.

۷

«تنها چیزی که قهرمانان ساده اندیش تبریز نداشتند استفاده از اندیشیدن و استمداد از شعور سیاسی بود. سوار قطاری شده بودند که قرار بود به مرگ خود و جهان تورک منتهی شود با یک حساب سرانگشتی یازده ماه محاصره تبریز چه بلایی سر بازار و امیر بازاری آورده؟! امیر بازاری قرنهای اقتصاد مبتنی بر طلا و جواهرات تبریز را اداره می کرد. تبریزی که ولیعهد نشین و مدنیت نشین و اشرافیت نشین بود و عایداتش از کلال فرانسه بیشتر بود.

۸

«ایرج میرزای قاجار تبریزی مدیریت دارالفنون تبریز را داشت یک روشنفکر و منتقد ماهر بود وجود دموکراسی و آزادی آمیخته به مدنیت تورک و میدان دادن به روشنفکران قلابی از اسباب سرنوشتی حاکمیت ملّی قاجار بود. روشنفکر نمایان تورکی که یک خط فلسفه نیم خط حکمت نداشتند بجای استفاده از آزادی علیه قاجار هویت تبریز شوریدند.

۹

«روشنفکران تورک آذربایجان در یک و نیم قرن اخیر محصول مجموعه ای از اندیشه های دگم بوده اند و این دگماتیسیم نقابدار را پشت اصطلاحات پوپولیستی پنهان می کردند. اصطلاحاتی تفسیر نشده و تجربه نشده و پیاده

آگاه شد از سپاهیان پول گاو را طلب کرد ولی آنها با قلدری تمام با استفاده از موقعیت و درجه خود با ایجاد رعب و وحشت از پرداخت پول گاو امتناع نمودند. پیرزن ناچار به سمت پایتخت سلطان ملکشاه سلجوقی اصفهان حرکت کرد در گذرگاه ملکشاه جلوش سبز شد و لگام اسب ملکشاه را گرفت و گفت: ای پسر آلپ ارسلان اگر داد مرا بر سر این پل ندهی به عزت و جلال ذوالجلال داد خود بر سر پل صراط از تو خواهم گرفت، حال خودمختاری آیا داد مرا بر سر این پل می دهی یا بر سر آن پل نگه می داری؟ ملکشاه از شدت ایمان و تأثر از اسب پیاده شد و گفت: من طاقت بازخواست آن پل را ندارم پس داد تو بر سر این پل می دهم حال شکایت تو چیست و از که شاکی هستی و که به تو ظلم کرده است؟ پیرزن گفت: ای پسر آلپ ارسلان سپاهیان تو ماده گاوی که وسیله معاش من و اطفال یتیم من بود کشته و کباب کرده وخورده اند. اگر این ظلم را تو بر من نکردی پس داد مرا از این بیدادگران بستان ملکشاه گفت: آیا اگر عوض یک گاو تو هفتاد گاو به تو بدهم از من راضی خواهی شد؟ پیرزن گفت: راضیم که خدا از تو راضی بادا ملکشاه امر کرد هفتاد گاو به پیرزن دادند و دستور داد سپاهیان را که به پیرزن ظلم کرده و گاوش را کشته بودند به مجازات برسانند.

گویند وقتی ملکشاه وفات یافت آن پیرزن که دیگر از فروش و نگهداری گاوان در راحتی و آسایش زندگی می کرد بر سر تربتش حاضرشد و روی بر خاک مالید و گفت:خداوندا! پسر آلپ ارسلان در حق من و یتیمانم عدالت کردتو هم در حقش سخاوت کن که اکرم الاکرمین هستی گویند یکی از بندگان خاصّ خدا ملکشاه را به خواب دید و از احوالش پرسید ملکشاه گفت: به سبب شفاعت آن پیرزن از خیلی از گناهانم گذشتند. منبع: نوادر تاریخی علی نقی بهروزی انتشارات اقبال ۱۳۵۳، صص ۳۱۱، ۳۱۳

تقوا به عدالت امر می کرده. مولاعلی ع هم دلبرده و شهید اجرای عدالت بوده است. در تاریخ حکمرانی تورکان از عدالت ورزی تورکان کم شاهد نداریم. تورکان با توره و اسلام نمی توانستند از عدالت دوری کنند. اصولا عدالت فی ذاته اهمیتی ندارد. باید پرسید ما عدالت را برای چه می خواهیم؟ برای که می خواهیم؟ چگونه می خواهیم؟ پس عدالت برای چه؟ برای که؟ چگونه؟ در پاسخ باید گفت: ما برای رفع ظلم، برای رفع تبعیض، برای زیستن آزادانه، برابره، برادرانه، متنعمانه، شرافتمندانه، عزتمندانه، مکرمانه، غیرفقیانه، غیرذلیلانه به عدالت حاجت داریم. تنها عدالت است که با سازکار مدرن می تواند چنین سبک زندگی را خلق کند. عدالت حتا به حریت و آزادی هم راه می دهد. عدالت را کسی می تواند پیاده کند که تورک باشد و عادلانه زندگی کرده باشد علیه ظلم بی تفاوت نباشد. ساختاری می تواند عادلانه باشد که از دیوان سالاری تورکان پشتگرم باشد و مفهوم حق را به رسمیت بشناسد یعنی، انسان را موجودی واجد حق بداند انسان را با استحقاقهای مختلف به رسمیت بشناسد:

۳

خوش دارم با حکایتی از تاریخ کلام را مزین نمایم: السلطان ملکشاه فاتح آنادولو پسر آلپ ارسلان فاتح نبرد ملازگرد از پادشاهان تورک سلسله سلجوقیان بزرگ بود که به سرزمینهای وسیعی از سیحون و جیحون تا رود نیل حکومت می کرد. قلبی رئوف و مهربان داشت و مسلمانی حقیقی و مومنی واقعی بود. در کتاب العراضه فی الحکایه السلجوقیه از نیکوکاری و عدل و احسان ملکشاه و مبارزه او با ظلم و کفر سخن رفته است. ابن الأثیر نیز با بیان اینکه ملکشاه در بود و نمود نیکوترین مردمان بوده از وقایعی که حاکی از عدالت مداری و توجه آن سلطان به رفاه مردم باشد یاد کرده و از اقدامات عمرانی او در نواحی مختلف سخن گفته است.

از عدالت ملکشاه چنین آورده اند که روزی چند نفر از سپاهیان ملکشاه وارد دهکده ای شدند آنجا ماده گاوی بود کشته و کباب کردند. این ماده گاو منبع و سرمایه و محل سدّ جوع پیرزنی با سه طفل یتیم بود که شکم خود را از آن سیرمی کردند. پیرزن چون از کشته شدن گاوش

حکمداری ملّی (تور کی اسلامی) ۳۴

مللی حکمدار لبق

۱. قاجاریّه

ناصرالدین شاه قاجار تبریزی، حکیم مدرن
اندیش، چهارمین شاه سلسله تور کی اسلامی

قاجاریّه ۱۷

بایان و ترور

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

پس از امیر صغیر (کبیر) نوری به صدارت رسید. پدر نوری در خانواده ای قدیمی از نور مازندران به دنیا آمده بود و در همان ابتدای مبارزه آقا محمدخان قاجار در دهه ۱۱۹۰ ه. ق به قوای وی پیوسته بود. سالها خدمت دیوانی و بستگی نزدیک با خاندان قاجاریه، آمیزه ای شگفت از عبودیت، محرمیت و اعمال قدرت در کنار ملایمت در او پروانده بود. نوری با ظرافت و خوش محضری خود ناصرالدین را سرگرم می کرد و روح اعتماد به نفس را در او می دمید و این کلید موفقیت وی بود. اخذ تصمیمات خطیر را به شخص شخص شاه واگذار می کرد.

۲

نوری به شاه می نویسد: "بحمدالله که میرزا تقی خان غیرمحموم به درک واصل شد. خدا جان این چاکر و جمیع اولاد آدم و عالم را فدای یک جمله دست خط مبارک سرکار اقدس شهریار بنماید این بنده میرزاتقی خان نیست که خود زور داشته باشد و هوایی؛ زور و تسلط چاکر اعتبار شاه است. (کتاب خانه کاخ گلستان، پرونده ۱۶۲/۱۰۸ در ساسانی، سیاستگران دوره قاجار، ج یکم، ص ۱۷) این تفاهم نوری و شاه بود.

۳

بایان پس از شکستهای فجیع در مبارزات قلعه طبرسی و شهرهای تبریز و زنجان و متعاقبا اعدام باب در شعبان ۱۲۶۶ در تبریز، سخت روحیه خود را باخته بودند

ولی پس از سقوط دولت میرزا تقی خان مجال یافتند تجدید سازمان یابند و بخشهایی از شبکه خود را بازسازی کنند. بایان در هر حال ناصرالدین شاه را مسئول اعدام باب می دانستند. نقشه کشتن ناصرالدین شاه به طراحی رهبران بازمانده بابیه چیده شده بود. بامداد روز ۲۸ شوال ۱۲۶۸ هنگامی که ناصرالدین شاه از کاخ ییلاقی نیاوران عازم گردش و شکار در دره های شمال پایتخت بود گروهی از بایان سرسخت که تعدادشان از شش تن تجاوز نمی کرد در فاصله کوتاهی از کاخ به او حمله ور شدند. یکی از سوء قصدکنندگان، میرزا محمدنیریزی که لباس لری پوشیده بود نخستین تیر را او شلیک کرد همدست او محمدصادق تبریزی تیر دوم را زد میرزا فتح الله قمی تیر سوم را زد تا قراولان برسند شاه از اسب به زیر افتاد. "محمدصادق تبریزی چنان مصمم به اجرای قصد خود بود که بی درنگ خنجر مهبی درآورد و با وجود جراحات شدید و متعدد خویش به شخص ناصرالدین شاه حمله کرد امعا و احشای یکی از همراهان را FO, بیرون کشید و تا جان نداشت از تلاش بازنايستاد) 60/171, sheil to malmesbury, no. 99, camp near Tehran, 16 August 185 (شاه از سوء قصد جان سالم برد و صدمه ناچیزی دید. شاه بسی آرامش و خون سردی به خرج داد. هیچ کسی احساس امنیت نمی کرد زیرا مرگ شاه شایعه شده بود و در مرگ حکمران عادل این چاققالها هستند که از آشیان بیرون می آیند. از هر بته یک بابی بیرون می زد دکانها می بستند و نان کم یاب می شد و آشفتگی میان سپاهیان ایجاد شد.

۴

مثال پاره ای کشورهای اروپایی در شاه کشی این سوء قصد رعیت نبود بلکه رعیت در سایه عدالت زندگی خود را می کرد شعوبیان مدرن در قالب بابیه حاکمیت قاجار را مخالف اهداف ضاله خویش می دانستند. دو باقیمانده از ترور اعلام کردند که وابسته به این کیش اند و آماده اند بمیرند و آمده اند جان دهند و به بهشت بروند یا شاه را نابودکنند. "متعصبانی که بی پروا خود را به دست مرگی چنین مسلم می سپاردند." (Fo 60/171, no, 99) نیریزی خوش نویس بابی اهل فارس بود اولین تیرانداز، فتح الله قمی صحاف کتابخانه حرم حضرت

علی ع به والیان (استانداران) می داد مدیریت نماید به این معنا که والی (استاندار) از چنان اختیاری برخوردار می شود که دادستان، قضات، فرمانده سپاه و روسای ادارات را شخصا تعیین می نماید و دست به استخدام کارگزار می زند و چنان امور مالی یک ولایت یا استان را تنظیم و مدیریت می کند که به حاکمیت مرکزی بودجه سالیانه می دهد نه این که باری بر حاکمیت مرکزی می شود این الگوی مدیریتی مولاعلی ع در کشورداری بود و همین را هم به مالک توصیه می کرد:

۱. استخدام قاضی توسط استاندار: ثُمَّ اخْتَرُ لِلْحُكْمِ بَيْنَ النَّاسِ أَفْضَلَ رَعِيَّتِكَ فِي نَفْسِكَ، مِمَّنْ لَا تَضِيقُ بِهِ الْأُمُورُ؛ ای مالک ای والی مصر برای قضاوت در میان مردم یکی از رعیتها را برگزین که در نزد تو برتر از دیگران باشد....
۲. استخدام کارمند و کارگزار توسط استاندار: ثُمَّ أَنْظِرْ فِي أُمُورِ عُمَّالِكَ فَاسْتَغْمِلْهُمْ اخْتِياراً، وَلَا تُؤَلِّمْهُمْ مُحَابَاةً وَأَثَرَةً؛ در کار کارمندان و کارگزاران ای مالک بنگر پس از اختبار آنان را بکارگیر نه به جهت دوستی با آنها. بی مشورت به کارشان نگیر.

۲

ملّی گرایی (ناسیونالیسم) و اسلامگرایی هیچ یک به تنهایی نه تنها کارساز و کارگر نیستند بلکه جامعه را با این دوگانگی مصنوعی و تصنعی به بحران کشاند. اتحاد ملّی گرایی و اسلامگرایی ملّی جبرا باعث می شود که هم از انحرافات همدیگر جلوگیری کنند و هم بر قدرت و قوّت هم بیفزایند. هویت، حلقه وصل ناسیونالیسم و اسلام است. سیاست شیطنانی ماسونها و شعوبیه در سرکوب هویت و رواج آسیمیلاسیون و الیناسیون همگی در جهت محو هویت و ایجاد شکاف میان ناسیونالیسم و اسلام بوده است.

۳

هنوز هم که هنوز است دلرباترین، حیرت انگیزترین، زیباترین بناها و معماریهای در تبریز مربوط به دوران قاجار است که توریستهای فراوان با پرداختن هزینه اقدام به دیدن آنها می کنند. اگر کثیری از آن معماریها توسط شعوبیه نئومدرن (پهلویین) تخریب نمی شد تبریز، شهری حیرت انگیز در این خصوص می شد. برخی از بناهای تاریخی که شعوبیه نئومدرن در راستای پاک کردن حافظه

معصومه مهاجم دوم که بابی بود. محمدصادق تبریزی هم یک قناد بود.

۵

تبریز شاه هم دست مخالفان را در محکومیت نوری باز می کرد. هم دست شاه را در سرکوب بابیان. جانشیان باب یکی پس از دیگری کشته شدند حضرت بصیر نابینای هندی از مریدان باب که مدعی جانشینی باب را داشت در سال ۱۲۶۹ در لرستان کشته شد. صبح ازل لقب میرزا یحیی نوری برادر کوچک بهاء الله و مدعی دیگر جانشینی باب در ملک خانوادگی اش از توابع نور کشته شد. محرک اصلی و رهبر فتنه و توطئه بابیان در سوءقصد بر جان شاه شیخ علی عظیم، بود او هم دستگیر و استنطاق و محاکمه شد. بابیان با عقیده رجعت پدیده مرگ را منتفی می کردند حتا عظیم گفته بود اگر مرا کشتند من دوباره بازخواهم گشت. اعتراف عظیم جان نوری را خلاص کرد.

۶

گذشته از هلاکت سه مهاجم اصلی، ۲۳ اعدام دیگر هم رسماً اعلام گردید "این قربانیان، از نظر جغرافیایی و اجتماعی، نشان دهنده اقشار مختلف پیروان باب بودند. دو تن از منشیان باب، سیدحسن یزدی و ملاعبدالکریم قزوینی جزو قربانیان بودند یک بابی دیگر هم پنهانی جانش را از دست داد زرین تاج برغانی معروف به قره العین و متخلص به طاهره که روزگاری از اعدام رسته بود زیرا در شریعت اسلام اعدام مונث مکروه بود.

مکتب ملّی

(تبریز مکتبی، میلی مکتب) ۳۱

مکتب تبریز مکتب تفکیک قدرت

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

مکتب تبریز می تواند فنون حکمداری را در یک کشور اسلامی شیعی بر اساس نامه امام علی ع به مالک اشتر بمثابه منشور و مانیفست یک حاکمیت اسلامی شیعی، تغییردهد تا رضایت خلق و خالق را افزون کند یعنی، کشور را به صورت ایالتی و ولایتی با اختیاراتی که امام

کنار فلسفه مَلّی ما از عرفان مَلّی سخن می‌گوییم از عرفان عملگرای مصاحبتی بحث محور، گفت و گوگرا سخن می‌گوییم. برای شمس تبریزی و مَلّای تورک روم اصلا عرفان باطنی و ایده آلیستی و نظری محض و موهوم و تخیلی فانتزی معنی نداشته زیرا چنین عرفانی می‌تواند آلوده به ریا و تقیه و توریه و خدعه و حقه بازی و دروغ و تن پروری و تنبلی و مفت خوری گردد. اگر این عرفان عملگرا نبوده چرا مرتبا در مقابل تورک عنصر هندی را نهاده و یا تبریز را رشک چین نامیده است؟ این فلسفه مَلّی و عرفان مَلّی است که توان ایجاد تغییر در point of view (نظرگه، باخیش) را دارد:

آمد بهار جانها، ای شاخ تر به رقص آ
چون یوصف اندر آمد، مصر و شکر به رقص آ
مخدوم، شمس دین‌ست، تبریز رشک چین‌ست
اندر بهار حُسنش، شاخ و شجر به رقص آ

فلسفه مَلّی (تورکی اسلامی) ۷۷

شیخ اشراق، شهاب الدین زنجانی سهره وردی

فیلسوف مَلّی آذربایجان ۱

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

۱ "فلسفه" یکی از تحفه های معرفتی تورکان به اسلام بوده است سه فیلسوف تورک سترگ، مثلث فلسفه را در جهان اسلام شکل داده اند:

۱. ابونصر محمد بن ترخان بن اوزلغ الفارابی

۲. شیخ الرییس، محمد بن عبدالله؛ ابن سینا

۳. شیخ شهاب الدین زنجانی سهره وردی

۲

۱ اگر فارابی و ابن سینا فیلسوفان مَلّی جهان تورکی اسلامی هستند که هستند شیخ شهاب الدین سهره وردی فیلسوف مَلّی جهان تورکی اسلامی آذربایجان است که به زبان عربی و تورکی و دری دست به قلم شده است. به عبارتی فارابی و ابن سینا فیلسوفان مَلّی تورکستان و شیخ شهاب الدین سهره وردی فیلسوف مَلّی آذربایجان است.

تاریخی و با هدف کاهش قدرت، نفوذ و نابودی تاریخ پرشکوه و اثرگذار تبریز و آذربایجان تخریب کرده عبارتند از:

❁ کاخ عالی قاپو

❁ مجموعه کاخ های باغ شمال

❁ شمس العماره تبریز

❁ عمارت اعتضائیه

❁ کاخ شیرین و فرهاد

❁ کاخ صاحب دیوان

❁ کاخ همایون

❁ تئاتر آرامیان

❁ ارک علیشاه

❁ عمارت کلاه فرنگی شاه گوّلو

❁ دارالسلطنه تبریز

❁ میدان حکومتی صاحب الامر

❁ میدان تاریخی قیصریه

❁ کاخ شام قازان

❁ ساختمان نظامیه تبریز

و...

به نظر من شهرداری تبریز و میراث فرهنگی می‌بایست به ساخت دیگر باره آن بناها در محل خودشان اقدام نمایند.

۴

۱ اینک تورکان ایران دست به یک خود جراحی زده اند از ماسونها و شعوبیه پسامدرن. وقتی شعوبیه پسامدرن با تمثیلگری افرادی چون ظریف به ظرافت هر نامزد تورک وزارت خانه ای را به جرم قوم گرایی خط می زند یعنی شعوبیه در ضدیت با تورک و اسلام در دل دولت عدالت و انصاف به حیات خویش دوام می بخشد. این جراحی ما در فلسفه و حکمت و عرفان و تاریخ و مکتب و ... بدون خون ریزی و مدنی در حال انجام است. دانش ما به علوم غیردقیقه و معارف مَلّی هر چه بیشتر و عمیقتر باشد این جراحی بدون درد خواهد شد. کندی این جراحی نتیجه عدم آگاهی ما به معارف فلسفه مَلّی و حکمت مَلّی، عرفان مَلّی و تاریخ مَلّی و سیاست ورزی مَلّی، ادبیات مَلّی و سرانجام مکتب مَلّی است. فلسفه مَلّی، فلسفه خوانی نیست فلسفه دانی است با عرفان مَلّی جفت می شود. در

اصطلاحات در آثار وی بکار نرفته است. یعنی ایران به مفهوم کشور از سال ۱۳۱۳ توسط سعید نفیسی باب گردید البته ایران و توران به مفهوم فرهنگی آن در متون کلاسیک به کار رفته و ایران به معنی جدا کننده دو فلات (آییران) خود واژه ای تورکی است. پس ایرانی نبوده تا باستانی داشته باشد و حکمتی نبوده تا خسروانی داشته باشد.

۳. گفته اند اندیشه نور و ظلمت و نور الانوار برخاسته از اندیشه های زرتشت در آثار وی است که صحیح نیست وجود زرتشت در تاریخ در هاله ای از ابهام است با شبیه سازی از حضرت ابراهیم از مجعولات شعوبیه است چه برسد به این که حکمتی داشته باشد.

۵

۱. اندیشه نور و ظلمت در آثار شیخ اشراق دو منشا دارد: الف) نگاه تورکان شمن به آفتاب و نور بعنوان منشا قدسیت و پاکی و حیات و قدرت و زاینده گی. ب) نگاه قرآن به نور زیرا در قرآن برای الله کلمه وجود نیامده است آنگونه که فیلسوفان مشاء بکار می بردند. ولی در قرآن برای الله کلمه نور آمده است. الله نور السموات و الارض مثل نوره کمشکاه ...

۶

۱. توفیق یافتم تمام متن اصلی عربی حکمة الاشراق را که مغز اندیشه فلسفی وی است پس از سالها دیگر باره در ۱۲۰ صفحه به مطالعه گیرم این کتاب دارای دو قسمت است:

قسمت نخست عنوانش فی ضوابط الفكر (در قواعد اندیشیدن) که شامل ۳ مقاله است:
مقاله نخست: فی المعارف و التعریف،
مقاله دوم: فی الحجج و مبادیها،
مقاله سوم: فی المغالطات و بعض الحکومات بین احرف اشراقیه و بین بعض احرف المشائین
قسمت دوم عنوانش هست: فی الانوار الالهیه و نور الانوار و مبادی الوجود و ترتیبها که دارای ۵ مقاله هست:
مقاله نخست: فی النور و حقیقته و نور الانوار و ما یصدر منه اولاً
مقاله دوم: فی ترتیب الوجود
مقاله سوم: فی کیفیه فعل نور الانوار و الانوار القاهرة و نحوه

سهره+وردی مثل امام وردی، الله وردی اصطلاحی تورکی است. وی زاده یکی از روستاهای اطراف زنجان است. اگر راجع به فارابی قریب به ۲۴ منبع را در مقالات در کانال بارگذاری کردیم تا بر ویرانشهریان به اثبات رساند که فارابی تورک بوده است ابن سینا هم زاده تورکستان (افشنه اوزبکستان) و مدفنش نیز در همدان از شهرهای تورکستان و آذربایجان است. ابن سینا در اصل ابن سیناو بوده است سیناو یعنی، آزمایش و اختبار. فرزند اختبار، همنشین آزمایش. این ابن سینا بود که در مصاحبت با ابوریحان، تجربه را وارد کارزار طبابت کرده بود.

۳

۱. اگر فارابی در فنون حکمرانی به حاکم حکیم رسیده بود شیخ اشراق به حاکم حکیم صاحب کرامت رسیده بود و یکی از اسرار حبس وی، کرامت وی بوده است. نه به صلیب کشیده شد نه مقتول واقع شد در حبس روی در نقاب خاک کشید. هر دو یا هر سه فیلسوف در ظلّ و ذیل حاکمیت اسلامی و تورکان، فلسفه خویش را نشر و بسط داده اند. اگر محمود غزنوی و حمایتهای وی نبود ابوریحانی هم نبود اگر کتابخانه سلاطین نبود ابن سینایی هم نبود.

۴

۱. اگر راجع به فارابی، جعلیات شعوبیه را در ترجمه متون و تحریف آن از جمله کتاب مدینه الفاضله باز نموده بودیم چنین تحریف و جعلی درباره آثار شیخ شهاب الدین سهره وردی نیز رخ داده است از جمله در کتاب حکمة الاشراق با ترجمه و شرح دکتر سید جعفر سجادی نشر دانشگاه طهران، بنده توفیق داشتم آثار عربی ایشان را کاملاً بخوانم اما وقتی به شروح مراجعه می کردم چقدر تحریفات و تزییفات را می توان مشاهده کرد:

۱. گفته اند سهره وردی فیلسوف ایرانی است در هیچ یک از آثار سهره وردی من جمله حکمة الاشراق نامی از کلمه ایران نیامده است البته کلمه الفرس بکار رفته است می دانیم که الفرس به معنی ایران نیست.
۲. گفته اند سهره وردی فیلسوف بنیانگذار حکمت خسروانی ایران باستان است. از مجعولات شعوبیه در شرح سهره وردی و ترجمه آثار وی است زیرا هیچ کدام از این

هامی سئودیگینی ادعا اندیر
 بو ادعائین معناسی نه دیر؟
 پرسش ائلیک از اؤیدولموش
 ائلیک باز هم پرسید: ای اؤیدولموش! پاسخ بده که نشانه
 محبوب چیست؟ همه ادعای محبوب دارند، معنای آن
 چیست؟

۳

اؤیدولموشون ائلیکه جوابی

اؤیدولموش جواب وئردی - باش اوسته
 انسان سئوگیلینین اوزونه باخان کیمی سئودیگینی آنلاییر
 گۆز باخاندا هر شئی اؤرتولو اولاییلر
 کؤنول اوچون اؤرتولو هیچ نه یوخدور بونو بیل
 سئویب - سئومه دیگینی بیلیمک ایسته سه، انسان
 کؤنلونه باخسین، کؤنلوندن اؤیره نه جک.
 سئولرین اوزونه بونو گؤسته رن علامت اولور
 گۆز - گۆزه گلمده بیر - بیرلرینی باشا دوشورلر
 شاعر بونا بنزر بیر سؤز دئمیشدیر،
 دینله ییب آنلاماغا، چالیش ای انسانلارین دوشونه نی
 پاسخ اؤیدولموش به ائلیک
 اؤیدولموش گفت: چشم انسان به محض نگاه بر روی
 محبوب، عشق خود را بازشناسد؛ برای چشم ممکن چیز
 پنهانی باشد اما برای دل هیچ چیز پنهانی وجود ندارد این
 را بدان هر آن کس که بخواهد محبوب و غیر محبوب را
 بداند و بشناسد باید به دل خود مراجعه کند؛ دل آن را
 خواهد گفت: نشانه ای بر این امر در حبیبان وجود دارد
 چون رو در رو شوند همدیگر را بفهمند شاعر سخنی در
 این باب دارد ای انسان مدرک برای فهم این امر گوش فرا
 ده (۱۹۰۱)

سئوه ن انسان اوزوندن بیلینر
 آغزینی آچسا، سؤزونون معناسیندا سئوگی گورونور
 سئویب - سئومه دیگینی بیلیمک ایسته سن،
 آدامین گؤزونه باخ، سنه باخاندا گؤزوندن بیله جکسن

کسی که دوست می دارد و عاشق است از رخس این
 عشق پیداست چون لب گشاید در کلامش معنای عشق
 بریزد اگر می خواهی بدانی او عاشق است یا نه بر چشمان
 انسان بنگر، چون ترا بنگرد او را و عشق او را خواهی
 شناخت.

مقاله چهارم: فی تقسیم البرازخ و هیئاتها و ترکیباتها و
 بعض قواها
 مقاله پنجم: فی المعاد و النبوات و المنامات
 در نوبتهای آتی راجع به شیخ اشراق فیلسوف ملی
 آذربایجان سخنها خواهیم گفت.

حکمت ملی (تورکی اسلامی) ۲۷ قوتادغو بیللیک (حکمت نامه تورکان)

علائم عشق

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

حکمت تورکی:

حکیم قاپیسی، ائل قاپیسی

Hakim qapısı, il qapısı

حکمت عصاره تجربه عملی یک ملت است.

از ج نخست قوتادغوبیللیک ص ۴۹۷ و ۴۹۸ ابیات
 ۱۸۹۲ تا ۱۹۰۹ اثر دکتر کریمی باغبان راجع به عشق و
 حبّ یا سئوگی و سئومک پاره های را با شما نازنینان در
 میان می گذاریم:

گفت و گوی اؤیودولموش (سمبل عقل و آگاهی) با
 ائلیک (سلطان)

(۱۸۹۲)

اؤیدولموشون ائلیکه جوابی

اؤیدولموش جواب وئردی دئدی: ذوق

کؤنلون آرزولادینی و حسرت قالدیغی دیر سئودیگی اوزو
 گورمک گۆز اوچون ذوقدور کؤنول اوچون آرزوسونا
 قووشماق ذوقدور

پاسخ اؤیدولموش به ائلیک

اؤیدولموش پاسخ داد و گفت: ذوق آن چیزی است که دل
 آدمی می خواهد و در حسرت آن است دیدن محبوب با
 چشم نوعی ذوق است، ذوق دل نیز رسیدن به وصال
 است.

۲

ائلیکین اؤیدولموشه سؤالی

ائلیک یننه :سوروشدو - ای اؤیدولموش، سؤیله سئوگیلی
 نین نشانه سی نه دیر؟

اؤزو بيلمه ديگيني باشقاسيندان سؤروشور.

پاسخ ائليک بر اؤيدولموش

آن که پرسد نیازمند است هرچه خود نمی داند از دیگری می پرسد...

می بینیم که فلسفه عملی تورکان (حکمت) سراسر گفت و گو و دیالوگ است سلطان با وزیر خویش مباحثه می کند تا حکمت را بیرون کشد حکمتهایی راجع به علائم عشق همانی که ملای تورک روم با تاثیر گرفتن از این بزرگان عشق را رسواگر می دانست:
در غزل ۱۹۵۷ دیوان شمس:

عشق بوی مشک دارد زان سبب رسوا بود
مشک را کی چاره باشد از چنین رسوا شدن

عشق باشد چون درخت و عاشقان سایه درخت
سایه گرچه دور افتد بایش آن جا شدن

بر مقام عقل باید پیر گشتن طفل را
در مقام عشق بینی پیر را برنا شدن

شمس تبریزی به عشقت هر که او پستی گزید
همچو عشق تو بود در رفعت و بالا شدن

همانی که ملای تورک روم می گفت:

عاشقی پیداست از زاری دل
نیست بیماری چو بیماری دل
علت عاشق ز علت ها جداست
عشق اصطربلاب اسرار خداست

۴

ائلیکین اؤيدولموشه سوآلی

ائلیک دئدی - بو سؤزو انشیتدیم
آنلادیم

بیر سؤزوم ده وار، اونو باشا سال!
سندن واجب بیر شئی سؤروشا جاغام، یاخشی دوشون و
جواب وئر!
ائلیک گفت: این سخن را شنیدم و دانستم سخنی دیگر
دارم که برایم توضیح ده از تو سوالی واجب دارم خوب
بیندیش و پاسخ گوی!

۵

اؤيدولموشون ائلیکه جوابی

اؤيدولموش جواب وئردی: ای دوشونن ائلیک!
بیگلر آدلارینی بیلکیلکه یوکسلمیشلر.
بیگلرین اؤزلری بیلک سارایی دیر
قول بیلکسیز اولور قول سؤزونون نه قیمتی وار؟
سوروشماق، آسان جواب وئرمک چتین دیر، وئرجه ییم
جواب ائلیکین بیلک دایره سینده دیر.

اؤيدولموش پاسخ داد: ای ائلیک دانا!
بیگه نام خود را با علم و معرفت ارتقا داده اند بیگه خود
سرای دانایی اند.
بنده(برده، انسان در اسارت خویشتن) بی دانش است و
سخن او واجد چه ارزشی هست؟
پرسیدن آسان است و پاسخ دادن دشوار؛
هرچه بگویم ائلیک خود نیک می داند.

علم، رفعت می آورد آدمیان را ارتفاع می بخشد

۶

ائلیکین اؤيدولموشه جوابی

ائلیک دئدی : سؤروشان محتاجدیر،

نگاهی به اتیمولوژی نام شهر «خالخال» "Xalxal"

و هیروگلیف و پیکتوگرافی تخصص داشتند، عبارت بودند از:

پروفسور سایک Syce و پروفسور لئورمانت-Lenormant و دکتر ایساک تیلور Dr. Issac Taylor و تعدادی دانشمند دیگر که به بیش از ده نفر می‌رسند...

در نتیجه ی تلاش و کاوش های باستانشناختی این دانشمندان، از مناطق مختلف سرزمین هایی که در بالا نام بردیم، الواح و مهرها و ستون ها و سینی های نقره ای زیادی کشف شد. بیشتر این آثار به موزه ی لندن منتقل شد و تعدادی نیز هم اکنون در موزه ی استانبول نگهداری می شود .

این آثار متعلق به حدود ۱۵۰۰ تا ۳۵۰۰ سال قبل از میلاد میشود و نوشته های آنها نمونه ای از زبان کهن تورانیان باستان شناسایی شده است.

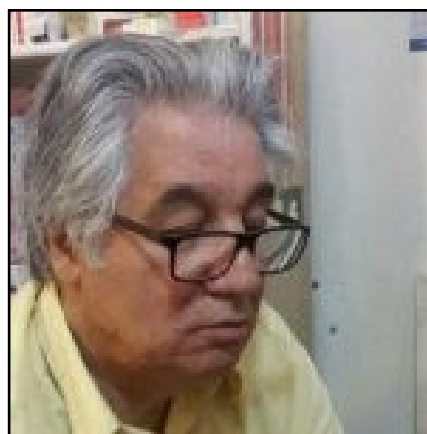
از جمله ی آثاری که کشف شد، لوحه ای بود که در یا «مال امیر» یا «Malmir- منطقه ی «مالمیر» است که توسط "پروفسور سایک" در حدود سال ۱۸۷۸ میلادی کشف شد. در بررسی نمادهای هیروگلیفی این لوحه، یکی از نمادها به (Prof. Sayce. Malamir. P: 105). قرائت شد «xar-، خار-xal- شکل «خال

اما معنای «خال» «xal- یا «خار» «xar- چیست ؟
بعد از کار و دقت زیاد بر روی این کلمه ی تک هجایی monosyllable-، معنای آن روشن گردید:
الف- خال : xal- شهر، آبادی، قلعه،
ب- خار : xar- شهر، آبادی، قلعه،

در لوحه ی کشف شده، دو کلمه ی دیگر هم با ترکیب هجایی «خال» به چشم می خورد:
الف- خالکا: شهر و یا سکونتگاه دائمی،
ب- خالرس: شهر کنار رودخانه، شهر ساحل رود،

Ph.D-دکترای فیلولوژی

رحمان پوراکبر خیای (روشن خیای)

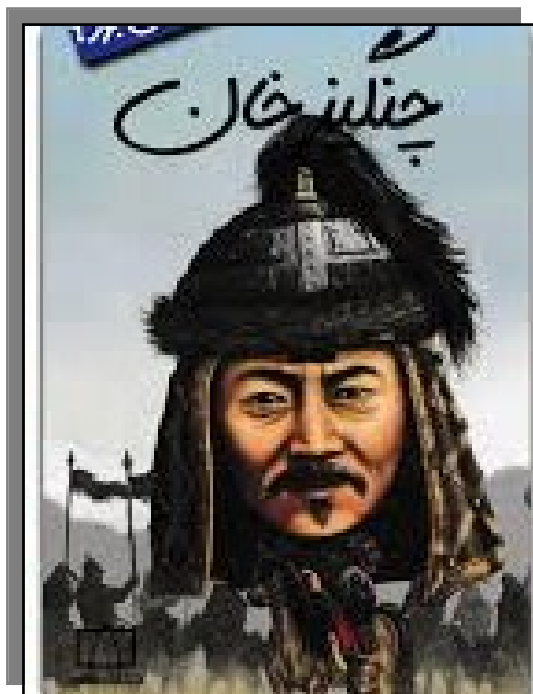

اخیرا یکی از علاقمندان نوشته های کانال تلگرامی «آکادمی فلسفه و زبان مشکین»، طی یادداشتی خواسته است تا در صورت امکان در باره ی ریشه شناسی نام شهر «خالخال» «Xalxal- یا «خلخال-» «Xalxal» آگاهی هایی بنویسیم. در اجابت خواسته دوستان، آنچه که تا کنون در باره ی نامواژه ی خالخال یا خلخال، در منابع و نوشته های در دسترس یافته ام را، اینجا می آورم. امیدوارم همین نوشته ی کوتاه انگیزه و مشوقی برای محققین و پژوهشگران جوان باشد تا در این عرصه بیشتر تلاش نمایند و آگاهی های کاملتری را ارائه بدهند.

در قرن نوزده میلادی و از نیمه ی نخست آن قرن، شرق شناسان غربی که اکثرا اهل انگلستان و بعدها آلمان بودند، در منطقه ای از وسیعی آسیای مقدم- خاورمیانه، که امروزه روز کشورهای سوریه و لبنان و فلسطین و بخش های شمالی عراق حالیه و کل سرزمین های آسیای صغیر را دربر می گرفت، دست به کاوش ها و جستجو های باستانشناسی زدند. از جمله ی این باستانشناسان که در زبان های باستانی

چنگیز خان و ساختن دنیای مدرن

بر اساس کتاب جک ویدرفورد

چنگیز خان یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین رهبران تاریخ بشر است که با تسلط بر فنون نظامی و ایجاد یک امپراتوری عظیم، تأثیری ماندگار بر جهان گذاشت. او نه تنها موفق به فتح سرزمین‌های وسیع شد، بلکه به ایجاد یک ساختار سیاسی، قانونی و فرهنگی جدید پرداخت که بنیان‌های مدرن بسیاری از جوامع را شکل داد. این مقاله به تحلیل تأثیرات چنگیز خان بر جهان، از دیدگاه نظامی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه این رهبر بزرگ، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، پایه‌های دنیای مدرن را بنیان نهاد.

۱. رهبری سیاسی و ساختار قانونی

چنگیز خان در راه ایجاد امپراتوری خود از یک نظام سیاسی و قانونی منحصربه‌فرد بهره برد که مبنای آن قوانین «یاسا» بود. این قوانین نه تنها نظم داخلی امپراتوری را حفظ می‌کردند بلکه از فساد و آشفتگی

اما خود بنواژه ی «خال» امروزه در زبان ترکی ریشه ی مصدر «قالماق»-qalmaq، کالماک «kalmak-به معنای: سکونت کردن، ماندن، اتراق کردن است: خال=کال=قال=قالماق، از همین بنواژه است کلمه ی «قلعه»(قالا) که به معنای: محل ماندن و سکونت کردن است. کلمه ی «قالا» «qala-به صورت دخیل loan word-وارد زبان های سامی Semitic-شده و به شکل «قلعه» درآمده است.

اما شکل «خالخال»(خال خال): در زبان ترکی باستان و همچنین در زبان کنگری- سومری، وقتی بخواهند چیزی را جمع ببندند، نام آن چیز یا عمل را تکرار می کنند. این شیوه که زیادی و فراوانی را نشان می دهد، هم اکنون در زبان های آلتایی، از جمله در زبان ترکی نیز دیده می‌شود. مثلاً می‌گوییم: چوُخ چوُخ، آز، آز، خل، خل، تپه، تپه، .. این قاعده در مورد نامواژه ی «خالخال= خال خال» نیز مشاهده می‌شود.

خالخال: چند شهر و آبادی، شهرها... به احتمال زیاد شهر کنونی «خالخال» مجموعه ای از چند و یا تعدادی آبادی و نزدیک به هم بوده اند و لذا به این شکل نامگذاری شده است. به این ترتیب معلوم می‌شود که شهر «خالخال- Xalxal» یکی از باستانی ترین آبادی ها و شهرهای خاورمیانه است.

قاینق: مشکین آکادمیاسی ۱۴۰۲، ۲، ۲۴

۴. تأثیرات اقتصادی و تجاری

امپراتوری مغول به‌طور مؤثری شبکه‌های تجاری و ارتباطی بین شرق و غرب را تقویت کرد. مسیرهای تجاری از چین تا خاورمیانه و اروپا تحت حمایت امپراتوری مغول باز شدند، که این امر به انتقال کالا، دانش و فناوری کمک شایانی کرد. این روند نه تنها اقتصاد منطقه‌ای را تقویت کرد، بلکه موجب ارتباطات فرهنگی و علمی بین جوامع مختلف شد. این تأثیرات تجاری، پایه‌گذار شکل‌گیری اقتصاد جهانی مدرن بودند.

۵. تأثیر فرهنگی و انتقال دانش

علاوه بر دستاوردهای سیاسی و نظامی، چنگیزخان و جانشینان او به گسترش دانش و فرهنگ در سطح بین‌المللی نیز کمک کردند. با گسترش امپراتوری مغول و ایجاد راه‌های ارتباطی جدید، تبادل علمی، فرهنگی و فناوری بین شرق و غرب سرعت گرفت. کتاب‌ها، دانشمندان و معماران از سرزمین‌های مختلف به امپراتوری مغول سفر می‌کردند و این امر باعث انتشار دانش و ارتقای سطح علمی و فرهنگی جوامع شد.

نتیجه‌گیری

چنگیزخان نه تنها به‌عنوان یک فرمانده نظامی موفق شناخته می‌شود، بلکه به‌عنوان یک رهبر سیاسی و فرهنگی تأثیرگذار نیز در تاریخ جایگاه ویژه‌ای دارد. او با ایجاد یک نظام شایسته‌سالاری و قوانین عادلانه، نوآوری در تاکتیک‌های نظامی، تسامح مذهبی و گسترش شبکه‌های تجاری و فرهنگی، توانست بر جهان تأثیرات بلندمدتی بگذارد. این دستاوردها چنگیزخان را به‌عنوان یکی از رهبران کلیدی در ساختن پایه‌های دنیای مدرن معرفی می‌کند.

در نهایت، بررسی رهبری چنگیزخان نشان می‌دهد که او نه تنها به‌عنوان یک فاتح بزرگ، بلکه به‌عنوان یک معمار سیاسی و فرهنگی تأثیرگذار در شکل‌گیری جهان مدرن نقش مهمی ایفا کرده است.

@TurkUygurligi

در دولت جلوگیری می‌کردند. چنگیزخان با ایجاد یک نظام شایسته‌سالاری، به افراد بالاستعداد اجازه داد که بر اساس لیاقت خود در ساختار سیاسی ارتقا پیدا کنند. این سیستم اداری کارآمد به چنگیزخان اجازه داد تا امپراتوری عظیم خود را به‌خوبی اداره کند. نکته مهم در رهبری سیاسی چنگیزخان، ترکیب مدیریت با اصول عدالت و نظم بود که باعث تثبیت حکومت مغول بر مناطق وسیع شد.

۲. نوآوری‌های نظامی

موفقیت‌های چنگیزخان در جنگ‌ها به دلیل نبوغ نظامی و نوآوری‌هایی بود که او در ارتش خود به کار گرفت. ارتش مغول به دلیل توانایی بالای مانوردهی و سرعت عمل، در جنگ‌های مختلف برتری پیدا می‌کرد. یکی از ابزارهای کلیدی مغول استفاده از کمان‌های قدرتمند و تاکتیک‌های جدید جنگی بود. استفاده از اسب‌ها برای افزایش سرعت در جابجایی نیروها و توانایی انجام حملات غافلگیرانه، یکی از عوامل کلیدی در پیروزی‌های چنگیزخان بود. این نوآوری‌های نظامی، تأثیرات بلندمدتی بر فنون جنگی آینده گذاشت و بسیاری از فرماندهان نظامی در قرون بعد از این تاکتیک‌ها الهام گرفتند.

۳. تسامح مذهبی و فرهنگی

یکی از ویژگی‌های برجسته حکمرانی چنگیزخان، سیاست تسامح مذهبی بود. او به ملت‌های تحت سلطه اجازه داد تا ادیان و باورهای خود را حفظ کنند. این سیاست نقش مهمی در کاهش مقاومت فرهنگی و تثبیت حاکمیت مغول در سرزمین‌های وسیع داشت. برخلاف بسیاری از دیگر فاتحان تاریخ، چنگیزخان به جای تحمیل فرهنگ خود، به همزیستی و تعامل فرهنگی و مذهبی اهمیت می‌داد. این رویکرد باعث شد که مغولان بتوانند با جوامع مختلف به‌صورت مسالمت‌آمیز همکاری کنند و از این تعاملات فرهنگی بهره‌مند شوند.

تورک لردە «قايرا» (کايرا) خان:»

شاهین مرادی

تنگریچیلیکده یئرآلتی دونیاسینین تانریسی اولاراق،
ائرلیک/آرلیک خاننا جزا اولاراق یئرآلتی عالمینین
تانریسی اولما گۆرهوینی وئیر.
قايرا خانین گۆیلردهکی سارای یولونو قوروپان ایکی
الهه وار. بیرى «بونجاق خان» و او بیرى ایسه «بوسول

قايرا خان تورک و آلتای میفولوگیاسیندا و
اسطوره شناسلیغیندا یارادیجی تانریچا و الهه دیر. باش
تانری/باش الهه/ باش تانریچا دیر. کائناتدان اۇنجه ده

خان» دیر.

اۆلگن، مئرگن و قیزاقان آدلی اوچ اوغلو واردیر.
گۆرکملى بیر وارلیغا صاحبدیر. آنا و آتا اولاراق
تانیندیغی قاینقلار موجوددور. یاز فصلینی یئر
اوزونده کئچیریر و قیشی گۆی اوزونده قیشلایر.
دیشیک رنگلرده ایلدیریم و شیمشک شاخدیریر.
اونون ایلدیریمینا چارپینان کیشی، شامان اولور.
بعضی آوروپالی قاینقلار، «کوارا» (کوغارا)نی همین
قايرا/کايرا بیلیرلر. بو تقدیرده اورارتولارداکی
قوئرا/کوئرا ایله ایلگیلی دیر. بعضیلر ایسه فرقلی
اولدوغون قید ائدیبلر. قارا خانلا فرقلی دیر.
اتیمولوژی: قای کۆکوندن یارانان آد دیر. قايرا سۆزو
لطف، احسان دئمک دیر. قایراماق ایسه قوروماق، حمایه
ائتمک، لطف ائتمک معناسیندادیر. مغول دیلینده
عشق و سئوگی معناسیندا گلیر.

<https://t.me/Adabiyatsevanlar>

وار اولدوغو بیلینیر.

الهه لرین ان بۆیویو و ان اۇنده گئدنی دیر. هر شئین
یارادیجیسیدیر. مطلق اوستونلویو واردیر. کائناتین
اولاجاغینی و تقدیرینی قايرا خان بلیرله ییر.
یاخشیلیق الهه سی دیر. یئر اوزونو یاراتدیقدان سونرا
دوققوز داللی و بوداقلی بیر آغاج (قایین آغاجی و یا
چام آغاجی) اوجالتمیش دیر. بو آغاج یئر ایله گۆیو بیر-
بیرینه باغلایان یاشام آغاجی (اولوغ قایین) دیر.
انسانلارین آتاسی اولان دوققوز کیشی بو آغاجین
بوداغیندان تۆره میش و دوققوز بوی (نسیل) بو
کیشیلرین سویوندان و نسلیندن اورتایا چیخمیش دیر.
آلتایلارلا بیرگه اوستیاکلار و یاکوتلار کیمی بعضی
سیبیریالی توپلوملارین میفولوگیالاریندا یوکسک
درجه ده بیر تانری اولاراق حرمتی واردیر. آلتایلارین
یارادیلش افسانه لرینده دونیانین یارادیجیسی اولاراق
گۆستریلیر. قايرا خان بو افسانه لرده تام

نظامی گنجوینین تورک دیوانینین طالعی

NİZAMİ GƏNCƏVİNİN TÜRK DİVANININ TALEYİ

Zəhra Abas qızı Allahverdiyeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
استادیار. دکتر زهرا آلاهوردیووا

برگردان: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

«نظامی» و «نظام» تخلصلی ایله یازان دیگر شاعرلرین شعرلری ایله عینی بیر سیاهییا داخل اندیلدیینی» گؤستریر و یازیردی کی، «بو سیاهییین اوزو نظامیینین یوردوندان اوزاقلاردا، طبیعی اولاراق تورک پوئزیاسینین مارق دوغورمادیغی هیندیستاندا یئنی دن کؤچورولموش دور. نظامیین اؤز یوردوندا یازیلیمیش و گومان کی، تورک پوئزیاسینی احتیوا ائدن مجموعه لر آذربایجانین شهرلرینده محو «اولموش، فاتح لر طرفیندن داغیدیلیمیش دیر (Тагирджанов А.А. Некоторые соображения о тюркских стихах Низами Гянджеви. Материалы Научной конференции по с в я щ е н н о й проблеме «Низами и мировая литература». – Баку ۱۷, январь, ۱۹۸۳, стр. ۲۶-۳۰.

۲۱-جی عصرین اوللرینده نظامی گنجوینین تورک «دیوانی» نین الیازما نوسخه سینین مصرین خدیویه کیتابخاناسیندا فخرتاج شمس واعظی طرفیندن صورتیین الده ائدیلمه سیندن سونرا پروبلیمین آراشدیریلماسی گئنیشلندیریلمیش دیر. ایراندا صدیار وظیفه ائل اوغلو، حسین شرقی دره جک سوی تورک، برات زنجانی، حسین محمدزاده صدیق، آمریکادا باغبان کریمی کیمی عالیم لر طرفیندن باشلانان تدقیقاتلاری باکی دا داوام ائتدیرن نظامی خودیئو، آزاده روستم اووا، الیار سفرلی، عیسی حبیب بیلی، واقیف آرزومانلی، پرویز کاظمی، صنعان ایبراهیم لی و باشقا گؤرکملی علم آداملارینین زحمتینی خصوصی قغید ائتمک لازیم دیر .

ایندیدک آذربایجان دا فعالیت گؤسترن نظامیشوناس عالیم لر، او جمله دن بیز اؤزوموز ده

نظامی گنجوینین تورک دیوانینین دنیا کیتابخانالاریندا مؤوجود اولدوغونو هله ۲۰-جی عصرین اورتالاریندا سعید نفیسی، عبدالرحمان طاهیرجانوو، رستم علی اف، آزاده روستم اووا کیمی گؤرکملی شرقشوناس عالیم لر تصدیق ائتمیشلر. نظامی گنجوینین اؤنجه اؤزونون تورکجه دیوانینی شیروانشاه آخسیتانا گؤندرمه سی، لاکین شیروانشاهین دیوانی دیرلندیرمک اوزینه، نظامیه «لیلی و مجنون» اثرینی فارسجا یازماسینی سفارش ائتمه سی و داهی شاعریمیزین تورکجه شعرلرینین قیمتلندیریلمه مه سی سببیدن چوخ میوس اولماسی علم عالمینه هله ۲۰-جی عصردن معلوم اولان بیر فاکتدیر. ۱۹۸۳-جو ایله سن پترزبورق شرقشوناسلیق اونیورسیتئتینین پروفیسور، شرق الیازلاری اوزره مشهور متخصص-عالیم عبدالرحمان طاهیرجانوو «نظامی دیوانینین الیازلارینین

اولان شعرلر حاقیندا اؤز علمی مؤوقعیمی تام معینلشدیره بیلیمیشم. ۱۹۸۱-جی ایلدن، یعنی عمرومون ۴۰ ایلدن آرتیق بیر مدتینده سوراغیندا اولدوغوم بو الیازمانین صورتینی الده ائتمکده واسطهچی اولان آذربایجان خارجی ایشلر ناظرلیگی و AMEA-نین رهبرلیینه درین مینتدارلیغیمی بیلدیرم .

۱۵-جی عصرده علیشیر نواینین نظامی گنجوی حقیقیندا سؤیلدی فیکیرلر آراسیندا بئله بیر بیت واردیر :

نظامی اولسا باردا بیرلا قانزا،

کادام روم آخلیقا خام کیلسا رانزا.

(Наваи Алишир.Хамса.Шамсиев.Ташкент,

۱۹۶۰, ج. ۳۳۱)

(نظامی برده و گنجه نی آلدی،

چکب زحمت روم اهلینه (طرف) قدم قويدو) .

بیر حال دا کی، نظامی گنجوی «خمسه» سینه بیرینجی اولاراق هیندیستاندا امیر خسرو دهلوی جاواب یازمیشدیر، نیه نوای یوخاریداکی بیتده نظامین روم اهلینه طرف قدم قویماسیندان دانیشیر؟ دئمه‌لی، صحبت نظامینین فارس دیلینده یازدیغی «خمسه» سیندن یوخ، تورکجه یازدیغی دیوان شعرلریندن گئدیر. مسئله بوراسیندادیر کی، نظامی اؤز ده دیوانینی بیر چوخ شهرلره، سارایلارا گؤندردینی آچیق شکیلده یازمیشدیر و طبیعی اولاراق، شاعر دیوانینی یاخین روم ائللرینه ده گؤندرمیشدیر. بو حاقدا ایلک پوئماسی اولان «مخزن الاسرار» («سیرلر خزینه‌سی») اثرینده یازمیشدیر :

علم‌سبز بایراق اوجالداں هر سؤزون -

منیم سؤزوم اولسا بئله، اوستوندن قلم چک .

اگر من سؤز باغینی تزه‌لمسیدیم،

اونلاری شهر به شهر یوللامادیم .

بو طرفم سؤزون آياغینی باغلادی،

بوتون اطراف (اؤلکه‌لر) منیم الیمین آلتیندادیر .

نظامی گنجوینین تورک دیوانینین یالنیز صدیار وظیفه ائل اوغلو طرفیندن ترانسلیتئراسیا اولونموش واریانتی اساسیندا فیکیر سؤیله‌مه‌لی اولموشدوق. الیازما نوسخه‌سینین الیمیزده اولماماسی سببندن، بیر سیرا سؤزلرین و سؤز بیرلشمه‌لرینین دوزگون اوخونماماسی، شعریتین پوزولماسی حاللاری بیزه دوروست قناعته گلمه‌یه ایمکان وئرمیش و دیوان اوزرینده ثمره‌لی آراشدیرمالار آپارماق مومکون اولمامیشدیر .

۲۰۲۳-جو ایلین دئکابر آییندا آذربایجان خارجی ایشلر ناظرلینین تشبوسو ایله نظامی گنجوی دیوانین خدیویه نسخه‌سینین صورتی باکیا گتیریلیمیش و موافیق قوروملار طرفیندن باخیلماق اوچون آذربایجان میلی علملر آکادئمیاسینا گؤندریلمیشدیر. AMEA-نین پرنزیدئنتی، آکادئمیک عیسی حبیب بیلی نظامی گنجوی دیوانین الیازما نسخه‌سینی مناسبت بیلدیرمک اوچون بیر نئچه تدقیقاتچی عالیمه، او جمله‌دن منه ده تقدیم ائتمیشدیر .

معلومات اوچون دئییم کی، ۱۹۹۱-جی ایلده «آذربایجاندا نظامی شوناسلیغین تشککولو و اینکیشافی (۲۰ عصرین ۴۰-جی ایللری)» مؤوضوسوندا نامیزدلیک پایان نامه سی مدافعه ائتمیشم. نظامی گنجوینین حیاتی و یارادیجیلیغینا حصر اولونموش ۵ کیتابین و ۲۰۰-یاخین مقاله نین مؤلفییم. حاضردا «کلاسیک شرق ادبیاتیندا «خمسه» مؤوضوسو، قورولوش، اوسلوبو و پوئتیکیسی (۱۴عصر)» مؤوضوسوندا دوکتورلوق ایشینی تاماملامیشام. نظامی گنجوینین حیاتی و یارادیجیلیغینا حصر ائدیلمیش علمی مقاله‌لرله هم اؤلکه‌میزده و هم ده خارجده چیخیشلار ائتمیشم .

قئید ائتمه‌لییم کی، نظامی گنجوی دیوانین خدیویه نسخه‌سینین الیازماسی ایله عیانی شکیلده یاخیندان تانیش اولدوقدان و الیازماداکی شعرلری دؤنه-دؤنه تحلیل ائتدیکدن سونرا، دیواندا مؤوجود

یئنی تاپینتیلار

گنجوییه مخصوص اولدوغو آشکار بیلین بیر چوخ نفیس نومونه لر بعضا بیلرکدن، بعضا ده بیلرکدن کونیالی، یاخود قارامانلی نظامیه عایید حساب اولونموشدور .

اؤنجه، باخیب گۆرک، کارامانلی نظامی کیمدیر؟ بو شاعر حاقیندا ایلک دفعه ۱۶-جی عصرده صهی بین «هفت بهشت» تذکره سینده معلومات وئرلمیشدیر. (هشت-بهشت (اینجئلئه-ترانسکریپسیونلو متین-سۆزلوک) حاضرلایان: هارون آکار، ت.ج. قاضی عثمانپاشا اونیوئرسیتی سی، توکات، ۲۰۱۰، ۴۵۱ ص. ۱۴۶). بو معلوماتدان سونرا، کاستامونلو لطیفینین «تذکره الشعرا» سیندا، آردینجا آشیق چلبی، کاتب چلبی و باشقالاری طرفیندن قیسا قیدلرله کونیالی، یاخود قارامانلی نظامی تخلصلو شاعردن بحث ائتمیشلر. اؤنجه، اونو قئید ائدیم کی، ۱۵-جی عصرده یاشادیغینا باخمایاراق، علم عالمینه اؤزونون نه آدی، نه دؤغوم، نه ده اؤلوم تاریخی معلوم اولمایان یئنگانه

دئمه لی، اونون اؤز سۆزلریندن بئله معلوم اولور کی، نظامی گنجوی «سیرلر خزینه سی» اثرینی یازانا قدر آرتیق اونون دیوان شعرلری، قصیده و غزللری اطراف بولگه لرده یاییلمیشدیر. شاعرین دیوانینین سونراکی طالعی حاقیندا دقیق معلومات الده ائتمک اوچون بیر چوخ مسئله لره آیدینلیق گتیریلمه سی واجیب دیر .

ایلک نؤوبه ده نظامی گنجوییه مخصوص تورکجه دیوانین قارامانلی نظامی آدی ایله نشر اولونماسینین اساس سببلرینی آراش دیرماق لازیم گلیر. ۱۶-جی عصرین مشهور تورک تذکره چیسی قستمونلو لتیفی «تذکره الشعرا» سیندا اورتا عصرلرده عثمانلی ادبیاتینین عمومی منظره سینا تصویر ائدرکن بیر قروپ شاعرلر حاقیندا بئله یازیردی کی، «...قافیه، ردیف ندیر بیلمه دن هر میصراعنی بیر اوستاد شاعرین دیوانیندان آلا و هر معنای بیر ایرفان صاحبیندن چالارلار. ایکی میصراعیا قادیر اولانلار و جمعی بئش بیت یازانلار «پنج گنج» ۱ - «خمسه» یه جاواب وئرمه یه قصد ائدیب، «خمسه» صاحبی ایله، یعنی نظامی ایله پنجه- پنجه یه گلرلر. ۵-۶ غزل یازیب، اؤز لرینی زامانین ساسانی، دؤورانین سلمانی تصور ائدرلر.... معنالاری اوغورلاییب دیوان صاحبی اولارلار و بو گئدیشله نه شیخ جامیه، نه ده نظامینین اؤزونه بئله قاییل اولوب باش ایضالر.» (لطیفی). تذکره الشعرا و تفصیرات النظاما (تنقیدلی متن)، حاضرلایان: دکتر ریدوان جانیم، آنکارا، ت.ج.، کولتور و توریزم باکانلیغی، ۲۰۱۸، ۵۷۹ ص. ۶۰). مؤلف بو حاقدا بیر مشهور عرب مثالی دا چکیر :

دزدیده بود انکه نماند بخداوند

بیه سینده قالمایان (بیر شئی) اوغورلار .

تأسف کی، نظامی گنجوینین آنا دیلینده یازدیغی شعرلری ده زامانین بو آجی سیناغینا توش گلیمیش و شیرین آذربایجان تورکجه سینده دیللن، نظامی

شاعردیر. گویا قنبر داشینین یازیسی پوزولدوغونا گۆره، معینلشدیرمک مومکون اولمامیشدیر. همچنین قارامانلی نظامینین آتاسینین آدی ایله باغلی ضدیتلی فیکرلر واردیر. تورک تذکرهچیلری اونون آتاسینین آدینی «مولا ولید الدین» اولراق قیده آلدیقلاری حالدا، ۱۶-جی عصر تذکرهچیزی و شاعری قریبی تبریزی «تذکره مجالس شعرا روم» اثرینده چوخ گنج - «۱۷ یاشیندا اولن کونیالی، قارامانلی نظامی چلبینین آتاسینین آدینین «قاضی ابوللیث» اولدوغونو» گؤستمیشدیر. («دیوان قریبی و تذکره مجالس شعرا روم»، به تصحیح دوکتور حسین محمدزاده صدیق، تهران، ۱۳۸۲.۵، ص. ۲۰۲) بوتون اورتا عصر تذکره‌لری قارامانلی نظامین چوخ گنج، حتی اون سککیز یاشینا چاتمامیش، خسته لیب اولدویونو و همین دیوانداکی شعرلری ۱۸-۱۴ یاش آراسیندا یازدیغینی گؤستریرلر. حتی ایلکین تذکرهچیلردن آشیق چلبی اونون ۱۴ یاشیندا اولدویونو، بیغ-ساققالینین بئله چیخمادیغینی و اونون اثرکن اولوموندن چوخ تاثیرلندیینی گؤستریر. همچنین اونون چوخ گنج ایکن بئله موکمل شعرلر یازماسی ائله تذکرهچیلرین اؤزونده و سونرادان بیر سیرا عالیملرده شک-شوبهه دوغورموش دور .

مشهور اینگیلیس شرقشوناسی ائلیس گیبب اؤزونون ۷ جیلدلیک «عثمانلی ادبیاتی تاریخی» اثرینین ۲-جی جیلدینین «کیچیک، لیریک-میستیک شاعرلر» آدلانیردیغی بؤلومونده لطیفی تذکره‌سینه استیناد ائدرک، کونیالی نظامی‌دن بحث ائتمیش، ایکی غزل اینگیلیس دبلینه ترجمه ائدرک اؤز اثرینده نمونه وئرمیشدیر E.Gibb. ۱۸ یاشیندا اولن بیر گنجین بئله مکمل شعرلر یازماسینا تعجب و حیرتینی گیزلتممیش و یازمیشدیر: «کونیالی نظامی چوخ گنج اولمسیدی، عثمانلی ادبیاتی تاریخینده گؤرکملی بیر مؤقع توتاجاقدی. ۱۸-۱۴ یاش آراسیندا قیسا عمرونده یازدیغی غزلر نینکی اونون اؤز سلفلرینین هر بیریندن، حتی ان

مشهورلارین اثرلریندن بئله اوستوندور» (گیبب، ائلیس ژوهن Wilkinson، آ هیستوری اوف اوتتومان پوئتری بی. ۱۹۰۱-۱۸۵۷، Browne، Edward گرانویللی، ۱۹۲۶-۱۸۶۲، ۲-ج، لوندون، لوزاج، پ. ۳۷۱ .

البته، ائلیس گیبب هارادان بیلیدی کی، ترجمه ائتدی نفیس غزلر بؤیوک آذربایجان شاعری نظامی گنجینین قلمیندن چیخمیشدیر .

تورک عالیمی هالوک ایپکتین (۱۹۹۲-۱۹۲۶) ایستانبول اونیورسیتئتی تورکیات آراشتیرمالاری اینستیتوتونون (تورکیات انستیتوتوسو) کیتابخاناچیلیق فاکولته‌سینده (۱۹۵۹-۱۹۵۵) تحصیل آلارکن، «کارامانلی نظامی، حیاتی، ادبی شخصیتی و دیوان نین اندیسیون کریتیغی» آدلی ماذونیت تزی (دیپلوم ایشی) حاضیرلامیش و بئله بیر معلومات وئرمیشدیر:

«کارامانلی نظامی (اؤ. تخمینا ۱۴۷۵/۸۸۰) کونیدان تحصیل اوچون ایرانا گئدیب، یئنه کونیا دؤنموش، کارامان بیی ابراهیم بئی (اؤلومو. ۱۴۶۴/۸۶۸) قوللوق ائتمیشدیر».

هالوک ایپکتین بوتون تورک تذکره مؤلفلرینین کارامانلی نظامین چوخ گنج ایکن ۱۸-۱۴ یاشیندا اولدویونو، حتی اولرکن «بیغ-ساققالینین هنوز چیخمادیغینی یازیرلار» سؤیلمیشدیر. او، کارامانلی حاقیندا ۱۹۵۵-جی ایلدن باشلا یازاق، ۳ دفعه مختلف ایللرده کیتاب شکلینده نشر ائتدی آراش دیرمالاریندا دا عینی معلوماتلاری وئرمیشدیر. هالوک ایپکتین اولوموندن سونرا ۲۰۲۰-جی ایلده آنکارادا همین دیوانی یئنی دن نشر ائتمیشلر .

دقتله اوخودوقدا معلوم اولور کی، دیوانی حاضرلایان هالوک ایپکتین هئچ اؤزو ده تدقیقاتچیلارین اساس سیز، قایناق گؤستمه‌دن یازدیقلاری تخمینا فرضیه‌لرینه اینانمامیشدیر. مثلاً، گیریش حیصه‌ده شاعرین دوغوم تاریخی حاقیندا هئچ بیر منبع، فاکت اولمادیغینی گؤسترهرک یازیر: «حایدار عالی دیریؤز،

تعجب لو خالدیر کی، هالوک ایپکتن مقدیمه ده نظامی گنجوینین سئویملی حیات یولداسی آفاقین اولومونه یازدیغی مرثیه-غزلدن بیر بیت گتیره رک، یازمیش دیر: «او یاشدا بیر اوشاغین بو جور پیرانه قریبه شعرلری یازماسی خیلی زور بیر ایشدیر» (هالوک، ص. ۱۱). تأسف کی، عالیم شعرین حزنلو مضمونونو اولدوغو کیمی دویمامیش و عرب-فارس لوغتلرینده آفق-أفوق سؤزونون یازیلیش قایداسینین عینی اولدوغونو و بیر معناسینین دا «- آفق - اسم دختر (قیز آدی) اولدوغونو بیلیمیش دیر .

قید ائتمک لازیم دیر کی، ایندییه قدر هله ده بو مرثیه-غزلین مضمونونا دقت ائتمه یین و آفاقین آدینی «أفوق» اوخویان عالیملر واردیر. بو غزل نظامی گنجویه مخصوص دور. هالوک ایپکتین اولوموندن سونرا دیوانی قارامانلی نظامی آدی ایله نشر ائدن عالیملر قروپونون، ائله ده نظامی گنجوی دیوانی آدی ایله نشر ائدن عالیملر بو آشکار گورونن مسئلهیه دقت یئتیرممیش، یاخود حقیقتا اوستوندن غیری- پشه کارجاسینا کئچمیشلر .

بوندان علاوه، قارامانلی نظامینین قارامان حکمداری ایبراهیم بیه قصیده یازماسی دا غیری-جدی بیر ادعادیر. چونکی ایبراهیم بی ۱۴۶۴-جو ایله اولرکن، قارامانلی نظامینین، حتی چوخ حسابلاساق، جمعی ۷ یاشی اولموش دور. ۷ یاشلی اوشاغین دیواندا یئر آلان قصیده لری یازماسی آغیلاسیغماز دیر .

همین قصیده نظامی گنجوی دیوانینین الیازماسینین خدیویه نوسخه سینده یوخدور. لاکین هالوک ایپکتین نشرینده بیر قصیده ده ایکی آیری- آیری اوسلوبلو شاعرین شعرلرینین بیر-بیرینه قاریشدیغینین شاهییدی اولوروک. قصیده نین اولی نظامی گنجویه مخصوص دور، چونکی شاعرین اؤز تخللوصونو ایکی یئرده قئید ائتمه سی مقبول حساب اولونموردو. سونرادان یازیلان بیتلر ایسه پراکنده شکیلده اوزادیلیر. بو فاکتین اؤزو اونو گؤستریر کی، الیازمالارین اوزو کؤچورولرکن، کاتب طرفیندن

کاینک گؤسترمئدن نظامی نین ایبراهیم بیین سلطان مراد ۲-جی ایله یاپتیغی صلح دن (۸۴۸/۱۴۴۴) یئدی سئکیز ییل اؤنجی دوغولدوغونو سؤیلمیشتیر (حایدار عالی دیریؤز (۱۹۴۶). «) هالوک ایپکتین: باخ: کارامانلی نظامی. دیوان، حاضرلایان: هالوک ایپکتین، آنکارا، ۲۰۲۰. ص. ۳) .

بونولا بئله، هالوک ایپکتین دیوانین مقدیمه سینده اؤزو ده فرضیه کاراکترلی فیکیرلر ایرلی سورهرک بئله یازمیش دیر: «شاعرین بئله گنج یاشدا وفات ائتمه سی بیر چوخ اینسانلارین قلبینده اونا قارشى محبت، مرحمت حسلری یاراتدی. حتی تذکره چی یازارلار دا بونون تأثیری آلتیندا اولموش و «حیف و یوز مین حیف» کیمی حزن ایفاده ائدن سؤزلرله شاعرین یاشینی اون دؤرد یاشا سالمیش، حتی ساققالی-بیغی بئله چیخمادان دونیاسینی دییشدیینی سؤیلمیشلر» (هالوک ایپکتین...، ص. ۱۰). اونون فیکرینجه، تذکره مؤلفلرینین بو شکیلده همفیکیر اولماسینین سببی لطیفینین اؤز تذکره سینده اونون «اون دؤرد یاشیندا... فوت» اولدوغونو سؤیله مه سی دیر و داوام ائدیر کی، «شقایق نعمانیه» نین مؤلفی یازیر کی، او، «اون سئکیز یاشینا چاتاندا و هله علمین تکمیل پیلله سینده ایکن» وفات ائتمیش دیر. گئلیبولو علی و عاشیک چلبی ده اونون اون سئکیز یاشیندا دونیاسینی دییشدیینی دئییرلر» (هالوک ایپکتین...، ص. ۱۱). نهایت، هالوک ایپکتین اؤزو داوام ائدیر: «دوغرودان دا، اون دؤرد-اون سئکیز یاشیندا دونیاسینی دییشن بیر شخصین ایرانا گئدیپ او دؤورون قولدور، تهلوکه و چتینلیکلرله دولو یوللاریندا تحصیل آلماسی، عرب و فارس دیلریندن باشقا «معتبر علمری» اؤیرنیپ وطنه قاییتماسی اوچون، و او یاشدا اولان بیر اوشاغین «بو قدر صاف معنویاتا» صاحب اولماسی اوچون «معجزه نی» تاپیب قلمه آلماق کیفایت قدر چتین ایشدیر» (هالوک ایپکتین...، ص. ۱۱) .

نظامی گنجوی دیوانین خدیوہ کیتابخاناسیندا ساخلانان الیازما نوسخه سینین صورتی ایله تانیس اولدوقدان سونرا، آرتیق قطیتله سؤز دئمه یه ایمکان واردیر. نظامی گنجوینین تورک دیوانینین خدیوہ الیازما نوسخه سینده ۵ تورکجه قصیده، ۱ مدحیه، ۱۷ فارسجا غزل، ۱۲۰ تورکجه غزل، ۵ فارسجا رباعی و ۳ فارسجا دوبیتی سیرالانمیش دیر. بونلاردان ۲۰-۱۵ تورکجه غزلین نظامیه عایید اولماسی شوبهه لی گؤرونسه ده، قالان شعرلرین نظامی گنجویه مخصوص اولماسی فیکریندیک .

خدیوہ نوسخه سینده یئر آلان پیغمبره حصر اولونموش نت مضمونلو ۱-جی قصیده یاریمچیق دیر. قصیده نین اولیندن سالینمیش ۱۲ بیت بورادا یئر آلیر. اما تورکیه ده کارامانلی آدی ایله نشر اولونان ۲۰۱۶-جی ایل نوسخه سینده و ۲۰۲۱-جی ایلده ایراندا تاپیلان یئنی شیخ نظامی دیوانی نوسخه سینده ایسه همین قصیده ۶۰ بیتدن عبارت دیر و بو حاقدا دیوانین نظامی گنجویه مخصوص اولدوغونو معین ائدن صدیار وظیفه معلومات وئره رک، تهراندا قصیدنی تام شکیلده درج ائتمیش دیر. الیمیزده کی خدیوہ نسخه سینده قصیده یاریمچیق اولدوغو اوچون سون مقطع بیت ی بورادا یوخدور. اما بوتؤو شکیلده اولدوغو نوسخه لرین سونلوغوندا نظامی اؤز تخللوصونو وئرمیش دیر. قصیدنین سونوندا نظامی اوزونو الله ا توتور :

عفو ائت نظامینین کرمیندن خطالارین،
شاهدن عطا چو عادت اورور، بنده دن خطا ...
بو بیتلرین نظامی گنجویه مخصوص اولدوغونا شوبهه اولایلمز. چونکی بوتون «خمس» بویو الله ا مراجعتلرینده ایشلتدی و معناسینی ازبر بیلدیمیز بیتلر دیر. ساده جه «خمس» ده فارس دیلینده، بورادا ایسه تورک دیلینده دیر .
الیازمادا یئر آلان ایکینجی :
وصفینده اول جمالین ذکر ائندوگینی بو دیل،
هر کیم ائشیتسه آیدیر: لاله دورری قایل .

نظامی تخلص لو داها باشقا بیر شاعرین شعرلری بیر- بیرینه قاریشمیش دیر. یاخود یئنیجه شاعرلییه باشلایان قارامانلی نظامی اؤزو نظامی گنجوینین شعرلرینین اوزونو کؤچورموش و اونا نذیره یازماقلا، آردینی داوام ائتدیرمیش دیر .

نظامی قارامانلینین ایبراهیم بین اوغلو پیر احمده قصیده لر یازماسی دا ایناندریجی دئییلدیر و بو ادعا هئچ بیر تاریخی منبع و ثبوت سؤیکنمیر. چونکی اونون قارامانلی نظامینی حمایه ائتمه سی حاقیندا دقیق معلومات، تاریخی فاکت و ثبوت بئله یوخ دور. بیر سؤزله، قارامانلی نظامی حاقیندا بوتون معلوماتلار روایت شکلینده دیر، حتی یوخاریدا گؤستر دیمیز کیمی، اونون نه دقیق آدی و نه ده دوغولدوغو تاریخ بئله معلوم دئییلدیر. آراش دیرمالار گؤستیر کی، نظامی تخللوصو ایله یازان بو شاعرین جمعی ۳۰-۲۵ شعیری مؤوجود اولموش دور و اثرکن دونیاسینی دیشدینه گؤره یارادیجیلیغی دا یاریمچیق قالمیش و کاتبیلر معلوم شعرلرینی نظامی گنجوینین دیوانینا داخل ائتمیشلر .

اونو دا دئییم، کی، گونئی آذربایجان عالیمی صدیار وظیفه ائل اوغلو نظامی گنجوینین بو دیوانینی ایلک دفعه اوزه چیخارانندان سونرا، تورکیه عالیملری هر نشر اولونان کیتاب و کاتالوقلاردا، حتی انسیکلوپئدیالاردا کونیالی نظامینین یاشینی صونعی شکیلده ۱۰-۸ ایل آرتیرماغا باشلامیشلار. سون ۲۰۱۹-جو ایل آنادولو اونیورسیتئتیتینین بوراخدیغی کاتالوقدا یاشی هئچ بیر منبع اولمادان ۳۵-۳۰ یاش آراسی گؤسترلمیش دیر.

حال بو کی ایسلام انسیکلوپئدیاسینین اوولکی ۲۰-جی عصرده کی نشرینده ۱۴ یاش قیده آیینمیش دیر. ۲۱-جی عصردن باشلایارق، دیوانین نشرینده و ویکپدیالاردا ایسه هئچ بیر منبع، یازیلی تذکره و قبیر داشینا ایستیناد گؤستریلمدن بو رقم ۳۵-یاشا چاتدیریلیر .

خاقانینین باشقا بیر معاصری، بلخین مشهور شاعر و عالیمی رشید الدین وطواط (۱۱۷۸-۱۰۸۰) شیروانشاه سارایی ایله سیخ علاقه‌ده اولموش‌دور. او، شیروانشاه منوچهره ۱۰ - آ یاخین شعیر اتحاف ائتمیش و خاقانی شیروانی ایله یاخین دوست اولموش‌دور.

رشیدالدین وطواط «افضل الدین خاقانیه سیتایش» آدلی ۲۹ بیتلیک قصیده‌سینده خاقانیه «ابو الفضایل» آدی ایله مراجعت ائتمیش و اونو علمین گونشی و دینین افضلی آدلاندیرمیش، حتی مشهور شینییه قصیده‌سینه اشاره ائتمیش، همچنین اونا «دیلینی قوروماغی» توصیه ائتمیش‌دیر: «بوالفضیلین گونشی، دینین افضل‌دیر. او، یئر اهلینین فخری و سما اهلینین تاجی‌دیر. خاقانی دؤورون مسیحی و زامانین کلیمی‌دیر. عمرو خیزیر کیمی ابدی اولسون، یحیی عصمتلی‌دیر. ادب اونون مکتبینه ابد اؤیرنن اوشاق، عقل اونون مجلسینه دریادان بیر داملا‌دیر» و سائر. بو قصیده دنین اوزینده خاقانی ده رشیدالدین وتوتا جواب یازمیش، اونلار آراسیندا اوزون سورن دوستلوق مناسیبتی اولموش، حتی بیر قطعه‌سینده خاقانی اونو هجو ده ائتمیش‌دیر. آذربایجان ادبیاتشوناسلیغیندا ایلک دفعه پروفیسور قافار کندلی-هریسچی «خاقانی شیروانینین حیاتی و محیطی» (باکی، ۱۹۸۸) کیتابیندا خاقانی ایله رشیدالدین آراسیندا اولان دوستلوق مناسیبتلرینه گئیش یئر آیرمیش و خاقانینین «بوالفضایل» لقبینین مشهور اولماسینی تصدیق ائتمیش‌دیر. او، رشیدالدین وطواطین ابو الفضایله، یعنی خاقانیه اتحاف ائتدی مشهور بیر بیتینی اؤز آراشدیرماسیندا قید ائتمیش‌دیر. همچنین ۲۰-جی عصرده ایران عالیمی علی اکبر دهخدا مشهور «لغتنامه» سینده ده رشیدالدین وطواط استیناد ائدرک بونو تصدیق ائتمیش و یازمیش‌دیر:

ابو الفضایل - لقب خاقانی است - ابوالفضایل - خاقانینین لقبی‌دیر. «افضل الدین ابو الفضایل

(منیم دیلیم سنین جمالینی ائله وصف ائدیر کی، ائشیدن دئیر، بو دورر سؤزلر الله ین هدیه‌سی‌دیر) -

مطلع لی قصیده مضمونجا ایکی حیصه‌دن عبارت‌دیر. ۱-جی حیصه وصف، ۲-جی حیصه دؤورون شاهینا اونوانلانمیش مده‌دیر .

مسئله بوراسیندادیر کی، نظامی گنجوینین گنجلیک دؤورونده یازدیغی بو قصیده‌ده آدینی چکدی - سلطان ابو الفضایل پیر احمدین - کیم اولدوغو ایندیک معینلشدیرلمیش‌دیر .

۱۲-جی عصرین یازیلی منبع‌لری ثبوت ائدیر کی، یوخاریدا بحث اولونان لقبین صاحبی خاقانی شیروانی اولموش‌دور. معلوم‌دور کی، شیروانشاه منوچهر خاقانیه «سلطان الشعرا» تیتولونو وئردیک‌دن سونرا، او، شیروانشاه منوچهره ان یاخین آدامی کیمی چوخ بؤیوک نفوذ صاحبی ایدی و شرقین بیر چوخ شاعرلری اونا «سلطان ابو الفضایل» دئییه مراجعت ائدیردیلر. بئله کی، خاقانینین اؤزوندن یاشلی معاصری و دوستو، قزویلر سارایینین فیلسوف شاعری، اخیلره گؤستردیی لطف ایله مشهور اولان مسعود بین سعد بین سالمان^۲ خاقانیه حصر ائتدی «بوالفضایلین مدحی» آدلی قصیده‌سینده اونا همین مشهور لقبه مراجعت ائدرک یازمیش‌دیر:

ابوالفضایل کی، اصیل بیر سید‌دیر،

شیر جسارتی وار و فیل بدنلی‌دیر .

ایشلر، بزم‌لر گؤروب .

کاملار سوروب، رمز‌لر (دؤیوشلر) ائدیپ .

قورورلا دولانیر و تاجی تانییر،

اونون دیلیندن چتین کی، شاهین اوره یی شاد اول .

نظامی گنجوی اؤزو تورک «دیوان»یندا فیلسوف سالمانی بئله خاتیرلاییر:

من اول نظامیم کی، کمالیندا وصفینین،

حسنی نظامی لطف ایله سلمانا ایرمیشم .

تورکیه عالیم‌لری بورادا «لطف» سؤزونو «نظم» سؤزو

ایله عوض ائتمکله، یئنه ده چاشقینلیق یارادیرلار.

آدی چکیلن شاعرین ۱۴-جو عصرده یاشادیغینی

ثبوت ائتمه‌یه چالیشیرلار .

گنجە اھالیسی اونون قوللۇغوندا دایانمیشدی. اونا قوللۇق ائدن گنج شاعرلردن بیری دە نظامی گنجوی ایدی.^۴ گۆرونور، قصیدە ھەمین دۆۋردە یازىلمىشىدىر و بو قصیدەدە بىر چوخ اوستو اۇرتولو مطلبلر واردير .

نظامی گنجوی تورک دیوانیندا ایکى يئردە گنجە نین آدینی چکمیشدیر. تأسف کی، دیوانی نشر ائدن بوتون ترتیبچیلر ندنسە بو مسئلەدە تحریفە یول وئرمیشلر. خدیویه الیازما نوسخەسیندە آیدین شکیلدە: کوردو گنجە - یعنی «گۆردو گنجە» ایفادەسى یازىلمىش دیر. اما ترتیبچیلر صونعی شکیلدە متندن «گنجە» آدینی سیلمیش و کردکنجە- «گۆردوگونجە» سۆزو ایله اوزلمیشلر کی، بو دا متنشوناسلیقدا یولوئریلمز خطادیر. بو سببدن بیتین معناسی تام تحریف اولونموش دور :

حسن لیلی دیر وئرن مجنونا مؤولادن خبر،

نقش دیلکش معرفت اهلینه نقاش آندیرار .

آفرین ائیلر، نظامی، گۆردو گنجە حسنونی،

صورت مؤوضوعون نظر اهلینه ساباش^۵ آندیرار .

حسن- صوفی تئرمینی دیر. بو تئرمین الھی نین گۆزلیک و کامیلیینی بیلدیریر. نظامی بو بیتلرله اۆز صنعتینین مؤوضوع و صورت باخیمیندان کامیلیک و گۆزلیکین گنجە اھلی طرفیندن بینیلدینی، اونا «آفرینلر دئییلدینی سۆیلییر و شعیرلرین سۆز، صنعت بیلجیلری، نظر صاحبلى طرفیندن قیمتلندیریلমেیه لاییق اولدوغونو دیلە گتیریر. بو شکیلدە مراجعتلر اونون «خمسه» یارادیجیلیغینا خاص اولان عنعنوی بىر حال دیر. مثلاً، شاعر «سررلر خزینەسى» نین سونوندا سۆیلییر: «هر كهنه و تزه نظردن، منیم نه فایدام وار،

سس- کویدن باشقا؟ قیزغین ھنگامه وار،

ھئچ قیزیل یوخ، بازارین زحمتی وار،

باشقا ھئچ نه یوخ.»!

خدیویه الیازما نوسخەسىنى اوخوبارکن، نظامینین عمر-گون یولداشی، چوخ گنج دونیاسینی دیشن آفاقین اولومونه حصر ائیدی مرثیه غزلی، ائلجە دە

فیلسوفلارین عقل دریاسی و کفرگاہین دین فضاسی دیر» (ر.وطواط).^۳

اونو دا قئید ائدوم کی، خاقانییه بو لقبین وئریلمەسى تصادفی دئییلدیر. او دۆۋرون بۆیوک فیلسوف شاعری، علم و بیلکلیکین صاحبی، اخیلرین اۆزلیرینە پیر، مرشید آدلاندیردیقلاری دربند شیخی ولید الدین ابوالفضایل احمد سیمگرین خاقانی حاقیندا یازدیغی آشاغی داکى بیتلر خاقانینین بو تخلصە تانیماسینا سبب اولموش دور :

گرچی ھامی منی عقل خزینەسى کیمی تانییردی،
خاقانی منی عاجیز قویدو .

پاک روحون صورتینی گۆرورم،

اینسانلیق و شخصیتی تانیان .

افضل الدین سۆز ملکونون امیری دیر،

گیزلی رمزترین شرحچیسیدیر .

خاقانییه وئریلن بو قیمت چوخ بۆیوک رئزونانس وئردی و دۆۋرون فیلسوفلاری اونو «فضیلتلرین صاحبی - ابو الفضایل -خاقانی دیر» دئیە چاغیردیلا. بوندان سونرا خاقانی دە اۆز نۆۋبەسیندە احمد سیمگرە اوزون بىر قصیدە حصر ائتمیش دیر.

بئلهجە، خاقانی اۆز دۆۋرونون اخى فیلسوفلاری آراسیندا «ابوالفضایل پیر احمد» لقبی ایله مشهور اولموش و بونو نظامی چوخ یاخشی بیلیردی. اودور کی، قصیدەدە خاقانییه ائله ھەمین آدلا «ابو الفضایل پیر احمد» دئیە مراجعت ائدیر. نظامی بو قصیدەدە خاقانینین بوتون کاراکتیرینی، حتی ظاهری گۆرونوشونو، ضعیف دوشدویونو، شمایل کیمی رنگین شفاف اولدوغونو سۆیلییر. ھەمین دۆۋردە آرتیق خاقانی ایکى ایلدن آرتیق ایدی کی، وطنی شیرواندان دیدرگین دوشموشدو. باش وئرن بوتون حادثەلری مفصل قلمه آلان و خاقانینین گنجە جومردلریندن خصوصی دستک آلدیغینی گۆسترن قافار کندلی یازیردی کی، «خاقانی ۱۱۵۹-جو ایلدە گنجەدە اولارکن، آغیر قیزدیرما خستەلیگی کئچیریر و دۆرد آی خستە یاتاراق، اولومدن قایی دیر. بوتون

پیر دانای خرد، طیفلی نؤ آموز هنوز .
جامه صبریمی چاک ائیلهدی مقراض غمین^۸،
اولمادان غمزه لرین سوزنی دل سوز^۹ هنوز .
مال قارونجه اگر چه کی، قازاندی غمین،
غصنه طیمدی بو جان غم اندوز^{۱۰} هنوز .
شمس عمر اولدو، نظامی، آفق مۆت غریب^{۱۱}،
آه کیم، ایرمه دی وصلت شبینه روز، هنوز .

Zəhra Abas qızı Allahverdiyeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat institutu,
Nizamişünaslıq şöbəsinin aparıcı elmi işçisi

آلت یازیلار :

۲ . مسعود بین سعد بن سلمان اصلا آذربایجانین همدان شهریندندیر. چوخ وارلی و سارایا یاخین بیر شخص اولان آتاسی قزنویلرین لاهوردا سفیری وظیفه سینیه گؤندریلمیش و مسعود هجری ۴۴۰-۴۳۸-جی (م. ۱۰۶۲-۱۰۶۰) ایللر آراسیندا لاهوردا آنادان اولموش دور. مسعود اؤز عقل و ایستعدادی ایله تانینسا دا، قزنویلر ساراییندا، اخیلرله یاخینلیغینا گؤره، عمومیلکده، ۱۸ ایل مدتیته، ایکی دفعه حبس اندیلمیش دیر. ایکینجی حبسیندن سونرا او، قزنوی سلطان مسعود، اوندان سونرا ایسه عزالدؤوله شیرزاد بن مسعود، مالیک آرسلان بن مسعود و بهرامشاه بن مسعودون دؤورونده کیتابخاناچی وظیفه سینده ایشلمیش و ۱۱۳۷-جی ایلده وفاتینا قدر اونلارلا یاخین اولموش دور .

۳. دهخدا. لوغتمانه

<https://lamtakam.com/dictionaries/dehkhoda/260342/>

۴. قافار کندلی- هئریس چی. خاقانی شیروانی. حیاتی، دؤورو و موحیطی. باکی، علم، ۱۹۸۸، ص. ۲۹۷ .

۵. شاباش- نظامی بو سؤزله ایکی معنایا ایشاره ائدی: هم ساواش، یعنی مباحثه، یاریش؛ ایکینجی معناسی: شاباش .

۶. شمع شب افروز گنجه نی ایشیقلا ندیران شمع .

۷ اولمادان رومه حبش لشکری پیروز- گنجه گوندوزه غالب گلمه دن، یعنی: گنجه دوشمه دن .

۸ مقراض غم- غمین حسابی

۹ دل سوز - کؤنول یان دیران

۱۰ غم اندوز- کدرلی

۱۱ آفق موت غریب - غریب اؤلن آفاق

کۆرپه ایکن اؤلن اوغلو یوسفه یازدیغی بیر شعیری و داها نئچه-نئچه شعرین نظامی قلمینه مخصوص اولدوغونو فاکتارلا معین ائتمیشم. بو دیواندا نظامی گنجوینین گنجلیک دؤورونده و اورتا یاشلاردا حیاتینین بیر چوخ مقاملاری حاقیندا قیمتلی معلوماتلار واردیر. همچنین صنعت باخیمیندا دا بو شعرلر اوریژینال، دیل، اوسلوب باخیمیندا بنزرسیز و خالقیمیزین فولکلوروندا آلینما ایفاده لرله زنگیندیر . آشاغی داکی غزل آفاقی ایتیرندن سونرا نظامینین یثره-گؤیه سیغمایان کدرینی، فریادینی بیلدیریر. نظامی گنجوی بو غزلینده «گول یاناغی» سولان، «پروانه کیمی آلیشیب-یانان»، «عمرونون باهار چاغینی تامام - کمال باشا وورا بیلمه یین» آفاقینا آغی سؤیلیر. شاعر «اؤزونون بونجا بیلک صاحبی اولدوغو حالدا، طیفیل اوشاق کیمی آفاقین عشق مکتبینی» اوخویا بیلمه مه سین، غمین چوخلوغوندا «صبر کؤینینین چاک اولدوغونو»، «غصه سینیه دویمادیغینی»، «عمرونون گونشی» حساب ائدی آفاقین قریب اؤلدویونو اورک آغریسی ایله قلمه آلیر. تأسف کی، ایندیک دیوانی نشر ائدن عالیم لر بو شعرین نظامینین عمر-گون یولداسی آفاقا یازیلدیغینین فرقینه وارمامیشلار. آفاق اؤلرکن، نظامینین بداهتا سؤیلدی بو غزلی دیرلی اوخوجولارا تقدیم ائدیره م :

اولمادی گول یاناغین شمعی شب افروز^۶ هنوز،

ایرمه دی بولبوله، پروانه کیمی سوز هنوز .

جان و دل میسرینی لطف ایله عمارت ائدگوز،

اولمادان رومه حبش لشگری پیروز^۷ هنوز .

سن جفا ایله غباریم یئله ساووردون و من،

قورخورام خاطرینه قونا دئیو تووز هنوز .

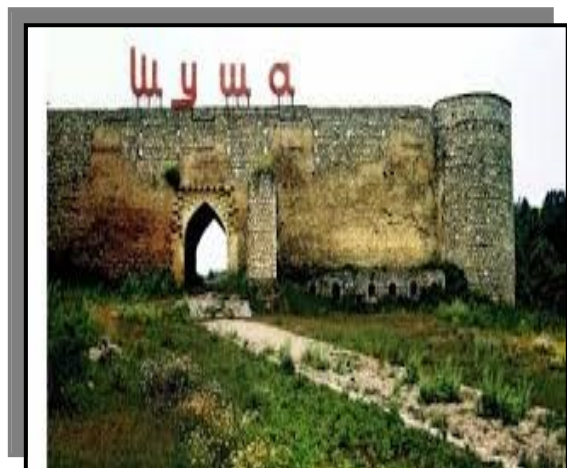
مهر مهرین فلک دیلده طلوع ائتمیش ایدی،

اولمادین ماه فلک سطحینه مرکز هنوز .

عمرونون ایرمدین ایامی بهارینه کمال،

حسنونون مووصمی دیر، ای گول نؤوروز، هنوز .

بونجا علمیه سنین مکتب عشقینده دنگیل،

حکایه - اویکولر HEKAYƏ - ÖYKÜLƏR

شوشا اوغروندا ŞUŞA UĞRUNDA

SALATIN ƏHMƏDLİ

سالاطین احمدلی

برگردان : تانای شرقی دره جک

وئریلدى. ييغيشديق. هر كسين اوزونده بير سئوينچ
واردى كى، بيز ده محاربه يه گئديريك.
بيز طياريله باكييا گتيريلديك، اوردان دا صبح تئزدن
گتيريلن نخجوان خصوصى تعيناتلى دسته لرله
دؤيوش بؤلگه سينه گؤندريلديك. ايلك گوندن قانلى
دؤيوشلره گيرديك. خوجاوند اوغروندا دؤيوشلر
گئديردى. ياشما-نين حكيمي يارالانديغى اوچون منى
اورا كئچيرديلر.

خوجاوندن ائديلى كندينده، تپه ليكده كى
قبيريستانليقدا يئرلشميشديك. كندى دشمنلردن آزاد
ائلميشديك و او استقامتده دؤيوش گئديردى. ارمنيلر
او تپه ليگى خمپاره لرله آتسه توتوردو.

كندده تپه ليكده گونلرله مدافعه موقعي توتوموشدوق.
ارزاق، مهمات ماشينلاريميزى ووروردولار، بونا گؤره
ده تاميناتيميز دا آزالميشدى، قيتليق واردى. كندين
ايچى آيدين گؤرونوردو. بيز يوكسكليكه
اولدوغوموزدان، كند ده بوشالديليغيندان عارفله
ايكيميز كنده دوشمك اوچون فرماندهدن اجازه
ايستديك.

كنددن ارمنيلر چيخميش اولسا دا يوخاري دان باخاندا
مال-حيوان، تويوق-جوجه گؤرموشدوك. اما دوشمك،
كنده گيرمك تهلوكه لي اولدوغوندان اجازه
وئريلميردى. آجليق، گرگينليك ده بير ياندان بيزى
ناراحت ائديردى. اورخانلا بيرليكه گوج-بلا ايله
فرماندهدن اجازه آليب دوشدوك كنده، بير-ايكى
هيندوشكا (هشدرخان)، تويوق توتوب چيخديق. بيز

بيزيم بؤلوك شوشايا دوغرو حركت ائديردى. آرخا
طرفدن عملياتا كئچمكله اصلينده ارمنيلرين دقتيني
اؤزوموزه چكمك، داشالتي طرفدن عسگرلريميزين
هجومو كئچديني گيزلتمك ايدى. من اوزل قوه لرين
بؤلمه سينده حكيم ايديم. ايلك حربى حصم اولجه
خصوصى تعيناتلى دئييلدى. نخجواندا حربى حصه دن
خصوصى تعيناتليلارين اولدوغو حربى حصه يه
گؤندريلميشديم. محاربه باشلايانا كيمي اوردا
خصوصى تعليملر كئچيرديك.

محاربه باشلاياندا ايلك گون بيز هله دؤيوشه
گؤندريلمديك. بير نچه گون سونرا هيجان سيقنالى

چاناخچی کندی استقامتینده یئرمیه به باشلادیق. آغیر دؤیوشلر گئیدیدی. فرمانده، سونرالار شهید اولموش سرهنگ آنارین تابعلیینده اولان گروهدایدیم. بیزیم بیر گروهوموز توغ کندی استقامتینده دؤیوشدید. اورادا آغیر دؤیوشلر گئیدیدی. بؤلوک فرماندهی افندیئو عادل اوردا شهید اولدو، فرماندهین یاراسینی ساریماق اوچون اونا ساری گئدن طب ایشچیسى ضامین ده

همین دؤیوشده شهید اولدو. فرماندهیمیزین شهید اولدوغونو ائشیدنن قلبیمیز آنجاق نفرتله دولویدو، یارالی، یورغون بیلینمیردی، هامیسی ووروشوردو، ائله اوغوللار واریدى کی، آغیر یارالییدی، قانینی ساخلایا بیلیمیردیم، اما یئنه ده دؤیوش میدانیندا ایدیلر.

حکیم کیمی الیمدن گلنى ائتسم ده، اونلار منه یالواریردیلار کی، بیزه آغریکسیجی اینه وور، دؤیوشدن قالمايلاق. بعضا ائله اولوردو کی، بیلیردیم او دؤیوشه گنده بیلمز، دینلمیردی منی، فکری ائله ایرلییه گئتمک ایدی. شهیدلر وئردیکجه ایسه بو خصوصی تعیناتیلار داها دا غضبلی اولوردولار، دشمنی یئتمک اوچون ساغ، یارالی اولماغین اونلار اوچون فرقى یوخویدو. منیم وظیفه م یارالیلار کیمک ائتمک، آغیر یارالیلاری آرخایا چاتدیرماق، یارالارینی ساریماق ایدی، اما اونلار گؤروردوم کی، اوزرلرینه دوشن وظیفه اوغروندا اؤلوم ده اولسا یئرینه یئتمیرمکدن ساواپی هئچ نه بارهده دوشونمورلر. من خصوصی تعیناتلی عسگرلریمیزین دؤیوش میدانلاریندا اونلارلا قلیه یاراسی ایچینده دؤیوشه قاتیلدیغینین شاهیدیدیم. بلکه ده بیر یازار اولسایدیم، او دهشتلی دؤیوش صحنه لرینده نئجه عزمه، نئجه قدرتله ووروشان گؤردویوم او وطنپرور اوغوللارین قهرمانلیغینی قلمه آلا بیلردیم، سؤزله افاده ائده بیلردیم. اما انسان اوغلونون شاهدی اولدوغو ائله صحنه لر وار کی، اونو قلم بئله تصویر ائده بیلمز. او انسان اوغلونون گؤز بییینه، یادداشینا ابدی حک

ائله ائودن بیر آز آرالانمیشدیق کی، توپلا همین ائوی ووردولار. اوندان سونرا بیلدیک کی، فرمانده داها کنده دوشمه یه امکان وئرمه یه جک. توپلا وورولان ائو طرفدن توسئو قالخیردی.

—بونلاردان دئییه سن کنده قالان اولوب.

—اینانمیرام. بونلاردا کیشیلیک هانی؟!

گتیردیکلریمیزی بیشریرکن نخجوان خصوصی تعیناتلی دسته دن ایکی عسگرین کنده دوشوب بیر ارمنینی گتیردیینی گؤردوک. ۶۰-۵۰ یاشلی ارمنی کندهه قالیبمیش، اؤزونو شوبهه لی آپارماغیندان حس ائلدیک کی، دؤیوشچودور. اما گیزلدیردی، دیندیررکن ده جانلا-باشلا ساتقینلیق ائلمه سی نفرتیمیزی جوشدوردو. فرمانده:

- کندهه آدام وار؟

- وار، وار، باخ او آغ ائوده خیلی ارمنی وار، اورادا گیزلنیلر. گئدک، ایستیرسن اونلاری اؤزوم یانینیزدا اؤلدوروم.

ساغ قالماق اوچون بو قدر آلچالان، اؤز آداملارینی بئله محو ائلمه یه حاضر اولان بو تیپی بیردن-بیره آز قالدی اؤزوم اؤلدوروم کی، بیر آلچاق دا بو دونیادا آزالسین. بو درجه ده ساتقینلیغی دشمنیمده بئله گؤرمک منه آغیر گلیردی.

...اورادا بیز ایکی گون قالدیق، دشمن آرتیق یئریمیزی بیلیمیشدی. بیز قبر داشلارینین آرخاسیندا گیزلندییمیزدن قلیه لر باش داشلارینا دییر، اطرافداکی تورپاغی قالدیریب اوستوموزه تۆکوردو.

خانایا گۇندریلمەلى اولدوغونو، درحال گئتمەلى اولدوغونو سۇيلىدىم. او اصرار ائدیردی:

—من خستە خانایا گئدن دئیىلم.

— ياران آغیردير، باشقا چاره يوخدور. بو يارايلا گئتمەلىسن.

—گندە بىلمرم، آغرىكسيجى وور، دۇزرم.

اوچ اوشاغى اولدوغونو بىليردىم. سونونجو اوشاغىنى گۇرمميشدى. ساليانلى ايدى. مجبور اولوب ياراسىنى باغلادىم. گئرى دۇندو. سونرالار يارالاندىم، محاربه قورتاراندىن سونرا سوسيال شبكهلردن اونون شهيدلىك زيروه سینه يوكسلدينى بيلندە چوخ پيس اولدوم. غرور دويدوغوم اوغولويدو.

فرماندهين امرينه اساساً تخليه گروهلارى دۇيوشدن يارالييلارى چكيب چيخايردى. بونولا بئله، بيز حكيملر لازيم گلندە هم دە دۇيوشوردوك، دۇيوش زامانى دا، سونرا دا بورجوموز دشمن اوزريندە غلبەدە گوجوموزو اسيرگممك ايدى.

بیر مدت سونرا ائديلى كندىنى ترك ائتمەلى اولدوق. ايرلييه دوغرو حركت ائدیردىك. ان آغیری، يادداقالان دۇيوش شوشا اوغروندا دۇيوشلر اولدو. مين كيلومترلرله يوكسكلكدە اولان شوشا اوغروندا مبارزه ميز داستانلارا سيغمازدى. اوردا جغرافى شرايط ائله ايدى كى، تخليه يوللارى يوخويدو، بيز اورا جيغيرلارلا گئديردىك. بيزيم يولوموز قيرمىزى بازار طرفدن ايدى. اورادا دا قانلى دۇيوشلر گئديردى، دشمن مقاومت گۇستريردى.

چاناخچيدا ايدىك، صبح تئزدن امر وئريلدى كى، اون اوچ كيلومترليك يولو قطع ائتمەلى، دشمن آرخاسينا كئچمليك. بيز گئجه يكن لاجين-شوشا يولونو توتمايلىديق. داشالتي استقامتيندە دشمنى چاشديرمايلىديق.

اوچ يوز نفرليك هئيتتن-يالنيز حكيم من ايدىم، كمكچى دە يوخويدو-يولا دوشدوك. ۲۴ ساعت يول گئتديك. هاوا يولو يلا اون اوچ كيلومتر اولسا دا بيز درهلى، تپهلى يوللارلا يئريردىك، بئله باخاندا يول

اولونور و اونو تصوير ائتمك ممكن دئيىل، گرک اونو گۇزونله گۇره سن كى، سنده تصور يارانا بيلسين. محض بيزيم بو خصوصى تعيناتلارلا نينكى ارمنستانى، والله، بوتون دونيانى آلماق اولار... اونلارين او زامان قورخمادان اۇلومون گۇزونله باخا-باخا ايرلى گئنديكلرى صحنه لر، البياخا دۇيوشلرده اونلارين عزمى، اراده سى... من او دۇيوش صحنه لرينده — خمپاره، آر پى جى آتشلىرى آلتيندا دۇيوش ميدانيندان چكيلمەين، مرمينين، توپلارين پارچالارا آييرديغى اوغوللارى، اونلارين يانيندا گۇردوكلرى صحنه دن قورخوب قاچمايان، عكسینه يارديما احتياجى اولانا يارديم ائدن، دوست ايتيريب اوزينه اونلارلا ارمنى قانى ايچن اوغوللارى گۇروردوم... من دە داها او من دئيىلدىم. اونلارين عزمى، اراده سى اوريمى داغا دۇنديردى، ائله ياراليلاريمىز اولوردو كى، اونون حياتينى قورتارماق اوچون دفعه لرله او يوكسكلكدن ائير، چينيميزده آشاغى دوشورور، صحرا خستە خاناسينا چاتديريردىق... عادى گونلرده بلكه دە اورانى بيرجه دفعه اوزاقباشى قالخيب دوشه بيليردىك. الهى بيزه ائله بير قوه وئرميشدى كى، ائله بيل اونون الى اليميزده، گوجو قولوموزدايدى. او گوجو، او جسارتى بيزه وئرن حق ايشيمىز اولدوغونو بيليردىم. بيز كيمسه نين تورپاغينا قصد ائتميردىك، دوردوغوموز يئرده جان آلميردىق، بيز اوتوز ايل دشمنين خرابا قويدوغو وطنيمىز اوچون اۇلوب-اۇلدوروردوك. تورپاغا اۇلندە بئله امانت قويولان، اۇز يوردو آزاد ائديلندە نعيشينى گئرى آپارماق وصيتى ائدن ننه، آتا، بابالاريمىزىن وصيتينى يئرینه يئتيريردىك. انسان اوغلو بو قدر گوجە، ديانتە اۇزباشينا صاحب ولا بيلمزدى... ايمان، حق يولوندا قيلينجلارى پارلايان قوه لر گليب يادىما دوشوردو...

ائديلى كندىنى تاماميله دشمندن آزاد ائديپ، كندده حكيمخانا آچمالى اولدوق. يارالييلارى اورا گتيريرديلر. ايگيدلريمىزىن بيرينين كورينندە تركش اوچ دنه ايرى دئشيك آچميشدى، قانى آخيردى، اونون خستە

يئرىمك چتىن ايدى، آنجاق اولار هر شئيه دۇزوردو...

فرماندهين امريله يئىندين بير قدر گئرى قايدىب اورداكى قوهلرله بيرلىكده تپهلييه دوغرو قالخماغا باشلايدىق. اورادا موقعلندىك، قارائلىقدا آرتىق اورايدىق. لاجين - شوشا يولوندا دشمن حركتىنى كسمىشدىك. سحر يوخارى قالخدىق، اورادا دۇيوش اولموشدو، خىلى ياراليلاريمىز واردى، بوردا يول يوخ، ماشين يوخ، چاليشىب اولارين يارالارنى سارييىردىم، ساكتلشديرمهيه چاليشىردىم، اولارا قوهلريمىزىن آرخادان گلدىنى دئىيردىم. بوتون طبى آوادانلىقلاريم قورتارمىشدى. اورادا ايكي آياغىنى ايتىرمىش، اوزونو قله داغىتمىش يارالى عسگريمىز واردى. سيستم، درمان قورتارمىشدى. ائله بو واخت عسگرلردن بيرى بىر ارمنى چانتاسى گتىردى.

- حكيم، بو سنه لازيم دئيل؟

باخديم، طبى چانتايدى. نجه سئويندىم، جلد ياراليا سيستمى قوشدوق، يئرني راحتلايىب اوزوندهكى قانلى سارغىنى ديشىدیم. تمكىنلى دۇيوشچو ايدى...

- گۇزوم چىخيىب.

آچديم، گۇزو يئرینده ايدى.

- يوخ، يارادير.

تميزلديم، سيستم آخديقجا اۇزونه گليردى. ياواش-ياواش حياتا قايدىردى. الله سانكى بئله بير مقامدا اونا كمكه چاتمىشدى. ان آغير يارالى او ايدى. دۇيوشچولردن بيرىنين اينده سو قابى واردى، چكىب آلدیم، قورتوم-قورتوم ياراليا اچىردیم. نهايت، اۇزونه گليردى. مئشئين هر يئرینده اوزانمىش ياراليلارى گۇروردوم، هر طرف يارالى ايدى. بوتون قاينغىملا، دوغمالينغىملا اولارين ساغ-سالامات قالماسى اوچون چاليشىردیم...

۸۰- ياخين يونگول و آغير يارالى واردى. اولارلاردان آيرىلىپ ايرلييه دوغرو گئتمهلى اولدوغوموز زامان فرمانده بير-بيرينه داياق اولمالارنى، صبرلى اولمالارنى بىلدىرىدى:

داها اوزون ايدى. اوزريمىزده داشيديغىمىز تكجه تانك عليه ينه حربى مهمات واردى، بير ده سويوق سلاح-مهمات. من صحرا چانتامدا، تك حكيم اولدوغومدان خىلى طبى آوادانلىقلار گۇتورموشدوم، كاسكا، جليقه ده اوستوموزده او آغير يوكله ايگيرمى ساعت يئرميشدىك. داينمادان ايرلييىردىك، الله ين وئردى قووه يله يئريىردىك، ۵۲-نين، داخىلى قوشونلارين، نخجوان اوردوسونون عسگرلىرى - بيرلىكده ايدىك. بيز دره نين ديبيله گئديردىك، ارمنيلر بيزى گۇرموردو. بيز يولو نظارته گۇتورموشدوك، هر گون بير آز دا ايرلى گئديردىك، شوشايا داها دا ياخينلاشirdىق، دشمن بيزدن خبرسىز ايدى. بيزيم گئتديىمىز يول ائله بير يولويو كى، ماشين گئتميردى، ارزاق و مهماتى بيزه آتلا گتيريردىلر.

آيين دۇردونده دشمن خبر توتدو كى، بيز شوشانين اطرافيندايىق. قاباقدان اولان قوهلريمىزى خمپاره آتشييه توتماغا باشلايان ارمنى گوجلومقاومت گۇستىردى. فرماندهدن خبر گلدى كى، اولارلا كمكه گئتملىيك. شوشانين هر يانى دومانلى اولدوغوندان درونلاردان (پهباد) استفاده غيرى-ممكن ايدى. بايراقدار دا ايشلميردى. اوردا آنجاق بيز خصوصى تعيناتلilar قالمىشدىق. آخشام فرمانده امر وئردى كى، همين استفامته ايرليىملىيك. بيز حرкте كئچديك. قاتى دومان اولدو، ايرلىنى گۇرمك اولموردو، ارمنيلرين سسى گليردى.

افسر امين اف گلدى. او، شوشا-لاجين يولونون كنا-ريندا خىلى شهيد و يارالى اولدوغونو، هاميسىنى اورا ييغديغىمىزى، كمكه احتياجى اولدوغونو بىلدىردى. من اونونلا همين يئره چاتديم. ياراليلار چوخ ايدى، مينايا دوشنلر ده واردى، اليمدن گلنى ائديرديم. اوللارى دوشدوكلرى آغير وضعيتدن چىخارماق اوچون چاليشىرديم... اوللارين هله كى، آرخايا گۇندريلمهسى غيرى-ممكن اولدوغوندان ايلك طبى يارديم گۇستىرىرديم. يارالى چوخ ايدى، ايرلييه دوغرو

آتیلان خمپارالاردان سول قولوندان یارالانان دۇیوشچو یاردیم ائدی، قولونو سارییب یول کنارینا چکدیک. گئرییه دؤنمک امری آلدیم، یارالیلار واردی. یولو ائله سرعتله گئدیردیم کی، یوکسکلییه قالخان یولو ایتیردیم. مجبور اولوب اوشاقلاردان بیرینی آدیلا چاغیردیم، سس گلدی و من نهایت یولومو تاپدیم... ایکی یارالیمیز واردی، بیرى آغیریدی...

آرخادان علاوه قوهلر گلیمیشدی. شوشایا گیریش پلانی یئنی گلن قوهلرین فرماندهی ایله بیرلیکده مذاکره اولونوردو. بوردا دۇیوشه رهبرلیک ائدن اداره هئیتی توپلاشمیشدی، او بیرى اساس قوهلر آشاغیدایدی، لاچین - شوشا یولوندا ایدی. تک تیر انداز قوهلر تپهده ایدی.

هجوم پلانی حیاتا کئچیریلدی. شوشایا گیریش اوغروندا دۇیوش باشلاندى. بورادا افسانوی دۇیوشلر گئدیردی، توپخانا، حربی تکنیکا اولمایان بیر یئرده هر شئی خصوصی تعیناتلیلارین اوستونده کی سويوق سلاحلارلا و قوللاریندا کی گوجلە، اورکلرینده کی عزملة باغلی ایدی. گۇزومون اؤنونده دشمنله البیخا دۇیوشلر گئدیردی، یومروق داواسی بئله اولدو. بیزیم اوزل قوه لیلردان بیر گروهو آرخادان ارمینیلرین سنگرینه گیرمیشدیلر. شوشانین ایچینه گیرنده ده بیز ارمینیلرین خصوصی تعیناتلیلاری ایله قارشیلانماش دیق. اونلار بیزی گۇزلییردی. او دۇیوشلر خاطرمة ابدی حک اولوندو. من حکیمیدیم، اما دۇیوشچولرین شجاعتینی گۇردوکجه وجدە گلیردیم، الیمده کی سلاحی دا یئره قویموردوم...

بو قانلی دۇیوشده همین واخت آلدیغیمیز ان گۇزل خبر فرماندهه وئریلن «شوشایا گیرمیشیک، ایتکیمیز یوخدور» خبریدی.

شوشایا ایتکیمیز گیرمیشدیک. همین واخت دشمنین سککیز حربی ماشینینین اوردان قاچدیغینی دوربینله گۇردوک.

-آز قالیب، دۇزون بیر آز. یولو آچماق اوچون ایرلی گئتملییک. بورالار بیزیم نظارتیمیزدهدیر. تئزلیکله اساس یولو توتوب سیزی بورادان چیخاراجاغیق.

اونلاردان آیرییب او بیرى بۇلویه گۇندریلیم، همین بۇلویون حکیمی شهید اولموشدو، نظر یئتیردیم هئچ بیر یارالینین اوزونده، گۇزونده قورخو، تشویش گۇرمدیم. بو قدر دۇزوم، دیانت هاراداندی بونلاردا، تمکین، سارسیلماز اراده، صبرله سلاحلانمیش قالیب اوردونون عسگرلری اولدوقلارینا امینلیکدن ساوایی هئچ نه سئزمدیم...

...بیز چوخ چتینلیکله، احتیاطلا، یاواش-یاواش یئریردیک. دشمن بیزیم آرخادا اولدوغوموزدان خبری اولمادیغیندان بوتون گوجونو او بیرى استقامته وئرمیشدی. اطرافدا کیمسه یوخویدو، اما قفیل گلوه سسلری گلدی، آتیشما باشلادی، دشمن بیزی گۇرموشدو، نارنجکلر داغا، داشا دییب غریبه سسلر چیخاریردی. سلاحدا دیق. هاردانسا قفیل بیر دۇیوشچو چیخدی، بیزه یاخینلاشدی.

-دره نین دیبینده بیر یارالی وار، یئرینده کمک لازیمدیر. اورا کیمی گتیره بیلیمیشم، چوخلو قان ایتیریب... اطرافدا دا یارالیلار وار...

سلاحیمی یئره قویدوم، طب چانتامی گۇتوروب دره نین دیبینه دوشدوم، اوستلری اؤرتولموش شهیدلریمیزی گۇردوکجه ایچیم قان آغلائییردی. اورادا دا قیزغین دۇیوشلر گئتمیشدی.

یارالینی بیرتەر چکدیم کوللوغا، فندکین ایشیغیندا اوزونو تاپدیم، گۇزونون بیرینی قلیه داغیتیمیشدی، باشیندان دا قان آخیردی. یاراسینی سارییب تزهجه قورتاریمیشدیم، دشمن بیزی هدفه آلدی، فندکین ایشیغینی گۇروبموش. آتدیقلاری خمپاره یاخینلیغا دوشدو، بیزی گۇتوروب کنارا توللادی. خوشبختلیکدن ایتکیمیز اولمادی، جلد اوردان اوزاقلانماش دیق، یارالینی دا چکب چیخارتدیق، دشمن تکرار یئنه او یئره خمپاره آتیردی.

صبح تئزدن ایدی. شهیدلریمیزین آراسیندا ساکت، اوزونده غریبه بیر تبسم اولان فرماندهیمیزین نعشینه یاخینلاشماغا اورییم گلمیردی، ایچیم قان آغلاپیردی... اورادا معین قدر قوه قویوب، یارالیلاری دا گۆتوروب، او بیرى بۆلمه نین فرماندهینه گلن امره اساساً همین استقامتدن گئری قاییتماغا باشلادیق.

یولوموز مینالانمیشدی، داغلاردا هله ارمنى قوهلری قالمیشدی، تهلوکلیدی. ایچیمیزده مینا تمیزلهین متخصص واردی، اونون واسطه سیله یولو تمیزلهیه رک یئریردی. هر آن قارشیمیزدا دشمن قوه لرینی گۆروردوک. آتیشمالار اولوردو.

قاییتدیغیمیز زامان ایگیریمیه یاخین ارمنى حرب-چیلرینی گۆروب مدافعه موقعی توتدوق، ارمنیلرین تۆر-تۆکونتولرینی تمیزلرکن یاخین دوستوم جاوید یارالاندی، یاراسی آغیریدی، اما او قدر جسارتلی، قورخمازییدیکی...

دشمنی محو ائدیپ، بیر یئر ییغیلدیق. من یارالانمیشدیم. جاویدین یاراسینی آچیب یئیندن باغلاماق ایسته سم ده امکان وئرمه دی، قویمادی، اما اونا یاردیم ائتملیدیم. مجبورن سارغیسینی آچدیم، تزلدیم، گئریه آپاردیغیمیز یارالیلارین وضعیتى ده آجیناجاقلى ایدی، حقیقتا دهشتلی منظره ایدی، چوخ آغیر یارالیلار بئله اینیلدمه دن، متانتله دؤزوردولر. یئیندن یولا دوشدوک. یونس اف تیمور مین یولونو تمیزلییردی، بیز ده دالینجا حرکت ائیردی. دشمن هله داغلاردایدی، قالدیغیمیز یئرده چوخ قالا بیلیمزدیک، حرکت ائتمی مقبول بیلیمشیدیک، قالسایدیق محو اولاردیق.

یولدا داغدان آخیب گلن سو آرخینى گۆردوک، ایچدیك، یارامدان قان آچیلیمیشدی. وضعیتیمی بیلیمک ایستیردیم. حسن اف جاوید یارالی اولدوغومو گۆروب اوزونون یاراسینی گۆستمک ایستمیردی.

- من حکیمم، یارانا بیر ده باخیم،-دئییب طلب ائتدیم.

بیز واخت ایتیرمه دن یارالیلارین تخلیه سینه باشلادیق، اونلاری چیلنلریمیزده دوشوروب آرخایا گۆندیردیك. اونلار یاخینلیقدا حربی تکنیکامیز اولمادیغیندان خیلی یولو پیاده گئتمه لی ایدیلر. هر کس دؤزوم، متانت نمایش ائتدیریردی...

موقتى ساکتلیك ایدی. قوه لریمیزین شوشایا گیردینه سئوینیردیك، یارالیلاری یولا سالیب، مۇقعده محکم لنمیشدیك، دار بیر یئر ایدی، بیرتهر اوزانمیشدیق. فرماندهیمیز او زامان او قدر گۆزل، شیرین خاطره لر دانیشیردی کی. بو یاخینلاردا قیزنین تویو اولاجاقدی.

اونو دینلییردیك. یاواش-یاواش یاغان یاغیشین دامجیلارینی اودوردوق... گئجه نین بیر یاریسی قفیل توپ مرمیسی یانیمیزا دوشدو، قولقلاریم توتولدو، مرمی سول طرفیمدن قولوما دیمیشدی، بیرتهر آرخایا چکیلیم، یارالیلارین سسی گلیردی. چانتا دا دارماداغین ایدی. یگانه بیر مورفین واردی جیییمده، اونو سیندیردیم، چتینلیکله یئرده آچیلیب قالمیش سرنگ گۆتوروب اؤزومه ووردوم، اونلارا یاردیما قاچماق ایستیردیم. یاخیندا بیر شوکدا اولان عسگری چاغیردیم، اوندان کمک ایستدیم، او ایسه یارامی گۆروب هیجانندان اسیردی، مجبور اولوب بیرتهر اؤزوم ووردوم.

فرماندهمین قلپه اوریندن دیمیشدی... گونلرله، آیلارلا بیر تیکه چۆریمیزی بؤلوشن ۴۸ یاشلی ضابط، بؤیوک اورک صاحبی رامیزین ایتکیسی بیزه چوخ آغیر تأثیر ائلمیشدی، خصوصی تعیناتلی ضابطلرین ان باجاریقلیسی، گوجلو، جسارتلی بیر انسان بیزی شوشایا گتیریب چیخارمیشدی. شوشا عملیاتیندا اونون بؤیوک رولو واردی.

یارالیلاریمیز، شهیدلریمیز واردی. گیزیر حسن اف جاوید آغیر یارالیدی، گوجوم چاتانلاری قورتاریردیم، یاغیش بیر یاندان، یارالیلارین اینیلتیسی... سحره قدر او وضعیتده چالیشدیق.

پروانه بايرام قيزنين اوز كئچميش

يازچی-پوبلیسیست پروانه بايرام قیزی

PƏRVANƏ BAYRAMQIZI

برگردان: حسین شرقی دره جک

۱۹۸۲-جی ایل آپرئل آیینین ۲۳-ده گدبی رایونونون علی اسماییل کندی-ده (یئنی دن قدیم آدی ایله آلبات آدلاندیریلیب) آنادان اولوب. اورتا مکتبی بیتیردیک دن سونرا ۲۰۰۰-جی ایلده عائله لیکله باکیا کؤچولر. فیلولوگیا و کیتابخاناچیلیق رشته سی اوزره تحصیل آلیب. حاضردا آذربایجان میلی علملر آکادئمییاسینین مرکزی علمی کیتابخاناسیندا چالیشیر.

اوشاق یاشلارین دان یازیب-یارادان یازچینین ایضاسی مطبوعات صحیفه لرین ده ایلك دفعه ۲۰۰۳-جو ایلده «من ده اوولادیام آذربایجانین» شعیری ایله تانییب.

جمعیتین اجتماعی-سوسیال حیاتینا حساس لیقلا یاناشان مؤلفین ایندیک ساییز-حساب سیز پوبلیسیست متلردن، گونده مله سسلشن ائسسلر، رئسنزیالار، آنا دیلی مسئله سی ایله باغلی تانییمیش ضیالیلاردان آلدیغی مصاحبه لر دن عبارت آلتی کیتابی چاپ اولونوب.

«قلبیمین ایستکلری» آدلی بیرینجی کیتابینین نشر تاریخی ۲۰۰۸-جی ایلدیر.

وطن، یورد، ائل-اوبا سئوگیسی، محاربه نین فلاکتلری، فردی یاشانتیلار، سئوگینین پاکلیغینی، آیریلیق عذابلارینی عکس ائتدیره ن متنلرله زنگین «یازا بیلمه یین یازچی» کیتابین دان سونرا پاندئمیا

نهایت، جاویدین یاراسینا باخدیم، اونلار دا منیم یارامی محکم ساریدیلار، گوجسوزلشیردیم. یئنیندن یولوموزا داوام ائلدیک. یارالیلار یورولموشدو، داینامق ایستیردیلر. اونلار ساغ قالمق اوچون امکان وئرمیردیم:

-بیز خسته خانایا چاتماق اوچون یولوموزا داوام ائتملیک.

اونلار اؤزومون ده آغیر اولدوغومو دئییردیم:

- بیرلیکده یولوموزا داوام ائدجیک، یولداشلیق نامینه، بیر ده اوتورساق، قالخا بیلریم.

یارالیلارین بیر-بیرینه قایغیسی، کمکی ایله حرکت باشلادیق. خبر وئریلن یئرده حربی ماشینلاری گوردوک. ماشینلار اوتوردوق. سوروجو خبردارلیق ائتدی:

-مئشه یه گیرنه کیمی یول قورخولودور.

-ولسون، - دئدیک.

ماشین گوجلنه گئدیردی. بویوک تهلوکه لرله گلیب سیار خسته خانایا چاتدیق، اورادان آغیر یارالیلار آرخایا گؤندریلنده من ده گئری گؤندریلدیم.

حکیملرین سیی نتیجه سینده ساغ قالدیق. او دؤیوش یولوندا هر بیر عسگرین یارالی، ساغ اولوب-اولماماسیندان آسیلی اولمایارق بیر-بیرینه قایغی و دقتی ده منیم ایچیمده بیر تسکینلیک یارادیردی.

اوزون زامان خسته خانایا یاتدیم. قولوم کسيلمه لی اولسا بئله، حکیملرین سعی نتیجه سینده اوچ دفعه عملیات اولوندوم، نتیجه ده قولوم کسيلمه دی.

بو گون او محاربه ده گئجه-گوندوز آییق اولان حکیم-لریمیزین امیینی ده عمووم بویو اونا گؤره اونوتمازام. اورادا آیقلارینی قلیه آپارمیش، اوندان دا آغیر یارالانمیش ایگیدلریمیزی گؤردوم. شوشا اوغروندا گئدن دؤیوشلرده سکسندن چوخ یارالیا ائتدیم کمک دئییل، یادیم اونلارین چکدیکلری زحمت، بو زحمتین یئرده قالماسی دوشنده ایچیمده بیر راحتلیق دا تاپیرام. قانیمیز هدر یئره آخمامیشدی، بیز مظفر اوردونون قالیب عسکرلریدیک.

— بس دیر، آز دئین. هرەنین بیر قیسمتی وار.
 کیشی اونو آلین یازسی ایله ساکیتلشدیرمک ایسته-
 ین ده آروادی اود گۆتوردو:
 — قوربان اولدوغوم گرک هر ظولمو منیم آلنما
 یازیدی؟ بیر پارچا کاغیز تاپمادی ایسته دیکلرینی
 اورا یازسین؟

بايقدان دانیشما یا جاغینی اؤز-اؤزونه قرارلاشدیران
 کیشی آروادینین آخیرین جی سؤزونون تاثیرین دن
 سسینین تونونو یوکسلتدی:

— آی ساوادسیز، — دئدی — آلین یازسی دئین ده
 یارادانین آلنیمیزدا ایله شیب جیزما-قارا ائتمه سی
 نظرده توتولمور.

— سن الله، باشلاما یئنه دیپلومونو گۆزومه سوخماغا.
 بو یروغونا گئت مه دییی اوچون حیرصلندییی آروادینی
 آجیلادیغینا گۆره اوره یین ده سئوین دی: «سنه بو دا
 آزدیر».

حیط داروازا سینین سسی اونو شیکایه تینی یاریدا
 کسمه یه مجبور ائتدی. بوتون گون ایوان دا ایله شیب
 بیر-بیرینه تاماشا ائدن، هر دن ده دئییشن ار-آرواد
 حیطدن گلن سسه طرف عینی آندا بویان دیلار.
 قئیبدن گلیمیش کیمی حیطتین اورتاسیندا بیر قادین
 پئیدا اولموشدو. الین ده گتیردییی بؤیوک توربالاری یئره
 قویوب اونا یوخاریدان-آشاغی باخان ار-آروادا یالواریجی
 تونلا دئدی:

— یاخشی «دووخسپالنی» (ایکی نفرلیک) اؤرتوک لیریم
 وار، ایسته یرسینیز؟

ماراقلی بیر شئی اولمادیغینی گۆرن کیشی دینمه
 ییب، یۇنونو چئویریب گئتدی. آرواد بايق کین دان بئتر
 اودلاندى. جانینین آغری سین دان اوزون دن، دیلین دن
 یاغان زهری سییار ساتیجینین اوستونه تۆکمه یه
 باشلادی. یارادانین جاواب سیز قویدوغو سوآللاری
 بوراخیب وضييعتی آلوئرچی قادینا تصویر ائتدیره جک
 سوآللار یاغدیددی:

— بورا باخ، ائی، «دووخسپالنی» اؤرتویو ساتیلاسی
 آداملار اوخ شاییریق؟ گۆرمورسن، هرهمیز بیر یان دا
 زاری ییب جانیمیزین هایینا قالمیشیق؟ اودور، ائی،

دؤورونون آغری-آجیلاری، مادی چتین لیکلری،
 سربستلیک محدودیتی، اؤلومو، آیریلیقلاری، آنا
 دیلین قورونماسی، جمعیتین پروبلملری، سوسیال
 شبکه لری ن فایدالی-ضررلی طرفلری حاقین دا گئیش
 یازیلارین توپلاشدیغی «کارانتین زده سی» کیتابی
 ایشیق اوزو گۆروب .

دؤرونجو — «بیر ده گۆردوم...» آدلی کیتابینی
 آتاسینین خاطره سینه حصر ائدیپ .

یازیچی بو ایلین مارت آیین دا عرصه یه گتیردی
 بدیع-پوبلیسیست یازیلاری احاطه ائدن «آسان
 چتین لیکلر»-ین آردینجا یالنیز حکایه لری ن
 سیرالاندیغی «سیز هاردا یاشاییرسینیز؟» کیتابینی دا
 اوخوجولارین ایختیارینا وئریپ .

İKİ YATAQLI

ایکی یاتاقلی

(حکایه)

دور او تزیی قۇلچهنی گتیر، دئیهن، زهریمار یئنه
 قالخیب. باشیمی اوستومده گوجلنه ساخلاییرام.
 — اؤلورم ائی، دور اؤزون گتیر. گۆرمورسن، بايقدان
 چایی چایا جالاییرام؟ دیلیم-دوداغیم تپییب. تا اؤزونه
 قوللوق ائله مه یی اؤیرن. من دن سنه هارای یوخ دور.

کیشی هئچ نه دئمهدی. آیاغا دوروب پیلله کنلری
 ائندی. اون-اون بئش دقیقه سونرا الین ده درمان لا
 گئری قایی دیب بايق کی یئرن ده ایلش دی. آرواد هله
 دئیینیردی. دئین مکن چوخ گیلئینی یارادانا
 ائشیتدیریدی:

— بیر خوش گونوم اولمادی، جانیم ساغلام اولان دا
 یئمه یه چۆرک تاپمادیم، چۆرک تاپاندا ساغلام لیغیم
 اولمادی کی، دونیانین نعمت لرین دن دادیم. شکر تاپما-
 دیم، چایلا ایچم، ایندی جانیم دا شکر گزدیریرم. شکر
 دئیل ائی، زهر دیر، زهر.

یوخسول قوناقلینی

اوچونجو بولمه

یازار: قدرت ابوالحسنی ساغالان (تورال)

حیطین دام-دووارلاری پالچقدان و قاپی-پنجره لری تاختادان ایدی. اونون بویو ۲۰ و انی ۱۰ مئتیر اولما بیلردی. حیطین بویونون بیر طرفینه باشا-باش آلچاق دووار چکیلمیشدی و دووارین موقابیلینده، هامیسی چیی کرپیچدن تیکیلیمیش، دهلیزلی اوتاق، میطباخ و پیه دوزولموشدولر. حیطین انینین بیر طرفینده، حیط قاپیسی و حیطه گیرنده سول الده اولان انبار گؤرسنیردیلر. اوز به اوز ضلعده ده، ساغ بوجاقدا ماوال و سول بوجاقدا پیه یه یاپیشان بیر نین وار ایدی. حیطین ایچیندن آلچاق دووارلا قوشا بیر دایاز آرخ سوووشوردو کی، بو آرخا سو گلنده قاپی یانینداکی گیلیفدن گئچیب، ماوال یانینداکی گیلیفدن ائشیگه چیخیردی. آرخین قیراغینا ایسه، بیر آز زیل سربلیب، بیر بالا قوپپادا پئیین ییغیلیمیشدی. میطباخلا پیه نین آراسیندا، گودول آدلی سو مخزنی، بیر سهنگ، بیر کوزه و ایکی دانا کره غان قویولموشدو. بیرده، ماوالین یاخینیندا بیر میس آفتافا گۆزه ده بیردی. گئت-گلی آز اولان تعریفله نن حیطده، اصلی مایان کندیندن اولان مناف قیزی طوطو، نشتابلیقدان سونرا چلیگینی کنارینا قویوب، دهلیز قاباغینداکی سککیده اوتورموشدو. طوطونون تازا گلینیده حیطی اوتاق طرفیندن زیله ساری سوپوروردو. بیر خوروزلا ایکی چیل تویوق ایسه، زیل ایچینده دئشینیردیلر. او حینده، قاپیدان گلن آت کیشنه مه سینی ائشیندن مناف قیزی، نیگران اولاراق اؤزو-اؤزونه دئدی: "وای

یان-یؤره دولودور جاوان ار-آرودالا، آپار، اون لارا سات. بیزیم «دووخس پالنی» دا یاتان واختیمیز چوخ دان کئچیب.

آل وئرجی قادینین دئمه یه سؤزو قالمادی. توربالارینی گؤتوروب اوزبه اوز داروازا یاخین لاشدی. قولونداکیلا-ری یئره قویوب آلنین ترینی سیلیدی. داروازان چکینه-چکینه بیر نچه دفعه دؤیدو. باباق کی قا-دیندان قورخمشو دئییه دوشونوردو کی، بو دهفعه ده یاش لی قادین چیخار، اونا آجیقلا ناز. ایچریدن گنج قادین چیخان دا بوللوجا آل وئر ائده جه یینه اومیدی آرتدی. اشیالاری تله سیک اونون قارشیسیندا دیز-لرینین اوستونه تۆکدو:

— باخ، قیزیم، گؤر نه قشنگ دیر. جاوانسان، آل کئچیر یورغانینین اوزونه، جانینا دینجلیک یاییل سین. گنج قادین اونون سردییی گوللو یاتاق دستلرینه با-خیب ده ریندن کؤکس اؤتوردو:

— ائه، آی خالا، بوگون-صباح بوشانیریق، «دووخس پالنی» اؤرتوبو آلاسی کئفیم یوخ دور.

بو دفعه ده آل وئر ائتمک ایسته یینه چاتما یان قادین قارشیدا گندن گنج اوغلانلا قیزین آرخاسینجا بیر-نفسه یووردو:

— آی سیزی خوشبخت اولاسینیز! یقین، یاخین لاردا توپونوز اولاجاق. باخین بو گؤزل دستی آلیب، اوستون ده بیر-بیرینیزه ساریلیب یاتین.

— بی-بی، او دستی آماغا هله چوخ وار. گرک اولجه ائو آلاق. هله باشیمیزی تپمه یه بیر اوتاغیمیز یوخ دور. سانکی گنجین سؤزلریندن یوللارا قایغیلار تۆکولدو. قادین اونلارین آرخاسینجا خیلی باخدی. ائله بیل باخیش لاری ایله او قایغیلاری بیر-بیر یئردن ییغیب اوز-گؤزونه دوزدو. آخشام دوشوردو. هئچ نه ساتا بیلیمیشدی. کور-پئشمان اشیالارینی ییغیب ائوینه طرف اوز قویدو. یول بویو دوداغینین آلتیندا دئییندی: — الهی، ایندی من «دووخس پالنی» دستی ساتماغا بیر عائله تاپمایا جاغام می؟

دە دە، ئىلە بىل قوناق گىلدى!!" سونرا گىلىنى چاغىرىپ سۇيىلە دى: "قىز دىئە سىن قوناق گىلدى! گىت باخ گۇر كىمدى؟!!" بىلە جە، چادراسىنى بونونا باغلامىش گىلىن سوپورگە نى دووار دىيىنە قويوب، قاپىنى آچماغا گىتتى.

تازا گىلىن قاپىنى آچاركن، قاشقا آت بىلىندە ايكي نفر نابىل آدام گۇردو: قاباقدا اوتوران بۇركلو بوغلو جوان كىشى و دالىسىنداكى ياشماقلى گۇي گۇز قوجا آرواد. قوجا، گىلىنى گۇردوكە جوانا دىدى: "اوغول دىئە سىن ئۆدە آدام وار، يىن آشاغى!" جواندا آندان دوشوب، قوجانىدا آندان اندىردى. قوجا آرواد گىلىنە سارى ايره لى گلىب، اونو قوجاقلاراق دىدى: "اوغلومولا ميانندان گلمىشيك! من طوطونون خالا قىزىسىيام. گلمىشم طوطىلا تزه گىلىنى خدىجە نى گۇرم! خدىجە سىن سىن!!!" تازا گىلىن قوناقلىرى تانىدىقدا دىدى: "بلى خالا قىزى خدىجە منم! خوش گلىمسىز، صفا گتىرمىسىز! بويورون ايچرى!" قوناقلىر حىطە گىرنە، مناف قىزى چلىگى گۇتوروب آياغا دوردو و نىچە آتدىم قوهوملارنىن قاباغىنا گىتتى. طوطو خالا قىزىسى سكىنە ايله قوجاقلاشىب اۇپوشدو. سونرادا اونون اوغلونا خوش گلىدىن دىيىپ كئف-احوال اندىب، تاپشىردى: "صفر بالا، اوولده حىوانى سووار. سونرادا آپار پىه دە باغلا، قاباغىنادا يىم تۇك."

بو ئۆه آيدان-ايلدىن گلن قوناقلىر، اوتاقتا عزىلە نردىلر. بالاجا بىر پنجرە سى اولان اوتاغىن يوخارى باشىندا، چوخ واختلار بوم-بوش اولان بىر كندى وار ايدى و اورانىن آشاغى باشىندا سىهنگ يىرى گۇرونوردو. ايچملى سويو اولان بىر سىهنگدە سىهنگ يىرىنە قويولموشدو. اوتاقتا، گلىنىن جاهازيندان اولان بىر دانا تازا كىلىم و باشقا ايكي ياماقلى كىلىملە دوشنمىشىدى. اوتاغىن ايكي يوك يىرىسى وار ايدى. يوك يىرىلرىنىن بىرىندە گىلىن يورقان-دۇشكى و او بىرىسىنە دە قوناق يورقان-دۇشكى يىغىلمىشىدى. آنجاق، هر ايكي يوك يىرىنىن اوستو تازا پردە لرلە اۇرتولموشدولر. اوتاغىن ايكي طاقچاسى وار ايدى.

طاقچالارىن بىرىندە، تازا فانوسلا تازا نفتى چىراق گۇرسىنىردىلر. او بىرىسىندە دە، ايكي تازا مىس كاسىلا بىر آفتا سىلفجە گۇزە چارپىردىلار. بىر آز خىرىم-خىردا شىلردە اوتاغىن رفىنە دوزولموشدو. بىردە، ايكي دانا قىرمىزى ياسدىق، يوخارى باشا ياخىن، دووار دىيىندە بىر-بىرىنىن اوستونە قويولموشدو. اوتورماق اوچوندە بىر آغ قويون درىسى ياسدىقلارىن قاباغىنا سالىنمىشىدى.

طوطولا سكىنە، ايكي قارى خالا قىزى، دانيشا-دانيشا اوتاغا گىردىلر و يوخارى باشا دوغرو يىرىدىلر. خالا قىزىلار گلىب درىنىن اوستوندە ايله شىب، آرخالارىنداكى ياسدىقلار داياندىلار. اونلارنى دالىلارىجدا خدىجە يىتتىشىپ قوناغا تازادان خوش گلىدىن دىدى. تازا گىلىن، قايناناسىنىن بويوردوغو ساياغى، طاقچادان بىر كاسا گۇتوروب، آشاغى باشداكى سىهنگدن سو تۇكوب، سكىنە خانىما توتدو و آياقتا اوستە دايانىب، كاسا بوشالدىقتا، آپارىب اونو حىطە يىخالادى. سونرا كاسانى گتىرىپ يىرىنە قويدو و گىچىب طوطوگىلدىن بىر آز آزالى اولاراق اوتوردو. عىن زاماندا، صفر حىطە آتىنا يىتتىشمىكە ايدى. جوان، حىطە كى گودولون دوواغىنى گۇتوروب قىراغا قويدو. سونرا، كوزە نى الينە آلاراق سالىب گودولدىن سو دولدوردو و دولدوردوغو سويو گتىرىپ كرغانلارنى بىرىنە تۇكدو. آردىندان آتىنى چكىب سوواردى. دىيدە دە گودولون دوواغىنى قويوب، كرغانى، اوولكى تكىن، يانقىلىجى دووار دىيىنە دايادى. صفر، ايكي آغاجدان چوخ يول گلمىش يورغون حىوانىن يىرىنى بىلىدىن آچىب، پىه قاپىسىنىن قىراغا قويدو. سونرا حىوانى آپارىب پىه يە نىن ايكي آخوروندان بىرىنە باغلادى. جوان تازادان حىطە دۇنوب، او يان-بو يانا باخاراق آنبارى تاپدى. آنبارا گىدىب اورادان بىر آز يىم گۇتوردو و يىمى گتىرىپ آتىنىن آخورونا تۇكوب، پىه دن چىخدى. صفر، سلام وئره رك آناسىگىل قونوشماقتا اولان اوتاغا گىردى و گىچىب طوطو گۇسترن يىردە اوتوردو. تازا

تاختا قاشیقلاری، تنیکه قند قابینی، ساخسی ایستیکان-نعلبکیلری، ساخسی دوز قابینی و میس نیمچه نی، بیر به بیر حاضیر ائتدی. تازا گلین آتاسی ائوپنده اؤیرنمیشدی، کنده هر کیمین هر نمه سی اولسا ائله اونو یئیر. بونا خاطر، شور یومورتادان باشقا بیر ناهار پیشیرنمه یه جگینی دوشوندو! خدیجه میطباخداکی یومورتا قابینی یوخلادیقا گۆردو، اورادا فقط ایکی دانا یومورتا وار و داها آرتیق یومورتا الده ائتمک اوچون حیطه چیخدی. گئدیپ تویوق نینی آختاردی و فلا یانیندان ایکی دانا یومورتا تاپیب، الینی اوزالداراق یومورتالاری گۆتوردو. اونلاری گتیریب میطباخداکی یومورتالارین یانینا ییغدی. خدیجه، یاناجاق حاضیرلاماغا فیکیرلشنده یادینا گلدی، بوگون نشتابلیق چاغی بوتون یاناجاقلاری یاندیریب قورتاریبدی! گلین قونونو قایناناسینا دئمه لی ایدی، آما دئمه میشدی! ایندیده دئمک واختی دئییلدی!! هر حالدا، یاناجاق تاپماق اوچون ائوین هر بیر یئرینه باش چکدی، آنجاق بیر شئی تاپا بیلمه دی. خدیجه چاره سیزلیکدن پیه یه ده بیر باش ووردو و دیققتله اورانیندا هر طرفینه باخدی. بیردن، گلینین گۆزو پیه نین کۆهنه دیره کلردن آیریلیب چیخمیش اوچ دانا ایری پردیسینه دوشدو و اولدوقجا فرحلندی!! آز قالدی، قانادلانسین! خدیجه پردیلری چیخارتسین دئییه، آت باغلانمیش آخورون اوستونه چیخیب، اورادان آسيلمیش پردیلره ال اوزالتدی. پردیلری بیر-بیر چیخاردیب، اونلاری آياغی آلتینداکی آخورا توپلادی. او یاناجاق بیر آزدا چوخالسین دئییه، باشقا بیر پردینیده قوپارتماق ایسته دی! آما باشاردیقجا اللشه ده، برکیمش پردینی قوپاردانمادی! بونولا بئله اوزدن گئتمه ییب پردیدن آسلانماق قرارینا گلدی. قادین نئچه ثانییه پردیدن آسلانماق چالیشدی و بیردن پردی آرادان سینیب گلین گۆیدن یئره چیریلدی! شاققیتلیا آت دیک دوروب آياغا قالخدی! گلین ایسه، سورعتله اؤزونو

گلین، یوبانمادان ایکی دانا یاسدیق گتیریب صفرین دالینا قویدو. سونرا اوغلانادا، آناسینا وئردیگی تهر، ایچملی سو توتوب، آردیندان اوتاقدان چیخدی. اوتاقداکیلار ایسه، یئنه ده کئف-احوال ائله ییب سورغو-جواب ائتدیلر. صفر طوطودان سوروشدو: "خالا قیزی، زولفعلی عمی نئجه دی؟! حسن نه ایشلر گۆرور؟! طوطو سؤیله دی: "حسن سحر باشی سهنگی گۆتوروب قونشو قویوسوندان سو چکیب گتیریب گودولو دولدورودو. سونرا قیسیر اینکله دانامیزی آپاریب ناخیرا قاتیب. سونرا ده ده سیله اوزاق چۆلده اکین بیچمگه گئدیبلر. آخشام باشیدا گلجکلر!"

خالا قیزیلار، ایکی ساعاتدان آرتیق، قوهومدان-قونشودان، مایاندان-ساغالاندان، کۆهنه دن-تازادان دانیشدیلار. اونلار، چوخراق کدرلنیب، آزارا قدا فرحلندیلر. خالا قیزیلار هر شئیدن آرتیقدا اؤز بختلریندن شیکایت ائتدیلر. دردلری دئشیلره رک نیسگیلیرینی دیله گتیردیلر. خالا قیزیلار بوتون کۆهنه قیبرلری سؤکدولر!! مثلاً طوطو دئدی: "ائله بیل مایاندا بیر یوخسول کیشی یوخ ایدی، ده ده م منی وئردی ساغالانلی بیر یوخسولا! ده ده م تکین اریمده، قیزلاریمین بیرینی آشاغی آلوارا وئردی، بیرینیده یوخاری آلوارا!" سکینه ده دویغولاناراق دئدی: "منیم اوولکی اریم اؤلن کیمی، قردشیم منی وئردی صفرین ده ده سینیه! منیم هئچ گۆلوم یوخ ایدی!! قردشیمی هئچ واخت باغیشلامیاجاغام!!" او چاغدا، چوخراق باغداش اوتوران صفر، دانیشدیراندا جواب وئیردی، یوخسا تسبیح چئوریب، پنجره دن حیطه باخماقلا اؤزونون باشینی قاتیردی. آرا-سیرادا، خالا قیزیلارین سؤزلریله گولومسه نیردی! هرندده بۆرکونو یئر به یئر ائله ییردی.

تازا گلین اوتاقدان میطباخا گلیب، ناهار پیشیرمگه فیکیرلشدی. لاپ اوولده ۸ دانا چۆره ک سولادی. سونرا، لازیم اولاجاق کیریتی، پارچا دسترخانی، میس کاسالاری، میس چایدانی، چینی چایدانی،

"باغیشلايىن كى ياخچى ناھار اولمادی! دئديم شوربا قويسام، ناھار يوبانار!" دئدى. گلین قاب-قاشیغى نیمچه يە قويوب، دسترخانى يیغیشدیردى و نیمچه ایله دسترخانى گۆتوروب اوتاقدان چیخدى. سونرا آپاریب نیمچه ایله ایچینده کیلری آرخ قیراغیندا یودو. دسترخانىدا اورالاردا سیلکله دى. آخیردادا هامیسینى میطباخا آپاردى.

خدیجه، بو سفر، دۇرد دانا ایستیکان، دۇرد دانا نعلبکی، بیر قند قابی و بیرده چینی چایدانى نیمچه يە قويدو. بیر الینده نیمچه و بیر الینده ده میس چایدانى گۆتوروب، میطباخدان اوتاغا طرف گئتدی. گلیب قاباقلی یئرینده اوتوروب، ایستیکانلار چای بوشالتدی و ایستیکانلارین هره سینی بیر نعلبکیه قويوب، نیمچه يە ییغدی. آردینجا آیاغا دوروب نیمچه ده کی قند-چایی پایلادی. سونرا، اؤزوده اوتوروب چایینی ایچدی. بئله جه، بیر موددت چایلاشیب اویان-بویاندان دانیشدیلار. آخیردادا گلین چینی چایدانلا ایستیکان-نعلبکیلری نیمچه يە ییغدی.

خدیجه قوناقلار دینجلیسین دئییه، یوک یئریندن، یاسدیق، دۆشک و اؤرتوک گتیردی. آردیندان، نیمچه ایله میس چایدانى گۆتوروب اوتاقدان ائشیکه چیخدی. گلیندن بیر آز سونرا، طوطو چلیگینی الینه آلیب، قوناقلاری تک بوراخدی.

ائو یییه سینی ائشیکده گۆرن، اوزانمیش قوناقلارین آرالاریندا بئله بیر دانیشیق گئچدی:

- آی ننه، تئز چیخساق قاش قارالمیش مایانا قاییداریق!

- اوغول، طوطونون اریندن پیسدى!! قوی گل سینلر، سنده زولفعلى ایله حسنى گۆر! بو گئجه نى قالاتق، صباح سحر گندک!

- ننه، گۆیلوم ایستیر اونلاری گۆرم، آنجاق یئرلری داراشلیقدی! دولاناجاقلاریدا آغیردی! هله ننه گئچن سفرلر بوردا نه جور قالیبسیز!!

- قاباقلار، گئجه یاریلارینا جان اوتوروب دانیشاردیق. یاتاندا بیز ائله بو اوتاقدان یاتاردیق، اؤزلیده میطباخدا

توپارلايىب سیلکه لندی، سونرا ادا پردیلری گۆتوروب ائشیکه یوللاندی.

خدیجه پردیلر الینده میطباخا دؤندو و اوجاگی یاندیریپ پردیلری سیندیراراق اوجاغا باسدى. سونرا گئدیپ میس چایدانى اوتاقدانکی سهنگدن دولدوروب، گتیریپ آلولا نیش اوجاگین اوستونه آسدى. آردیندان، چایدانین قاپاغینی گۆتوروب، چیی یومورتالاری اونون ایچینه سالدى. گلین چایدان قاینایانا کیمی باشقا ایشلرله مشغول اولدو. چایدان قاینایاندا دسماللا اونو اوجاق اوستوندن گۆتوروب قیراغا چکدی. سونرا چایدانین قاپاغینی گۆتوروب، تاختا قاشیقلار پيشمیش یومورتالاری چیخارداراق میس کاسایا قويدو. گلین، چینی چایدانین ایچینه اولده قورو چای آتدی. آردینجا میس چایداندا داغ سو تۆکدو. او چای یاخشى دملنسین دئییه، چینی چایدانى اوجاغا یاخینلاتدی. خدیجه، نیمچه نین ایچینه، ۴ یومورتا، ۲ کاسا، ۲ قاشیق و بیرده دوز قابینی دوزدو. سونرا گئچیب میطباخداکی پنیر قابیندان ایکی قچه پنیر چیخاردیب، ایکی ساخسی نعلبکی قويوب، اونلاریدا نیمچه نین ایچینه آرتیردی. دپیده ده اولده سولادیغی چۆره کلری بوکوب دسترخانا ییغدی. نیمچه نى بیر الینده و دسترخانى او بیرى الینده گۆتوره رک میطباخدان چیخیب اوتاغا گئتدی.

تازا گلین، گتیردیگی دسترخانى یوخاری باشدا بؤیوکلرین قاباغینا آچیب، "بویورون! بویورون!" دئدی. سونرا، آشاغی باشدانکی سهنگدن کاسالارا سو تۆکوب دسترخان باشینا گتیردی. نهایت، اؤزوده گئچیب قایناناسینین کناریندا اوتوردو. بیر آز آلالی اولان صفرده سوفره باشینا چکلیب، آناسینین یانیندا ایلشیدی. بئله لیکله، دۇرد نفر ایکی-ایکی اورتاق اولوب، یومورتالارین قابیقلارینی سویوب، کاسالاردا ازدیلر و یومورتالارینا پنیرده قاتدیله. سونرا بلله توتوب یئدیله. ناھار یئدیگده، قوناقلار، "الریز آغریماسین! زحمت وئرمیشیک!" دئدیله. خدیجه ده،

گلدی و سکینه یه چیمخیردی: "هرا؟! نه یه دوردوز؟! سکینه دئدی: "خالا قیزی، گئتمه لی ییک! صفر صاباح تئزدن چۆله گئده جک!!" سونرا بیر آز دیل-آغیز ائله ییب آرتیردی: "گینه ده گلریک! سیزده مایانا گلین!!" طوطو اونلارا گلینین ده ده سی ائوینه گئتدیگینی دئییب، اعتراض ائتدی: "ائله بیل اود آپارماغا گلمیشدیزها!! هئج اولماسا دؤزون چای دملیم گتیریم!" سکینه جوابلادی: "یئدیگده، ایچدیگده! ایسته بیریک قاش قارالمایش مایانا یئتیشک!" تله سن صفر آتینی یهرله مکده، خالا قیزیلار آفاق اوسته قالان سؤزلریندن دانیشدیلار. سونرا قوجاقلاشیب اؤپوشدولر. هر نه ایسه، قوناقلار حیطدن چیخدیلار. صفر قاپی قاباغیندا نه سینی آتا میندیریب، اؤزده میندی. سکینه صفردن یاپیشیب، دؤنوب طوطویا دئدی: "خالا قیزی، زحمت وئردیک! گلینینده اللری آغریماسین! اریوه ده-اوغلووادا سلام یئتیر!" گئدن قوناقلاری گۆرن طوطو دویغولاناراق، "خالا قیزی بو نه قوناق گلمگی اولدو!!" دئییب گۆزلینه یاشلار دولدو و او حالدا آرتیردی: "سیزده قوهوملارا سلام یئتیرین!!" صفر ایسه، آتی قامچیلاییب سوردو.

۱. داعوادا ایشلنن بیر اوزون ال آغاچی!

ایضاحلار:

* کندیلر، بعضی ایشلتدیکلری وسیله لری ائله اؤزلری جورلردیلر. میثال اوچون، کره غان و دوواق قوملو پالچیقدان دوزلردی. آنجاق، گودول، کوزه، سهنگ، ساخسی ایستیکان-نعلبکی، تنیکه قند قابی، میس کاسا، میس آفتافا و باشقالاری آلیناردی.

** قاب-قاجاقلارین دؤوره لری بونلاردان عیبارت اولموشدور: ۱- ساخسی+میس ۲- حلبی (دمیر) ۳- آلومینیوم ۴- میلایین و استیل. ایندیده کی چئشیدلی قبالار چیخیبلار! بیر دؤوره ییغیشاندا، قباباکی دؤوره نین قبالارینی، قیمتلریندن چوخ آشاغیا، چرچیلره ساتاردیلر!

یاتاردیلار! هرندده نئچه گون قالاردیق! بو یول فقط گلین چوخالیب!!

- ننه، آنبارلارینین یئمینی منیم آتیم صاباحاجان یئییب قورتارار!! آنباردا ائله یئم یوخدو، آمما بیر دانا بؤیوک زولا وار!!

- نه دئییم اوغلان! کاسیبین الیندن بیر ساواشماق گلر، بیرده ایشلمک دا!!

- هر نمه نی سالدیم، چیخدیم. بیر آز اوزاناق، سونرا دوروب یوللاناق.

سوبای صفر، ایکی اره گئتمیش سکینه نین ساتاشماسینا آلتدان-آلتدان گولدو و سون سؤزونو دئییب یورغون آناسینا تای هوشلنمگه باشلادی.

قوناقلار هوشلنمکده، گلین ایستیکان-چایدانی یویوب تمیزلیدی و یاریمچیلیق قویدوغو حیط سوپورمگینی باشا یئتیردی. سونرا میطباخا گلیب، نه تهر پردیلری چیخارداراق ناهار حاضیرلادیغینی قایناناسینا آچیقلاادی. طوطو، گلینین سؤزلرینی ائشیتدیگده برک-برک جینلندی! قاینانا تازا گلینه بوغماچا چیخارداراق دئدی: "یاخچی هله آیری غذا پیشیرنمه میسن، یوخسا بوتون داملاری اوچورداردین!! کیشی آخشام گلیب پیه نی ائله گۆرسه، منه ایتین سؤزون دئیجک والله!" بونلارا باخمایاراق، مناف قیزی شام پیشیرمک اوچون گلینی ده ده سیگیلدن یاناجاق گتیرمگه گۆندردی. قوجا آرواد، خدیجه یولا دوشر-دوشمز، دورومو قیناییب اؤز-اؤزونه دئدی: "یوخسولوغون اوزو قارا اولسون!! ایندی گلینده کوسر قاییتماز، ایشلر لاپ دویون دوشر!!" سونرا گئچیب اینه-ساپ گۆتوروب ییرتیق-یاماق ائله مکله اؤزونو مشغول ائله دی.

بیر-ایکی ساعات سونرا، صفر یوخودان آییلیب، آناسیندا آییلندی. ایکسی بیرلیکده حاضیرلانیب اوتاقدان ائشیکه چیخدیلار. اونلار حیطده کی میس آفتافانی دولدوروب، بیر-بیر ماوالا گئدیپ، قاییتدیلار. قوناقلارین حیطده اولدوقلارینی باشا دوشن طوطو ایسه، تیکیشینی یاریمچیلیق قویاراق دوروب حیطه

اٲل یاراسین سن ساریدین
شمع تک یانیب سن اریدین
اینانمارام سن کیریدین...

موعاصیرگونئی شئعیری میز چوخ لو تجروبه لر
باشدان آشیرسادا ، زیروه لرده یئر آلان دونیا
شؤهرتلی معجز لر شهریار لار ، سهند لر ، ساهر لر،
زهتابی لر و اوختای لار یئتیسه ده ، ایران ایسلام
اینقیلابیندان سونرا شئعیر عالمینه اٲله پارلاق
سیمالار آرتهب کی اونلاری آدآپارماق اوچون ، نٲچه

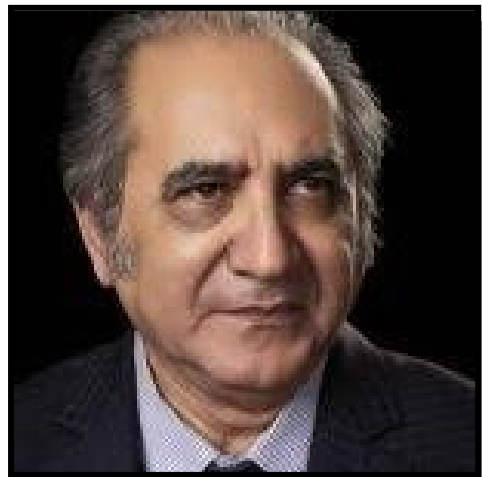

جیلد لیک بیر شئعیر آنتو لوژی سی لازیم دیر .
قادین شاعیرلریمیزین سایى دا چوخ - چوخ آرتهب
دی . حمیده رئیس زاده ، نیگار خیایوی ، رقیه
کبری ، فریبا ابراهیمی و بٲله نکی یوزه یاخین قادین
کی اثرلری دٲیره و آلقیشا لاییق دیلر . کیشی
شاعیرلریمیزده بیر یوخ ایکی اثر یازیب یارادیلار.

یوخ یوزلر
آذربایجانین هر هانسی شهرینه آیاق قویورسان ،
تورکجه یازان شاعیرلریمیز گونش کیمی ادب
سیماسینی ایشیق لاندیریلار و تورکجه شئعیر
مجموعه لرینی نشر ائدیب یایان شاعیر لریمیز گونو
گون دن چوخالیرلار . تکجه تأسسوف لر کی
بوگونتک آذربایجان دا یوخ بلکه بوتون ایران دا
فارسجا کیتابلارین دا ساتیشی آزالیب دیر . مجازی
فضا بیر سبب دیر و اینسانلارین کیتاب اوخوماغا
رغبته یئتیمره مک لری داها سبب و هم ده کولتور

شعیریمیز - شاعیریمیز
ŞEİRİMİZ - ŞAİRİMİZ

آذربایجان ادبیاتینین نغمه کار شاعیری نعمت مسگری

نعمت مسگری نین " ایشیق ساچ " آدلی شعیر
کیتابینی اوخودوقدا ، من اونو گوزل دوغولو ، درین
دوشونجه لی
و اٲل اوبایا جان یاندیران بیر شاعیر گؤردوم . " قارا
گوندن سؤیله ! بوراخ قارا خال " دئییه ن شاعیراؤزو
دئمیشکن پارلاق بیر گونش اولوب یوردا ایشیق
ساجماغا جان آتیری . او آلی خمیر قارنی آج خالقین
چاغداش دورومونا اٲتگی گؤستریب چیچک لی گوللو ،
باغلی بوستانلی بیر گون ارزولاییر:
هٲچ آغی سؤیله مه ، ظفر مارشی چال
درده سالان لاری اؤزون درده سال
شاعیرین مسلکی ساغ سولا اویمادان ، اینسانی
اینسان سایماق دیر:

لری. او دوشونجه اهلی دیر و تکجه خیال لارین آفیون
لو قانادلاری نان اوچمورو. ایلی یی سومویو و جان
چیرپینتی لاری توپلومون شن لی یی و آجی لاری لا
دویونله نیر و بو اوزدن سئجیدی یی شئعیر اوسلوبو
اساسیندا سئویملی شئعیرلرین یاردیجی سی دیر.

نعمت مسگری ۱۳۵۳ - ونجو گونش ایلی دونیا گؤز
آجارکن بیر عصرده یازماق یازادماغا باشلایب کی
گونئی ده جوشغون کولتورئل حرکت لر کئچیری. او
۴ یاشینا چاتاندا ایران ایسلام اینقیلاهی ظفر چالیر و
تورکجه کیتالار و مطبوعاتلاریاساق دان قورتولورلار و
بوتون شاعیر و یازیچی لارین اثرلرینی راحتجا الیه
اؤتمک اولورو. دیل و ادبیاتیمیزدا تکجه سیخینتی
میز، مکتب لرده تورکجه اوخوناماسی و مکتوب
ادبیات میراثی میزلا، اوشاقلار و چوخ جاوان
لاریمیزین تانیش اولماماسی دیر. البته دؤمک کی
موسیقی میزین گوجو و مجازی فضا نین گئیش
سایاق دا یاییلماسی، دیلمیزه، ادبیاتیمیزا و
تاریخیمیزه، چوخ ائنگی لی اولوبدور و بو بیر موبارک
حادثه دیر.

نعمت مسگری، شئعیر دونیامیزی یاخشی تانی بیر
واونون موسیقی استعدادی داها قییمتلی تأثیرلراونون
یارادیجیلیغیندا قویوبدورو قویا جاقدیرو آدی بیر
سیمگه اولاراق "سردری" نین وارلیقینا، تاریخینه و
هونرینه، ایشیق ساچاقدیر.

۱۴۰۳ - ۲/۱۵ خوی

سئوه ن آدملارین معیشت چتین لیک لری و
باهالانمادا بؤیوک بیر دلیل. آما نعمت مسگری
کیمی شئعیره غزله وورغون اینسانلارادا واردیلار کی
بوتون چتین لیک لر و آغیر سانسورلارلا بیرگه یئنه
کیتابلارینی نشر اؤتمک دن واز کئچمیرلر.
سردری "شهری ده آذربایجانین بیر تورک شهری
اولاراق، تورکجه شئعیر یازان لارین سایسی اورد
گؤزه گلیم دیر و نعمت مسگری اونلاردان بیر
سایلیر. بو فرق ایله کی او هم موسیقی چی دیر،
هم خواننده و هم شاعیر. شاعیرین اثرلری عمومیت
له اسکی قالب لرده و هجا وزن لرینده یازیلیب دیر.
او "سردری" ادبی درنه یی حاققیندا منظوم سؤزلرله
بئله دئیر:

سردری شاعیری قاتلایب دیزی

ادب دفترینده، وار اولسون ایزی

شاعیریم، بو درنک گؤزله بیر سیزی

گل گیلن درنه یه سئویندیر بیزی

داغ کیمی ووقارلی بیر درنه ییم وار

ساوالان تک اونون باشیندا وار قار

نعمت مسگری بیر وطن وورغونو اولاراق آذربایجانین
بوتون وارلیق لارینا حؤرمهت بسله ییر و ایجتیماع دا
کئچن نوقصان لارا ایشاره ائده رک دونیادا کی عدالت
سیزلی یه و باشقا چتین وضعیت لره تنقید و
اعتراض دولوباخیشلارلا یاناشیر. طبیعت و اینسان،
گؤزل لیک لری له اونون گؤزونده داها نئچه قات
گؤچک له نیر و قلبی نین تئل لری، ائلین نیسگسل
لری و شادلیقی لا دیله گلیر.

دیلی میزی و وارلیغی میزی جانلی ساخلایان شاعیر
لر، یازیچی لار، موسیقی چی لر، رساملار، هئیکل
تراش لارو بوتون اینجه صنعت ساحه سینده چالیشان
صنعتکارلاریمیز داها آرتیق آلقیشا لاییق دیلر. نعمت
مسگری ایسه بیرائل شاعیری اولاراق، نه بابکی
اونودور نه کوراوغلونو نه نیگاری نه هجری و نه ده
ووقارلی و هئبت لی داغلاریمیزی. نه ده چاغداش
موباریز، احساسلی و دیره لاییق اوغلانلی قیزلی گنج

لیلی خیاوی

یارادانین باشی قال دی
گله جه یی دوز قوش ائدیر
تئز گۆزونو اوغورلاییب –
خیالیم کئچمیشه گئدیر

آلله، ایشین قورتارمامیش
سوووشوم آغیر آنلاردان
نئچه ماتاح اوغورلاییم
اؤتوب – کئچن زامانلاردان

آنام! سنین گنج لییینی
او داغ بویدا قامتینی
کئچمیش لردن اوغورلاییم
پوزوم یاشام عادتی

او بالاجا اؤزمو ده
قویوم سنین قوجاغینا
بالام لای – لای آوازین دا
هوپسون جانین بوجاغینا

فیکره گئده – گئده، بیردن
ائشیتدیم آلاسه سسینی :
«گیزیلی – گیزیلی پلان قوروب
وئرمه یاشاییش درسینی

منیم یئریمده اوتوروب
ایشلریمه ال آپارما
من دوزدویوم پازل لری
بیر_بیر یئریندن قوپارما »

آنا! تانری گوجدو بیزه
بیزی ییخیر،الدن سالیر
کۆرپه لییی، جاوانلیغی –
دیله توتوب، بیزدن آلیر

گئت، آلاهیین گۆیلونو گۆر
اوزون بیزدن یان توتماسین
گۆزل یازسین گله جه یی
بیزی گۆزوندن آتماسین

آنام! اوز توت تانریمیزا
چیخاق غمین قفسیندن
قوی باشیما قیزیل آلیم
سنین ساغلام نفسیندن

شاعیر صیاد جعفرزاده کلیرلی نین حیات
یولداشی پروین خانیم اوچون یازدیغی شعرلر

❀ پروینیم ❀

خالیق وئریب سنه نه خوش سیمانی
یارادیبدی سنی گول تک پروینیم
تانری سنی مندن آیری سالماسین
عمر بؤیو من له قال تک پروینیم

"صیاد" ام قانیم تک آخیرسانجاندا
سنسيز ياشامارام هئچ زامان منده
منیم سرنوشتیم باغلانیب
سنده آلنیمین یازیسی پروینیم منیم

❀ حیات یولداشیم ❀

شکرائدیرم خالیقیمه هرزمان
بودور پروین منیم حیات یولداشیم
منه دایاق اولوب بو گوئیچک هر آن
بودور پروین منیم حیات یولداشیم

بونو تانری کرمیندن لطف ائدیب
آدبلی یارادیب اللهی سئویب
فخرائدیرم حیاتیما شان وئریب
بودور پروین منیم حیات یولداشیم

بو اولوب آدیما شان ایله شهرت
دونیا جان چکیبدیر یولومدا زحمت
منه فرح وئریب همده کی عزت
بودور پروین منیم حیات یولداشیم

جمالین گونش دیر بنزرسن آیا
گئتمه سین ای ملک زحمتین زایا
اومیدین هر زمان اولسون خدایا
بوسؤزو بیر عمر بیل تک پروینیم

حیات یولداشیم سان ایسته رم سنی
جان ایچینده جان تک بسلرم سنی
ای ملک سیمالیم سسلرم سنی
جوشار محبتین سئل تک پروینیم

نه قدر دنیا وار سن منه وارسان
شرف ساхлаماقا وقارلی یارسان
من آتسه دؤنم او زمان قارسان
"صیاد" ا دایاقسان ائل تک پروینیم

3/2/1379

❀ پروینیم منیم ❀

تانری ائدیب سنی منه مهربان
آلنیمین یازیسی پروینیم منیم
پارلاق بیر اولدوز سان سن منه جانان
آلنیمین یازیسی پروینیم منیم

خالیقیمین گؤزل بیر انسانی سان
حیاتیمین فرح وئرن خانی سان
معرفتین محبتین کانی سان
آلنیمین یازیسی پروینیم منیم

حیاتیم باغلیدیر سنه هر زمان
سنسيز ياشامارام بیر لحظه بیر آن
سن اولماسان منده یوخام گل اینان
آلنیمین یازیسی پروینیم منیم

دۇندە رېب گوندوز گئجه مچانی بیر یول دۇورومه
ایله ده گون دۇورونه دۇرد فصل لی عونوان ایله

دینجه لیب تۇیشونمه یه بیر لحظه یوخدور فورصتیم
خالقی گزديرمک قرار اولموش منه میزان ایله

واراؤلو هاردا دیری منده یاتارکن دورمالی
بول یئییب ایچمکلی مندن تۇره ن ائحسان ایله

مزله نیب مزلندیرن اوستومده شنلیکلر قوران
ترسه چرخین چئوریلنه گاه وار دئییه ن هذیان ایله

آچ دویوم شعر ایله نه ی چین قارقاییر اونلار منی
چپ چئویر اولسام حیات الدن گئدر بیر آن ایله

سویله دیم نیفرین ائدن یئرسیز قالانلاردیر یقین
ال له شیرلر بلکه ده بند ایچره یورقون جان ایله

نظمه سالمیش حاق سنی هر جور یارانمیش تامسینا
یوخ بیرى هر یانلارا صاحب بیرى هئچ یان ایله

دوی تانی آچ بئددن یئرسیز یالین دوستاقلاری
سیغناغین گؤستر سیغیب دینجین آلا ایسکان ایله

قارقاماقدان هئچ زامان یوخسا یاحالماز دیللری
یئرسیز ایشیز آچ چتین حاققین سانا «ایمان» ایله

نصایح

یورولماز ماراغالی

اگر گوردون اولوب بیر کئمه عریان
اونون حکمین یازیب تز وئرمه زندان
محبت ائيله گویلون آل دانیشدیر
دیمه یارب قویبیدی بیرده عصیان
فکیر قیلما قیامت باشلانیدی
قاریشمیش بیربیره کافر مسلمان
اگر گوردون نگاری باش آچیقدی

"صیاد"ام من سؤینیرم گل اینان
گئتمه سین آلیمدن بئله بیرجانان
داها تاپانمارام بونون تک انسان
بودور پروین منیم حیات یولداشیم

حُسنونو هر آن گُوروم

ای پریم! آرزوم بودور هرگون سنی خندان گُوروم
مُشکلون اولسا خداوندائيله سین آسان گُوروم

چون سنین قلبین تمیزدیر، سئوگلیم بیرگوزگوتک
دیمه سین پیس گؤزسنه، پیس گؤز لری گریان گُوروم

بو حیاتی سئوگلیم سن سیز منه اولسون حرام
بیرجانیم یوخ، اولسامین جانیم سنه قربان گُوروم

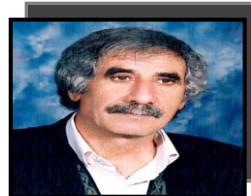
ایسته مَرکیمسه ایکی عاشیق چاتا اؤز عهدینه
قلبینی قان، گؤز لَرین کور، خانه سین ویران گُوروم

نيله رَم سن سیز بودونیانی عزیزیم، دلبریم
در دین اولسادونیا دابیردرده مین درمان گُوروم

"صیاد"ام سن سن اومیدیم تکجه آلاه دان سورا
اولماسین سن سیزحیاتیم، حُسنونو هر آن گُوروم

امام وئردی سامانی (ایمان)

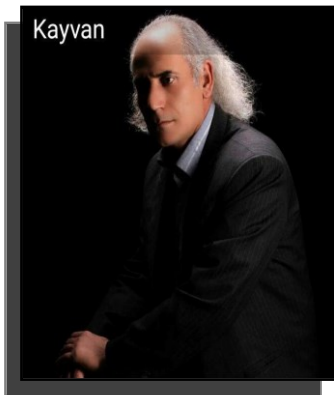
یئرین کیلایه سی

دون گئجه دویدوم منی یئر دینله بیر بورهان ایله
اینله بیر من نئيله ییم حاققیم دانان اینسان ایله

جانلینی جانیسزلاری داییم بئلمده گزديریب
بسله لی دوپدان دولو اوستومده کی ایمکان ایله

پ ب "کیوان" حسین اوغلو گوزلیم بیر آز

دور بئزن گوزلیم ایلک گوروش کیمی
سیخیم اورییمه دینجلیم بیر آز
وئردیین دستماللا ترینی سیلیم
یاشایاق گئچمیشی گوزلیم بیر آز

اوتوراق دیز دیزه باخاق گوز گوزه
دانش سوزلریندن قوی آلیم مزه
آچگیلن اوریین گل قالما اوزه
اوپوم اللریندن دوزلیم بیر آز

باغچانیزیدا نلر اولدوغون سویله
خاتیرینده نلر قالدیغین سویله
سئوگیمیزدن نلر آلدیغین سویله
سویله ائل ایچینده یوکسلیم بیر آز

عشقینله عشقیمی گل چیخارت اوزه
سئوگینله گونش تک یاییلیم دوزه
قالاما "کئیوانی" سونمه یئن کوزه
قوی اولسون اوز باشیم اوز الیم بیر آز

ستایش ائيله الله هه فراوان
بئله فکر ائيله دونیا جنت اولمیش
بو جنتنده یاشیر حوريله غلمان
اگر گوردون کی میخانه آچقیدی
چخیر میخانه دن بیر سرو خوبان
باشون آت سجديه ذکر ائيله مومن
کی وئرسین اجرینی الله سبحان
آماندی فاش قیلما هر عویوبی
کی رازی کشف قیلما ائيله پنهان
و یا گوردون مذکرله مونث

اولوبلار غرق عصیان عیش نوشان
یاواشجا یوم گوزون دار الگناهدا
گناهی کشف قیلماز دوزگون انسان
یاخینلاشدیر اوزون معبوده چاتدیر
او الله کی اولوب ستار و رحمان
خداوند جهان چوخ مهرباندی
نشاط بنده سین پوزماز کی سولطان
بیزه فرمان وئریب قرآندا الله
بهشت و جنته زینتدی نسوان
آماندی خلقین عیبین فاش قیلما
گوزتله روز محشر اولما پئشمان
یورولماز خلق عالم بو جهاندا
اگر خدمت قیلا انسانه انسان

گوله مایل مراد دان شعیرلر GÜLƏMAIL MURAD DAN ŞEİRLƏR

شانایام تئله مایل،
یارپاغام یئله مایل .
گئدرسه گولمایل،
قاییتماز .

نقارت
یار-یارین دان آیریلماز
عمروم-گونوم قاییتماز
شیرین بیر یوخودایام
او یار منی اویاتماز

شوشا سن آزادسان
ŞUŞA SƏN AZADSAN

چکیلیب باشیندان دومانین، چه نین،
شوشا، سن آزادسان، آزادسان، آزاد !
بیژی سمالارا پروازلانديران
یورولماق بيلمه ين قانادسان، قاناد !
ناخچیوان دوزومدور، گنجه چؤرکدير،
لنکران گولومدور، قازاخ چیچکدير،
باکی گنجه-گوندوز ووران اورکدير،
شوشا سن اورکده مرادسان، موراد !

سنده واقیفلرین سؤزو یاشاییر،
جاببارین، سئییدین اؤزو یاشاییر،
داغ باشیندا جیدیر دوزو یاشاییر،
شوشا، سن تانریدان باراتسان، بارات !

قاجارلاری یئنن بیر داستانین وار،
بوستو گوللنمیش ناتوانین وار،
سیلدیریم داغیندا شهید قانین وار،
شوشا سن اینادسان، اینادسان، ایناد !

ازلدن ابدہ یول آلیب سویون،
قورولسون شعله نین، چالینسین تو یون !

قاییتماز

QAYITMAZ

آتیلان اوخ، آخان سو قاییتماز .
اورکده اؤلن آرزو قاییتماز .
سولان گولشه ن گوللری،
آخان دریا سئلری،
بیر ده قاییتماز گئری،
قاییتماز .

آغ ساچین قارا رنگی،
گئدیبدیر هارا رنگی؟
گنجلیین شوخ آهنگی
قاییتماز .

لایلا سؤیله یه ن دیللر،
آتا-آنالی ایللر .
تؤکمه گؤزون دن سئلر،
قاییتماز .

ایل آردینجا گئدن ایل،
ایله ویدا ائدن ایل .
آختارما او ایللری،
قاییتماز .

شوشا !

ŞUŞA

من قارى بولبول سئوداليسى .

قوينوندا شويده قبرى تك

ييتيب اوڭالميشام، شوشا !

سینه‌سین ده خارى بولبول نیشانى،
گۆى دن يئره ائىن رحمتدير شوشا !
داغین دان چکيليب دومانى، چنى،
دئمين وطنه حسرتدير شوشا !

واقيفین سۆزو وار دوداقلاريندا،
بولبولون سسى وار بولاقلاريندا .
تاريخين پوزولماز واراقلاريندا،
شرفدير، ناموس دور، غيرتدير شوشا !

قلبه ازمى وار هر بير سۆزون ده
کيشنيير آتلارى جيدير دوزون ده .
ناتوان قوبارى واردير اوزون ده،
هم ده ناتوان تک جومرددير شوشا !

آلینماز قالادير داغلار باشيندا،
مين بير تاريخ ياتير چاتيق قاشيندا .
هم قوجا، هم ده کى جاوان ياشيندا
نيدادير، هارایدير، حيرتدير شوشا !

توبادير آغاجى، کۆثر-چشمه‌سى،
حاق دان وورولوب دور هر بير ايلمه‌سى .
گۆزل قاراباغين ديلبر گوشه‌سى
جنتدير، جنتدير، جنتدير شوشا !

عسگرلييه گئدن اوغلان
ƏSGƏRLİYƏ GƏDƏN OĞLAN

وطن يولونو گۆزليير،

عسگرلييه گئدن اوغلان !

پولاد قولونو گۆزليير،

عسگرلييه گئدن اوغلان !

عيسى بولاغيدير ديرليک سويون،

شوشا، سن ابدى حياتسان، حيات !

بولبولون بوستونو اؤنونده

Bülbülün büstü önündə

قارشيمدا قملی بير منزهره
بولبولون بوستونون اؤنونده !
اينديجه دؤنجمع هيكله،
بولبولون بوستونون اؤنونده !

سخيليب آچيلير اوره ييم،
اليمده آغلاير چيچه ييم،
بو دؤوره، زامانا نه دئييم،
بولبولون بوستونون اؤنونده ؟ !

بوستونه آتيلان گوللر
شعيرى، نغمه نى گوللر !
گۆر، كئچير قليبمدن، گۆر نه لر،
بولبولون بوستونون اؤنونده !

واقيفين گۆزه لى آغلاير،
ناتوان قضبلى آغلاير !
آخيري، ازه لى آغلاير،
بولبولون بوستونون اؤنونده !

بير دورنا بير للک سالييدير،
کور اوغلو حئيرتده قالييدير،
نيگارين گۆزلرى دولوبدور،
بولبولون بوستونون اؤنونده !

داغليير مونجوقتک باياتى،
آغلاير شيکسته، حيراتى !
پريشان گۆرورم پولادى،
بولبولون بوستونون اؤنونده !

آ دوستلار، من گوله ماييلم،
بير بمه، بير زيله ماييلم !
بير گولم، بولبوله ماييلم،
بولبولون بوستونون اؤنونده !

سلاحینیز سازدیر سینه‌نیز اوسته،
سس سیز اوخو یورسوز وطن هاواسی ...
سیز وارسیز - ظفرله سونوجلان جاق،
دوشمه‌نلر باشلایان تورپاق داواسی !

تکجه تورپاغین یوخ، سیزلر حیاتین،
صلحون کئشیین ده دایانمیسینیز !
دورموسوز مقدس مزارلار اوسته،
کۆرپه بئشیین ده دایانمیسینیز ...

سمادا قوشلاری، یئرده گوللری،
چیچک لی باغلاری قورویورسونوز .
کئچمیشین، بو گونون کئشیین چکیر،
گله‌جک چاغلاری قورویورسونوز .

چوخ دا اوزاق دئییل قلبه گونو -
صداسی اورک ده، ایزی یول دادیر .
نه قدر آنانین قولاغی سس ده،
نه قدر گۆزلین گۆزو یول دادیر !

عسگر اوغوللاریم، قوی تانری اؤزو
سیزی حفظ ائل سین قادا-بالادان !
بو چتین، شرف لی خیدمتینیز ده
کمکینیز اولسون بؤیوک یارادان !

وطن

VƏTƏN

جسور ایگیدلر تک دوزولوب داغلار،
اوجا زیروه‌لردن شلاله چاغلار .
قیسیلیب دۆشونه بولاقلار آغلار،
وطن !

آلوو دوشمه‌نی یاندریر، یاخیر،
قان دامارلاری دیر کور، آراز - آخیر .
اییلیب خزرده اؤزونه باخیر
وطن !

دونیا یا گۆی گۆلون گۆزویله باخیر،

آنا اوچون بالاسان سن،
بیر آلینماز قالاسان سن !
تاریخلرده قالاسان سن،
عسگرلییه گئدن اوغلان !

عسگرلیک بیر رشادت دیر !
یوردا، ائله محبت دیر !
بیر گۆزل سنه حسرت دیر،
عسگرلییه گئدن اوغلان !

نه گۆزل دیر سن ده ووقار !
کوربین گئن، بویون چینار ...
قارا گۆزون آلوو ساچار،
عسگرلییه گئدن اوغلان !

سالاملاییر صاباح سنی !
وطن بیلیر پناه سنی !
قوی، قوروسون الله سنی !
عسگرلییه گئدن اوغلان !

سرحدچیلر

SƏRHƏDÇİLƏR

الین ده آتومات، چین-چینه
وطن سرحددین ده دوران عسگرلر !
گونش دوغاناجان نه دینج لیک بیلن،
نه کیرپیک کیرپییه ووران عسگرلر !

وطنه یاد گۆزله باخانلار اولسا،
قیلینج تک چاتارسیز قاشلارینیزی !
اوجرنگ لی بایراغا ایمنی سیز یالنیز
قورورلا اوجالان باشلارینیزی !

باشینیز اوستون ده اولدوزلو سما،
سیز نیی دوشونوب آنیرسینیز هئی؟
سیز ده بو تورپاغین اولدوزلاری سیز،
گئجه‌لر صبحه دک یانیرسینیز هئی ...

شاه داغی، میل-موغان دوزویله باخیر .
داهی نظامینین سۆزویله باخ

وطن!

قیز قالاسی کیمی تمیزدیر آدی،
آنا تک، آتا تک عزیزدیر آدی .
دریادیر، عمان دیر، دنیزدیر آدی-

وطن!

شعریم قانادلانیر سنی آندیقجا،
سنین عشقین ایله آلولاندیقجا،
اوچرنگ لی بایراغین دالغالاندیقجا،
وطن!

شهید آنالاری،

ŞƏHİD ANALARI

قلبیمدن کچهنلری یاز دئدی :

بالاسینی ایتیرمیش بیر آنایام من،
یاز، شاعر، قلیبیمدن کچهنلری یاز!
قالاسینی ایتیرمیش بیر آنایام من،
یاز، شاعر، قلیبیمدن کچهنلری یاز!

آنالار، دردینه یانیب آغلایار،
گویرچین تک یولا قونوب آغلایار!
شهید بالاسینی آنیب آغلایار
یاز، شاعر، قلیبیمدن کچهنلری یاز!

الله یم، شهیدلر قوی سنین اولسون،
آنالار آناسی وطنین اولسون .

یارادان دوشمه نه قوی قنیم اولسون .
یاز، شاعر، قلیبیمدن کچهنلری یاز!

نئچه توی خونچاسی قالبدی باغلی،
نیشان لی قیزلارین سینه سی داغلی .
قازاخ لی، لاجین لی، هم قاراباغلی،
یاز، شاعر، قلیبیمدن کچهنلری یاز!

گور نه لر گتیردی فلک باشیما،
نیه آجیمادی گور یاشلاریمما؟

خینالار چکیلدی مزار داشینا!
یاز، شاعر، قلیبیمدن کچهنلری یاز!

شهیدلره باللی قایا یاراشیر،
آدلاری گونشه، آیا یاراشیر!
واغزالی یاسا یوخ، تويا یاراشیر!
یاز، شاعر، قلیبیمدن کچهنلری یاز!

یاشاسین دوشمنی بیچه ن ائل اوچون!
شهادت باده سین ایچن ائل اوچون!
اؤلرمی جانین دان کچن ائل اوچون؟
یاز، شاعر، قلیبیمدن کچهنلری یاز!

شهید آناسیام

ŞƏHİD ANASIYAM

شهید آناسیام، قوی بیل سین ائلر،
اما گور یاشی می بوغاجاغام مم!
بتنیمدن دوغدوغوم شهید بالامی،
ایندی اوز روحوم دان دوغاجاغام من!

منیمدیر کور چایی، گویزه ن داغی،
هر داشیم، هر قایام آسلان یاتاغی!
سینه مه داغ چککم ایسته یه ن یاغی،
گورسون نئجه زیروه، نئجه داغام من!

آه چک سه م، آهیما دینر اولدوزلار،
گویلردن یئرلره ائتر اولدوزلار!
اوچرنگ بایراغیما دوتر اولدوزلار،
آنا گور که مین ده بیر بایراغام من!

اوغول سوز کچ سه ده نئچه ایلیریم،
درددن آغارسا دا قارا تئلیریم،
دئمز قدیر بیله ن، دوغما ائلیریم،
دئمز خزان وورموش بیر یار پاغام من...

دوشمه نلر یوردوما گیرمه یه جکلر،
باغیم دان گول-چیچک درمه یه جکلر!
شهیدلر اؤلمه ییب، اؤلمه یه جکلر،
نه قدر وطن وار، هله ساغام من!
قلبلرده یاشایان شهید آناسی .

رائوف ایلیاس اوغلو و شعیرلری

Rauf İlyas oğlu və şeirləri

رائوف ایلیاس اوغلو: رائوف ایلیاس اوغلو آلاهورددیئو ۱۹۵۹-جی ایل مارتین ۱۹-دا آغدام رایونوندا گۆرکهملی شاعر، ژورنالیست، مطبوعاتین دیرلی سیمالاریندان بیر اولان ایلیاس آلاهورددیئوین عائله سینده دونیا یا گلمیشدیر. ایلک مقاله سی ۱۹۷۵-جی ایلده آغدام رایون قزئتینده ("نین یولو") چاپ اولونموشدور. اوزون ایللر " یئنی نشرلر " کاتولوق ژورنالینین مسئول کاتبی و رئیسوبلیکا قزئتینده مسئول کاتبین معاوینی، خصوصی مخبر، آنالیتیک اینفورماسیا شعبه سینین مدیری و سایر وظیفه لرده چالیشمیش، ساییز حساب سیز تدبیر یازیلاری، اوچترکلی، مقاله لری ، شعیرلری دؤورو مطبوعاتدا ، تورکیه ایران ، مصر ، عراق و بیر چوخ خارجی اؤلکه لرین مطبوعات صحیفه لرینده چاپ اولونموشدور .

۲۰۰۹ -جو ایلده ۵۰ ایللیک یوبیلئی و ایکی کیتابینین تقدیماتی مصرین آذربایجاندا فعالیت گؤستره ن مدنیت مرکزینده دؤولت سویه سینده کئچیریلیمیشدیر مدالیون و فخری دیپلوملارلا تلتیف اولونموشدور .

آذربایجان ژورنالیستلر بیرلینین عضوو،

عراق تورکمن یازارلار بیرلینین فخری عضوودور. " قیزیل قلم " " ایتی قلم " و بیر چوخ مئدیا اودوللرینه لاییق گؤرولموشدور .

دفعه لرله تورکیه ده کئچیریلیمیش بین الخالق فئستیواللاردا شاعرلر مجلسینین ایشتیراکچیسی اولموش و اؤدول و دیپلوملار لاییق گؤرولموشدور. بیر چوخ اجتماعی بیرلیکلرین اجتماعی اساسلارلا مطبوعات خیدمتی رهبری دیر .

۲۰۱۱-جی ایلده اورتا مکتب درس لیکلرینده آذربایجانین میلی قهرمان «مباریز ایبراهیمووا» حصر اولونموش شعیری یئر آلیب .

رائوف ایلیاس اوغلو دایما آذربایجان مطبوعاتینا خیدمت ائدن و خارجی اؤلکه لرده، بین الخالق فئستیواللاردا آذربایجان پوئزیاسینی مکمل تبلیغ ائدن شاعر دیر .

۲۱ ایلده چوخ دور کی، چاپ اولونان «هکری» قزئتینین باش رئاکتورودور .

خبر تایم پورتالینین عمومی شعبه مدیری دیر رائوف ایلیاس اوغلو ۵۰ - دن چوخ فلسفی ، تاریخی، پوبلیسیست، طبیی، دینی و شعیرلر کیتابلارینین مؤلفی دیر .

۲۰۰۵-جی ایلده "خاطره یه دؤنموش آنلار"، "دوستلار دوست تهفه سی"، "کؤنول دو یغولاریم"(۲ جیلدلیک)، "دوست صداقتی"، "جیناسلی روباعیلر" (مینیاتور کیتاب).

"حکیم قنی"، "کاریکاتورچی رسام" دنیا شؤهرتلی عالیم «کریم کریمو»، "بایرام سیز لاجین، لاجین سیز بایرام"، "آپرئل شهیدلری پنجه لی تیمورو"، " جلفا شهیدلری"، " آسیمانا اوجالان شهیدلر" و دیگر کیتابلاری چاپ اولونموشدور. ۳ جیلدلیک شعیرلر، پوئستلر و حکایه لر کیتابی چاپ اولونماق عرفه سینده دیر. آتاسی ایلیاس قمگینین قاراگؤل " رومانینین، "منیم ایناملی دونیام و اوچ جیلدلیک"، "یولدا قالان ایزلر" کیتابلارینین ترتیبجی سی دیر .

ایماملاری شهید ائدن
یئزید ایله سنین گۆرهن فرقین ندیر؟

نئچه-نئچه مظلوم، دیل سیز
گونهاسیزی شرلیرک حبسه آتدین .

اؤزون ایسه، ایش وئرهن لیک
ائده - ائده، حرام یئدین راحت یاتدین؟

دئ بس هانسی عملینه
گۆره رببیم ایندی سنی باغیشلایار؟

عمر بویو آلچاق ایشلر
گۆرهن آدام ! یاناجاق سان . قیر قازاندا .

ائله بیلمه ، سون آنیندا
توبه ائتسهن باغیشلایار اوجا رببیم !

ال بارماغین، دبلین ، گۆزون
شاهید دوروب گونههینی یادا سالار .

اود ایچینده یانسان اگر،
قینامایین کاسیبلاری، یئتمیملری .

ازدیین او یئتمیملرین
آهی توتار سنی بیر وخت آی دلدوز !

خالقین گۆزو ترزی دیر،
یاخشیلارا یاخشی دئییر، تاریخ بویو .

پیسلر ایسه، لعنت لئیر
آدی گلسه هئی سؤیولور عمر بویو، عمر بویو .

رائوف گۆرهن قیشلاق، او قیشلاق دئییل
RAUF GÖRDÜĞÜN QIŞLAQ O QIŞLAQ DEYİL
اعلالدین قاغا دوغولوب بویا- باشا چاتدیغی یوخاری
قیشلاق دان بیر ویدیو پایلاشارکن یادیم ۱۹۷۸- جی
ایلر شاهبوز رایونونون یوخاری قیشلاق کیندینده
اولدوغوموز گونلر دوشدو.

سئویملی آکتیوروموز رامیز عزیزبیلین دؤرد
جیلدلیک الیازمالارینی؛ (شعیر، حکایه، آفریزم،
مصاحبه تحلیلی یازیلارینی) کومپوتئرده یازدیراراق
چاپ اولونماسی اوزره دیر. ایکینجی قروپ علیل دیر .
عائله لی دیر، ۳ اؤلادی ، ایکی نوه سی وار .

Rauf İlyasoglu
رائوف ایلیاس اوغلو

عمرو بویو
Ömrü boyu

اینسانلار قان اوددوران ازاویل، رهیمسینر اینصاف سیز، روشوتفور
مأمور سوروسونه

ائله بیلمه جان وئرهن ده
توبه ائتسهن الله سنی باغیشلایار .

سنی یئره قویلا یاندا
اینکیر- مینکیر سورغو - سوال ائدجک دیر .

دئییه جک دیر؛ سؤیله گۆروم
او یئتمی می نیه قوودون اؤز ایشیندن؟

رحم ائتمدین، یالوارسا دا
آج ساخلادین بالالارین، ندن، نیه؟

قوربان اتین ایته آتدین،
کاسیبلارا بیر تیکه ده پای وئرمدین؟

عمر بویو اییاش لیقلا،
آلچاق لیقلا مشغول اولدون، یئدین، ایچدین .

بیر کاسیبا اؤز واریندان
دؤولتیندن بیرجه قپیک خرچلمدین .

قونشویا دا گئدن آرخی،
آجگۆز اینسان، باغلایاراق سویون کسیدین .

دوستو کوربین دن ووران نانجیبه
DOSTU KÜRƏYİNDƏN VURAN NANƏCİBƏ

منه قارداش دئین، دوست دئیهن اینسان ،

سن نئجه زهرلی ایلان اییمیش سن؟

دوست قازانماق سنه گلهمه سین آسان،

ایلاتنک سانجماغا بیر بند اییمیش سن .

آدام وار دردینه حقیقی یانمیش،

بو قدر پاخیل لیق سن ده هاردانمیش؟

گدا وار دئیی سؤزونو دانمیش

سن نه زهرلی ایلان اییمیش سن؟

تولوغون دولان دا کئفین ساز اولار،

سنه توهمت یازسام ، یئنه آز اولار .

عمرموزه بو ووجدان سیز یاز اولور،

ایلاتنک سانجماغا بیر بند اییمیش سن،

سن نه زهرلی ایلان اییمیش سن؟

سالامات یاشایاق ، گۆرک یئتمیشی
SALAMAT YAŞAYAQ GƏRƏK YETMIŞİ

ایشغال چی دوشمه ن دن باج آلیریق بیز،

یاش اوسته یاش گلیر اوجالیریق بیز .

نه تئز یاشا دولوب قوجالیریق بیز، .

گۆره نلر دئییر کی، گلیر مرد کیشی،

قم چکن عمرموز گۆرر یئتمیشی؟

حیاتین آغری سین، آجی سین گۆردوک

کدردن آغلادیق، سئوینج دن گولدوک .

بیر تیکه چۆری دوستلارلا بۆلدوک، .

دونیانین پوزولور ندن گردیشی،

عمرموز اۆترمی گۆره ن یئتمیشی؟

قیلینجلار پاس لانا، چکیله قینا،

سون قویولا ناهاق تۆکوله ن قانا .

دونیا عمل انده آلی قانونا

قوجالار هزم انده جویز ، کیشمیشی

آلتیمیشی اۆتوردوک قال دی یئتمیشی .

۲۰۲۳ جو ایلین فنورال آیین دا قلم دوستوموز کرمان
روستم لی ایله بیرلیک ده بو کنده گندرکن چوخ
کدرلندیم .

گئتدیم گۆردوم آی الدین، قیشلاغی ،

گول - چیچک لی قیشلاق، او قیشلاق دئییل .

گۆرمدیم قوزولار ملشن داغی،

تر - لچک لی قیشلاق، او قیشلاق دئییل .

مامئد معلم املیک قوزو کسردی،

یوخودان دورونجا شیشه چکردی،

فخر الدین بوستان دا نلر اکردی،

برکت لی قیشلاق، او قیشلاق دئییل .

مامئد کیشی بئچه بالین کسردی،

آغلیم کسمیر کیم سه کیم دن کوسردی .

یام - یاشیل لی چۆللر جان لی اثردی،

گۆردویموز قیشلاق، او قیشلاق دئییل .

فاتما ننه اینک ، کئچی ساغاردی

بول اولاردی قایماق، پئن دیر، آغارتی .

نئهره نین آیرانی آرخا آخاردی،

گۆردویم او قیشلاق، او قیشلاق دئییل .

گنجلر قاچیر شهرده ایش آختاریر،

قاز دا یوخ دور، قوجالار اودون یاریر .

باش چی اۆزون گۆره ن گوناھکار ساییر؟

گزدیمیز قیشلاق ، او قیشلاق دئییل .

چۆری ده ناخچیوان دان آلیرلار،

یومورتانی آلیب بورج لو قالیرلار

ائله بیلمه کندده یوخا سالیرلار؟

سن گۆردویمون قیشلاق، او قیشلاق دئییل .

رائوف گۆره ن قیشلاق او قیشلاق دئییل .

۲۴ مارت ۲۰۲۳ .

سوسىيالى مۇندىيا SOSIAL MEDIA

بهرام اميراحمدیان : تورک در ادبیات ما بار منفی
داره، بار ضدارزشی داره...

تورک، خالق، تاریخ، شرف، ساواش، اۆلکه، و...
اکبر رضایی (یازیچی، آراشدیریچی)

رحمتلیک آتام بیزه دییردی کی درس اوخویوب مدرک
آلماق هامینین ایشی اولایلر. آما درس اوخویوب
دوشونمک آز آدامین ایشی اولار. درس اوخوماق داها
آرتیق دوشونجه و شعورا سونوجلانمالی دیر. اگر بئله
اولمازسا فیدالی چیخماز.

اوزون ایللر بو سۆزون اوستوندن کئچیب، آما هله ده
منیم ایچین و مینلر بئجرتدیگی اؤیرنجی لر ایچین او
سۆزون معناسی داها دولغونلاشیر و داها درینله شیر.

بوگون باشکندیمیزده بیر دانشگاه استادی آدینی داشییان
آما دوشونجه و شعوردان آراجیقدا اولموش اولسون
خبرسیز و ایدارکسیز اولان بیر، دانیشدیگی سۆزونو
آنلامایانلاردان بیر اولدو. بو ساوادسیز و شعورسوز مدرک
آنلاردان هله ده خالقیمیز اینجیر.

آغزینی آچیب دانیشدیغینی بیلمه یَن آدم، ساده جه اؤز
قانمازلیغینی ثبوت یئتیره بیلر و باشقا علمی آنلاملار
شعورو چاتماز. بئله لیکله بوجور ساوادسیز آدمالار میز
آرخاسینا کئچنده، بؤیوک دوشونجه لری (وفاق ملی)
سورغو آلتینا آپارار.

بوگون دنیاسل باخیمدا هر خالقین دیلینی، کولتورونو،
عادت عنعنه لرینی، و هابئله بوتون معنوی وارلیقلارینی
بیلیم (علم) دگرلندیرمه یه قرار وئریب و اوندان علمی
فایدالار الدهه ائدیر. هاممی بوگون بیلیرکی هر خالقین
وارلیغیندا دگرلی آنلاملار وارکی گله جک حیاتا تاثیر
بو راخیلر. هر خالق بیر دنیا سایلا بیلر.

آتابالاریمیز دئمیشکن : بیر آخماق ذلی قویویا بیر داش
سالار مین آغیللی اونی چیخاراییلمز... ایندی من اؤزوم
قالمیشام کی بو آدامین وئردیگی درس لر ساده جه آشیری
فاشیستلیکدن باشقا نه اولایلر...!!! تانری اؤیرنجی لرین
کۆمه یی اولسون...

بئله سی تفککور صاحیب لری موخته لیف ندنلرله خالق
بۆلمکدن اؤترو و بو آیرینتینی گوجلندیرمکدن اؤترو
آراسیرا پوپولیزم اویونجاغی کیمی بیر قولچاغا بنزلر.
اؤزلرینی دوشوندوکلری کیمی سانارلار. آما بیلملرکی
اونلارین وارلیغی ساده جه دووار قیراغیندا دوشوب قالان
بیر سینخ کرپیجه بنزر. اوزون زامانلار اوردایا فیداسیزجا
قالار و سونوندا اؤز اؤزونه چورویوب آرادان گئدر.

مملکتین و خالقین شرف ناموسونو بوتون کئچمیش
تاریخیمیزده قورویان تورک خالق، بوتون ساواشلاردا اۆلکه
نین سرحدلرین قورویان تورک خالق، نجه اولورکی
آدیندان و اؤنملی مدنی وارلیغیندان و تورک سۆزجویوندن
بار منفی داشینیر!!!

بار منفی تماما بئله سی شعورسوزلارین بئنینده دیر.
هئچده دوشونمورلرکی اونلارین بو فیکیرلری بیلیملی و
ساوادلای اینسانلارین باخیشیندا آخماقلار انا راق
یانیمسانیلیر.

ائلیمیزه، دیلیمیزه، خالقیمیزا عشق اولسون

<https://akbarrezayi.com> وبسایت

... <https://eitaa.com/shaaadab> ایلتا

... <https://t.me/+QiTjDPX9xd3uJDIj> تلگرام

پس از دوره ناصری و عزیمت ولیعهد به تهران، متاسفانه دارالفنون تبریز رونقش را از دست داد و در اواخر سال ۱۸۹۷/۱۳۱۴ ق تعطیل شد.

دومین شهر ایران دوره قاجاری از نظر علمی امروزه چندمین شهر ایران است؟

۲۳ مهر ۱۴۰۳

در دولت های ترک چه می گذرد روزنامه اطلاعات در تیزی به تشریح این سازمان پرداخته است تهدیدات، موانع و شاید فرصتهایی برای ایران

فصل سوم کتاب، به روابط ایران و سازمان دولت های ترک زبان و تهدیدات ناشی از این نهاد برای جمهوری اسلامی ایران می پردازد.

هر چند از مهم ترین دلایل تشکیل سازمان دولت های ترک، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و مواجهه با تبعات آن بوده اما تحریف تاریخ از جمله تهدیداتی است که سازمان دولت های ترک می تواند برای جمهوری اسلامی ایران داشته باشد؛ روایتی که کشورهای عضو این سازمان از تاریخچه قوم ترک ارائه می کنند، ممکن است با روایت رسمی جمهوری اسلامی ایران یکسان نباشد.

از سوی دیگر، پیوستن ایران به این سازمان موانع فرهنگی، سیاسی، امنیتی و اقتصادی دارد. البته مهم ترین بسترهای پیوستن ایران به این سازمان را باید تلاش

از دارالفنون استانبول تا دارالفنون تهران و تبریز:

تبریز، دومین شهر ایران دوره قاجاری از نظر علمی امروزه چندمین شهر ایران است؟

دکتر توحید ملک زاده

<https://t.me/melikzadeh>

آذربایجان تا اواسط قرن بیستم دروازه ورود مدنیت نوین به داخل ممالک محروسه ایران قاجاری بود و این نقش را تا زمان تشکیل ایران نو با محوریت یک شاه، یک ملت و یک زبان، با سلطنت رضاشاه، داشت.

آذربایجان در دوره قاجار خصوصا از دوران حکومت عباس میرزا کانون نوگرایی و تجدد بود. همسایگی با دو دولت عثمانی و روس، داشتن قشر مرفعی تاجر، وجود عناصر دانا و روشن بین در صنف دیوانیان دربار ولیعهدهای قاجار در تبریز از علل این مهم بودند.

نخستین چاپخانه ایران در سال ۱۸۱۷، نخستین چاپ کتاب و دهها اولین دیگران حاصل این فرایند نوپرووری ترکان آذربایجان بود.

دارالفنون نیز پدیده ای بود که برای اولین بار در سال ۱۸۴۶ در استانبول بنیانگذاری شد تا علوم جدید و فنون مورد نیاز عصر جدید به داوطلبان آموزش داده شود. این مراکز عالی مورد توجه دولت قاجاریه قرار گرفت و در سال ۱۸۵۱ در دوران زمامداری ناصرالدینشاه اولین دارالفنون کشور با اقتباس از متد عثمانی در تهران افتتاح شد. چند سال بعد یعنی در سال ۱۲۷۵ ق/ ۱۸۵۸ دارالفنون تبریز با اقتباس از تجربیات استانبول و تهران شروع بکار کرد.

مربوط به این رویداد باشد تا ترک زبان‌ها کمتر در معرض تبلیغات این جریان قومی باشند.
در این سناریو، قدرت مانور و تاثیرگذاری جمهوری اسلامی ایران به حداقل می‌رسد و در مقایسه با سناریو قبلی، هزینه‌های کمتری هم دارد.

پی‌نوشت: (۱) مهدی عارف‌زاده و محمد افراسیاب و علیرضا ثمودی. سازمان دولت‌های ترک، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول، سال ۱۴۰۲

واو قوم پرستی؛ ترک یا تورک؟

دکتر مریم موسوی

در دنیا صدها زبان تکلم می‌شود لکن تعداد الفباهای موجود انگشت شمار است. همچنان که زبان‌های انگلیسی، فرانسوی، آلمانی و... از الفبایی ماخوذ از الفبای لاتین بهره می‌برند، ملل مسلمان نیز غالباً زبانشان را با الفبایی ماخوذ از الفبای عربی مینویسند.

همچنان که "گچ‌پژ" به حروف الفبای عربی اضافه شد تا زبان‌هایی چون فارسی (تاجیکی) راحت‌تر نوشته شوند، حروفی چون "ؤ" به این الفبا اضافه شده است تا زبان ترکی را با آن راحت‌تر نوشت. به طریق مشابه، پشتون‌ها، کردها و... نیز از الفبایی ماخوذ از الفبای عربی که متناسب با زبانشان شده است استفاده می‌کنند.

امکان دارد که املا یک کلمه واحد، در رسم الخط ترکی، فارسی، کردی و... با الفبای عربی، با یکدیگر متفاوت باشد. این طبیعی است. در رسم الخط ترکی چه با الفبای عربی چه لاتین، تمامی مصوت‌ها نوشته می‌شوند. درحالی‌که در رسم الخط فارسی با الفبای عربی، مصوت‌های فتحه، کسره و ضمه غالباً نوشته نمی‌شوند.

برای مثال، "کتاب" یک کلمه عربی است. رسم الخط ترکی چه با الفبای عربی چه لاتین، فنوتیکال است. یعنی هرچه نوشته شود خوانده می‌شود و هرچه تلفظ شود نوشته می‌شود. ما این کلمه را "kitab" تلفظ می‌کنیم. لذا آن را "کیتاب" مینویسیم.

تلفظ کلمه مورد بحث، نه "Tork" است و نه "Turk". تلفظ این کلمه "Türk" می‌باشد. مصوتی است که در زبان‌هایی چون عربی و فارسی نیست. در ترکی نویسی با الفبای عربی و لاتین، این مصوت به ترتیب با علائم "ؤ" و

کشورهای سازمان ترک برای رهایی از سلطه سیاسی روسیه (به عنوان میراثدار امپراتوری شوروی) و استقلال عمل در چارچوب همکاری‌های منطقه‌ای با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دانست.

نتیجه‌گیری

سازمان دولت‌های ترک، به دلیل فعالیت در حوزه تمدنی جمهوری اسلامی ایران می‌تواند تهدیداتی ملی و فراملی برای ایران در پی داشته باشد. در خصوص اینکه جمهوری اسلامی ایران چه رویکردی در مقابل سازمان دولت‌های ترک در پیش بگیرد، دو نگاه متفاوت وجود دارد و هر دو نگاه هم با استناد به مولفه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی به موافقت یا مخالفت با عضویت ایران در این سازمان می‌پردازند.

ایران در قبال سازمان دولت‌های ترک چند سناریو پیش رو دارد از جمله پیگیری «سیاست سکوت»؛ در این سناریو، قدرت مانور و تاثیرگذاری جمهوری اسلامی ایران به حداقل می‌رسد ولی در مقایسه با سناریوی عضویت یا تقابل، هزینه‌های کمتری دارد.

نگاه نخست به حضور ایران در این سازمان در مقام ناظر یا عضویت کامل باور دارد. موافقان این رویکرد، معتقدند با حضور در این سازمان ضمن برخورداری از منافع و مزایای همکاری با کشورهای عضو، می‌توان از شکل‌گیری روندهای ضد منافع کشورمان جلوگیری کرد.

نگاه دوم اما معتقد است حضور جمهوری اسلامی ایران در سازمان دولت‌های ترک برای امنیت کشورمان مخاطره‌هایی به همراه خواهد داشت. مخالفان پیوستن ایران به پارامترهای امنیتی، فرهنگی و به ویژه اقتصادی استناد می‌کنند.

سناریوی «سیاست سکوت» در برابر این سازمان، سناریو دیگری است که در صورت تعیین آن به عنوان رویکرد جمهوری اسلامی ایران، لازم است سیاست صد در صد احتیاطی و منفعلانه در پیش گرفته شود. در این زمینه، اقدامات ایران بیشتر باید عدم انعکاس اخبار و اطلاعات

نشیبی را پشت سر گذاشته‌اند. این ایل بزرگ شامل طوایف متعددی بوده که سرگذشت هر یک از آنها روایتی ویژه از تاریخ است. طوایف ایل بزرگ افشار به مرور زمان در جغرافیای وسیع و به هم پیوسته مذکور پراکنده شدند و حتی برخی از آنها در میان سایر اقوام استحاله شده یا در حال استحاله‌اند. از جمله مهم‌ترین طوایف افشار که از بدنه اصلی ایل جدا افتاده و دچار استحاله و الیناسیون شدند، بخشی از طایفه گوندوزلو و طایفه قوتلو بودند. «گوندوزلو»های جدا افتاده از بدنه اصلی ایل در جلگه عربستان (خوزستان) و «قوتلو»های جدا افتاده از ایل در کرمان، افشارهایی بودند که به اصطلاح امروزی، تک افتادند، به مرور دچار الیناسیون شدند و هویت خود را تا حد زیادی از دست دادند.

مهم‌ترین مراکز تجمع و سکونت افشارها در آذربایجان،

منطقه خمسه (زنجان) و آذربایجان غربی بوده است. تحولات این دو منطقه در ۳۰۰ سال اخیر تماماً با محوریت و تحت تأثیر ایل افشار، طوایف و خاندان‌های بزرگ آن بوده است. مهم‌ترین دو خاندان حاکم در منطقه زنجان تا دوره پهلوی، خاندان‌های جهانشاهلوی افشار و ذوالفقاری‌های افشار بودند. قلمرو جهانشاه خان افشار عمدتاً ناحیه جنوب زنجان، بین زنجان و همدان با مرکزیت قیدار بود. مرکز قدرت جهانشاه خان افشار روستای گرس بود. خاندان ذوالفقاری نیز صاحبان و حاکمان اصلی زنجان و بخش بزرگی از نواحی تابع آن بودند. خاندان ذوالفقاری خود مقیم شهر زنجان بودند و سراسر دو طرف خیابان ذوالفقاری، منازل، عمارات و باغ‌های پُرشکوه متعلق به این خاندان بود. این خیابان از دروازه‌ارک تا سبزه‌میدان امتداد داشت و دو طرف آن

"ü" نشان داده می‌شود. مختص این کلمه هم نیست. در ترکی به "بالا" می‌گوییم "اُست".

فرم نوشتاری صحیح برای این کلمه، "تُورک" و "Türk" می‌باشد. حال کیبورد برخی از عزیزان فاقد آن علامت هفت شکل به روی حرف واو است. لذا به ناچار "تورک" مینویسند. سوال اینجاست که حین فارسی با الفبای عربی، این کلمه را چگونه بنویسیم؟

بایستی به فرم نوشتاری آن کلمه در آن زبان توجه کنیم. شکل تاریخی املاي این کلمه در عربی و فارسی، "تُرک" می‌باشد. نکته اینکه، رسم الخط وحی منزل نیست! رسم الخط زبان عربی در طول تاریخ بارها عوض شده است. رسم الخط زبان فارسی به تبع اصلاحات فرهنگستان در صده اخیر نیز تغییرات بسیاری داشته است.

برخی‌ها به علت اشتباه نشدن کلمه "تُرک" با کلمات "تُرک"، "تُرک" و "تُرک" ترجیح می‌دهند حین فارسی نویسی نیز این کلمه را به شکل "تورک" بنویسند. عزیزان گُرد نیز به علت اشتباه نشدن کلمه "گُرد" با فعل "گُرد"، حین فارسی نویسی تمایل به شکل املاي "گورد" دارند. گویا فرهنگستان فارسی نیز اشکال "تورک" و "گورد" را به عنوان کلمات دو املاي به رسمیت شناخته است. ناگفته نماند که دو املاي "آذربایجان" و "آذربایجان" نیز صورت تاریخی دارد و این لغت همچون "طوس" و "نوس" دو املاي است.

تُرک‌های افشار و دو افشارستان آذربایجان

۱/ سیدمرتضی حسینی

افشارها یکی از مهم‌ترین و بزرگ‌ترین ایل‌های تُرک اوغوز منسوب به اولدوزخان پسر سوم اوغوز خاقان هستند که در اقصی‌نقاط تُرکستان، افغانستان، ایران، آذربایجان و تُرکیه و حتی عراق و سوریه پراکنده و تاریخ پرفراز و

عديم‌الاستطاعه و قليل‌البضاعه عبدالرشيد بين محمدشفيع افشار محمودلوی ارومی به موجب امر و اشارت لازم‌البشارت چراغ دودمان ابد توامان قاسملو شجاع‌الدوله يوسف خان بن لطفعلی خان سرتیپ بن امامقلی خان بیگربیگی افشار بن رضاعلی خان، شوقمند این ارادت و طالب این سعادت گردید.

که اگر همت و توفیق یاری و عمر پایداری کند، وقایع عشایر و روسای این طایفه را به نحوی که تتبع آثار ایشان را از کتب اخبار نموده، بنگارد و از خود بر صفحه روزگار به یادگار بگذارد» (ادیب‌الشعرا، ۱۳۴۵: ص ۶-۵)

زبان مادری من؛ شاعرانه ترین زبان دنیا

خلیل مختاری نیا:

بعنوان کسی که زبان مادری اش و زبان ملی اش ترکی می باشد، بعنوان کسی که سابقه یک دهه تحصیل و تدریس و فعالیت در زمینه تاریخ و ادبیات و لسان سماوی عربی را دارد، بعنوان کسی که زبان قراردادی اش فارسی است و حداقل ۸ سال زبان و ادبیات و تاریخ ادبیات فارسی را تحصیل و تدریس نموده و صاحب مجموعه اشعار چاپ شده و نشده به این زبان هست و بعنوان کسی که تا حدودی بر زبان و فرهنگ و ادبیات برادران کوردزبان آشنایی دارد؛ می نویسم:

فرق هست بین زبانی که بالفطره شاعرانه هست و صاحبان لسان و خلقتش، بالذاته شاعر هستند با زبانی که به ضرب زر و زور و تزویر و به مدد صله و انعام و عطایای شاهانه و هدایای سلاطین به آن زبان شعر سروده شده است؛ تفاوت

باغ‌های و حیاط‌های وسیع پردرخت متعلق به خاندان ذوالفقاری بود که با تاسف بسیار تنها دو سه مورد از آنها باقی مانده است، از جمله عمارت متعلق به محمودخان ذوالفقاری که امروزه تبدیل به موزه شده است.

غرب آذربایجان جنوبی یا طبق تقسیمات کشوری فعلی، استان آذربایجان غربی با مرکزیت شهر اورومیه نیز سکونتگاه و قلمرو تاریخی طوایف ایل بزرگ افشار بوده و اکثریت جمعیت آذربایجان غربی در حال حاضر یعنی ترک‌های این ناحیه اصالت افشاری دارند. این حضور پُررنگ تاریخی به حدی بوده است که در نام سه مرکز شهری اصلی و تاریخی این منطقه، یعنی اورومیه، ساین قالا (شاهین‌دژ) و تیکان تپه (تکاب) پسوند افشار وجود دارد، چنانکه در بسیاری از منابع تاریخ نام آنها به صورت ارومی افشار، ساین قلعه افشار و تکاب افشار ذکر شده است. خاندان اصلی حاکم بر این منطقه از طایفه گوندوزلوی ایل افشار بودند که تاریخ پرفراز و نشیبی دارند.

از مهم‌ترین منابع تاریخی مربوط به دو افشارستان آذربایجان یعنی ولایت خمسه و ولایت ارومی افشار، یکی کتاب «تاریخ افشاریه؛ طوایف، خوانین و محال ایل افشار خمسه» اثر قاسم خان جهانشاهلوست که در دهه ۳۰ شمسی نوشته و به کوشش محسن میرزایی زنجانی در سال ۱۳۹۹ توسط نشر شیرازه منتشر شده است. نویسنده این کتاب یعنی قاسم خان جهانشاهلو پسر محمدهاشم خان سرهنگ، از بزرگان ایل افشار خمسه بوده است. وی در این کتاب بخشی از تاریخ افشارهای خمسه با محوریت خاندان جهانشاهلو را مکتوب کرده کرده است.

منبع تاریخی مهم دیگری که ذکر بخش بزرگی از تاریخ افشارهای آذربایجان غربی را به قید کتابت درآورده، کتاب «تاریخ افشار ارومی» اثر میرزا رشید ادیب‌الشعراست. این کتاب به کوشش محمود رامیان و پرویز شهریار افشار در سال‌های ۱۳۴۵ و ۱۳۴۶ منتشر شده است. ذکر وقایع تاریخی این کتاب به سال ۱۲۹۴ هجری قمری پایان یافته اما منتشر کنندگان آن، رساله «شورش شیخ عبیدالله» را که شرحی از شورش و شرارت‌های شیخ عبیدالله شمرزینی است، ضمیمه کتاب کرده‌اند. میرزا رشید ادیب‌الشعرا در معرفی خود می‌نویسد: «این بنده شرمندۀ

خاقان، سلطان، خان، ائلخان، کدخودا، قوجا، قام، یازار، قلمچی، شاعیر، آلپ، آر، آرَن لر، بازارچی، ساواشچی، قورو قچو، سوباشی، خاتون باشی، سایان، اکینچی، باغچی، یاغچی، داغچی، یایچی، اوخچو، دمیرچی، دینچی، دیلچی، آشیق، اوزان، اؤیرنجی، اؤیرتمن، کیشی، اوغلان، خاتون، قیز، گلین و ... اعم از تحصیلکرده و اُمّی همه و همه بایاتی_سُرا بوده و هستند چراکه نقش و زبان و رد پای ملّتی شاعر و بایاتی_سُرا به نام تُرک در تار و پود بایاتی های دیده می شود .

صدها هزار بایاتی از زبان و با امضای دختران جوان و تازه عروس ها و خاتون ها ترک گرفته تا زبان و با امضای آلپ ها و خاقان ها و جنگجویان تُرک در دنیای وسیع و کهنی به نام قالب بایاتی و در سرزمینی تاریخی به نام آذربایجان دیده می شود و بعضا مشاهده می شود که مضمون و محتوا و عاطفه و تفکر بایاتی های دو روستای هم_کُوشن و دو تیره ی یک طایفه با هم متفاوت هستند که آنهم ناشی از تنوع لهجه های درون_زبانی، ملت تُرک می باشد.

وجود زبان و امضای آحاد ملت تُرک در تک_تک #بایاتیلار، خود سندی مستدل و برهانی مستحکم بر ادعای حقیر مبنی بر استحقاق استفاده از عنوان و عبارت #شاعرانه_ترین_زبان برای لسان سماوی و الهی تُرکی می باشد. شاید درک و هضم این ادعا بر غیر ترک ها و بیگانه با زبان و فرهنگ و ادبیات تُرک ، ثقیل باشد ولی قطعا کسانی که بر زبان و فرهنگ و ادبیات خاصه ادبیات فولکلوریک آذربایجان معرفت داشته باشند حتما قابل هضم و تحلیل خواهد بود.

قوم گرایی

دکتر مریم موسوی

ایران کنونی بازمانده قلمرو امپراطوری های گذشته است. از قدیم الایام، سکنه این جغرافیا زبان، لباس، موسیقی، ادیان و مذاهب متفاوتی داشته اند. برحسب تعریف کلمات ملت (nation) و قوم (ethnic) ، این تفاوت های جمعیتی مصداق متفاوتی دارند.

با خیس شدن دامن این منطقه به مدرنیسم، رلیجینیسمی (مذهب گرایی) که به طور سنتی هویت بخش و ضامن

هست بین زبانی که ملتش شاعر هستند با زبان مصنوع و مونتاژی که عده ای خواص درباری و مداحان قصرها و سلاطین به قصد تملق و مدح آن را مونتاژ و با آن زبان ، زبان به مدح و ستایش ولی_نعمتان خود گشوده و می گشایند.

بله! به ضرس قاطع و به قطع یقین می نویسم نه از سر تعصب خشک و غیرت کاذب؛ میان زبانِ مادری من که ذاتا شاعرانه هست و ملتش بالذاته شاعر هستند با زبانی که توسط مداحان و به مدد سیم و زر خاقان های تُرک ترویج و توسعه یافته است تفاوت از زمین تا آسمان هست؛ حقیر برای اثبات ادعای خود، برهانی قاطع ، دلیلی متقن و شاهدهی ملموس و قالبی اکتیو چون " بایاتیلار " ، " گرایلی " ، " بُشلیک " و ... دارم:

در فرهنگ کهن و تاریخ ادبیات و لسان قدرتمند ترک، قالبی کهن به نام #بایاتی وجود دارد که مصنوع تفکر و ذهن خلاق و روح شاعرانه و احساس الهی با چاشنی ناتورالیستی ترک های می باشد. قالبی که شاعر مشخص و به نامی نداشته و ندارد بلکه شاعر آن ملت کبیری هست به نام تُرک و مبدأ اصلی #بایاتی نیز بلاد محتشم آذربایجان می باشد .

آذربایجان تاریخی ، نهر جاریه و چشمه ساریه و سرزمین وحی #بایاتی بوده و هست تمام ساکنان این سرزمین بالکل بایاتی_سُرا هستند و شاعر بایاتی؛ در اقصی نقاط این سرزمین کهن میلیون ها بایاتی با لهجه ها و گویش ها متنوع و متعدد تُرکی وجود دارد که از هزاران سال قبل سینه به سینه و نسل به نسل بر قلب و دل و وجود فرزندان تُرک جاری شده و جوشش آن نیز تداوم دارد کماکان .

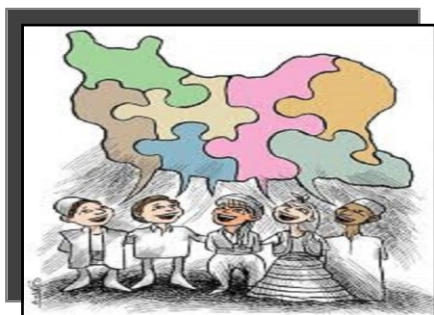
میتوانند قوم‌گرا باشند؟ با چه قدرتی؟ با چه تشکیلاتی؟ قوم‌گرایی صفت خود پانفارسیسم است که به مخالفینش میزند. فرار رو به جلویی بی‌شرمانه که جای شاکي و متشاکي را عوض میکند.

قوم‌گرا آن جریانی است که اسامی جغرافیایی غیر فارسی را تحریف و فارسیزه میکند. قوم‌گرا آن جریانی است که اجازه نام‌گذاری شهرک‌ها، خیابان‌ها، پل‌ها، محلات و حتی مغازه‌ها و شرکت‌های خصوصی به زبان‌های غیر فارسی را نمیدهد. قوم‌گرا آن جریانی است که علیه دیگران جوک و کلیشه میسازد و جهت تحریب هویت جمعی یک اتنیک در جامعه و تسریع آسمیلاسیون به اجتماع تزریق میکند. قوم‌گرا آن جریانی است که فرهنگستان و مدرسه و رسمی بودن زبان را فقط برای خود میخواهد.

قوم‌گرا آن جریانی است که زمین و زمان را از کلمه پارس در اسامی بانک، بیمه، خودرو، پروژه نفتی، ماهواره و حتی شعار تیم ملی پر میکند. قوم‌گرا جریانی است که سالروز تجلیل شه‌ریار را که "روز بزرگداشت شعر و ادب ایران" نام‌گذاری شده بود به "روز بزرگداشت شعر و ادب فارسی" تقلیل میدهد.

جنبش اتنیسیسم اتنیک‌های غیر فارس در ایران، در مقام مطالبه‌محوری و حق‌خواهی در مقابله با اتنوسنتریسم فارسی ظاهر شده است نه نقض حقوق و تحمیل خود به اتنیک فارس. آنچه که منجر به رشد روز افزون اتنیسیسم ترکی، کردی، عربی، بلوچی، لری و... میشود، دافعه‌های اتنوسنتریسم فارسی از داخل است نه جاذبه‌های ناسیونالیسم ترکی، کردی و... از خارج.

ناسیونالیسم ایرانی به معنی واقعی کلمه، بنحوی که جامع و شامل همه اتنیک‌های ایران باشد هنوز تدوین و تبلیغ نشده است. تلاش‌های محدود صورت گرفته نیز آماج حملات پانفارسیسم است. ایران راهی جز باز تعریف ایرانیت و حرکت به سوی پلورالیسم (تکثرگرایی) و داشتن چند زبان رسمی ندارد.

تجمع مردمان، ذیل یک پرچم بود رو به افول گذاشت و برخی را به فکر تنوریزه کردن یک ناسیونالیسم (ملی‌گرایی) برای این قلمرو انداخت تا خلا نبودن یک هویت جمعی و حس تعلق عمومی در این جغرافیای متکثر پر شود.

آنچه که اتفاق افتاد، دولت - ملت سازی فاشیستی بر مبنی هویت و تاریخ پارس بود و زبانی که در ایران بدان فارسی گفته میشود. اکنون ناسیونالیسم (ملی‌گرایی) ایرانی، چیزی نیست جز اتنوسنتریسم (قوم‌گرایی) فارسی. تنوریزه‌های این جریان، نه در پرده، بلکه به صراحت از نابود کردن زبان‌های غیر فارسی و آسمیلاسیون اقوام غیر فارس سخن گفته‌اند. سیاست‌های داخلی و خارجی از منظر یک دولت فارس‌گرا تنظیم میشود.

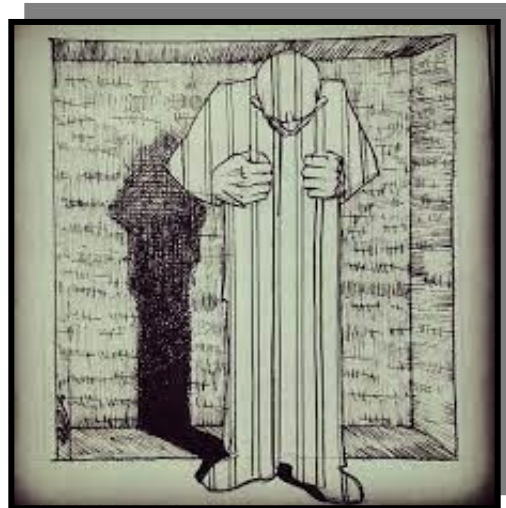
به علت جمعیت پایین، ایران سنگری است که این جریان پشت آن پنهان میشود. ایران کلیتی است که در ورای آن، هر نوع تکثر و عدالت قومی را با تکبیر "همه ایرانی هستیم" سر می‌برند و همین ایرانیت را به نفع فارس مصادره میکنند. بزرگترین خیانت به ایران و ایرانیت و منزجر کردن اتنیک‌های غیر فارس از ایرانی بودنشان توسط این جریان انجام شده است.

آنتونیو گرامشی در زمینه تنوریزه کردن مفاهیم کلیدی همچون هژمونی و جنگ قدرت به خوبی توضیح داده است که چگونه جنبه‌های سیاسی نظامی و اقتصادی قدرت با جنبه‌های فرهنگی و زبانی همراه می‌شوند و از طریق جامعه مدنی، سیستم‌های تعلیم و تربیت، ادبیات رسمی و غیر رسمی و رسانه‌های عمومی در استقرار و استحکام هویت گروه حاکم به مثابه هویتی غالب، طبیعی، کاملاً صحیح و عاری از عیب و نقص خود را نشان می‌دهند.

مسئله که به این هژمونی کمک میکند، مزیت نامرئی بودن اتنیک در قدرت است. بر همین اساس پانفارسیسم خود را پشت نقاب ایران، ایرانیت، پان‌ایرانیسم و ملی‌گرایی پنهان نموده و در حالی که تمامیت‌خواهانه از حقوق زبانی، فرهنگی، هویتی و قومی برخوردار است، زمینه‌ی استعمار داخلی و تضييع حقوق فرهنگی، سیاسی و اقتصادی اتنیک‌های غیر فارس را فراهم می‌کند.

اتنوسنتریسم توسط قوم در قدرت انجام میشود نه مبارزین با آن. چگونه اتنیک‌های غیر فارس در ایران

◇ توپراق در فرهنگ و باور کهن تورکان

بزرگی و عظمت خاقان های تورک را در گذشته (قبل از مسلمان شدن) می توان از حجم خاک (توپراق / تورپاق) روی مزارش فهمید.

وقتی یک خاقان تورک از دنیا می رفت اگر بین مردم به ایشان احترام می گذاشتند و محبوب بود هر کسی مقداری خاک با خود آورده و روی مزار خاقان می ریخت. هر چقدر خاک روی مزار خاقان (تپه ایجاد شده = کورقان) بیشتر باشد نشان از محبوبیت بیشتر او در بین مردم هست چون حجم زیاد خاک از تخریب مزار وی و دزدی اشیاء هایی که خاقان ها با خود دفن میکردند جلوگیری می کند.

اصطلاح "توپراغی بول اولسون" پس از مرگ کسی گفته می شد که از جایگاه سیاسی و دینی و پایگاه اجتماعی زیادی در بین ترکان برخوردار بود به نوعی شکل گیری کورگان ها، تپه مزارها، گنبدها، مناره ها و پیره داش ها و پیرتاش ها هم با این آیین کهن ترکان مرتبط هست.

اصطلاح "تورپاق / توپراق سندن اوجا اولسون!" عمدتاً در معنا و مفهوم نفرین #قارقیش به کار می رود. تورکان در مقام نفرین و آرزوی مرگ برای کسی مخصوصاً ظالمان و زورگویان از اصطلاح "تورپاق سندن اوجا اولسون!" استفاده می کنند.

اصطلاح "قارا توپراغا توش گل سین!" نیز در همان معنا و مفهوم "تمنای مرگ برای دشمنان و ظالمان" اطلاق دارد.

عبارت "توپراغی اوزوندن اوجا اولسون" در دو حالت "تمنای مرگ برای دشمنان" و "آرزوی رفعت مقام و ترفیع جایگاه دنیوی و اخروی و شان و مقام بلند در حد خاقان ها و سلاطین برای دوستان" کاربرد دارد. اصطلاح "توپراغی/تورپاغی چوخ اولسون!" نیز در دو مفهوم "آرزوی زیادت سرزمین تحت حاکمیت!" و "زیاد بودن خاک روی قبر!" مورد استفاده قرار گرفته و می گیرد.

اصطلاح "اله بیل اولو تورپاغی سپیلر" نیز در مورد سوت و کور و خرابه بودن جایی مانند "شهر و روستا" استفاده می شود.

بسیاری از این عبارات و اصطلاحات و باورهای کهن تورکان، در بسیاری از شهرها و روستاهای آذربایجان بزرگ (ایران) کماکان رواج دارد. تیکان تپه نین کند آدلاری نین کؤکو و آنلامیدیرلی، چملی گؤل و قوشابولاق از شگفت انگیزترین و اساطیری ترین نقاط آذربایجان هستند. این منطقه رازآلود با افسانه معروف کوراوغلو درهم آمیخته است.

بدیرلی: افشارها (آوشارها) یکی از طوایف ۲۴ گانه تورک های اوغوز هستند و بدیرلی نیز نام یکی از تیره های طایفه افشار است. نام روستای بدیرلی برگرفته از نام این طایفه است. تیره تورک بدیرلی در سایر نقاط آذربایجان نیز ساکن هستند از جمله روستای بدیرلی در اورمیه که نام آن را به بدلبو تحریف کرده اند. در استان جلیل آباد آذربایجان شمال آراز نیز یک روستا به نام بدیرلی وجود دارد.

چملی گؤل: چملی گؤل یک جزیره شگفت انگیز متحرک به مساحت حدود ۸۰ مترمربع در داخل یک جزیره بزرگ است که با حرکت باد یا حرکت وضعی زمین، در داخل دریاچه به آرامی حرکت می کند. (در فیلم وضعیت حرکت جزیره نشان داده شده است.)

چم یا چن در تورکی به معنای مه است و گؤل به معنای برکه است. چملی گؤل هم به معنای «دومانی گؤل» یا برکه مه آلود است. مردم افشارپوردو معتقدند این منطقه زادگاه «کوراوغلو» قهرمان افسانه ای تورک هاست و قلعه

در رد ادعاهای “نسل کشی” ارمنی ها دلیل دیگری، اینبار Nya Dagligt Allehanda از تاریخ معاصر سوئد فاش شد. روزنامه ای بنام که در سال ۱۹۱۷ در سوئد ۱۹۱۷ منتشر می شد، نامه یک سرگرد سوئدی که بین سال های ۱۹۱۷-۱۹۱۵ با ارمنی ها زندگی کرده چاپ شده است. در این نامه افسر سوئدی دروغ بودن نسل کشی ارمنی ها را افشاء کرده است. در این نوشته سرگرد پراویتز می نویسد: “همیشه شاهد بدبختی بودم، ولی هیچوقت در هیچ جایی شاهد قتل عامی که از قبل طرح ریزی شده باشد نبودم. از ابتدای جنگ، دلایل اخراج ارمنی های غیر قابل اعتماد از بخش شمال شرق امپراطوری عثمانی، و اینکه عثمانی ها این کار را به دلایل ضروری مجبور به انجام اش بودند می بایستی درک می شد.

آنهایی که مدعی اند ارمنی ها تحت اسارت ترک ها زندگی کرده و مدام تحت فشار بوده اند، دروغ می گویند. از طرف دیگر باید اعتراف کنم که، تلاش های سازمان های مربوطه ترک برای تخفیف ناملایمات و سختی های اخراجی ها (مهاجرین) بسیار ناکافی بوده است. اما هیچ وقت بر علیه این انسان های بد طالع حمله ای مشاهده نکردم. بعنوان یک شاهد عینی، ادعاهائی که واحد های ژاندارمری ترک که بر روند اخراج ارمنی ها نظارت می کردند، ارمنی ها را قتل عام کردند، رد می کنم. متن نامه منتشر شده در روزنامه مزبور بشرح زیر است: “روزنامه (NYA DAGLIGHT ALLEHANDA) ” اتفاقات جدید روز یاتازه های مختلف روز) دوشنبه، ۲۳ آوریل ۱۹۱۷

“وضعیت ارمنی ها از زبان یک شاهد عینی که در میان آنها زندگی کرده است، یک افسر سوئدی نوشته های خانم Marika Stjernstedt را مورد نقد دقیق قرار می دهد”

“چندی پیش از خارج (سوئد) به کشورم بازگشتم. هرچند با کمی تاخیر، فرصت یافتم تا دو کتاب را که در رابطه با مسئله ارمنی در سوئد نوشته شده بود مطالعه کنم. یکی از آنها کتاب: “انسان اشرافی” Sven Hedin -نوشته کارل گوستاو اوساینلیسون، و دومی کتاب: “وضعیت ترحم انگیز ارمنی ها” نوشته Marika Stjernstedt بود.

کتاب اول را واقعا به زیاله دان انداختم. اشاره های کینه توزانه و دوپهلوی علیه Sven Hedin توجه مرا حثیه اندازه

کوراوغلو و آخور قیرآت و دورآت (اسب های افسانه ای کوراوغلو) در اینجا قرار دارد. در افسانه کوراوغلو، چنلی بئل (چملی گؤل) نام مرکز نیروهای کوراوغلو است و کوراوغلو دلی هایش (جوانمردان و جنگجویانش) را در آنجا جمع کرده و بر علیه حسن خان قیام می کند.

قوشابولاق: در این منطقه، روستایی هم به نام قوشابولاق وجود دارد. در افسانه کوراوغلو، کوراوغلو در قوشابولاق در شبی معین آب تنی می کند و بدین گونه هنر آشپزی در روح او دمیده می شود و آوازه هنرش از کوهستان ها می گذرد و در شهرها و روستاها به گوش مردم می رسد. کوراوغلو در نهایت موفق می شود حسن خان را به چنلی بئل (چملی گؤل) آورده و او را به آخور ببندند و انتقام پدرش و تمام مظلومان را از او بگیرد. قوشا در تورکی به معنای جفت (دوتایی) است و بولاق به معنای چشمه است. قوشابولاق به معنای یک جفت چشمه در کنار هم است. در وسط روستا یک جفت چشمه کنار هم وجود دارد. البته به دلیل محبوبیت کوراوغلو، در نقاط مختلف جهان تورک، مردم قلعه ها و مکانهای زیادی را به کوراوغلو و چنلی بئل نسبت داده اند. از جمله چنلی بئل خوی، چنلی بئل قاراباغ، چنلی بئل تورکمن صحرا و....

نسل کشی ارامنه دروغی بزرگ

نامه ی منتشر شده یک افسر سوئدی درباره نسل کشی ارمنی ها

نادرستی حملات ترک ها و شایعات در باره قربانیان بی نام و نشان تصمیم گرفتم که چشمانم را باز کنم. همیشه شاهد سفالت بودم، ولی هیچوقت و در هیچ جایی شاهد قتل عامی که از قبل طرح شده باشد نشدم. مطلقاً نشدم. درست به این علت ضرورت نوشتن مشاهداتم را حس کردم.

در ابتدای جنگ برای درک علت اخراج (جابجائی) ارمنی های غیر قابل اعتماد از مناطق شمال شرق امپراطوری عثمانی به سمت جنوب، و دلایل ضروری حکومت ترک برای انجام آنرا می بایستی جستجو می کردم.

ارمنی ها برای حمله مشترک، به همراه ارتش های مهاجم روسیه علیه ماموران مورد نفرت خود (تورک ها)، بطور ساده منتظر رسیدن روسها بودند. خارج کردن ارمنی ها از مناطق مسکونی شان در ارضروم مهم و ضروری بود. وقتی ارضروم در فوریه ۱۹۱۶ سقوط کرد و زمانی که در روسیه اسیر بودم، یک ارمنی که هم سلول ام بود به من گفت: "اگر ما را جا بجا نمی کردند و در ارضروم می ماندیم ارضروم مدت ها قبل سقوط می کرد." اگر کشوری مثل ترکیه که از طرف دشمنان خارجی نیرومندی تهدید و مورد تهاجم قرار گرفته بود، برای حفظ خود از دشمنان داخلی مودی تلاش کند کسی نمی تواند اعتراض کند.

کسانی که ادعا می کنند، ارمنی ها تحت اسارت ترک ها زندگی کرده و مدام تحت فشار بودند بنظرم خیال پردازی می کنند. ملت های دیگری بودند که در وضعیت بسیار بدتری از ارمنی ها بودند. برای مثال "درباره هندی ها و بنگالی هائیکه تحت استعمار انگلیسی ها زندگی می کردند. ملی گرایان آذربایجانی در ایران که تحت فشار مدام سیاست نفوذ آرام Penetration Pacifique روسیه بودند. * سیاهان کنگو تحت حکومت بلژیک، مردم بومی که در مناطق کانوچوی "گویانا" تحت حکومت فرانسه زندگی می کردند چه باید گفت! همه این ملت ها بنظرم بیشتر از ارمنی ها که ادعا می شود مدام تحت فشار بوده و قربانی داده اند بسیار بدتر و شدید تر تحت فشار بوده اند. اگر قتل عام هائی که در مواقع معینی بوقوع پیوسته کنار بگذاریم - که بدون شک علت اصلی آن باز خود ارمنی ها بودند- فکر می کنم با ارمنی ها بسیار خوب رفتار می شده است. آنها دین خود، زبان شفاهی- کتبی خود و مدارس خود را داشتند.

یک مقاله بی محتوای روزنامه Dagens Nyheter نیز جلب نکرد. دومین کتاب که سعی کرده تلخی هائی را که ارمنی ها متحمل شده اند با اغراق بیان کند در یک نفس خواندم. حال آنچه که قصد دارم انجام دهم این است که، با شرح حوادث، نادرستی ها و انحرافات این دو کتاب را در میان بگذارم.

"من این جسارت را نشان می دهم که بگویم، سفالت ارمنی ها را از نزدیک و باندازه من هیچ سوئدی امکان و فرصت مشاهده و بررسی اش را نداشته است. یک ماه در میان اخراجی های بیچاره سفر کردم و این سفر در اواخر پائیز ۱۹۱۵ یعنی زمانی که هر دو نویسنده ادعا کرده اند که قتل عام اتفاقی افتاده است روی داد. هر دو کتاب سعی کرده اند رفتار ترک ها و آلمانی ها را غیر انسانی و وحشیانه جلوه دهند. من آنچه را که می نویسم کلاً بر اساس مشاهدات عینی ام است. وقتی اینکار را می کنم، در اصل آنچه که هر دو نویسنده سعی کرده اند به خواننده القاء کنند درست نمی دانم و امیدوارم که توانسته باشم آنرا بیان کنم.

"تا آنجائی که از محتوای کتاب ها بر می آید، هر دو نویسنده سعی کرده اند نشان دهند، که هم ترک ها و هم آلمانی ها آگاهانه حملات و قتل عام ها را انجام داده اند. از آنجائی که من شاهد عینی آنچه که اتفاق افتاده بوده ام، به من این حق و در عین حال این تعهد را می دهد که این ادعاهای دروغ را محکوم کنم.

اگر به واقعیت مسئله نگاه کنیم، من عمداً دوست آلمانی ها و متفقین آنها (ترکیه، اطیش، مجارستان، بلغارستان) هستم. از طرف دیگر بعنوان شهروند یک کشور بیطرف (ایران) ضرورت دارد که در قضاوتم متعادل باشم. زمانی که سفر خود از استامبول را به سمت آناتولی آغاز کردم گوشه ای پر از روایت ها و داستان ها و پیش داوری های سیاحان (مسافران) آمریکائی بود که چگونه ارمنی های بیچاره توسط افندی های ترکیه مورد قتل عام قرار گرفته اند. فکر می کردم، خدای من، با چه هرج و مرجی روبرو خواهیم شد، و شاهد چه ظلم هائی خواهیم بود؟ بعلت محل ماموریت ام در خاورمیانه (ایجاد و گسترش تشکیلات ژاندارمری ایران) و زندگی طولانی در آنجابه این نظر، که ارمنی ها بعلت مسیحی بودن، بهترین بندگان خدا هستند، قطعاً اعتقادی ندارم. * برای درک درستی و

داشته باشم. بنابراین درباره جمال پاشا هم با هم صحبت کردیم، علی رغم اینکه از طرف بسیاری ادعا می شد که او یک جلاد است، ولی نظر بارون ارمنی درباره این آدم مشهور بسیار مثبت بود.

در حلب با یک خدمتکار ارمنی آشنا شدم. این آدم تا چند ماه بعدش همسفرم بود، این مرد نه در حلب، و نه در محل تولد خود "ماراش" (ترکیه)، و نه در جای دیگر، درباره قتل عام ترک ها حتی یک کلمه هم نگفت. به نوشته های اغراق آمیز خانم Stjernstedt بطور قطع باور ندارم، و برای ادعا های مقامات ارمنی، هیچ و ابدا ارزشی قائل نیستم.

عزیز نسین از زبان خودش:

پدرم در سیزده سالگی از یکی از روستاهای آناتولی به استانبول آمد. مادرم هم وقتی خیلی بچه بود از روستای دیگری در آناتولی به استانبول آمد. آن ها مجبور بودند سفر کنند تا یک دیگر را در استانبول ببینند و ازدواج کنند تا من بتوانم به دنیا بیایم. حق انتخابی نداشتم، به همین دلیل در زمانی بسیار نامناسب، در کثیف ترین روزهای جنگ جهانی اول، سال ۱۹۱۵؛ و در یک جای بسیار بد به نام جزیره هیبلی، متولد شدم. هیبلی، بیلاق پولدارهای ترکیه در نزدیکی استانبول است و از آن جا که پولدارها نمی توانند بدون آدم های فقیر زنده بمانند، ما هم در آن جزیره زندگی می کردیم. با این حرف ها نمی خواهم بگویم که آدم بدبختی بودم. برعکس، خوش شانسم که از یک خانواده ی ثروتمند، نجیب زاده و مشهور نیستم.

از طرف دیگر درباره مهاجرت بزرگ ارمنی باید اعتراف کنم که کوشش های نهادهای مربوطه ترک برای تخفیف ناملایمات مهاجرین بسیار ناقص و با کمبودهای جدی روبرو بوده است. ولی اگر بخواهیم حقیقت را بگوئیم باید تاکید کنم که شرایط سختی که خود ترک ها با آن روبرو بودند، یعنی در نظر بگیریم که از طرف سه دشمن نیرومند مورد حمله قرار گرفته بودند، باید گفت که در چنین شرایطی امکان فعالیت سازماندهی شده ای از طرف ترک ها برای تخفیف ناملایمات غیر ممکن بود. من، (بقول Tanin روزنامه ترک) این مهاجرین - کوچ کنندگان بیچاره را خیلی از نزدیک دیدم. من آنها را در آناتولی در قطارها، در قونیه و جاهای دیگر در گاری ها و در کوههای توروس بشکل قافله های بیشمار در حال سفر و در تارسوس و آدانا در کمپ های چادر دیدم. بعلاوه آنها را در حلب، دیرالزور و در، آنا، دیدم. در کنار جاده ها آنها ای که مرده بودند و یا در حال مرگ بودند دیدم. مردن آنها از میان صدها هزار انسان در حال کوچ قابل پیش بینی است. کودکانی که بوسیله شغال ها تکه پاره شده بودند، و کودکانی که برای یک تکه نان دست های خود را دراز کرده و فریاد می زدند. من این وضعیت قابل ترحم انسان ها را دیدم. اما هرگز، حمله ای علیه این انسان های بی طالع از طرف ترک ها را ندیدم. یک بار یک ژاندارم ترک را دیدم که چند نفر را که از قافله عقب مانده بودند، با چوب تعلیمی میزد. خودم در معرض همان رفتار در روسیه قرار گرفتم و عکس العملی نه در آن زمان و نه بعد ها نشان ندادم. در قونیه یک فرانسوی، خانم Soulie همراه خانواده خود و یک خدمتکار ایتالیائی زندگی می کردند. علی رغم جنگ در آنجا زندگی می کردند و ترک ها کاری با آنها نداشتند. وقتی آلمانی ها به شهر آمدند، این خانم آنها را "فرشتگان ما" نامید. "هر چه که داشتند به ارمنی ها دادند!" جاهائی که آلمانی ها زندگی می کردند، این طرز رفتار را که فداکاری آلمانی ها را نشان می داد در همه جا مشاهده کردم.

در حلب مهمان یک بارون ارمنی که صاحب هتل بود، شدم. علی رغم اینکه بدفعات با او درباره هم شهری هایش (ارمنی ها) صحبت کردم، ولی هیچوقت از قتل عام ترک ها چیزی نگفت. روز بعد قرار بود با جمال پاشا ملاقاتی

هستم.

در سال ۱۹۳۷ افسر شدم، ناپلئون شدم. باور نمی‌کنید! تازه من تنها یکی از ناپلئون‌ها بودم. همه‌ی افسرهای جدید فکر می‌کردند ناپلئون هستند و این بیماری در بعضی از آن‌ها علاجی نداشت و تا آخر عمر ادامه پیدا می‌کرد. تعدادی هم بعد از مدتی خوب می‌شدند. «ناپلئونیت» یک بیماری مسری و خطرناک است که نشانه‌هایش این‌هاست: بیماران تنها به پیروزی‌های ناپلئون فکر می‌کنند، نه به شکست‌هایش. آن‌ها مقابل نقشه‌ی جهان می‌ایستند و با یک مداد قرمز، همه‌ی دنیا را در پنج دقیقه فتح می‌کنند و بعد غصه می‌خورند که چرا دنیا این‌قدر کوچک است. آن‌ها مثل کسی که تب بالایی دارد، هذیان می‌گویند. خطرات دیگری هم وجود دارد. در مراحل بعدی ممکن است فکر کنند تیمور لنگ، چنگیز خان، آتیل، هانیبال یا حتا هیتلر هستند. من، به عنوان یک افسر تازه نفس بیست و دو-سه ساله در مدت کوتاهی با یک مداد قرمز جهان را تسخیر کردم. عقده‌ی ناپلئونی‌ام یک یا دو سال طول کشید. البته در تمام این مدت هم تمایلی به فاشیسم نداشتم. از بچگی آرزو داشتم نمایشنامه‌نویس شوم. در ارتش، واحدهای پیاده‌نظام، توپخانه و تانک داشتیم اما واحد نمایشنامه‌نویسی وجود نداشت. بنابراین به دنبال راهی برای خارج شدن از آن‌جا بودم و سرانجام در سال ۱۹۴۴ آزاد شدم.

بعضی افسرها حتا بعد از ژنرال شدن هم حسرت نوشتن شعر یا رمان را دارند، البته به‌خاطر خوشایند دیگران نه خودشان. اما اگر یک شاعر پنجاه ساله بخواهد فرماندهی ارتش شود، به‌نظرشان احمقانه و بی‌معنا است. در دوران سربازیم نوشتن داستان را شروع کردم. در آن زمان، سربازی که برای روزنامه‌ها مطلب می‌نوشت مورد بی‌مهری پیش‌کسوت‌ها قرار می‌گرفت؛ بنابراین با نام خودم نمی‌نوشتیم. با نام پدرم، عزیز نسین، کار می‌کردم و به همین دلیل نام اصلی‌ام، نصرت نسین، ناشناخته ماند و فراموش شد. آن‌ها مرا به عنوان یک نویسنده‌ی جوان می‌شناختند، در حالی که پدرم پیر بود و وقتی برای کاری به یک اداره‌ی دولتی رفته بود و خودش را عزیز نسین معرفی کرده بود، هیچ کس حرفش را باور نمی‌کرد. البته

نام من «نصرت» بود. نصرت یک واژه‌ی عربی است به معنای «کمک خداوند». این اسم مناسب خانواده‌ی ما بود چون آن‌ها امید دیگری جز خدا نداشتند.

اسپارتهای قدیمی، بچه‌های ضعیف و لاغرشان را با دست خود می‌کشتند و تنها بچه‌های قوی و سالم را بزرگ می‌کردند. اما برای ما ترک‌ها این فرایند انتخاب به وسیله‌ی طبیعت و جامعه انجام می‌شد. وقتی بگویم که چهار برادرم در کودکی مرده‌اند چون نتوانستند شرایط نامطلوب محیط را تحمل کنند، خواهید فهمید که چه‌قدر کله‌شق بودم که جان سالم به‌در بردم. اما مادرم در ۲۶ سالگی مرد و این دنیای زیبا را برای قوی‌ترها گذاشت.

در کشورهای سرمایه‌داری، شرایط برای تاجرها مناسب است و در کشورهای سوسیالیستی برای نویسنده‌ها. یعنی کسی که عقل معیشت داشته باشد، باید در یک جامعه‌ی سوسیالیستی، نویسنده شود و در یک کشور سرمایه‌داری، تاجر. اما من با وجود این که در ترکیه، یک کشور خورده سرمایه‌دار، زندگی می‌کردم و هیچ کس در خانواده‌ام نمی‌توانست بخواند یا بنویسد، تصمیم گرفتم نویسنده شوم.

پدرم، مانند همه‌ی پدرهای خوب که شیوه‌ی فکر کردن را به فرزند خود یاد می‌دهند، به من توصیه کرد: «این فکر احمقانه‌ی نوشتن را فراموش کن و به فکر یک کار خوب و شرافتمندانه باش که بتوانی با آن زندگی کنی.» اما من حرفش را گوش نکردم.

کله‌شقی من هم‌چنان ادامه داشت. آرزو داشتم نویسنده شوم و قلم دست بگیرم، اما به مدرسه‌ای رفتم که تفنگ به دستم دادند.

در سال‌های اول زندگیم نتوانستم کارهایی انجام دهم که دوست داشتم و به کارهایی که می‌کردم علاقه‌مند نبودم. می‌خواستم نویسنده شوم اما سرباز شدم. در آن زمان، تنها مدرسه‌هایی که بچه‌های فقیر و بی‌پول می‌توانستند در آن‌ها مجانی درس بخوانند، مدرسه‌های نظامی بود، بنابراین مجبور شدم وارد یکی از این مدرسه‌ها شوم. سال ۱۹۳۳ مانند همیشه دیر رسیدم، این‌بار همه‌ی اسم‌های قشنگ تمام شده بود و هیچ اسم فامیلی نبود که بتوانم به آن افتخار کنم. مجبور شدم «نسین» را بپذیرم. نسین یعنی «تو چی هستی؟» می‌خواستم هر بار که اسمم را صدا می‌کنند، به این فکر کنم که در واقع چی

نام مستعار مربوط به من است، نام دیگری اختراع می‌کردم.

این اسم‌های من در آوردی، مساله‌های زیادی را به همراه داشت. به عنوان نمونه، با ترکیب نام‌های دختر و پسر، نام «رویا آتش» را انتخاب کردم و کتابی برای بچه‌ها نوشتم. حکومت این را نمی‌دانست و به همین دلیل در همه‌ی مدرسه‌های ابتدایی از آن استفاده می‌کرد. نام «رویا آتش» به عنوان یک نویسنده‌ی زن در کتاب‌نامه‌ی نویسندگان زن ترک منتشر شد.

داستان دیگری را با یک اسم مستعار فرانسوی در مجله‌ای چاپ کردم که در گزیده‌های طنز جهان به عنوان یک طنز فرانسوی مطرح شد.

داستانی هم بود با یک اسم ساختگی چینی که بعدها در مجله‌ی دیگری به عنوان برگردانی از زبان چینی منتشر شد.

در مدتی که نمی‌توانستم بنویسم، کارهای زیادی را تجربه کردم مانند بقالی، فروشندگی، حسابداری، روزنامه‌فروشی و عکاسی، البته هیچ‌کدام را به خوبی انجام نادم. در مجموع، پنج سال و نیم به‌خاطر نوشته‌هایم زندانی شدم. شش ماه آن به درخواست فاروق، پادشاه مصر و رضاشاه ایرانی بود. آن‌ها ادعا کردند من در مقاله‌هایم به آنان توهین کرده‌ام و از طریق سفیرانشان در آنکارا، مرا به دادگاه کشاندند و به شش ماه زندان محکوم کردند. چهار فرزند دارم، دوتا از همسر اولم و دوتا از همسر دومم. در سال ۱۹۴۶ برای نخستین بار دستگیر شدم، شش روز تمام پلیس از من می‌پرسید: «نویسنده‌ی واقعی مقاله‌هایی که با نام تو منتشر شده، کیست؟» آن‌ها باور نمی‌کردند که خودم مقاله‌ها را نوشته‌ام.

حدود دو سال بعد ماجرا برعکس شد. این بار پلیس ادعا می‌کرد مقاله‌هایی با نام‌های دیگر نوشته‌ام. بار اول، سعی می‌کردم ثابت کنم که نوشته‌ها کار من بوده و بار دوم می‌خواستم نشان بدهم که به من مربوط نمی‌شود. اما یک شاهد خبره پیدا شد و شهادت داد که من مقاله‌ای با نام دیگر نوشته‌ام و به همین دلیل شش ماه به‌خاطر مقاله‌ای که ننوشته بودم، زندانی شدم. در روز ازدواج با همسر اولم، در حالی که گروه ارکستر یک آهنگ تانگو می‌نواخت، زیر شمشیرهای افسرانی که دوستانم بودند راه می‌رفتیم. اما

او تا زمان مرگش، هم‌چنان تلاش می‌کرد تا عزیز نسین بودنش را ثابت کند.

سال‌ها بعد که کتاب‌هایم به زبان‌های دیگر ترجمه شدند و می‌خواستم حق تالیفی را که به نام عزیز نسین بود بگیرم، مدت‌ها مبارزه کردم تا ثابت کنم «عزیز نسین» هستم با این که نامم در شناسنامه «نصرت نسین» بود. این روزها بسیاری از کسانی که ادعا می‌کنند شاعرند، هم‌چنان فکر می‌کنند که آن‌چه می‌گویند شعر است چون ارزش و احترامی برای شعر قایل نیستند. من فکر می‌کنم شاعر بودن هنر بزرگی است چون بسیاری از نویسنده‌هایی که شاعران خوبی نبودند، مجبور شدند نویسنده‌های مشهور و موفقی باشند. این را در مورد خودم نمی‌گویم چون نشان داده‌ام که چه‌طور می‌توان بد شعر گفت. توجه زیادی که به شعرهای من شده به دلیل زیبایی آن‌ها نیست، به علت نام زنی است که در پایان آن‌ها می‌آید. شعرهایم را با نام مستعار یک زن منتشر کرده‌ام، اسمی که نامه‌های عاشقانه‌ی زیادی خطاب به او نوشته شده بود. از بچگی آرزو داشتم مطالبی بنویسم که اشک مردم را درآورد. داستانی را با همین هدف نوشتم و برای مجله‌ای فرستادم. سردبیر مجله آن را درست نفهمید و به جای گریه کردن، بلند بلند خندید، البته بعد از آن همه خندیدن، مجبور شد اشک‌هایش را پاک کند و بگوید: «عالی است. باز هم از این داستان‌ها برای ما بنویس». همین روند در نوشتنم ادامه پیدا کرد. خوانندگان کارهایم به بیش‌تر چیزهایی که برای گریاندن آن‌ها نوشته بودم، می‌خندیدند. حتی بعد از آن که به عنوان یک طنز نویس شناخته شدم، نمی‌دانستم طنز یعنی چه. حتی نمی‌توانم بگویم که الان می‌دانم. نوشتن طنز را با انجام دادنش یاد گرفتم. اغلب طوری از من می‌پرسند طنز چیست، انگار یک نسخه یا فرمول است، چیزی که من می‌دانم این است که طنز یک موضوع جدی است.

در سال ۱۹۴۵، حکومت، هزاران واپس‌گرا را تحریک کرد تا روزنامه‌ی «تان» را نابود کنند. من هم آن‌جا کار می‌کردم و بعد از آن بی‌کار ماندم. آن‌ها هیچ نوشته‌ای را با نام من نمی‌پذیرفتند، بنابراین با بیش از دویست نام مختلف برای روزنامه‌ها مطلب می‌نوشتم، از سرمقاله و لطیفه گرفته تا گزارش و مصاحبه و داستان‌ها و رمان‌های پلیسی. به محض این که صاحب آن روزنامه متوجه می‌شد

هیچ وقت به خودم نگفتم: «اگر دوباره به دنیا می‌آمدم، همین کارها را دوباره انجام می‌دادم.» در این صورت دلم می‌خواهد بیش‌تر از بار اول کار کنم، خیلی خیلی بیش‌تر و خیلی خیلی بهتر.

اگر در تاریخ بشر تنها یک نفر جاودان باشد، به دنبال او می‌گردم تا راهنماییم کند چه‌طور جاودان بمانم. افسوس که در حال حاضر الگویی ندارم. تقصیر من نیست، مجبورم مانند همه بمیرم. اما از این بابت عصبانیم، چون به انسان‌ها و انسانیت عشق می‌ورزم.

نوشته‌ی: عزیز نسین – سال ۱۹۶۸

جایگاه و اهمیت زن در فرهنگ تورک

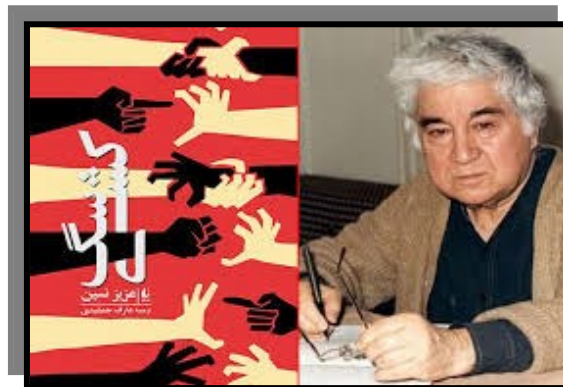
خانم گیتی شکری

اگر صفحات تاریخ جهان را بررسی کنیم، به وضوح می‌بینیم که از لحاظ داشتن ارزش و جایگاه والای زنان در جامعه، هیچ ملتی قابل مقایسه با تورکها نیست. در فرهنگ تورک، زن بنیان خانواده را تشکیل می‌دهد. زن تورک در خانواده حق اظهار نظر داشته و همواره حامی همسرش بوده است. قبل از میلاد مسیح نیز همین‌گونه بود. در حالی که زنان در چین، اروپا، آفریقا، عربستان و اقوام ایرانی زبان به عنوان برده فروخته می‌شدند، هیچ ارزشی نداشتند، در خانه با آنان مانند خدمتکار و برده رفتار می‌شد، اجازه نشستن بر سر سفره را نداشتند، از طرف شوهرانشان کتک زده می‌شدند و... زنان تورک همیشه آزاد و حرّ می‌زیستند.

در تورکان باستان، زنان در امور دولتی مربوط به روابط سیاسی و اقتصادی نیز صاحب نظر بودند. زنان شمشیر می‌زدند، اسب سواری کرده و حتی کشتی می‌گرفتند. زنان همچنین در جنگ هم شرکت می‌کردند.

یک ضرب المثل تورکی می‌گوید: «اولین ثروت سلامتی، دومین ثروت زن خوب است.» یکی از نشانه‌های ارزش قائل شدن تورکان قدیم به زن، داشتن فرهنگ تک همسری بود. در تورکان هون هیچ تمایز و فرقی بین زن و مرد وجود نداشت.

در فرهنگ تورکان هون، زن مکمل مرد محسوب می‌شد و هیچ کاری بدون نظر زن انجام نمی‌شد. حتی اگر در «فرامین خاقان» نام همسرش درج نمی‌شد، آن فرامین اعتباری نداشتند. هنگام دیدار سفیران کشورهای خارجی

حلقه‌ی ازدواج دومم را از پشت میله‌های زندان به همسرم دادم. می‌بینید که شروع درخشانی نبوده است.

در سال ۱۹۵۶ در مسابقه‌ی جهانی طنز اول شدم و نخل طلا گرفتم. روزنامه‌ها و مجله‌هایی که پیش از آن، نوشته‌هایم را چاپ نمی‌کردند، حالا برای آن‌ها سرودست می‌شکستند اما این شرایط خیلی ادامه پیدا نکرد.

بار دیگر چاپ نوشته‌هایم در روزنامه‌ها ممنوع شد و در سال ۱۹۵۷ مجبور شدم نخل طلای دیگری ببرم تا دوباره نامم در روزنامه‌ها و مجله‌ها دیده شود. در ۱۹۶۶، مسابقه‌ی جهانی طنز در بلغارستان برگزار شد و به عنوان نفر اول، خارپشت طلایی گرفتم.

بعد از انقلاب ۲۷ مه‌ی ۱۹۶۰ در ترکیه؛ با کمال میل یکی از نخل‌های طلای‌ام را به خزانه‌ی دولت بخشیدم. چند ماه بعد از این ماجرا، مرا به زندان انداختند. خارپشت طلایی و نخل طلایی دوم را برای روزهای خوش آینده نگه داشتم و با خود گفتم بی‌تردید به‌درد خواهند خورد. مردم تعجب می‌کنند که تا الان بیش از دو هزار داستان نوشته‌ام. اما این تعجب ندارد. اگر خانواده‌ام به جای ده نفر بیست نفر بودند، مجبور می‌شدم بیش از چهار هزار داستان بنویسم. پنجاه و سه ساله‌ام، پنجاه و سه کتاب نوشته‌ام، چهار هزار لیره بدهی، چهار فرزند و یک نوه دارم. تنها زندگی می‌کنم. مقاله‌هایم به بیست و سه زبان و کتاب‌هایم به هفده زبان چاپ شده‌اند. نمایشنامه‌هایم در هفت کشور اجرا شده‌اند.

تنها دو چیز را می‌توانم از دیگران پنهان کنم: خستگی‌ام را و سنم را. به جز این دو همه چیز در زندگیم شفاف و آشکار بوده است. می‌گویند جوان‌تر از سنم نشان می‌دهم. شاید به این دلیل است که آن‌قدر کار دارم که وقت نکرده‌ام پیر شوم.

است که در دوره رضاشاه به مه‌باد عوض کردند. تا قرن هشتم در منطقه مه‌باد امروزی هیچ شهری وجود نداشت و منطقه مه‌باد امروزی هفتصد سال قبل در دوره ایلخانیان «طرغای» نامیده می‌شد. طرغای/طرغای واژه ای تورکی است، در لغتنامه ی دهخدا معنای طرغای یا ترغی به معنای شانه به سر یا هدهد آمده است. در این دوران، آذربایجان از مراغه و مه‌باد گرفته تا میاندوآب و تخت سلیمان و سلطانیه و تبریز هر یک نقش بسیار فعالی در حیات فرهنگی آذربایجان آنروزگار را داشتند.

مراغه پایتخت ایلخانیان بود و آثار قابل توجه آن دوره در منطقه مراغه اهمیت شهر را نشان می‌داد. شام غازان تبریز مهد علم و دانش، سلطانیه مقر نظامی و مذهبی ایلخانیان، تخت سلیمان محل اسکان تابستان سلاطین و بزرگان ایلخانیان، میاندوآب به سبب عبور دو رود بزرگ تائوو و جیغاتی/جیغاتی مهد کشاورزی، منطقه آختاجی شهرستان بوکان فعلی، در زمان ناصرالدین شاه روستای بوکان ۱۲ خانوار نفوس داشت (افخمی، ابراهیم، تاریخ فرهنگ و ادب مکریان بوکان، جلد اول انتشارات محمدی سقز، ص: ۶) به سبب اسب پروری و منطقه طرغای شامل مه‌باد امروزی مهد دامداری آذربایجان محسوب می‌شد.

نام کوه و روستای طرغه /ترقه در حدود بیست کیلومتری غرب شهر بوکان یادگار است از این توپونیم. طرغای نام نسبتاً رایجی در قرون هشت و نه هجری بوده است. غیر از افراد مهم در دولت ایلخانی، نام پدر امیر تیمور گورکان هم طرغای بوده است.

تشکیل دولت عظیم و مقتدر قیزیلباشی صفوی در آذربایجان و داخل نمودن مناطق ایران امروزی در متصرفات این دولت راه را برای آبادانی منطقه طرغای

با خاقان، حتماً باید خاتون (همسر خاقان) نیز حضور می‌داشت.

خاتون گاهی سفیران را بدون خاقان هم بحضور می‌پذیرفت. به عنوان نمونه در دولت هون غربی (هونهای اروپا) سفیران توسط «آروک خان» همسر آتیلا بحضور پذیرفته شده و در مورد امور دولتی گفتگو می‌کردند. در دیدارهای رسمی، مراسم پذیرایی، ضیافت و اعیاد، خاتون در سمت چپ خاقان می‌نشست. خاتون به بحثهای سیاسی و دولتی گوش فرا داده و نظرات خود را ابراز می‌کرد.

در دولتهای گؤکتورک و اوغور، همسر خاقان به همراه شوهرش در امور دولتی صاحب نظر بود. در امضاء دستورات و فرامین دولتی عبارت «بنام خاقان و خاتون» درج می‌شد. کتیبه‌های اورخون هم با عبارت «خاقان و خاتون می‌فرمایند» شروع می‌شوند. در داخل خانواده نیز زن همیشه از حق صحبت بالایی برخوردار بود.

در این باره منابع زیادی مربوط به زمان قبل از مسلمان شدن تورکها وجود دارد. یکی از این منابع اثر ابن فضلان است که از تورکهای بولغار اطراف رودخانه ایتیل (ولگا) دیدار کرده است. ابن فضلان اعتراف می‌کند که جایگاه زن در جامعه تورک حیرت‌آور است و شگفت‌زدگی خود را به وضوح بیان می‌کند.

ابن فضلان اظهار می‌دارد: «خاتون در کنار خاقان می‌نشیند و این بخشی از سنت و فرهنگ تورک است، زنان تورک هرگز از مردان فرار نمی‌کنند.» یک جهانگرد دیگر عرب بنام ابن بطوطه، چنین می‌نویسد: «در اینجا من شاهد وضعیت جالبی شدم، آن احترامی است که تورکها به زن قائلند. در اینجا، ارزش و کرامت زنان از مردان بالاتر است.»

از سویوخ بولاغ / ساوجبولاغ تا مه‌باد:

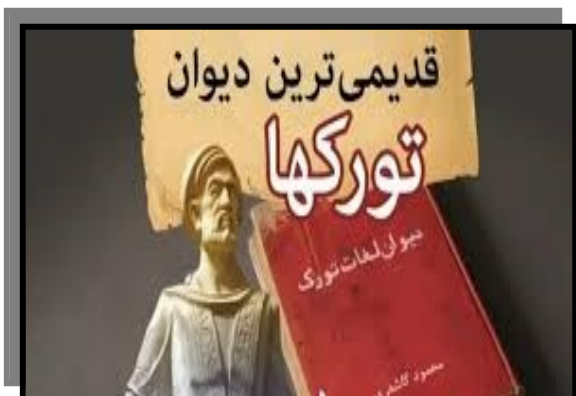
تاریخ یک شهر دیرین آذربایجان

دکتر توحید ملک زاده

شاید کمتر کسی باشد که بداند نام قدیم شهر مه‌باد فعلی در آذربایجان غربی سویوخ بولاغ/سابلاغ/ساوجبلاغ بوده

تعویض نام شهر گوک تپه مهاباد که ناکام ماند، با اینحال درصد قابل توجهی از اسامی روستاها، کوهها، رودهای منطقه تورکی قدیمی است.

درباره کاتب دیوان لغات الترک کاشغری: علی طارمی

اهمیت کتاب دیوان لغات الترک اثر محمود کاشغری برای علاقمندان زبان و ادبیات ترکی آشکار است. این کتاب که به ۴۶۶ ه.ق توسط محمود کاشغری نوشته شده، یکی از قدیمی ترین آثار ترکی_اسلامی است. کتاب نه تنها لغتنامه بلکه فرهنگنامه غنی و جامعی است که ما را با آداب و باورها، ادبیات شفاهی، خوراک و پوشاک، ضرب المثلها، افسانه و اساطیر، جغرافیا و تاریخ ملل ترک در هزار سال پیش از این آشنا میکند. از زمان کشف آن توسط علی امیری افندی کتابشناس شهیر عثمانی و چاپ نخست آن به همت معلم رفعت، ده ها بار و به زبانهای گوناگون ترجمه و منتشر شده است و میتوان آن را مهمترین کتاب ترکشناسی هزار سال پیش قلمداد نمود. جالب اینکه تنها نسخه کشف شده این کتاب به وسیله یک ایرانی ساوه ای الاصل کتابت شده و به دست ما رسیده است و جهان ترک قطعاً وامدار این کاتب گمنام است. ظاهراً در باب مستنسخ این کتاب، تحقیقی صورت نگرفته است و اطلاعات بسیار کمی درباره او وجود دارد. راقم سطور با جستجو در برخی کتب، رد پاهایی ضعیفی از این کاتب گمنام یافته است که اشتراک گذاری آن خالی از فایده نیست:

۱_کاتب دیوان لغات الترک در انجمله کتاب، خود را چنین معرفی کرده است: "محمد بن ابی بکر بن ابی الفتح

گشود. گروهی از عشایر ساکن در منطقه شهر زور عراق امروزی به نام مکرری که به روایتی از طایفه بابان جدا شده بودند، تحت فرمان سیف الدین نامی در اواخر حکومت آق قویونلوها در آذربایجان از اوضاع استفاده کرده جمعی از عشیرت بابان و سایر عشایر کردستان بر سر خود جمع کرده به قلمرو آذربایجان نزدیک شده و در سایه امنیت ایجاد شده توسط امرای تورک منطقه در منطقه طرغای زندگی کوچنشینی خود را ادامه دادند. سیف الدین در ابتدا ناحیه دریاس (امروزه روستای دریاز گفته می شود، این روستا امروزه مرکز دهستان مکرران غربی هست و گفته می شود زیر این روستا شهری است به نام شهر ویران) را از طایفه چابقلوی تورک گرفت. به تدریج اتحادیه ای از عشایر ساکن در این منطقه به «مکرری» مشهور شدند. سیف الدین دو پسر داشت: صارم و بابا عمر. پس از مرگ سیف الدین پسر ارشد وی «صارم» زمام امور ایل را بر عهده گرفت. گفته می شود از زمان صارم بود که نام سووق بولاغ مطرح می شود و این همان نام است که ساجبلاغ شده است. (صمدی، سید محمد، تاریخ مهاباد، انتشارات رهرو ۱۳۷۳، ص: ۱۶) با توجه به وجود ساوجبلاغ دیگری در نزدیکی تهران پایتخت قاجاریه برای مجزا کردن این دو ولایت از هم کلمه «ساجبلاغ مکرری» مصطلح شد.

شمس الدین بیدلیسی در کتاب شرفنامه وجه تسمیه مکرری را چنین می نویسد: «در السنه و افواه مشهور است که سیف الدین نام شخصی حیلۀ کار مکار از آن سلسله پیدا شده و از کثرت استعمال به مکرری اشتها یافت و مکرو هم می تواند باشد.» (شمس الدین بدلیسی، شرفنامه، به اهتمام ولادیمیر ولیامینوف زرنوف، انتشارات اساطیر، ۱۳۷۷، ص: ۲۸۸)

امروزه طایفه تورک مکرری در شمال غربی افغانستان زندگی می کنند. با توجه به اعتقاد جمعی از محققین بر تورک منشا بودن مکرری ها و منتسب به طایفه مکریت، می توان در این مورد، تأمل هم نمود. امروزه وجود دهها اسم روستای تورکی در منطقه آختاجی (بوکان امروزی) و ساوجبلاغ (مهاباد امروزی) یادگاری است از شکوه و عظمت فرهنگی آن دوران آذربایجان در منطقه. علیرغم تعویض اسامی منطقه و تلاش مضاعف امروزی برای تعویض اسامی (مانند غائله

و کتابهای رجالی به دست نیآورده است ولی بر اساس نظر کتابشناسان و زبانشناسان فارسی، آن را مربوط به قرن هفتم هجری میداند. (ر.ک تحسین و تقبیح ثعالبی، ۱۳۸۵، صص ۲۱-۱۹) به نظر میرسد مترجم کتاب تحسین و تقبیح همان کاتب دیوان لغات بوده باشد در این صورت نام پدر بزرگ وی علی بوده که کنیه ابوالفتح داشته است. با تطبیق خط دو کتاب بیشتر میتوان این حدس را آزمون نمود.

۴- گفتنی است در تاریخ چند محمد بن ابی بکر ساوه ای وجود دارد که تنها تشابه اسمی با کاتب دیوان لغات داشته اند و در زمان دیگری میزیسته اند. یکی از نزدیکترین گزینه ها به کاتب مورد نظر ما، شهاب الدین محمد بن ابی بکر بن حسین ساوی است که از قضا در دمشق و در قرن هفتم میزیسته و مقبره اش بنا به روایت تذکره نویسان در گورستان ساوه ای (التربه الساویه) دمشق بوده است ولی او را متوفی ۶۵۵ ه.ق دانسته اند. (ر.ک القلائد الجوهریه فی تاریخ الصالحیه، محمد بن طولون، بتحقیق محمد احمد دهمان، القسم الاول ص ۳۳۵) اگر این تاریخ وفات درست بوده باشد، علیرغم تشابه اسمی و زیست همزمان در شهر دمشق، او نیز نمیتواند همان کاتب دیوان لغات بوده باشد چراکه ۹ سال پیش از استنساخ دیوان لغات وفات کرده است.

باری شاید با جستجوی بیشتر در کتابها، هویت کاتب دیوان لغات الترك بیشتر آشکار شود.

۶ مرداد ۱۴۰۳

زبان مادری

محسن رنانی

استاد اقتصاد دانشگاه اصفهان

ما در طول هفتاد سال گذشته فرزندان نزدیک به نیمی از جمعیت کشور، یعنی اقوام غیرفارسی زبان کشورمان، را مجبور کرده ایم که از سال اول

دبستان زبان فارسی بیاموزند و به زبان فارسی آموزش ببینند. فاز صفر توسعه در هر کشوری در دوران کودکی،

الساوی ثم الدمشقی". کاتب بنا به توضیحش در دنباله این سطور، کتاب را در ۲۸ شوال سال ۶۶۴ ه.ق یعنی حدود ۲۰۰ سال بعد از تصنیف کتاب توسط کاشغری و از روی نسخه ای که به خط خود کاشغری بوده است، استنساخ کرده است. (ر.ک دیوان لغات الترك- نسخه محفوظ در کتابخانه علی امیری- کتب عربی- شماره ۴۱۸۹ صفحه آخر) از این معرفی، پیداست که نام او محمد، نام یا کنیه پدرش ابوبکر، نام یا کنیه پدر بزرگش ابوالفتح بوده است. اصلیت کاتب از شهر ساوه بوده که سپس در دمشق ساکن شده است. ممکن است مهاجرت ساوه ای به دمشق مانند بسیاری از مهاجرتهاى زمانه اش بخاطر در امان ماندن از حملات مغولان بوده باشد چراکه دمشق در آن زمان در قلمرو مماليك است و مصون از حملات مغولان بوده است.

۲- محمد ساوه ای در کار کتابت و استنساخ کتاب بوده است و شاید شغل او همین بوده است و کتابهای دیگری نیز کتابت کرده است از جمله کتابی به عربی با عنوان "المغنی فی الانبا عن غریب المذهب و الاسماء" تألیف عمادالدین اسماعیل موصلی معروف به ابن باطیش نیز به خط او باقی است که کاتب در انجامه کتاب خود را "محمد بن ابی بکر بن ابی الفتح الساوی" معرفی میکند و کتاب را باز در سال ۶۶۴ ه.ق استنساخ کرده است. این کتاب به عربی بوده و موضوع آن فقه مذهب شافعی است. خط کتاب المغنی کاملاً با خط دیوان لغات تطبیق میکند. (ر.ک کتاب المغنی ابن باطیش به تصحیح مصطفی عبدالحفیظ سالم، ۱۹۹۱، ج ۱- مقدمه صص ۷۸-۷۷ نیز انجامه نسخه خطی المغنی محفوظ در کتابخانه فاح استانبول به شماره ۴۴۸۸)

۳- کتابی با عنوان "تحسین و تقبیح" وجود دارد که در اصل تألیف عبدالملک ثعالبی است و به عربی بوده و مترجم فارسی آن "محمد بن ابی بکر بن علی الساوی" میباشد. ترجمه فارسی این کتاب در سال ۱۳۸۵ توسط عارف احمد الزغول تصحیح و در تهران به چاپ رسیده است. مترجم (محمد ساوی) در ابتدای کتاب، خود را الکاتب معرفی کرده است. نسخه منحصر بفرد کتاب به خط خود مؤلف در کتابخانه فاتح به شماره ۳۷۱۶ محفوظ است. زمان و مکان ترجمه کتاب مشخص نیست و مصحح آن در مقدمه کتاب مینویسد شرح حالش را در تذکره ها

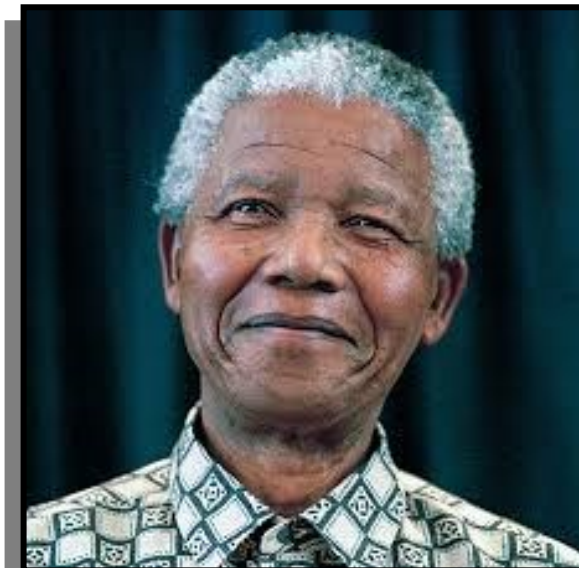
یادگیری و تحلیل آن برویم. وقتی ما کودک را از فضای زبان مادری خارج می‌کنیم و او را وارد آموزش اجباری زبان فارسی می‌کنیم، او هنوز در فرایند یادگیری کاتالیک زبان مادری به نقطه شکوفایی، یعنی نقطه حداکثری قدرت تکلم و ادراک نرسیده است، یعنی آن بخش از احساسات و عواطفی که باید به کمک زبان مادری به طور کامل تکامل یابد، کامل شکل نمی‌گیرد و بنابراین عملاً روند رشد قدرت تکلم به زبان مادری در کودک، در جایی متوقف می‌شود و بنابراین زبان درونی کودک که همان زبان تفکر او نیز هست به حداکثر ظرفیت خود نمی‌رسد. سپس این کودک مظلوم باید برای سالها با تحمل مشقت فراوان نخست زبان فارسی را بیاموزد و بعد توانایی تفکر در زبان فارسی را در خود تقویت کند. این همان ظلمی است که ما هفتاد سال است به کودکان اقوام ایرانی غیرفارسی زبان می‌کنیم و آنان را در رقابت کسب فرصت های اجتماعی و اقتصادی با فارسی زبانان در موقعیت نابرابر قرار می‌دهیم.

در واقع ما با تحمیل آموزش زبان فارسی، فرایند تکامل ذهنی و شخصیتی نزدیک به نیمی از جمعیت کشور خود را برای چند سال گُند یا متوقف می‌کنیم و فرصت های آنان را به سود کودکان فارسی زبان، تخریب می‌کنیم. و بدین ترتیب فرصت های عمومی حضور در فرایند توسعه در استانهایی که جمعیت آنها غیرفارسی زبان است را فرو می‌کاهیم. شاید بخشی از شکاف و عدم توازن توسعه که میان استانهای مرکزی و استانهای مرزی کشور وجود دارد ناشی از همین مساله باشد. یعنی با وجود آن که در گذشته بودجه های مناسبی برای توسعه برخی استانهای محروم اختصاص یافته است اما آن استانها همچنان محروم مانده اند. در واقع ممکن است ما عملاً با تحمیل زبان فارسی به کودکان استانهای دو زبانه، یک وقفه چند ساله در فرایند شکل گیری شخصیت و توانایی کودکان این مناطق ایجاد می‌کنیم و همین آغازی بر توزیع ناعادلانه فرصت ها بین منابع باشد. علاوه بر همه بی‌عدالتی‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دیگر، این شکل از بی‌عدالتی آموزشی نیز یک بی‌عدالتی ویرانگر است که ما در هفتاد سال گذشته، بی‌سروصدا و آرام بر اقوام ایرانی غیرفارسی زبان تحمیل کرده ایم.

در دبستان و پیش دبستان، شکل می‌گیرد. هر چه ما برای آینده کشورمان می‌خواهیم، باید بذر آن را در این سنین بکاریم. ما با تحمیل آموزش زبان فارسی به کودکانی که زبان مادری‌شان فارسی نیست، آنان را با یک توقف چند ساله در حساس‌ترین سالهای عمر در فرایند اجتماعی شدنشان روبه رو می‌کنیم. این که ۶۷ درصد مردودی دانش‌آموزان پایه یک و دوی دبستان متعلق به ۹ استان دو زبانه کشور است، موید چنین مشکلی است. کودکان ایرانی غیرفارسی زبان وقتی سرانجام با زبان فارسی کنار می‌آیند و آن را یاد می‌گیرند که سنین کودکی را از دست داده اند. سنینی که سرنوشت ساز ترین دوره برای یادگیری و تمرین ویژگی‌هایی است که بعداً برای حضور موثر و مستمر در فرایند آفرینش توسعه، مورد نیاز است. ما توجه نکردیم که زبان مادری، تنها زبان سخن گفتن نیست، زبان عاطفه، زبان احساس و زبان زندگی فرد است. زبان مادری زبان درونی انسان‌هاست و فرایند تفکر نخست به زبان درونی هر فرد رخ می‌دهد و سپس به زبان گفتاری او ترجمه می‌شود. مطالعات نشان داده است که در گروههای جمعیتی دو زبانه‌ها اگر زبان مادری را خوب یاد گرفته باشند، مغز آنان در پردازش اطلاعات هیجانی و حوزه دریافت معنایی توانایی بیشتری دارد. در واقع ما با عدم آموزش زبان مادری و تحمیل زبان فارسی به کودکانی که زبان مادری آنها فارسی نیست، در همان سنین کودکی، تکامل زبان درونی و زبان تفکر آنان را متوقف می‌کنیم و آنان با تحمل فشارهای روانی و روحی زیادی و با چند سال تاخیر، سرانجام می‌توانند به زبان تحمیلی جدید، تفکر کنند و سخن بگویند. اما آنچه در این میان از دست رفته است فرصت های تکامل ابعاد پرورشی و وجودی آنهاست که توانایی های ارتباطی و توسعه آفرینانه آنها را شکل می‌دهد.

نکته مهم این است که زبان یک پدیده یا سامانه کاتالیک است. یعنی پدیده‌ای است که به طور طبیعی و بدون مداخله آگاهانه بشر ساخته شده و تکامل یافته و به نظامی خود انگیزه رسیده است. در پدیده های کاتالیک، ما اول استفاده و کاربرد آنها را می‌آموزیم بعد آنها را تحلیل و اجزاء آنها را شناسایی می‌کنیم. اگر زبان یک پدیده کاتالیک است پس نخست باید از آن استفاده کنیم و ظرفیت استفاده از آن را به حداکثر برسانیم و بعد سراغ

سی‌ویژگی برجسته نلسون ماندلا دکتر محمود سریع القلم

۱۶- بر تدوین قانون اساسی آفریقای جنوبی، دقیق نظارت کرد: سندی که تحسین جهانیان را به همراه داشت؛
۱۷- می-گفت بهترین روش شناخت یک کشور، شناخت وضعیت زندانهای آنست
۱۹- هر که او را ملاقات کرد گفت: ماندلا با دقت و علاقه گوش می-کند؛
۲۰- هر چه از او تمنا کردند، کاندید دوره دوم ریاست جمهوری نشد. فقط پنج سال رئیس جمهور بود؛
۲۱- نام بیوگرافی خود را گذاشت: راه طولانی آزادی؛
۲۲- به طور واقعی و پایدار، متواضع و از خود گذشته بود
۲۴- قدرت و لذت از قدرت بسیاری از رهبران آفریقایی را آلوده کرد. ماندلا فراتر از همه آنها عمل کرد و چهره ماندگار تاریخ شد؛
۲۵- معتقد بود آموزش، مؤثرترین روش تغییر جهان است؛
۲۷- از ۲۵۰ دانشگاه و مؤسسه، جایزه صلح و دکترای افتخاری گرفت؛

۲۸- به خاطر محبوبیت جهانی، سازمان ملل، ۱۸ جولای هر سال (روز تولد او) را به عنوان روز بین-المللی نلسون ماندلا ثبت نمود؛
۲۹- هم انسان شریفی بود و هم سیاستمدار بود؛
۳۰- می-گفت: مرا با موفقیت -هایم نسنجید بلکه با تعداد دفعاتی که سقوط کردم و مجدداً برخاستم ارزیابی کنید.
درنهایت ماندلا هیچگاه جهت گول زدن افکار عمومی نه دم از اسلام و نه دم از قرآن و..... نزد

تغییر نام و فارسیزاسیون ۳۰ مورد از اسامی روستاهای بین تبریز و صوفیان (قدرت ابوالحسنی ساغالان)

اسم یک مکان (توپونیم) نشان میدهد، هویت بخشان به آن محل و ساکنین اولیه آنجا از کدام قوم بوده است. از اینرو، جهت تحریف نشدن گذشته تاریخی و حفظ هویت ساکنان اولیه مکانها، بایستی از اسامی خاص و بومی آنها بدقت محافظت گردد. ولی در ایران، بعد از به قدرت رسیدن رضاخان پهلوی و حاکم شدن فارسها در حدود یکصد سال پیش، سیاستهای شوونیستی فارسیزه کردن توپونیمهای غیرفارسی رواج داشته است. درحال حاضر هم

۱- ۶۷ سال برای مبارزه با نژادپرستی آفریقای جنوبی تلاش کرد؛
۲- ۲۷ سال زندانی کشید. ۱۸ سال آن را در زندانی با ابعاد: ۷۰/۲ * ۱۰/۲ متر؛
۳- معتقد بود نفرت، مانع فکر کردن منطقی می-شود؛
۴- پس از آزادی از زندان، از مردم خواست از سفیدپوستان انتقام نگیرند و آنها را ببخشند؛
۶- از زندان، به صورت مکاتبه ای، لیسانس حقوق خود را از دانشگاه لندن گرفت؛
۷- به مردم گفت: اگر می-خواهید با مخالف به صلح برسید باید با او کار کنید و با او شریک شوید؛
۸- معتقد بود سخت-تر از تغییر جامعه، تغییر خود است
۱۱- کنترل عمیقی بر احساسات و رفتار خود داشت؛
۱۲- در مراسم تحلیف ریاست جمهوری، از زندان بان خود (Christo Brand) به عنوان مهمان ویژه دعوت کرد؛
۱۳- وقتی رئیس جمهور بود، از قاضی که (Percy Yutar) او را به اعدام محکوم کرده بود برای شام دعوت کرد؛
۱۴- معتقد بود تا فقر از میان نرود، آزادی بدست نمی-آید؛
۱۵- توان قابل توجهی در اجماع سازی میان نیروهای مختلف سیاسی را داشت؛

- ۲۳ (آشاغی گومانا: گمانج سفلی
 ۲۴ (یوخاری گومانا: گمانج علیا
 ۲۵ (آشاغی مایان / آوالان: مایان سفلی
 ۲۶ (یوخاری مایان: مایان علیا
 ۲۷ (آشاغی آلوار: الوار سفلی
 ۲۸ (یوخاری آلوار / اسکی آلوار: الوار علیا
 ۲۹ (خوجا دیزه: خواجه دیزج
 ۳۰ (قیزیل دیزه: قزل دیزج
 تبریزیم ای جان جانان تبریزیم!

نسل کشی (قرون وسطایی و مدرن) رح-حنیف اوغلو

شاید شما هم با دیدن تیتراژ این نوشته ذهنتان به طرف فجایعی است که این موجود دو پا در حق هم جنسان خود مرتکب شده، بیافتید.

بلی درست است، اما امروزه نسل کشی به شیوه قرون وسطایی کمتر اتفاق می افتد. از شنیع ترین نسل کشی های فیزیکی قرن حاضر می توان به نسل کشی سربرنیتسا در بوسنی اشاره کرد که بیش از ۸۰۰۰ نفر مرد و پسر فقط به جرم مسلمان بودن قتل عام شدند و دیگری مربوط به جنایت ارمنه در خوجالی می باشد که بیش از ۶۰۰ نفر بجرم تورک و مسلمان بودن به صورت وحشیانه قتل عام شدند و یا کشتار بیش بیست هزار انسان بیگناه در آذر ۱۳۲۵ در آذربایجان بجرم درخواست حقوق انسانی بدست دژخیمان پهلوی نمونه های از قتل عام

میتوان گفت، اغلب اسامی رسمی شهرها و روستاهای مناطق ترک نشین ایران از جمله آذربایجان، جهت دوختن هویت فارسی به آنها فارسیزه گشته اند و سعی شده است، اسامی جدید جعلی و فارسیزه را کم کم بین مردمان رواج داده، اسامی اصیل و بومی کهن ترکی آنجاها را به نسیان بسپارند.

موضوع تغییر نام و جعل گفته شده بالا، در اسامی روستاهای بین تبریز و صوفیان کاملاً مشهود می باشد که به سی مورد از اسامی بومی و اصیل به همراه نام رسمی و جعلیشان در زیر اشاره میگردد:

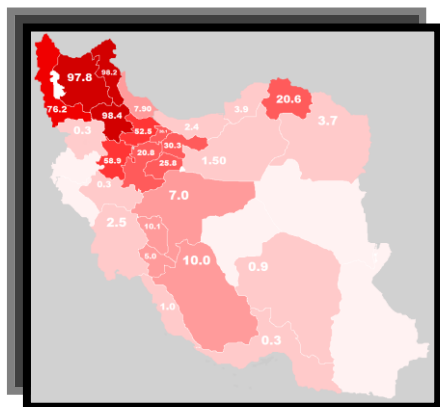
- ۱ (ساغالان: سهلان
- ۲ (نادارلی: نظرلو
- ۳ (هورلان: هارونیه
- ۴ (ایسمی کمر: سفید کمر
- ۵ (نمتوللا: نعمت الله
- ۶ (زینوو: زیناب
- ۷ (سهسن دیزه / سرکن دیزه: سرکند دیزج
- ۸ (آلیشا: علیشاه
- ۹ (ساروانقولو: ساربانقلی
- ۱۰ (کول آوا: گل آباد
- ۱۱ (کوندور: کندرود
- ۱۲ (قوم تپه: قم تپه
- ۱۳ (خوجا میرجان: خواجه مرجان
- ۱۴ (اوست چیلله خانا: چله خانه علیا
- ۱۵ (آشاغی چیلله خانا: چله خانه سفلی
- ۱۶ (پردیل: پردل
- ۱۷ (زئیناوا: زین آباد
- ۱۸ (داش ایسپیران: سفیدان عتیق
- ۱۹ (یئنگی ایسپیران: سفیدان جدید
- ۲۰ (گول آخیر: گل آخر
- ۲۱ (کووهول: کهل
- ۲۲ (مینه ور: منور

❖ اکنون چنان تبلیغ شده که هر کس از سلطه زبان فارسی انتقاد کند گویی به اصول دین اهانت کرده و از هر طرف مورد حمله قرار می گیرد.

امروزه چاپ و نشر کتب تورکی تقریباً غیرممکن شده، رسانه های بصری و ارتباط جمعی به زبان فارسی و فارکی برنامه پخش می کنند و عده ای همانند لاشخور بالای سر جسم نیمه جان زبان تورکی، نابودی هویت ملت آذربایجان انتظار می کشند.

❖ دوستان عزیز افزایش آگاهی عمومی و مطالبه همگانی قویترین سلاح ما در مقابل انحصارطلبان است. با اتحاد و همدلی، ان شاءالله به زودی ثمره یک قرن مبارزه با خودکامگی و فاشیستها را خواهیم چید.

~چگونگی زوال و حذف تدریجی تورکان از اقتدار سیاسی در ایران سعید مینایی

می دانیم که بعد از اسلام حاکمان تورک اسلام را پذیرفته و هزار سال بر این جغرافیا و قلمرو البته با وسعتی وسیع تر حکمرانی کرده اند. سلاطین سلجوقی دروازه های آنادولو را برای تورکان و فتح استانبول از امپراتوری بیزانس گشودند. و سایر سلسله های تورک نیز خدمات زیادی برای بسط تمدن شرق و دنیای اسلام ایفا نمودند. این سلسله ها زبان و فرهنگ سایر اقوام را نابود نداشتند که هیچ، بلکه به شاعران و ادیبان آنان خلعت و پاداش هم اعطا نمودند. همچون سلطان محمود غزنوی که به فردوسی چنین کرد در قبال شاهنامه. این روند حکمرانی ادامه داشت تا زمانی که قدرت های استعماری پا به عرصه

فیزیکی انسانها است. این جنایات مشمئز کننده، با همه زشتی خود فقط یک نسل را درگیر می کنند و برای نسلهای آینده فقط بصورت خاطره غم انگیز و درس عبرت باقی می ماند.

این نوع کشتارها از نظر وجدانهای بیدار بشری محکوم است اما قتل عام پلیدتر از آنها وجود دارد. قتل عام فرهنگی.

در این نوع کشتار هویت و کیستی یک ملت هدف شیطان صفتان انسان نما قرار می گیرد. از این نمونه ها موارد زیادی می توان نام برد. اقدامات استعمارگران در قاره آمریکا و یا برنامه هایی که توسط روسیه تزاری و شوروی کمونیست با ملل تحت ستم انجام می گرفت در این حیطه قرار می گیرند.

ملموس ترین قتل عام فرهنگی برای ملت ما برنامه هایی است که در طول یک قرن اخیر توسط پالانیها شروع شده و امروزه هم بی کم و کاست اجرا می شود. این برنامه شنیع در چند بخش بصورت موازی صورت می گیرد.

الف) جدا کردن مردم از تاریخ مشعشع خود. در این بخش جریان منحنط ایرانشهری با تکیه بر قدرت نظامی، شروع به نابودی بناهای تاریخی و " هر آنچه حکومت های تورک را به یاد مردم بیاندازد " کردند. در مرحله بعد شروع به تغییر اسامی روستاها، مناطق، شهرها و حتی محلات نمودند. ساوجبلاغ به مهباد، تیکان تپه به تکاب، ساری داش به سردشت و.... تبدیل شدند. هنوز تورکی زدایی با سرعت تمام در حال انجام است.

ب) در گام بعدی شروع به تاریخ سازی برای ما کردند و زبانی بنام " آذری " خلق شد. با این اختراع کسروی، دستگاه تبلیغاتی ادعا کردند که ای تورکها! شما نمی دانید که تورک نیستید. باید به اصل خود (آذری) که آنها شاخه ای از زبان پارسی است برگردید.

ج) همزمان توهینها به تورکها بصورت سیستمی شروع شد و هدف فقط جدا کردن ملت آذربایجان از جهان تورک بود. (هویت زدایی) د) زبان تورکی قدغن شد، کتب تورکی سوزانده شدند، آموزش اجباری زبان فارسی، به بهانه سواد آموزی، آخرین مرحله دولت-ملت سازی دروغین نظام سلطه بود.

چرا که این اقدامات انجمن غیبی تبریز و ارازل و اوباش مسلح که در راس آن ستارخان قرار داشت و هدف انتقام گیری برادرش هم در میان بود آشوب و بی نظمی را به کل ایالات ممالک محروسه کشانده بود. وقتی اوضاع چنین شد شاه دیگر توان اعمال حاکمیت در ایالات را از دست داد. سردار اسعد بختیاری که در لندن بود بلافاصله پس از گرفتن دستور برای فتح تهران و خلع محمد علی شاه به ایران بازگشت و قشون خود را به سوی تهران حرکت داد.

پیرم خان نیز محمد ولی خان تنکابنی را متقاعد به حرکت به سوی تهران نمود. این اقدامات در حالی صورت می گرفت که ستارخان آذربایجان را به هرج و مرج کشانده و مشغول جنگ با قشون دولتی قاجار بود. در این اوضاع تهران سقوط نموده و به دست سردار اسعد بختیاری، پیرم خان ارمنی داشناق، و محمدولی خان تنکابنی شمالی فتح می گردد. سردار اسعد وزیر جنگ می گردد، محمد ولی خان تنکابنی صدراعظم (نخست وزیر) پیرم خان ارمنی هم رئیس نظمی. و کماکان ستار قازداغی هم در تبریز مشغول جنگ با قشون قاجار است! بعد از فتح تهران ستارخان هر گونه منصب و مقامی را رد می کند و خواهان قطعه زمینی در بابا باغی تبریز می شود که در آنجا زراعت کند!! و بعد از این اقدامات هم از سوی انجمن ایالتی لقب سردار ملی می گیرد. سابقا وقتی سفرای روس و انگلیس هم به سراغش آمده بودند گفته بود که من رهبر مشروطه نیستم، من فقط سگ پاسبان مشروطه هستم رهبران علمای اعلام نجف هستند!.

سوال این است که این راهزنان و اراذل اوباش به سرکردگی ستارخان نزدیک به سیزده ماه به صورت مسلحانه با قاجارها جنگیدند که موقع دفاع و تصاحب اقتدار سیاسی تورکان بگویند من چشم داشتی به قدرت ندارم و تنها قطعه زمینی برای کشت و زرع کردم کافی است؟! یک دولت هزار ساله را به زیر بکشیم خودمان صاحبش نگردیم و بگوییم ما سهمی از قدرت خواستار نیستیم؟! بله ما قافیه را اینگونه و سالها پیش باخته ایم و برای برگشت به شرایط پیشین بایستی هزینه ها بپردازیم ۳۱/۶/۱۴۰۰

qaynaq : @yekansasi98

وجود گذاشتند و این قدرت های استعماری دو امپراتوری عثمانی و قاجار را برای پیشبرد اهداف استعماری شان مانعی بزرگ دیدند. و بدین جهت برای زوال و نابودی این دو امپراتوری تورک به جان کوشیدند. آنان دسیسه هایی چون ایجاد قیام و انقلاب ها در منطقه بالکان، بلغارستان، صربستان و در نهایت ایجاد جنبش های مشروطه خواهی را در جهت بستر سازی برای سقوط اقتدار از دست تورکان طراحی و پیاده نمودند. البته این اهداف را به دست عوامل فراماسونری خویش عملیاتی می ساختند.

دولت عثمانی و سلطان عبدالحمید ثانی با درایت خود تسلیم این شعارهای عوام فریبانه نگردید و این طرح و شعار مشروطه خواهی در عثمانی به شکست انجامید. ولی در ممالک محروسه قاجار به دلیل بی درایتی نسل روشنفکران آن زمان و مسلح نمودن ارازل اوباش تبریز به دست سید حسن تقی زاده های فراماسون که از سفارت و قنصلگری انگلیس ارتزاق نموده و خط می گرفت اشخاصی چون ستارخان و... مسلح گردیدند که دانسته یا ندانسته نقش بازوی مسلح را برای پیشبرد این اهداف با شعار مشروطه خواهی و در اصل به زیر کشیدن اقتدار قاجاریه بازی نمایند.

با اینکه اقبال السلطنه ماکویی محافظ مرزهای غرب کشور از زمان حکومت صفویه و شجاع اولدوله حاکم مراغه و فرمانده وقت قشون قاجار بارها به امثال ستارخان اخطار داده و گوشزد نمودند که مشروطه خواهی ظاهر مسئله است که شاهان قاجار هم سابقا آن را به رسمیت شناخته اند. اصل مسئله و نیت و هدف از این اقدامات آشوبگرانه به زیر کشیدن دولتداری هزارساله از دست ما تورکان و حاکم گردانیدن دولتی غیر تورک است ولی ستارخان باز هم دست از سلاح و خشونت نکشید. به ماکو قشون فرستاد برای رویارویی با اقبال السلطنه، حیدر خان عموغلوئی کمونیست نیز محمد علی شاه، امین السلطان صدراعظم، حاکم مرند و... را ترور نمود که محمد علی شاه جان به در برد. بدین طریق چنان هرج و مرجی در کشور ایجاد کردند که شجاع الدوله مامور به سرکوبی این اقدامات گردید و با خارج شدن قسمت اعظم قشون قاجار از تهران به سمت آذربایجان برای خاتمه دادن به این غائله بستر و شرایط برای فتح تهران مهیا شد.

عراق تورکمان ادبیاتی İRAQ TÜRKƏN ƏDƏBİYYATI

تلغفر باغلارینین میوه سی

شاعر یازار : جاسم بابا اوغلو

(اُورج ئە وی باغی ، افندی ئیوی باغی ، بابالار باغی ،
باکله باغی ، بیشار ئە وی باغی ، بایراملی باغی بقوزلی
باغی ، تآبولی باغی ، جعفرلی باغی ، جبرائیلی باغی ،
جنیلی باغی ، جلبلار باغی ، چولاغلی باغی ، حیولی
باغی ، حیدرلی باغی ، حجی لر باغی ، خوش خبرلی
باغی ، خانملی باغی ، خالد ئیوی باغی ، خلیف
پارچاسی باغی ، داودلی باغی ، سیدلر باغی ، سلولی
باغی ، سیلیلی باغی ، شحادلی باغی ، شیخلر باغی ،
شفولی باغی ، شارفلی باغی ، شیخلر باغی ، شرولی
باغی ، علی گله لی باغی ، علی إبراهیم لی باغی ،
عجملی باغی ، عمر اغا باغی ، علوشلی باغی ، عصمان
ئە وی باغی ، عزاملی باغی ، عبادی ئە وی باغی ،
عبدلر باغی ، عربولی باغی ، علی ئە وی باغی ، عرب
بوشلی باغی ، عرنه لی باغی ، عکریشلی باغی ،
عنترلی باغی ، عبی لی باغی ، فطولی باغی ، فارس ئە
وی باغی ، فرحاتلی باغی ، فرج ئیوی باغی ، فنوشلی
باغی ، قورای لی باغی ، قوجه لی باغی ، قلی لی باغی
، قره باش ئە وی باغی ، قلوز ئە وی باغی ، قصابلی
باغی ، قارالی باغی ، لیلی لار باغی ، مرادلی باغی ،
میزوارجی باغی ، موراجلی باغی ، مروشلی باغی ملالی
باغی ، میرزالی باغی ، مستک ئە وی باغی ، نظرلی
باغی ، نجارلی باغی ، نبی لی باغی ، هابشلی باغی ،
ورقه لی باغی ، واویلر باغی ، ورور ئە وی باغی ،
یاغوبلی باغی)

چوخ مللت وار آدلارین بیلما دوغیم ایچین آدین ذکر
ایتمادیم ، و تلغفر باغی ایچینده اولان اغاچلار ان
چوخو (انجیر اغاجی و نار اغاجی) چوخ اشتهر ایدان
بونلاردی ، أما ایپیدان اغاچلار وار (توت اغاجی و

تلغفر تورک دیاری وشاعرلر دیاری او ییرده قلعه
اولدوغی و صو باشی اولدوغی ایچین او ییری و
اطرافی یاشیل اولوب ، تلغفرده تورک مللتینین
یاشادوغی ییردیرو باغلاری و بوستانلری وار ، چونکی
اسکی گونلرده مللت حیاتی اصاندیدیر (اکین بیچین)
ایداردیله باغدان میوه اکیب و داریب یاشاردی او زمان
بو باغلارا و گلستانلره خزمت ایدوب اوندان بار
ییاردیله .

تلغفر شهرینین باغلاری و گلستانلاری تقریبی
(۲۷،۵۰۰) متر مربع دیر شهرین جنوبنادی ، بو
باغلارین ییری اسکی دان خورمالغییدی تلغفردا
صونردا اکتدیلهار میوالار باغ بوستان اولدی چونکی
(طوپراغی یمشاغ و صویو شیرین دیر) تلغفردا اولان
مللت لارین هر کسین بیر یا یکی میشاره سی وار بو
باغلارین ییرینده ، بیر نمودج ویرالیم تلغفر مللتی نین
باغلارین آدلاری :-

۱۰- قارا قیزلر اغاجی رنگی بانکلی اولور ایکی اوج شکل , ان تیس بیشان اوزودیر .

۱۱- قیزلر اغاجی رنگی قرمز و صاری جیزیغلی اولور .

۱۲- قاسیپ قاره اغاجی رنگی زیل قارا صیرنچاق اولور .

۱۳- صاری اغاج رنگی اچوق صاری اولور , دییه لر حلوه اغاجی .

۱۴- یاشیل انجیر رنگی صاری اولور , اغ اغاج کیبی اولور , از بیشار لذاتلی اولور .

نار (انار) اغاچلارین میوه سینی تییین (نوعین) بیلیندیرم , نیجه شکلدی باخالییم :-

تتار (انار) اغاجی نین آدی تفصیلی

۱- حمدانی اغاجی رنگی قرمز اکمه لی , قرمز چه دانالی

۲- دیوه دیشی ده ناسی بویوک قرمز و اغ اولور .

۳- طوخمسیز اغاج تورش اولور ده ناسی صافی صودیر طوخمسیز .

۴- گوک اغاج افقه قابوقلی گورسانیر ده ناسی .

۵- ککره شیرین نه قدر بیشارسه ده ناسینده صو اولماز .

۶- دونا قاری اغاجی چوخ تورش اولور , چوراکنن قدیری ایداردیلر .

۷- قاطر باشی ده ناسی اغ و قرمز اولور .

۸- قیزیل بوین اغاجی چوخ تورش اولور , اما لذاتلی اولور .

۹- قرغه سانی اغاجی ده ناسی قرمز تورش اولور .

۱۰- قرمز جه دانالی اغاجی ده ناسی قرمز و اغ اولور , حمدانی اغاجی کیبی .

۱۱- قرمز شیرین ده ناسی شیرین قرمز اولور .

۱۲- مییز اغا جده ناسی مییز لذاتلی اولور .

توت اغاچلارین میوه سینی تییین (نوعین) بیلیندیرم , نیجه شکلدی باخالییم :-

توت اغاجی نین آدی تفصیلی

۱- آغ توت توت ده ناسی بویوک و اغ اولور .

۲- قاره توت توت ده ناسی بویوک و قارا اولور .

۳- قوین توتو توت ده ناسی بویوک و مور (بنفش) رنگی اولور .

العراق - تلغفر شهری

مشمش (اریک) اغاجی , اندگول اغاجی , زیتون

اغاجی , بعضی خورما اغاجی (دیدوغیمز کیبی ان

چوخو انار و اینجیر بو اغاچلر یاپراغلاری اچار و میوا

باشلار ویرماغه بهارین آخیر آیی (مایس

ایینده) (ایران ده مرداد ماهینده) یعنی یاز

موسمیندا بیشار بیشینجی و التینجی و سکیزنجی و

طقوزنجی اییدا بیتر , بو باغلارین میواسینی صاحبلی

داروب دوشوروب بازاردا ساتالر و دورت اطرافه

تسویق اولیر بو میوه لر ساتیلیر (تلغفر بازاریندا و

موصل بازاریندا و سنجار بازاریندا) چوخ یللردا بغداد

شهریندا بازاردا ساتیلیردی .

بو باغلاردا چوخ انسانلر وار طوپراغ و اغاچ حالیندان

بیلیر (اکالر و تارییچ ایدارلر قوقمیش و قوروموش

اغاچلاری کاسالر داها گوجوک اغاج اکالر هر شیء

زمانیندا) .

بو کوزه ل باغلاردان نه قدر یازارسم و نه قدر دییه

رسم هیچ حسابه کلمز , بو باغلارین یاشلیغی تلغفری

بازامیش رنگلی ایلامش بهاری سارین یازی میوه لی

اولیر . بو شکله تلغفردا اولان بعضی میوه لرین آدینی

اشاغیده بیان ایدالییم :-

اینجیر اغاچلارین میوه سینی تییین (نوعین)

بیلیندیرام نیجه شکلدی باخالییم :-

اینجیر اغاجی نین آدی تفصیلی

۱- اغ اغاج ره رنگی اچوق صاری اولور .

۲- أحمد قاره اغاجی رنگی قارا اولور .

۳- اسلام اغاجی ره رنگی اچوق قرمز کیبی اولور .

۴- اوزون اوزون اغاجی رنگی صاری اولور .

۵- پیس قاره رنگی افقه قارا و دائری اولور .

۶- تابش قارا رنگی افقه قارا و صاری اولور , اسلام

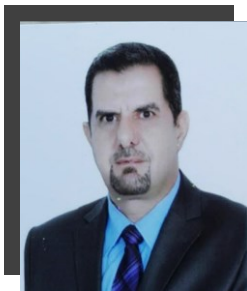
اغاجی اینجیری کیبی .

۷- جونوخ قاره اغاجی رنگی قارا اولور .

۸- دییری اینجیری رنگی اچوق یاشیل اولور .

۹- شور قاره اغاجی رنگی قارا اولور , احمد قارا

اینجیری کیبی .

شاعر ادیب عسکر عرفانی نصیحتلر

دینی دوکان ایده ن کیمه.. اینانما
اهلی ایمان اولماغیندا گومان وار
قوی او اوّل یانسین ، سن اوّل یانما
چونکی قربان اولماغیندا گومان وار

ایلمه شکایت اویناغ دوستوندان
قاخ سیلکین بو تیزی قاخ سیلک ئوستوندان
قورت عبا تیکترب قویون پوستوندان
قورتون چوپان اولماغیندا گومان وار

مجلسلرده دیل اوزاتماسین قورناز
أر بیلینیر قاخاندا طوفانلا توز
میداندا قلینجن صاخلايان دلباز
بیل پهلوان اولماغیندا گومان وار

هر کیمین دوشمانی شیطان اولمایان
شیطان ایله نفسی دوشمان اولمایان
یاپتغی خطایا پیشمان اولمایان
بیل کی انسان اولماغیندا گومان وار

قویما ایلان زهیر قاتسین بالینه
قوی قیراودا پیشمان اولسون حالینه
گون دؤنرسه شاهمارانین دالینه
خلقن آمان اولماغیندا گومان وار

أصیل اتلار ایله قاطیر واریسه
تمیز طایلار ایله قوتور واریسه
قازی نین جیبینده بالطر واریسه
حقین میزان اولماغیندا گومان وار

جاهیللرین مجلسینده اونوتمه
عرفاننی جهالت ایله قاتمه
خارا دالالانان گوله آل اتما
خارین گولشان اولماغیندا گومان وار

ای ادیب دور دوشون بو نه دوراندی
صانکی کی گون صورا آخر زماندی
بو زمانن یاخون دوستی دوشماندی
یادین دوشمان اولماغیندا گومان وار

العراق - کرکوک

شاعر صلاح الدین کوزه جی آه گیجه لر

کیپرگی کیپرگه چاتمام گیجه لر
خیالین فکریمدن اتمام گیجه لر
صبحه ده ک قالیریم یاتمام گیجه لر
انسیزین بیر گون گل حالیمی گور سن
یوقسه گیت هر کسدن حالیمی صور سن

شارقیدیر دیلیمده اسمین گیجه لر
ایمندن بوراقمام رسمین گیجه لر
دینجه لمم دورتده بیر قسمین گیجه لر
انسیزین بیر گون گل حالیمی گور سن
یوقسه گیت هر کسدن حالیمی صور سن

ده للی تک گزاریم اوزون گیجه لر
یادلاریم ماه اوزون گوزون گیجه لر
بال تاتلی او شیرین سوزون گیجه لر
انسیزین بیر گون گل حالیمی گور سن
یوقسه گیت هر کسدن حالیمی صور سن

عشق اودو باغیریمی داغلار گیجه لر
گوز یاشیم سیل گیبی چاغلار گیجه لر
حالیما ملکلر اغلار گیجه لر

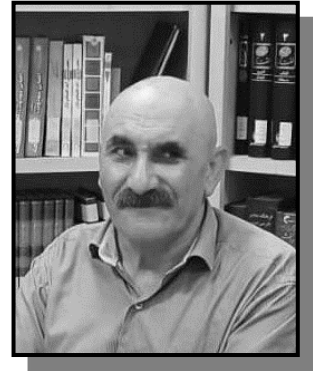
انسیزین بیر گون گل حالیمی گور سن
یوقسه گیت هر کسدن حالیمی صور سن
العراق - کرکوک

میلی – دموکراتیک ادبیاتیمیز

MİLLİ – DEMOKRATİK ƏDƏBİYYAT

صدیار وظیفه ائل اوغلو

اؤیره‌نن، دئموکرات بیر اینسان کیمی یئتیشه‌ن عالیمدیر. شعرلرینده درین فلسفی دوشونجه‌لر اولدوغو اوچون خالق آراسیندا سئویله‌ن بیر شاعری‌دیر. مودئرن شعرلرینی «وارلیق» و سونرا چاپ اولان شعر مجموعه‌لرینده درج ائتدیرمیش‌دیر. اونون دی‌چی‌لیک و ادبیاتشوناس‌لیق حاقیندا یازدیغی مقاله‌لر اؤتن ۴۰ ایلدن بری دیرچلیشده اولان ادبی موحیطلرین دیقتینی چکمیش‌دیر. سربست شعرلری کلاسیک قالیبلرده یازدیغی شعرلریندن داها چوخ‌دور. اینسانپرورلیک، وطن و آنا دیلیمیزه قایغی مؤوضولاریندا شعرلری یئنی نسلین اویانماسی‌دا تأثیرلی اولموش‌دور. ایران اینقلابیندان سونرا دوستو اولان دوکتورجواد هئیت له بیرلیک‌ده «وارلیق» ژورنالی‌نین تملینی قورور. دوکتور هئیتین دئدینه گؤره ژورنالی‌ن آدینی دا او قویور.

او، عؤمرونون سونونادک "دؤکتور جواد هئیت" له چیگین-چیگینه «وارلیق» ژورنالی‌نین نشری‌ده چالیشیر. بیر چوخ شعرلرینی «آیتان» تخلصو ایله یازمیش‌دیر. ۴۳ ایل شعر یازان شاعر حمید نیطقینین «هر رنگ‌دن» آدلی شعر مجموعه‌سی ۱۹۹۴-جو ایله تبریزده «ارک» نشریاتی طرفیندن نشر اندیلیمیش‌دیر. «سئچیلیمیش اثرلری» ایسه، باکی‌دا نشر اولونموش‌دور. او، ۱۹۹۹-جو ایله بریتانیادا وفات ائتمیش‌دیر.

حمید نطقى (آیتان)

۱۹۲۰-جی ایله تبریز ده آنادان اولموش‌دور. ایلک و اورتا تحصیلینی تبریزده آلمیش‌دیر. ۱۹۴۲-جی ایله تهران اونیورسیتئتینده حقوق فاکولته‌سینی بیتیریب و ائله همین ایله ایستانبول اونیورسیتئتینده دوکتورانتورایا قبول اولونموش‌دور. ۱۹۴۹-جو ایله حقوقشونالیک اوزره علمی دوکتور درجه‌سینی آلمیش و نفت شرکتینده ایشه باشلامیش‌دیر. او، سونرالار ایجتیمایتله علاقه‌لر اوزره تحصیل آلماق اوچون لندن شهرینه گئدیب و ایراندا ایلک اولاراق اونیورسیتتده ایجتیمایتله علاقه‌لر کورسونون تدریسینه باشلامیش و عینی زاماندا ایجتیماعتله علاقه‌لر شعبه‌سینه رهبرلیک ائتمیش‌دیر. اونون وفاتیندان سونرا همین شعبه‌ده ان انه وی اولاراق ایله بیر نفر «نطقى موکافاتى» ایله موکافاتلاندیریلیر. حمید نطقى ایستانبول‌دا تحصیل ایللری‌دن باشلایاراق دیل و ادبیاتیمیزی، ائله‌ده تاریخیمیزی

چنلى بىل

بورادا نە دووار وار،

نە دە معجوزه.

گز، گزه بيلديگين قدر.

دوستلارى آل دا گتير،

قاپىنى دؤيمه دن گير،

بورانى اؤز اتوين بيل، دولان.

باش وور ايسته ديگين هر يئر.

بورادا هئچ بير سيرر يوخ،

اوركلر بيرر- بيرر

آچيق پنجره.

اينانيريق بير گون گلر ده اونودولار

ناغىللاردا آنلاديلان قايقارانليق زيندانلار،

قان درياسى مئيدانلار.

بورما بوغلو،

قىزىل دونلو،

پهليوانلار،

سولطانلار

چاغير گلسين

گنج ايگيدلر يورد ساسينلار،

اوبالارين - چنلى بئلينده قوروسونلار.

گلين- قيزلار گويوملرين

گوموش مهتاب بولاغيندان

آغزىناجان دولدورسونلار.

اوزان گلسين، بوى بويلاسين،

سوى سويلاسين.

فينجانلارا

مخمر-مخمر

چاي توكولسون،

ساز كوكله نسين،

سؤز سؤيله نسين،

اوزلر گولسون!

گئجه-گوندوز داغلار آشان كاروانلار قاتار- قاتار...

قات- قات اوسته عمارتلر، سارايلار،

گؤز ايشله ديكجه گول، چيچك، يارپاق، بوداق،

چارداق...

فوواره لر، شلاله لر، چئشمه لر، آرخلار، چايلار...

اوردا حورى دن دسته لر، بوردا قيلمى دان آلايلار...

لاكين بورا چاتماز بيزيم دونياميزدان عرشه چيخان

آهlar، وايلار، هارايلار...

قاپيلارى دميردندير، قيفيللارى پولاتدان،

دؤرد دؤوره سى داش ديوارلار.

هر داش اوسته سلاحلى بير پهلووان،

قىلينج، قمه، توخماق، نيزه، قالخان، اوخ، كامان...

سانكى هر شئى دئير: - قورخو، قورخو،

هر يان دئير: - قان، قان.

اؤلوم ايگى وئير هر يئر -

داروازالار، حاصارلار.

من ده سيزين ديلينيزدن هر گون فلک ديوانينا

بخت علين دن تومار-تومار اريزه لر يازانييام...

من ده سيزين باغرى داغلى، دىلى باغلى،

سازى سينيق، كؤنلو يانيق اوزانييام.

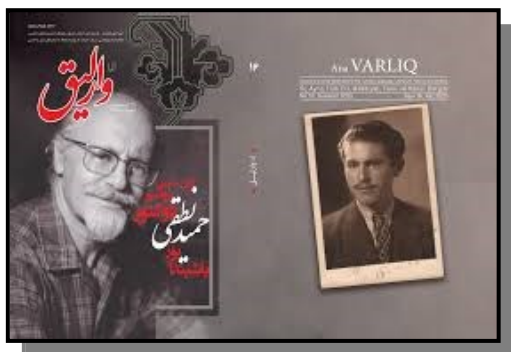
آلماس قاشلى ميصرى قىلينج بئل ده يوخ،

پولاد ديرناق، كهر آتين جيلوولارى الده يوخ،

آرزولارلا، اومودلارلا دولدورولموش خزينه وار،

كايناتى قارانليقلار توتدوغوندا منيم ايمان گونشيله

ايشيقلارلا قرق اولاجاق بير سينه وار.

بوتون نۆولرینده، زامانین طلبلرینه اویغون اولان
مؤوضو و فورمالاردا دیرلی عصرلر یارادان مفتون
امینی بیر چوخ مقاله و کیتابلارین مؤلفی دیر. ۲۰۱۱-
جی ایلده ایران مدنیت ناظری طرفیندن بیرینجی
صنعت نیشانی ایله تلطیف اولونور. اونون بو واختا ده
ک فارس دیلینده ۹ کیتابی، تورک دیلینده ایسه ۲
شعیر کیتابی چاپ اولونوبدور. اوستاد شاعیریمیز
مفتون امینی عؤمرونون ۹۶-جی باহারینی باشا
چاتدیردیقدا وفات ائتدی مزاری تهراندادیر.

یداله امینی (مفتون امینی)

یداله امینی (مفتون امینی) ۱۹۲۶-جی ایلده ساین
قالا بۆلگه سینین هۆله سو کندینده بیر اکینچی
عائله سینده آنادان اولوبدور. او، ایلک تحصیلینی
دوغما کندینده، اورتا تحصیلینی ایسه تبریزده باشا
چاتدیریبیدیر. تهران اونیورسیتیتینده حقوق
فاکولته سینین اوغورلا بیتیریر و عدلیه ده ایشه
گوتورولور. گنجلیک ایللریندن شعیر صنعتی ایله
مشغول اولور، ۱۹۵۴-دن سونرا «مفتون امینی»
تخللوصو ایله فارس دیلینده یایملانان مطبوعات
اورگانلاریندا شعیرلری چاپ اولونور. ایلک شعیرلرینی
کلاسیک شعیر فورمالاریندا، سونرالار داها چوخ
سربست شعیر فورماسیندا یازیر. آذربایجان دیلینده
یازدیغی شعیرلر ایسه اساساً کلاسیک قلیبلرده دیر.
ماهیت اعتبارله یئنیلیکچی، نوواتور بیر شاعیر کیمی
تانیلمیشدیر. اوستاد مفتون امینی عدلیه ده بیر قاضی
کیمی چالیشارکن عدالت سیز شاه رئئیمینه، حاکم
قوه لرین عدالت سیزلیکلرینه ائتدیگی اعتراضلارلا گۆره
۳۱ ایل ایشله دیگی وظیفه دن آزاد ائدیلمیش و
اینقلابدان سونرا بیر داها ایشه چاغریلیر. ۱۹۸۰-جی
ایلده تقاعده چیخیر و شعیرلرینی کیتاب شکلینه
سالیر. او، ادبی موحیطلرده آز-آز گۆرونسه ده،
شعیرلری مومتمادی اولاراق مطبوعاتدا درج اولونموش،
اؤزونو قدرتلی بیر شاعیر کیمی تصدیق ائتمیشدیر.
هومانیست شاعیرین ۱۹۸۰-جی ایلده تورکجه
«آشیقی کاروان» آدی ایله چاپ اولونور. ۷۰ ایلده
آرتیق کلاسیک و چاغداش شعیر فورمالارینین

سماور قایناییر خار-خار - میز اوسته،
کیچیک قیز قولچاغین آلمیش دیز اوسته،
عزیزیم، من اؤزوم هر یئرده اولسام،
خیالیم پرواز ائیلر تبریز اوسته.

قمین قوربانلی قملی تبریز،
آلولو، ایلدیریم لی، سئل لی تبریز،
نه قانلار قایناییب سندن، اولوب داش
بئله کیم "عینالی" دان بللی تبریز!

بوتون دونیالارین دردین قانار داغ،
سوال ائتسه ن سوکوت ایله دانار داغ،
سهندین آلتی قان دیر، اوستو قاردیر،
بو جوشغون دردین بیر گون یانار داغ!

باخارسان هر طرف باغ دیر مراغه،
یاشیللیقدان اوزو آغ دیر مراغه،
یایی خوشدور، قیشی خوشدور و لاکین
نه یایلاق دیر، نه قیشلاق دیر مراغه.

اوزون بیر کیشنه مه یول آچدی یئلده،
قیر آتی نالاییرلار چنلی بئلده.
کؤچوبلر اودلو کاروانلار و لاکین
قالیبلار توزلو تاریخلر بو ائلده.

میز اوسته رنگلی-رنگلی قاب-قاشیقلار،
حیطده رنگی سولموش سارماشیققلار،
عجب حالدير، اورک قاینیر، غم اوینور،
سازیز قوربانلی قالخین، آی آشیققلار!

اوشاق لیقلار - او دؤورانلار یاد اولسون،
شاماما ایلی بوستانلار یاد اولسون.
سؤیودلو چئشمه لر، اؤردکلی گؤلر
اوزوم سالخیملی ائیوانلار یاد اولسون!

محمد حسین مبین (شیمشک)

دوکتور سید محمد حسین مبین (شیمشک) ۱۹۲۷-
جی ایلده اصیل بیر تبریزی عائلده، تبریزین چرنداب
محله سینده ایشیقلی دونیا گۆز آجیب، ایتیدایی و
اورتا تحصیلینی تبریز و کرمان شهرلرینده بیتیریب،
۱۹۴۹-جی ایلده تبریز شهرینده میللی حکومت
زامانی تمهلی قورولان آذربایجان اونیورسیتیتینین
طیب فاکتوله سینده داخل اولوب، اورادان «دری و
توک» خسته لیکلری اوزره ایختصاص بیتیریبدر. او،
برکتلی عؤمرونون ۵۵ ایلیندن آرتیق بیر مددتی
«جوزام» خسته لیینه دوچار اولانلار طبات ائدرک
تبریزده ان مشهور طبیلردن بیر کیمی
تانیلمیشدیر. ایراندا «جوزام» خسته لیگنین آرادان
قالدیریلماسیندا اونون او قدر رولو اولوب کی، اؤلکه ده
اونو «جوزام لیلار آتاسی» آدلاندیردیلار.

اگر سروین باشین یئل ایسه سینماز،
گلیندن بی دوغوردان بی سه سینماز،
عزیزیم شیشه چوخ نازیک دیر، اما
اونا یوز یول قیزیل گول ده یسه سینماز.
**

باهار یولدان گلیب دیر، گول-چیچکه لی،
دوروب ایواندا، بیر قیرمیز اتکه لی،
شرابین رنگی فرق ائتمز عزیزیم،
گرک دیر ساقی اولسون آغ اورکلی.

اوشاق لیق آغزی ساققیزلار نه دادلی،
بولاقدان چیخما یارپیزلار نه دادلی،
نه چوخ زاد وار کی، داد وئرمز بو گونلر،
او گونلر بئله دادسیزلار نه دادلی!

عزیزیم، چنلی بئل ده داش-بورون وار،
دور آتدان نسله گلیمیش یوز قولون وار،
منیم کؤنلوم ده، بوش بیر چنلی بئل دیر
کی، اوندا تکجه بیر آشیق جونون وار.

ایچک، بو جامی اوزلر آغلیغی ایله،
قیزارداق رنگی عشقین ساغ لیغی ایله،
سویوق دونیانی باسمیشدیر و لاکین
نه غم واردیر، اورکلر داغلیغیله ایله!

زمان چون بیر یامان قیزغین کوره ندیر،
اونو کیم ساخلایاندیر، کیم سوره ندیر؟
اوجور یئلر تکین کنده، شهرده،
دئییر: - کروان گئچه ندیر، ایت هوره ندیر!

سالیب دیر خالچاسین ائیواندا عمه،
بئلینده شال، الینده جوزوه عمه،
عزیزیم، بیر سؤزوم وار یادگارلیق: -
آتا مینمه، ایه ر مینسه ن ده ائنه!

قان بورویوب لطیف اوزون،
 ال دانالار تۆکوب اوزه،
 قاشلارینین توکو آتیب،
 ملاحتی وورور گۆزه.
 اوجا دئییب-گوله ن سارا
 درین قمه جوموب، باتیب.
 زمانه نین خوش گونلرین
 بیر گون آلیب، بیر گون ساتیب.
 نازین چکه ن یولداشلاری
 تک قویوبلار سارا قیزی.
 سارا، سارا دئییه ن دوستلار
 اونودوبلار سارا قیزی.
 ائلین قیزی گۆزل سارا
 باتیب ناحاق قیزیل قانا.
 جوزام توتوب یازیق سارا
 آدی گلیمیر دیله، سانا.
 بوندان سونرا دئنه ن گۆروم
 کیم چکجه ک نازین سنین.
 بولوت کیمی گۆزون دولو،
 دریا کیمی غمین درین.
 کیمسه اؤلوب، گئدن زامان
 ائل الینی اوزوب گئدر.
 سن هله لیک دوران زامان،
 طایفه -تیفاق سوزوب گئدر.
 دان سؤکولوب سحر چاغی،
 باتیر سنین دان اولدوزون.

هومانیست فیکیرلی بو ضیالی حکیم گنجلیک
 ایللریندن بری شعر یازماغا دا مازاق گؤستریش،
 تبریزده یارانان آذربایجان یازیچیلار و شاعیرلر
 درنکلینده احساسلی شعرلرینی اوخویاردی. اونون
 قوللوق ائتدیگی خسته خانا شهردن ۱۵ کیلومتر
 اوزاقدا یئرله شیردی. عؤمور بویو ائو-ائشیک، عائله و
 شهردن-کنددن قوولان «جوزام» خسته لرینی
 موعلیجه ائدن دوکتور سید محمد حسین
 مبین(شیمشک) ۲۰۱۵-جی ایلده تبریزده وفات
 ائتدی، مزاری تبریز شهرینده دیر. او، همیشه خالقین
 سایغیسینی قازانان بیر حکیم و شاعیرایدی. او،
 اورکدن بیر ائل فداییسی و آذربایجان وورغونلاریندان
 ایدی. شاعیرلیگینین ایلکین ایللرینده فارسجا شعرلر
 یازسا دا میللی حؤکومتدن سونرا آنا دیلیمیزده شعرلر
 یازیب، ادبی کیتابلار نشر ائتدیردی. شیمالی
 آذربایجان شاعرلرینین شعرلریندن اسگی الیفبایا
 چئویریب همین کیتابلاری چاپ ائدردی. اوستاد
 شهریارین عؤمورلوک دوستو و اعتیمادلی حکیمی
 ایدی. آنا دیلیمیزده نشر ائتدیردی کیتابلار: «آچیل
 چتریم، آچیل (اوشاق ادبیاتی، کؤچورمه) «گل
 باهاریم، گل» (اوشاق ادبیاتی، کؤچورمه)، «لایلا
 مارالیم لایلا» (اوشاق ادبیاتی، کؤچورمه)، «جوزام لی
 سارا» (تورکجه شعرلریندن بیر مجموعه).
 و فارس دیلینده نشر ائتدیگی کیتابلار: «به
 یادشهریار»، «غنچه های خونین»، «سخنان عارفانه و
 نصایح حکیمانه نظامی گنجوی»، «شیطان در شعر
 شهریار»، «تبریز گنجینه های در بستر تاریخ».

جوزام لی سارا

اون دؤرد باهار گۆره ن سارا،
 قۇنچه کیمی گوله ن سارا.
 چیچکلنوب یاناقلاری
 اولدوز تۆکوب صورتلارا.

گوندوزلرین قارا کدر،
 گئجه لرین اوزون - اوزون.
 کاروان کۆچو قویوب گئدیر،
 یولدا قالیددی گۆزلرین.
 دوداقلارین آچیلمايیر،
 بوزدا قالیددی سۆزلرین.
 بیر باخیشیندا دونیاچا،
 نیاز یاتیب، دیلک یاتیب.
 آچ اوره گین گوروم، بالا
 نجه تیکان قانا باتیب.
 دونیا اونوتسا دا، سنی،
 من سنی آتمارام بالا.
 یوخلاسا دونیانین گۆزو،
 بیر گئجه یاتمارام بالا.
 اولدوزلاری سایا-سایا،
 گۆزله بیرم سنین یولون.
 آتان گلیر زیارت،
 آچ بالا جان الین - قولون.
 جوزام سنی آيیرسا دا،
 اوره ک سنی آيیرمايیر.
 ديليم کسيلسه، دوشسه ده،
 باشقاسینی چاغيرمايیر.
 جانیم گۆزوم، بالام سارا،
 جانیم قوربان سنه سارا.
 دونیانی لوغمان ائيله رهم،
 دردینه ائيله رهم چارا.
 مرض قارا بولوت اول،
 من توفان اوللام اسرهم.
 مرض آخارسل اولسا دا،
 داغ کیمی یولون کسه رهم.
 قورخما بالا، تک دئیيله،
 بیر ائل منیم آرخامدادیر.
 ائل گوجو - سئل گوجو دئی،

هله منیم یادیمدادیر.
 دونیا وئریب دیر ال-اله،
 سیزلره ایمداد ائله ییر.
 خه یییر آداملارین گوجو
 گور نجه بیداد ائله ییر.
 آلاهی ایسته یهن سنی،
 کعبه اندیر عبادته.
 کعبه نی آرزو ائيله یهن
 گلیر بورا عبادته.
 معبد - ی عشق دیر بورا،
 «دشت - ی مینا» و طور دور.
 بانک و نوای - ی شووق دور،
 صووت و صلا - ی سوردور.
 قلبی - شیکسته بوردادیر،
 رحمت - ی حقه واصل اول.
 قلبی شیکسته دن چکیب
 جننته ذوالجلال یول.

من کیمن؟

قایالار دؤشونده بوزلایان قارام،
 بولاغام، داغلاردان جوشوب آشارام.
 قوشولوب چایلارا دنیز اولارام،
 دالغالار یارادیب داغدان آشارام.
 داشلارین بزه یی اینجه بیر گوله،
 یارپاغیم قایادیر، چیچیم بولود.
 حسرتده قوورولان خسته بولبوله،
 اوریم یارادیر، درمانیم اومود.
 شیمشه یه، شاخارام قارا گئجه ده،
 دله رهم باغیرینی قارا گئجه نین.
 یولچویام، گزرهم ایتگین یوللاری،
 توتارام الینی یولدان کئچه نین.

غلامرضا مجدفر

عۇمۇر سوموش بىر اجتماعى شخصيت دىر. او، هميشه خالقين دردینی، اعتراضینی، ایستک و آرزولارینی یازان شاعرلردن ایدی. دیققتچیل، آیدین و کسکین قلملی شاعر غلامرضا مجدفر تبریزین قاپالی ادبی موحیطینین فداکار یئتیرمه سی ایدی. او، جاوانلیق ایللرینده تبریزده آتا-بابا پئشه لری اولان قصالیق ایشینه گۆره تانینمیش دیر. اینقلابدان سونرا شعیرلری «اولدوز»، «آزادلیق»، «کوراوغلو»، «گونش»، «یولداش»، «دده قوقود»، «وارلیق» «اینقلاب یولوندا»، «یئنی یول»، «فروغ آزادی» و س. مطبوعات اورقانلاریندا چاپ اولاردی. غلامرضا مجدفر میللی حؤکومت زامانی تبریزده یارانان شاعیرلر مجلسی آدلی ادبی درنکده «نوروزی» تخللوصو ایله چیخیشلار ائتمیش دیر. اینقلابدان سونرا دا، تبریز و تهراندا یارانان بىر نئچه ادبی درنکلرده ایشتیراک اندرک ادبی-ایجتماعی فعالیتینی داوام ائتدیرمیش دیر. غلامرضا مجدفر آذربایجان ادبیات کاروانینا چوخ گنج ایکن قوشولان اوغلو دوکتور مرتضی مجدفر ده او ادیب و محبتلی اینسانین یئتیرمه سیدیر.

غلامرضا مجدفر ۲۰۰۱ ایلده تهراندا وفات ائتمیش و تهرانین بهیشت-ی زهرا مزارلیغیندا دفن ائدلمیش دیر.

گلیر

چکیل کنارا آراز، قوی وطنداشیم گلیر،
وطن سوراغینا حسرتلی قارداشیم گلیر.

باسیم قوجاغیما ایللر بویو ایتنه ن گولومو،
اوپوم، سیخیم دؤشومه کور دیده بولبولومو،
خزان اوراغی بیچنمز ده بارلی سونبولومو،
سئوینجینده اله نن گۆر نه گۆز یاشیم گلیر،
چکیل کنارا آراز، قوی وطنداشیم گلیر.

۱۹۲۷-جی ایلده تبریز شهرینده دونیا یا گلن غلامرضا مجدفر حاجی زینال اوغلو آذربایجانین سئویلهن شاعرلریندن بیریدیر. اونون موباریز آتاسی حاجی زینال تبریزده باش وئرهن مشروطه حرکاتیندا ستارخان آتلیلاریندان اولموش و مشروطه اینقلابینین سنگرلرینده گئدن دؤیوشلرده یارالانمیش، دونیاسینی دییشنه دک همن یارالارین آغریلارینا دؤزه رک حیات سورموشدور. غلامرضا مجدفر ده، آتاسینین موباریزه یولونو توتاراق عۇمور بویو داوام ائتدیرمیشدیر. گنجلیک ایللریندن باشلایاراق خالقین خئیرینه اولان هر بیر ایجتماعی-سیاسی حرکاتین اؤن سیرالاریندا دایانمیشدیر. اونون موباریزه ایله گئچهن حیاتینا تانینمیش یازی چییمیز "سعید منیری" رومانلارینین بیرینده یوز صحیفه دن آرتیق یئر وئرمیشدیر. دئمک اولار کی، غلامرضا مجدفرین هر بیر شعیرینده خالقین اورک سؤزونو تاپماق مومکوندور. ساده و صمیمی شعیر دیلی وار. داها چوخ ساتیریک و سیاسی-ایجتماعی شئیرلریله خالقیمیزین اویناماسیندا تأثیرلی اولان شاعرلریمیزدن دیر. دونیانین ایستی-سویوغونو گۆرموش، خالقیمیزین سعادت یولوندا آجیلی-شیرینلی گونلری اولان شرفلی

خراب قالمیش وطنیمین تحریف اولموش تاریخی،
 خاطریمدن نقش باغلییر، قولاییم دا دیله نیر.
 آشیق اوخو، ایگید سسین خاطرلاییر کئچمیشی،
 قاجاق نبی، کوروغلولار تزه دن دوشور یادا.
 آشیق اوخو، ساکیت اولما، سسین دوشسون داغلارا
 قوی سازین دان حالا گسین داغدا، داش دا، دریادا.
 گنجه-گوندوز، ایستی-سویوق، یای-قیش دایم چئوریلر،
 زامان دؤنر، دؤوران کئچر، ائلدهن آنجاق دیل قالار.
 جرس سسی قافله ده جومار درین سوکوتا،
 کارواندان دوشر گه ده سؤنموش اولان کول قالار.
 آشیق اوخو، قوی سیزلا سین بالابانین ناله سی،
 مظلوم خالقین فغانیله اجین اولوب قاریش سین.
 بلکه، بو سس سبب اولا اتیحادا، اتفاقا،
 بوتون ائلر بیر-بیریله قوجاقلاشیب باریش سین.
 یئنه سنین سازین واردیر، گوج گلیرسن سازینا،
 بوشالديرسان، ایچریده دردین-غمین قالماسین.
 من دردیمی کیمه دئییم، منیم چاره م کیمه ده دیر؟
 دیری گؤزلو دوروب باخیم، دردی قلیبیم پارتلا سین؟

صدیار وظیفه (ائل اوغلو)

کؤهنه دوست

سلام آی کؤهنه دوست، آی کؤهنه کیشی
 سیامی نین سنه دوشوب دور ایشی
 نظامی دن بیر بئیت مرحمت ائيله
 شکیلینه یازیم، بیتیریم ایشی. (حسین سیامی)

چیخین ووقار ایله آلفیش ائدک، گلن ائلیمه،
 بونلار کؤمکچ دی، یاردیمدی، باغلانان دیلیمه،
 یامان گونده بونلار گوج وئره ر سینان بئلیمه،
 دای ایندی تک دئیيله م، یولداشیم گلیر،
 چکیل کنارا آراز، قوی وطنداشیم گلیر.

داشیتدی دوشمه ن اونون کاسه-ینیجابتینی،
 بروزه وئردی نهایتده اؤز شهامتینی.
 قیریبدی قودرتیله حلقه -ی اسارتینی،
 آجیقلی شئر کیمی جوولانا سیرداشیم گلیر،
 چکیل کنارا آراز، قوی وطنداشیم گلیر.

نئجه سورو یایلاندا چوباندا ن آیریلماز،
 نه قدر آیری دوشسه، ات کی قاندا ن آیریلماز،
 اؤلونجه روح دا ساکیتدی، جاندا ن آیریلماز،
 "شاه اسماعیل" دیریلدی، قیزیلباشیم گلیر،
 چکیل کنارا آراز، قوی وطنداشیم گلیر.

قویون، دیونجا اولوب قول-بویون قوجاقلاش سین،
 یوزهشتاد ایلدیر دولوب باغری قوی، بیر آغلاش سین،
 ووصالا دوغرو ایشیق بیر دئشیک دلیب آچ سین،
 جاوان چاغیمدا کی تک ایندی هوش-باشیم گلیر،
 چکیل کنارا آراز، قوی وطنداشیم گلیر.

قویون-قوزو مله شین کیم گؤروب منظره سین،
 قوزو اؤپر آنانی، عشقیله امر ممه سین.
 بیزیلمده قرن بویو گؤرمه ییب بالا ننه سین
 بو دردی سحنه لره سوت چکیر، باشیم، گلیر،
 چکیل کناره آراز، قوی وطنداشیم گلیر.

تهران - ۱۴/۱/۱۹۹۰

آشیق

آشیق، آشیق چال سازینی، او سازینین زخه مه سی
 اوریمین کؤهنه دردین تزه لییب گؤیه نه دیر.

یئنه گورلاییدی "ساهر" اوجاگی

کاش، یئنه "نباتی" انجومیننده
های- هارای سالاییدی "گولدورلو ولی"
"عظیم آقایی" نین اوجا سسینده
یئنه سسلنه یدی ائللین نیسگیلی

یئنه ده "قارا داغ" انجومیننده
شاعیر "سئل اوغلو" نو خاطیرلاییدیق
بیرده "درد اوغلو" نون کدرلرینه
باری هئچ اولماسا اورتاق اولاییدیق

یئنه "ستارخان" دا گونئی درنه یی
مسجید بوجاغیندا پیچیلداشیدی
یئنه اورموییه نین قورویان گؤل
»ناظرین« شعرینده جوشوب - داشایدی

یئنه "مهمان" به ی ن گورشلرایله
یاندیریپ یاخایدیق آیریلیقلاری
یئنه ده بییشه یدی حوکمونو هیجران
یئنه ده دوستلاری گوره یدی باری

نئچه دوستوم اؤلدو پاندامیادا
نئچه آیریلیغا دؤزمه لی اولدوم
منده سون باهارین چیچکلیری تک
اؤزومده بیلمه دن سارالیم، سولدوم.

ائل اوغلو-۱۴۰۱

کورانالی گونلرین بیرینده یوخاریداکی بیر بندشعری،
شاعیر دوستوم تیکمه داشلی حسین سیامی یازیپ منه
یوللامیشدی، بیرنچه دوستوم خاطیرمدن گلیب کئچدی
و کؤهنه دوست شعریمی یازیپ حسین سیامی حصر
ئتدیم(ائل اوغلو)

سلام آی حسین، علیک السلام،
یئنه کؤهنه یولداش، یئنه کؤهنه دوست
هر نه یین تره سی کؤهنه لیب گئدر
قالار کؤهنه یولداش، قالار کؤهنه دوست

یئنه "قارلی داغ" ا یولوم دوشئیدی
یئنه ده "شیبلی" دن آشیب گئده یدی
"یئنه قاراداغ" دان قوشمالار یازیپ
"حسین سیامی" یه توحفه ائده ایدی

آه، بیرده گوروشوب دوستلاریمیزلا
یانایدیق "اوختای" ن بیتمز دردینه
یئنه آغلایایدیق ایکی بیر - اوج بیر
بو ائلین اوبانین ایتمز دردینه

یئنه "ایلدیریم" ن سسی گله یدی
شاخایدی دؤورانین غضبی، کینی.
یئنه "تورک اوغلو" نون مصرعلرینده
تپایدیق بیر اوره ک غضبی، کینی.

یئنه ده "ساپلاغ" ن غملی گولوشو
بیزی آغلادایدی، بیزی یاخایدی،
یئنه "قافلانتي" نین چیلپاق دئییشی
دوشمان اوره گینه سونگو تاخایدی.

تهرانین وولگانلی اوره یی کیمی
یئنه آلیشایدی "صابیر" اوجاگی،
مین سویوق اوره یی ایسیندیرمه یه

دوشونمە تەك اۆزونو، هر يئردە بيل سۆزونو،
شرە باغلا گۆزونو، يارادارسان كۆزونو .

چاليش كى، سئوگى قازان آخى باخير حاق يازان .
اولماياسان يول اذان نه ده كى، اويون پوزان .
ساخلا كى، قلبى تميز، قويما گوناھ سال سين ايز،
روشوت وئرسە دە، ايبليس گۆتورمە قاتلانا ديز .

آلدانما داشا-قاشا اۆمرو گۆزل وور باشا،
آرزون توخونماز داشا، آى سنى يوز ايل ياشا !

اولويه ابوالفضل قیزی

آى مزارقازديران، مزارقازديران.
AY MƏZAR QAZDIRAN

اۆزومدن قاچيرام، قاچاق اولموشام .
اونوان سيز يول چويام دوشموشەم دارا .
عشق دن قورخمايانام، قوچاق اولموشام،
ايسرارلى بو بلا آپاير هرار؟

بلام جننتيمدير، قاچيرام اونا،
بيليرم يوللاريم بزنيب اودلا .
بئيين سيز بو بئينيم تلسير سونا،
چاغيرير، سسليرير عشق آدلى آدلا .

اودون دا غضب دن قيزايرب رنگى،
بير آز گنجيكميشەم هيرسلنيب يامان .
عين دە توتوب دور ماتەم چلنگى،
دئير گۆزلييرديم يئتيردى زامان .

دوشونجه سيز بئينيم، سۆزبيلمز اورك،
بير يئردە قوروب دور موكممل تلە .
اودمو لازيم سنە؟ ياناسان گرک؟
اونوتما سورەجك بو آتش هلە .

شيكايەت ائتمە يە حاقين يوخ ايندى،
بئيين دە يولون دان سندن آزديران .
شيرين آدلى زهر بويور سنيين دى،
آى مزارقازديران، مزارقازديران .

اولويه ابوالفضل قیزی

ÜLVİYƏ ƏBÜLFƏZ QIZNDAN 3 ŞEİR

يئنه سۆيلىيمى، سن آخى كيم سن؟

YENƏ SÖYLƏYİMMİ ; SƏN AXI KİMSƏN ?

جاوابى بيلين سولا بير باخ،
يانين دا ايلش سن، قيزديرار اوجاق .
اوجاق قلبيم دەدير، يانان دا سن سن،
يئنه سۆيلىيمى، سن آخى كيم سن؟

منيملە اوجاق دا بيرگە يانيرسان،
بيليرم سئوگينى نيه دانيرسان .
قلبيم دە يئرني آخى بيليرسن،
يئنه سۆيلىيمى، سن آخى كيم سن؟

سحرلر گۆزونون آغين دا آچار،
اوزونە باخان دا دردلريم قاچار .
قلبيمين شفاسى، عمرە بزك سن،
يئنه سۆيلىيمى، سن آخى كيم سن؟

سئوگين سارماشيقتەك منە ساريلا،
سارماشيق دولانار كۆكسوم ياريلا .
جانى مى آلاماغا حاضر بيرى سن،
يئنه سۆيلىيمى، سن آخى كيم سن؟

جانيم فدا اولسون، جانينا احسان،
آدينا شيرلر قوشولان اينسان .
سن كى بيردنه سن، سن آخى تەك سن،
يئنه سۆيلىيمى، سن آخى كيم سن؟
سن اۆزون بيليرسن، سن آخى كيم سن !

اولويه ابوالفضل قیزی

شرە باغلا گۆزونو

ŞƏRƏ BAĞLA GÖZÜNÜ

چك دوزلوكلە دقتى، يارات قلب دە ريققتى،
گۆزلرين نيتى، قورخوزاسان دهشتى .
ياخشيليغا قوجاق آچ، گل شيطان دان كنار قاچ .
قارانليغا ايشيق ساچ، تئز دردلييه تاپ الاج .

Xudafərin

Türkçə - Farsca

Kasım-Ocak 2024 - İL 21 - SAY 231 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ)

[http://www. Khudafarin.ir](http://www.Khudafarin.ir)

<https://t.me/xudaferindargisi>

